

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Csatlós Erzsébet

Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete

PhD értekezés

Témavezetők:

Prof. Dr. Bodnár László
egyetemi tanár

Prof. Dr. Blutman László
tanszékvezető egyetemi tanár

Szeged, 2011

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	8
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	9
BEVEZETÉS	13
1. AZ ARKTISZ SAJÁTOSSÁGAI ÉS JELENTŐSÉGE A NEMZETKÖZI JOGBAN	15
1.1. Az Arktisz területe és annak nemzetközi jogban is releváns sajátosságai.....	15
1.2. A terület jelentősége.....	16
1.2.1. Gazdasági jelentőség.....	17
1.2.2. Hajózási útvonalak az Arktiszon	17
1.2.3. Az Arktisz, mint stratégiai pont	19
1.2.4. Az Arktisz és a klímaváltozás.....	22
1.3. Az Arktisz jogi helyzetével kapcsolatos problémák.....	25
2. AZ ARKTISZ TERÜLETÉNEK ÁLLAMI URALOM ALÁ VONÁSA: TERÜLETSZERZÉSI JOGCÍMEK ÉS PROBLÉMÁK.....	30
2.1. Az Arktisz felfedezése és megismerése érdekében tett első kísérletek.....	30
2.2. A szárazföldi Arktisz-területek állami uralom alá vonása.....	31
2.2.1. A felfedezés, mint területszerzési jogcím	31
2.2.2. Az okkupáció	33
2.2.2.1. A foglалás csak illetékes állami szervek útján történhet	34
2.2.2.2. Az elfoglalt területnek uratlannak (terra nullius) kell lennie ...	34
2.2.2.3. A foglалásnak ténylegesnek kell lennie.....	35
2.2.2.4. A foglалás tényét nyilvánosságra kell hozni.....	38
2.2.3. A sarkkörüi államok szárazföldi Arktisz-területe.....	38
2.2.3.1. Oroszország (Szovjetunió 1922-1991).....	39
2.2.3.2. Dánia.....	39
2.2.3.3. Norvégia	40
2.2.3.4. Kanada.....	41
2.2.3.5. Az Egyesült Államok (Alaszka).....	43
2.3. Az „ismeretlen” állami uralom alá vonása: a szektorelmélet. Területszerzési jogcím?.....	43
2.4. Az Arktisz-államok és a szektorelmélet.....	45
2.4.1. Kanada és a szektorelmélet	45
2.4.2. Oroszország és a szektorelmélet	48
2.4.3. A szektorelméletet elutasító államok: Norvégia, Dánia és az USA	54
2.5. A szektorelmélet nemzetközi jogi megítélése.....	56

2.5.1. A szektorelmélet gyökerei	56
2.5.2. A szektorelmélet doktrinális háttere és helye a területszerzési jogcímek között.....	58
2.5.3. A földrajzi kontinuitás elmélete, a szektorelmélet napjainkban...	63
3. A JÉG NEMZETKÖZI JOGI HELYZETE	66
3.1. A jégformációk: elnevezés és jogi minősítés.....	66
3.2. A jégformációk jogi helyzete: az egyes kategóriák jogi minősítésének lehetőségei és problematikái	69
3.2.1. A jéglemez, mint terra firma.....	69
3.2.2. A jégszigetek lehetséges jogi státusza	72
3.2.2.1. A jégsziget, mint szárazföldi sziget.....	72
3.2.2.2. A jégsziget, mint mesterséges sziget.....	77
3.2.2.3. A jégsziget, mint hajó.....	79
3.3. Joghatóság a kutatóállomásként és gazdasági célból használt jégszigetek felett.....	82
3.3.1. Jégsziget a parti állam kizárólagos gazdasági övezetén és a kontinentális talapzatát elfedő vízrétegen túl.....	83
3.3.2. Jégszigetek a kizárólagos gazdasági övezetben és a kontinentális talapzat felett	83
3.3.3. Jégsziget a parti tengeren	84
4. AZ ARKTISZI VIZEK FELETTI ÁLLAMI SZUVERENITÁS ÉS AZ ÉSZAKKELETI, VALAMINT AZ ÉSZAKNYUGATI - ÁTJÁRÓ NEMZETKÖZI JOGI HELYZETE.....	85
4.1. A tengeri közlekedés szabadságáról általában.....	85
4.2. Kanada szuverenitása az arktiszi vizeken és az Északnyugati-átjáró jogi helyzete	88
4.2.1. Kanada és az Arktisz-vizek feletti joghatóság	89
4.2.1.1. Történeti vizek.....	89
a) A történeti jogcímre alapozott szuverenitás-szerzés feltételei a nemzetközi jogban	89
i. A parti állam kizárólagos jelleggel gyakorolt szuverenitása az adott vízterület felett.....	91
ii. Hosszú időn keresztül való kizárólagos szuverenitás-gyakorlás az adott vízterület felett (possessio longi temporis).....	92
iii. Az idegen államok jóváhagyása, elismerése a parti állam szuverenitás-gyakorlása tekintetében	94
b) A kanadai vízi területek, mint történeti vizek: pro és kontra	96
i. A történeti jogcím mellett álló tények.....	96
ii. A történeti jogcím ellen szóló tények.....	99
4.2.1.2. Egyenes alapvonal megvonása és a kanadai igények	101

a) Az egyenes alapvonal alkalmazásának feltételei a nemzetközi jogban.....	101
i. Az első földrajzi kritérium: az egyenes alapvonalak meghúzása észlelhetően nem térhet el a part általános irányától.....	101
ii. A második földrajzi kritérium: kellően szoros kapcsolat az tengersizakaszok és a szárazföld között	102
iii. Harmadik földrajzi kritérium: tartós létesítmény léte az alapvonal megvonáskor figyelembe veendő területen.....	103
iv. Egy főszabályt enyhítő körülmény: regionális gazdasági érdekelttség	103
v. Az egyenes alapvonal hossza	104
b) Kanada és az egyenes alapvonalak.....	105
4.2.2. Az Északnyugati-átjárón nemzetközi jogi státusza: a békés áthaladás joga és a kanadai szuverenitás	106
4.2.2.1. Idegen államok a nemzeti vizeken: a hajózás jogáról általában	108
4.2.2.2. A belvízi jogrend és idegen államok áthaladásának joga.....	110
a) Ha a vízterület történeti jogcím miatt esik belvízi jogrend alá.....	110
b) Ha a vízterület az egyenes alapvonalak megvonása miatt esik belvízi jogrend alá.....	111
4.2.2.3. A tengersizakaszok és idegen államok áthaladásának joga: a nemzetközi tengersizakaszok	111
a) A nemzetközi tengersizakaszok jogrendje alá tartozás feltételei	114
i. Földrajzi kritérium.....	114
ii. Funkcionális kritérium	115
b) Az Északnyugati-átjáró: nemzetközi tengersizakasz?.....	117
i. A földrajzi kritériumnak való megfelelés kérdése	117
ii. A funkcionális kritériumnak való megfelelés kérdése.....	118
4.3. Oroszország szuverenitása az arktiszi vizeken és az Északkeleti-átjáró jogi helyzete	122
4.3.1. Oroszország és az Arktisz-vizek feletti szuverenitás.....	123
4.3.1.1. Parti tenger az orosz Arktiszon	123
a) Terminológiai probléma.....	123
b) A parti tenger kiterjedése.....	125
4.3.1.2. Történeti vizek és belvizek az orosz Arktiszon.....	125
4.3.1.3. Zárt –tengerek az orosz Arktiszon.....	130
4.3.2. Az Északkeleti-átjáró nemzetközi jogi státusza: a békés áthaladás joga és az orosz szuverenitás	133
4.3.2.1. Az idegen államok orosz vizeken való hajózására vonatkozó szabályok	135
4.3.2.2. Az Északkeleti – átjáró: nemzetközi tengersizakasz?	138

a) Az Északkeleti-átjáró forgalma	138
b) A hajózás jelenlegi szabályozása az Északkeleti-átjárón	141
c) Útban a nemzetközi rezsím felé?	142
5. AZ ARKTISZ KONTINENTÁLIS TALAPZATÁNAK JOGI HELYZETE	145
5.1. A kontinentális talapzatra vonatkozó jelenleg hatályos nemzetközi jogi szabályok	145
5.1.1. A kontinentális talapzat fogalma	145
5.1.2. A parti állam kontinentális talapzatának kiterjedésére vonatkozó szabályok	147
5.2.3. A parti állam kontinentális talapzatának 200 tm-ön túli része és a CLCS szerepe	149
5.2.4. A parti állam jogai és kötelezettségei a kontinentális talapzaton	152
5.2. Az Arktisz-államok kontinentális talapzata az Északi-sarkvidék területén: az igények kavalkádja és azok ütközése	153
5.2.1. A kontinentális talapzat 200 tm-ön túli határának megállapítása iránti igényt már előterjesztett államok és igényeik tartalma	154
5.2.1.1. Oroszország	154
5.2.1.2. Norvégia	158
a) A vitatható hovatartozású területek	160
i. A Loop-mélyedés a Barents-tengerben	160
ii. A Nyugat-Nansen-medence	160
iii. A Banana-mélyedés a Norvég- és a Grönlandi-tengerben	161
b) A területelhatárolási kísérletek	162
i. A Banana-mélyedés déli része	162
ii. A Svalbard-szigetek és a Grönland közötti tengeri határ	163
iii. Az orosz és a norvég területek közötti tengeri határ	163
5.2.1.3. Izland	164
5.2.1.4. Dánia	166
5.2.2. A kontinentális talapzat 200 tm-ön túli határának megállapítása iránti igényt még elő nem terjesztett Arktisz-államok és álláspontjuk	168
5.2.2.1. Kanada	168
5.2.2.2. Az Egyesült Államok	169
5.3. A CLCS álláspontja és az eddigi igények	170
5.3.1. A CLCS norvég igények vonatkozásában adott ajánlása	170
5.3.2. Kiemelkedések és hátságok elhatárolása	172
5.4. A tengeri határok rendezésének kérdése az Arktiszon	175
5.4.1. Bilaterális megoldások	175
5.4.2. A megegyezés hiánya: az UNCLOS kötelező vitarendezési mechanizmusa	178
6. NEMZETKÖZI KOOPERÁCIÓ AZ ARKTISZON	182

6.1. Az együttműködés elsőszámú fóruma: az Arktisz Tanács	182
6.1.1. Az Arktisz Tanács elődje: az AEPS	182
6.1.1.1. Az AEPS célkitűzései	183
6.1.1.2. Az AEPS hiányosságai	185
6.1.2. Az Arktisz Tanács	185
6.1.2.1. Az Arktisz Tanács szervezeti felépítése	186
6.1.2.2. Az Arktisz Tanács eddigi teljesítményének értékelése	187
6.1.2.3. Az Arktisz Tanács hatékonyságának növelésével összefüggő kérdések	189
6.2. Egyéb Arktisz-specifikus együttműködések	190
6.2.1. Európai regionális szervezetek	191
6.2.2. Az őslakosok szerveződése	191
6.2.3. Kutatási együttműködések	192
6.3. Nem Arktisz-specifikus szervezetek az Arktiszon: az ENSZ és az EU	193
6.3.1. Az ENSZ és az Arktisz: az UNEP és az IMO szabályai	193
6.3.1.1. Az UNEP és az Arktisz	193
6.3.1.2. Az IMO és az Arktisz	194
6.3.2. Az EU és az Arktisz	196
6.3.2.1. Uniós érdekelttség az Arktiszon	197
6.3.2.2. Az EU-Arktisz kapcsolat kezdetei és az Északi Dimenzió	198
6.3.2.3. A kutatás a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni harc triászán	199
6.3.2.4. Erőforrások fenntartható és ésszerű használata: energia és halászat	200
6.3.2.5. Az őslakosok védelme	202
6.4. A továbblépés lehetséges irányai	202
7. AZ ARKTISZ ÉS SPECIÁLIS VÉDELMI SZÜKSÉGLETEI: ÚTBAN EGY KÖRNYEZETVÉDELMI REZSIM FELÉ?	205
7.1. Az egyoldalú állami aktusokkal biztosított védelem	205
7.1.1. Az egyoldalú állami szabályozást kiváltó körülmények	205
7.1.2. Az unilaterális aktusok a nemzetközi jog forrásai között	207
7.1.3. Az első egyoldalú aktus az Arktisz környezetének védelmében: a kanadai Arctic Waters Pollution Prevention Act (AWPPA)	209
7.1.3.1. A rendelkezések területi és tárgyi hatálya	210
7.1.3.2. A felelősség kérdése	211
7.1.3.3. A biztonsági zóna és a szennyezés-megelőzésért felelős biztos (<i>pollution prevention officer</i>)	212
7.1.3.4. Az AWPPA megszegésének következményei	213
7.1.4. Az AWPPA nemzetközi visszhangja	214
7.1.5. Az AWPPA legitimációja: az UNCLOS 234. cikke	215

7.1.6. Az egykori Szovjetunió egyoldalú aktusa: szokásjog és evolúció	218
7.1.7. A többi Arktisz-állam gyakorlata.....	220
7.1.7.1. Az USA	220
7.1.7.2. Norvégia	221
7.1.7.3. Dánia.....	222
7.1.8. Az unilateralista megoldásoké a jövő?	222
7.2. A multilaterális védelem eszközei	223
7.2.1. A tengeri környezet védelme	223
7.2.1.1. A hajókból származó szennyezés	224
a) A közlekedéssel járó szennyezés visszaszorítása	224
b) A szándékos szennyező tevékenység kérdése	225
7.2.1.2. A szárazföldről származó szennyezés	226
7.2.1.3. Az OSPAR: fény az alagút végén?	227
7.2.2. A légkör védelme	228
7.2.3. A biodiverzitás védelme.....	230
7.2.4. A kitermelésre vonatkozó szabályok	233
7.3. Tanulságok	234
8. AZ ARKTISZ ÉS AZ ANTARKTISZ-REZSIM: A KÖVETENDŐ PÉLDA? KÖVETHETŐ PÉLDA?	236
8.1. A kiaknázási moratórium lehetősége	237
8.2. A demilitarizált övezet létesítésének kérdése	239
8.2.1. A demilitarizáció és a nukleáris fegyvertől mentes övezet kialakításának problematikája.....	240
8.2.2. Lehetőségek az Arktisz-stratégiák fényében	243
8.3. Az Arktisz, mint az emberiség közös öröksége?	246
9. KONKLÚZIÓ: EGY ARKTISZ-SPECIFIKUS SZERZŐDÉS SZÜKSÉGESSÉGE	249
9.1. Szervezet	250
9.2. A tengeri környezet védelme	251
9.3. A demilitarizáció és a nukleáris fegyvertől mentesítés	252
ÖSSZEFOGLALÁS.....	255
FÜGGELÉK.....	258
IRODALOMJEGYZÉK.....	260

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra Az Északi-sarkvidék területe.....	15
2. ábra Az Északkeleti (zölddel)-és az Északnyugati-átjáró (pirossal).....	18
3. ábra Az Arktisz szektorok szerinti felosztása.....	45
4. ábra A Maldív-szigetek és az "alkotmányos négyszög".....	64
5. ábra Az Ellesmere-sziget jégtáblái.....	70
6. ábra Kanada az Arktiszon.....	88
7. ábra Az Északnyugati-átjáró.....	107
8. ábra Szovjetunió/Oroszország és az egyenes alapvonalak.....	129
9. ábra Az Északkeleti átjáró fő vonulata.....	134
10. ábra A kontinentális talapzat.....	146
11. ábra A kontinentális perem megállapítására alkalmazható formulák.....	147
12. ábra A kontinentális talapzat külső határa.....	148
13. ábra Az orosz kontinentális talapzat iránti igények 200 tengeri mérföldön túl.....	155
14. ábra Tengeri határok.....	156
15. ábra A norvég igények.....	158
16. ábra A norvég –izlandi-dán igények geológiája.....	159
17. ábra Az izlandi igények az Ægir-medence területén.....	165
18. ábra Izlandi kontinentális talapzat határok a Reykjanes-hátság délnyugati részén.....	165
19. ábra A dán igények.....	166
20. ábra A 2009-es dán igények.....	167
21. ábra Kanada kontinentális talapzat igénye 200 tengeri mérföldön túl.....	168
22. ábra Az USA kontinentális talapzat igénye.....	169
23. ábra Orosz-norvég határ a Barents-tengeren.....	177
24. ábra: A Beaufort-tengeri határvita.....	177
1. táblázat: Jogirodalmi álláspontok a jéglemezek jogi helyzetéről.....	258
2. táblázat: Kikötők közötti távolság.....	259

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ADIZ	Air defence identification zone
AEPS	Arctic Environmental Protection Strategy
AJIL	American Journal of International Law
AMAP	Arctic Monitoring and Assessment Programme
ATS	Antarctic Treaty System
AWPPA	Arctic Water Pollution Prevention Act
AWPPR	Arctic Waters Pollution Prevention Regulation
BFSP	British Foreign and State Papers
BTH	Behind the Headlines
BYBIL	British Year Book of International Law
CAFF	Conservation of Arctic Flora and Fauna
CARC	Canadian Arctic Resources Committee
CBS	Convention on the Conservation and Management of the Pollock Resources in the Central Bering Sea
CCLR	Carbon & Climate Law Review
CDFAI	Canadian Defence and Foreign & Foreign Affairs Institute
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora
CLC	International Convention on the Civil Liability for Oil Pollution Damage
CLCS	Commission on the Limits of the Continental Shelf
CRM	Centre de recherche sur la mondialisation
CRS	Congressional Research Service
CSIS	Center for Strategic and International Studies
CTBT	Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty
CTSCZ	Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone
CSC	Convention on the Continental Shelf
DEWIZ	Distant early warning identification zone
DIIS	Danish Institute for International Studies
EEA	European Environment Agency

EJIL	European Journal of International Law
EPPR	Emergency Prevention, Preparedness and Response
FP	Framework Program
GPSA	Georgia Political Science Association
GSI	Global Security Institute
HL	Hivatalos Lap
ICC	Intergovernmental Consultative Committee
ICCAT	International Commission on the Conservation of Atlantic Tunas
ICJ	International Court of Justice
IPHC	International Pacific Halibut Commission
IASC	International Arctic Science Committee
IBRU	International Boundaries Research Unit
ICC	Inuit Circumpolar Council
ICSU	International Council for Science
IELR	International Enforcement Law Reporter
IGY	International Geophysical Year
IGY	International Geophysical Year
IHO	International Hydrographic Organisation
ILM	International Legal Materials
ILSA	International Law Students Association
IMCO	International Maritime Consultative Organisation
IMO	International Maritime Organisation
IPY	International Polar Year
IRRP	Institute for Research on Public Policy/ Institut de recherche en politiques publiques
ISA	International Sociological Association
ITK	Inuit Tapiriit Kanatami
IUCH	International Union for Circumpolar Health
IUCN	International Union for Conservation of Nature
IWC	International Whaling Commission
JFQ	Joint Force Quarterly

LNTS	League of Nations Treaty Series
LRTAP	Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution
MARPOL	International Convention for the Prevention of Pollution from Ships
NAFO	Northwest Atlantic Fisheries Organization
NASCO	North Atlantic Salmon Conservation Organization
NEAFC	North East Atlantic Fisheries Commission
NORAD	North American Aerospace Defense Command
NORDREG	Vessel Traffic Reporting Arctic Canada Traffic Zone
NOTAM	Notice of Airmen
NPAFC	North Pacific Anadromous Fish Commission
NPT	Non-Proliferation Treaty
OPA	Oil Pollution Act
OSPAR	Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic
PCIJ	Permanent Court of International Justice
PAME	Protection of the Marine Arctic Environment
PCO	Polar Conservation Organisation
PNAS	Proceedings of the National Academy of Sciences
PTBT	Partial Test Ban Treaty
RAIPON	Russian Association of Indigenous Peoples of the North, Siberia and Far East
RCADI	Recueil des Cours de l'Académie de Droit international
RECIEL	Review of European Community & International Environmental Law
RGD	Revue générale de droit
RGDIP	Revue générale de droit public
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SOLAS	International Convention for the Safety of Life at Sea
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
UNECE	Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context

UNRIAA	United Nations Reports of International Arbitral Awards
UNTS	United Nations Treaty Series
Uarctic	University of Arctic
UBC	University of British Columbia
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
USGS	United States Geological Survey
VCLT	Vienna Convention on the Law of Treaties
WHO	World Health Organization
WMO	World Meteorological Organization
WWF	World Wide Fund for Nature
WWNWS	World-Wide Navigational Warning System

BEVEZETÉS

Jelen értekezés célja az Arktisz nemzetközi jogi helyzetének tisztázása. A témaválasztás aktualitását az egyre fokozódó nemzetközi figyelem adja, amely a jég drasztikus olvadása miatt a térségre összpontosul, továbbá azok a találgatások, amelyek a sarkvidéki államok jogait taglalják a terület kiaknázása tekintetében.

Az értekezés középpontjában az állami uralom arktiszi térhódítása áll. A XV. század vége felé számos állam jelezte tengeri területek iránti igényét, amelynek gyökere a római korra vezethető vissza, amikor a Földközi-tengert *mare nostrum*nak (a mi tengerünknek) tekintették.¹ A jelenlegi rezsim alapjai a XVII. században gyökereznek, amikor két elmélet csapott össze. Az egyik *Grotius mare liberum* elve, amely minden állam számára a szabad hajózást, kereskedelmet és a kiaknázást hirdeti, mivel a tengeri területeket nem lehet állami uralom alá vonni.² Ezzel szemben *Selden a mare clausum*ot, így a tenger állami uralom alá vonását proklamálta.³ Az átmenetet *Welwood* képviselte, aki a grotiusi elveket vallotta azzal kiegészítve, hogy a parti állam biztonsága érdekében a part menti vizeken az adott államot többletjogok illetik meg.⁴

Az évek során a *mare clausum* teóriája feledésbe merült, és az államok többsége pedig a mai fogalmak szerinti parti tengerre korlátozta a biztonsági sávon való állami szuverenitás-gyakorlást,⁵ azon túl viszont a grotiusi nyílt tengerek szabadsága érvényesült.⁶

A *status quo* a kontinentális talapzat rejtett értékeinek napvilágra kerülésével változott meg, amikor a *Truman deklarációval*⁷ 1945-ben megindult a vízi területek

¹ FAWCETT, J.E.S.: "How Free are the Seas?" *International Affairs*, Vol. 49. No.14. 1973. p. 14-22.

² GROTIUS, Hugo: *The Freedom of the Seas, or the Right Which Belongs to the Dutch to take part in the East Indian Trade*. The Lawbook Exchange, Ltd., 2001. Letter II.

³ FAWCETT: i.m. p. 14.; CHURCHILL, Robin Rolf- LOWE, Alan Vaughan: *The Law of the Sea*. Manchester University Press ND, 1988. p. 3-4.; DUPUY, René Jean – VIGNES, Daniel: *A Handbook on the New Law of the Sea*. Vol. 1. Martinus Nijhoff Publishers. 1991. p. 386-387.

⁴ BRUHÁCS, János: *Nemzetközi jog II. Különös rész*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2010. p. 104.

⁵ *Fisheries case (United Kingdom v. Norway)* [1951] ICJ Rep. 116. p. 132.; *Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute (Eritrea v. Yemen)* [1998] 22 UNRIAA 209. p. 239.; BROWNLIE, Ian: *Principles of Public International Law*. Clarendon Press, Oxford, 1979. p. 156.

⁶ SCACKELFORD, Scott J.: "The Tragedy of the Common Heritage of Mankind." *Stanford Environmental Law Journal*, Vol. 27. 2009. p. 114.

⁷ Az USA akkori elnöke deklarálta, hogy a kontinentális talapzatot, lévén az államterület szárazföldi meghosszabbítása a víz alatt, a parti állam kizárólagos kiaknázási joga terheli. Proclamation Concerning United States Jurisdiction over Natural Resources in Coastal Areas and the High Seas. [Truman declaration] Department of State Bulletin. Vol. 13. 1945. p. 485.

iránti terjeszkedési hullám. Az 1958-as tengerjogi kodifikációs egyezményekkel hivatalosan is megszületett az eddig szokásjogban élő parti tenger és csatlakozó övezet,⁸ valamint a kontinentális talapzat,⁹ mint olyan tengeri jogi kategória, amelyen állami szuverenitás még meghatározott szinten fennállhat.¹⁰ Sőt, a Montego Bay-ben 1982-ben született, jelenleg hatályos tengerjogi egyezmény már a kizárólagos gazdasági övezettel újabb ponton csorbította a nyílt tengerek szabadságát.¹¹

Az állami terjeszkedési vágy azonban nem csökkent.¹² Van a világnak egy rendkívül vonzó térsége, amely évszázadokig a jég birodalma volt, és amely számos kiaknázásra váró gazdasági értéket rejt: a zömmel tengeri területből álló Arktisz. A térség jogi helyzetével kapcsolatos bizonytalanságok eredője az 1907-ben született területszerzési jogcímnek szánt *szektorelmélet*, annak félreértelmezése, továbbfejlesztése, továbbá a parti államok szuverenitás-féltése által kiváltott jogirodalmi káosz.

Az értekezés azt a kérdéskört járja körbe, hogy vajon az Arktisz – elsősorban vízi – területére, ugyanazok a jogi szabályok vonatkoznak, mint a Föld bármely más részére, vagy az egyedülálló, különleges jellemvonásai speciális rendelkezések, netalántán új jogi kategóriák alkalmazását indokolják, hiszen jogi szempontból a története az általánostól való eltérésre épül.

⁸ Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone. Geneva, 29 April 1958, 516 UNTS 205. [CTSCZ]

⁹ Convention on the Continental Shelf. Geneva, 29 April 1958, 499. NTS 311. [CCS]

¹⁰ Ld. The Bering Sea Arbitration, 1893. COBBETT, Pitt: *Cases on International Law*. Vol. 1. Peace. Sweet & Maxwell, London. 1947. p. 136-144.

¹¹ United Nations Convention on the Law of the Sea [UNCLOS] Montego Bay, 10 December 1982. 1833 UNTS 3. 55-75. cikk.

¹² TREVES, Tullio: "Governing The Oceans: Risks and Potential Conflicts." XVII. Malente Symposium. More than Water –Oceans and Global Responsibility. Luebeck, 12-14 October 2008. www.draeger.com/HG/internet/pdf/Stiftung/081104_rede_treves.pdf - (2010. 09.01.)

1. AZ ARKTISZ SAJÁTOSSÁGAI ÉS JELENTŐSÉGE A NEMZETKÖZI JOGBAN

1.1. Az Arktisz területe és annak nemzetközi jogban is releváns sajátosságai

Arktisznak/Északi sarkvidéknek nevezzük az Északi-sark körüli területeket. [1. ábra]

A terület tulajdonképpen az Oroszország, Alaszka, Kanada, Norvégia, Grönland és Izland északi szárazföldjei által közrefogott Jeges-tenger, ahol az északi szélességtől függően napokig, vagy akár hónapokig egyáltalán nincs éjszaka.¹³

Görög eredetű nevének (αρκτος - medve) jelentése az *Ursa Maior* (Nagy Medve) csillagkép alatt elhelyezkedő északi sarkvidéki területet jelöli.¹⁴ Egyes elméletek a 10 C alatti júliusi középhőmérséklettel rendelkező területeket nevezzük így, míg mások az Északi-sarkkörtől (Északi szélesség 66° 33') vagy a hóhatártól – az a vonal, amitől északra már

1. ábra Az Északi-sarkvidék területe.
Arctic topographic map, with bathymetry.
<http://nordpil.com/go/portfolio/mapsgraphics/arctic-topography/> (2010.11.10.)

¹³ OSHERENKO, Gail - YOUNG, Oran R.: *The Age of the Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*. Cambridge University Press, 1989. p. 11.

¹⁴ Az Ursa Maior csillagképben az ókori görögök egy medve alakját vélték felfedezni, és az indiánok is eképp azonosították. A görög mitológia szerint az Ursa Maior Kallisztó nimfa volt, akit szeretője, Zeusz változtatott medvévé, az Ursa Minor pedig Kallisztó fia, Arkosz, aki tévedésből lelőtte anyját, ezért változott medvévé. SPARROW, Giles: *Az Univerzum közlő: gyakorlati útmutató az éjszakai égbolt jelenségeihez és értelmezésükhöz*. Gabo, Budapest, 2001. p. 83.

nincsenek fák – északra eső területet értik alatta.¹⁵ Ez tekinthető a tudomány szempontjából a legmegfelelőbb meghatározásnak, annak ellenére, hogy ez a legkevésbé vizuális.[1. ábra: piros görbe]

A legrészletesebb jogirodalmi meghatározás *Robert D. Hayton*tól származik, aki három részre osztja azt. A *szubarktikus területen* legalább 4 hónapnál hosszabb időre akár 50 °F (10°C) fölé is emelkedhet a hőmérséklet. Az „*igazi Arktiszként*” nevezett térség a szubarktistól északra esik, és ott sosincs melegebb, mint 50 °F (10°C). A harmadik rész a *sarki szegmens*, ahol a hőmérséklet legfeljebb 32 ° F (0°C).¹⁶ A jogi problémák zöme az utóbbi két kategóriát érinti.

Kiemelendő, hogy az Északi-sark nem az Arktisz része, mivel az nem egy releváns földrajzi hely, hanem csupán a hosszúsági fokok eredője.¹⁷

Az Északi-sarkvidék különleges helyzetét annak köszönheti, hogy a vízterületét évszázadokig masszív jégpáncél fedte, így inkább hasonlított szárazföldre, mint tengerre. A jég az 1970-es években még a vízfelszín 90%-át lefedte, és átlagosan 3 m vastag volt.¹⁸ A globális felmelegedés okozta drasztikus olvadással megváltozott, és a feldarabolódott jégfelszín mozog, és a terület egyre inkább hasznosíthatóvá válik.

1.2. A terület jelentősége

Az Arktisz politikai, gazdasági és hadászati fontosságára először *Stefansson*¹⁹ hívta fel a figyelmet az 1920-as években, amikor megjósolta a transzpoláris közlekedés jövőjét, hangsúlyozva, hogy a jég nem akadály, hanem a fejlődés ugródeszkája,²⁰ és a II. világháborút követően máris beigazolódtak szavai.²¹

¹⁵ PHARAND, Donat: The Legal Status of the Arctic Regions. *RCADI*, Vol. 163. 1979: II. p. 59.

¹⁶ HAYTON, Robert D.: "Polar Problems and International Law." *AJIL*, Vol. 52. 1958. p. 747.

¹⁷ CURRIE, Duncan E.J.: "Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and the Legal Status of the Arctic." *Globelaw – International Environmental & Transnational Law*. p. 4. <http://www.globelaw.com/LawSea/arctic%20claims%20and%20climate%20change.pdf> (2010.11.23.)

¹⁸ PHARAND: The Legal Status of the Arctic. p. 79-80.

¹⁹ Ld. DIUBALDO, Richard J.: *Stefansson and the Canadian Arctic*. McGill-Queen's Press - MQUP, 1999. Preface. p. xiii.-xiv.

²⁰ OSHERENKO - YOUNG: i.m. p. 4-5.

²¹ GARCIN, Thierry: "Arctic Revisted." *Défense nationale et sécurité collective*, February 2008. p. 107-108.

1.2.1. Gazdasági jelentőség

Az Arktisz területe alatt hatalmas kontinentális talapzat húzódik, amely a becslések szerint jelentős mennyiségű kőolajat (közel 100-200 billió hordó), földgázt (2-3000 millió m³) és egyéb olyan ásványkincseket tartalmaz, amelyek rendkívül vonzóak a nyersanyagéhes államok számára.²²

Az Északi-sarkvidék gazdasági értéke az 1960-as évek vége felé már nyilvánvalóvá vált, az 1980-as években pedig már számos mesterséges szigetet és vízi létesítményt építettek főleg a Prudhoe-öbölben, és megkezdődtek az offshore kitermelések, de a zord körülmények miatt inkább csak a partközeli területeken.²³ A passzivitásához oka, hogy a fúráshoz szükséges technikai feltételek megteremtése igen költséges beruházás, a volt Szovjetunió pedig a már megnyitott olajkitermelő helyeken is még évtizedekre elegendő szénhidrogén áll rendelkezésére. Ez azonban nem akadályozta annak, hogy a parti államok deklarálják – a jogos vagy annak vélt – igényeiket a partjaik mentén fekvő kontinentális talapzaton, ahogy Oroszország is tette 2007 nyarán, amikor kitűzte rá a területszerzés szimbólumát jelentő zászlaját.²⁴

1.2.2. Hajózási útvonalak az Arktiszon

Az Északi-sarkvidéken át vezető útvonalak kulcsfontosságúak lehetnek a jövő kereskedelmében, hadászatában.²⁵ „Az Arktisz az nekünk, ami a mediterráneum volt a görögöknek és rómaiaknak, a világ közepe.”²⁶

²² The Unexplored Arctic. Oil & Gas Journal, August 4, 2008.; EBINGER, Charles K. – ZAMBETAKIS, Evie: “The Geopolitics of Arctic Melt.” *International Affairs*, Vol. 85. No. 6. 2009. p. 1220.; Arctic Geological Survey: estimation of undiscovered oil and gas North of the Arctic Circle. A USGS fact sheet from July 2008. The U.S. Geological Survey (USGS) <http://geology.com/usgs/arctic-oil-and-gas-report.shtml> (2009.12.15.); Arctic Council: Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines 2009. <http://arctic-council.org/filearchive/Arctic%20Offshore%20Oil%20and%20Gas%20Guidelines%202009.pdf> (2010.10.19.).

²³ KUNIG, Philip: *Arctic*. in: Encyclopedia of International Law Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990. p. 25.

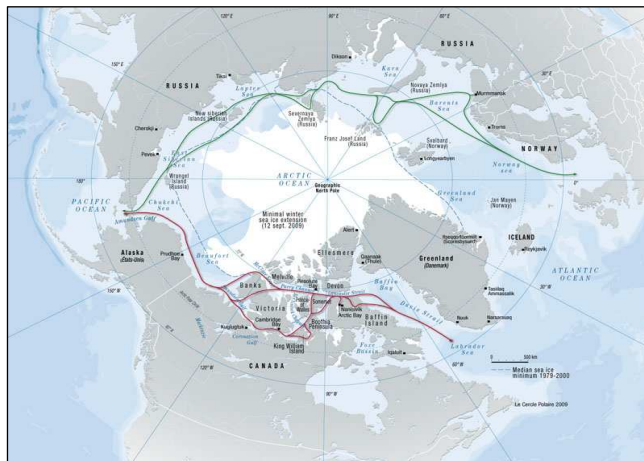
²⁴ Russia Plants Flag on Arctic Floor. <http://www.cnn.com/2007/WORLD/europe/08/02/arctic.sub.reut/index.html> (2009.12.01.)

²⁵ ROUCEK, Joseph: “The Geopolitics of the Arctic.” *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 42. No. 4. 1983. p. 463.

²⁶ HAYTON: i.m. p. 747.

A térségben két jelentős útvonal alakult ki: a kanadai partoktól északra húzódó *Északnyugati-átjáró*, valamint az orosz vidéktől északra eső *Északkeleti-átjáró*. [2. ábra]

Észak-Amerikában már többször is szóba került, hogy a Prudhoe-öbölben kibányászott olajat az Északnyugati-átjárón keresztül szállítsák; és a földgáz folyékony állapotú szállítását már az 1960-as években megszervezte Kanada,

4. ábra Az Északkeleti (zölddel)-és az Északnyugati-átjáró (pirossal).

The (political) opening of the Northern Sea Route. Le cerclepolaire.com.

http://www.lecerclepolaire.com/En/newsviews/route_du_nord_news.html (2010)

Oroszország pedig a tengeri szállítási lehetőségek felderítésében, és nagyszámú jégtörő flotta jelenlétével messze megelőzik a többi Arktisz-államot.²⁷ A térségben való biztonságos hajózás kulcsa a nagyteljesítményű jégtörő hajókban rejlik. Egy-egy jégtörő hajó előállítása 8-10 év, és sok millió dollár. 2009-ben Oroszország 20 jégtörő hajóval rendelkezett, Kanada 12-vel – és további 8 hajó beszerzését tervezte –, az USA pedig csak egy ilyen jellegű vízi járművel bírt. A körülmények ismeretében bizonyos, hogy sok évbe telik még az, hogy az államok – legalábbis elméleti síkon – képesek legyenek használni az útvonalakat.²⁸

Az északi vizeket még jó ideig jégtakaró fogja borítani, annak ellenére, hogy már előfordult, hogy – azért az Északi-sarkhoz képest igencsak délre, a szárazföldhöz viszonylag közel eső – Északnyugati-átjáró területéről 2007 nyarán egy időre eltűnt a jég.²⁹

A globális felmelegedésnek, valamint a technikai fejlődésnek köszönhetően a lehetőség viszont adott lesz: a Tokió-London hajózási útvonal az Északnyugati-átjárón

²⁷ PHARAND: The Legal Status of the Arctic. p. 61.; Warming Opens Northwest Passage. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6995999.stm> (2009.04.26.)

²⁸ EBINGER– ZAMBETAKIS: i.m. p. 1220.

²⁹ Sea Ice in Retreat. The New York Times. 01.10. 2007.

http://www.nytimes.com/interactive/2007/10/01/science/20071002_ARCTIC_GRAPHIC.html (2010.11.10.)

keresztül például az eddigi 13.800 tengeri mérföldről (tm)³⁰ (25.557,6 km) csaknem a felére, 7.500-ra (13.890 km) csökkenne, az Északkeleti-átjáró pedig 40%-kal rövidebb szállítási utat jelent Észak-Európa és Észak-Kelet-Ázsia között, mint a Panama-csatornán, illetve Szuezi-csatornán keresztül vezető hagyományos útvonalak.³¹

Megoszlanak a vélemények arról, hogy a jövőben melyik útvonal lesz a frekvenciátaltabb, tény azonban, hogy becslések szerint az Északkeleti-átjáró hamarabb válik majd jégmenetessé.³² Kérdés, hogy kinek a javára, ugyanis az útvonalak nem nemzetközi szorosok, és a legtöbb helyen a parti államok szabályozzák azok jogi helyzetét.

1.2.3. Az Arktisz, mint stratégiai pont

Seneca a *Medea* című művében már 2000 évvel ezelőtt megjósolta, hogy a jég olvadásával nagy jelentőséget nyernek az arktiszi vízterületek,³³ és ez a hadászat szempontjából is kiaknázzható.³⁴

Először a hidegháború során használták ki az Arktisz stratégiai helyzetét, amikor a két szemben álló superhatalom a Bering-tenger partjainál – az USA Nyugat-Alaszkában, a Szovjetunió pedig Kelet-Szibériában – tengeri katonai támaszpontot létesített, és ezzel gyakorlatilag 56 tm-re redukálta a közöttük lévő távolságot, ezért *Brezsnyev* jégtörőhajókkal próbált felügyeletet gyakorolni az Északkeleti-átjáró felett.³⁵

³⁰ A tengerjogban angol tengeri mérföldben mérik a távolságokat, amelynek nincs általánosan elfogadott rövidítése, gyakran rövidítik nm-nek, amely viszont az SI mértérendszerben a nanométert jelenti, így alkalmazása ellentmondásos lehet, ezért az értekezésben tm-ként rövidíttem. 1 tm=1852 m.

³¹ POTTS, Tavis – SCHOFIELD, Clive: "Current legal developments: the Arctic." *International Journal of Marine & Coastal Law*, Vol. 23. No. 1. 2008. p. 156.

³² EBINGER – ZAMBETAKIS: i.m. p. 1221.

³³ Ld. NANSEN, Fridtjof: "*Farthest north": being the record of a Voyage of exploration of the ship 'Fram' 1893-96 and of a fifteen months' sleigh journey by Dr. Nansen and Lieut. Johansen.* Vol. 1. Archibald Constable Publisher, 1897. Introduction; PHARAND, Donat: "Freedom of the Seas in the Arctic Ocean." *University of Toronto Law Journal*, Vol. 19. 1969. p. 222.

³⁴ Ld. RUSSELL, Anthony: "Carpe Diem: Seizing Strategic Opportunity in the Arctic." *JFQ*, No. 51. 2008. p. 96-97.

³⁵ MATTHEWS, Owen: "The coldest war: Russia and U.S. face off over Arctic resources." *Daily Mail*, 19th May 2009. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1184291/The-coldest-war-Russia-U-S-face-Arctic-resources.html#ixzz12oU1xmKG> (2010.10.19.)

Az USA ugyanezt tette, csak a víz alatt, és elsőként 1958. augusztus 3-án indított útjára tengeralattjárót; ez a volt a *Nautilus*, amely olykor a szovjet vizek alatt is megjelent.³⁶

A hidegháború véget ért, de a katonai bázisok maradtak, sőt a két fő aktor mellé időközben Kanada is csatlakozott jelentős hadászati kapacitások térségbe telepítésével. Ezek az államok továbbra is a támaszpontok fejlesztésén dolgoznak, és gyakorlatilag készek a valós vagy annak vélt érdekeik katonai védelmére is, amennyiben ez szükségessé válik.³⁷

A sarkvidéki államok északi militarizálódását az a tény, hogy az olvadás nyomán megélénkült a térségben az illegális migráció, valamint a különböző csempésztevékenység.³⁸ A körülmények ugyanis továbbra is zordak, a látási viszonyok, a viharos időjárás, a mozgó jégtáblák és a jéghegyek ugyan továbbra is nehezítik a hajózást, de ezzel együtt az ellenőrzést, és az egyéb rendészeti tevékenységet is, így a bűnelkövetők tekintetében kedvelt útvonalnak tekinthető az Arktisz.³⁹

Nemzetbiztonsági okokból Kanada és az USA légvédelmi igazoltatási zónát (*air defence identification zone - ADIZ*) létesített olyan területeken, ahol nagy kiterjedésű nyílt víz van a partközelségben. A zónába belépni szándékozó légi közlekedési eszközök még akkor kötelesek igazolni magukat, mielőtt a parti állam légterének közelébe érnének.⁴⁰ A biztonság szavatolása miatt az Arktisz államok közül Kanada, és az USA létesített ilyen övezetet, Oroszország nem, habár az ázsiai partok mentén ütközőzónát állított fel.

³⁶ PAINE, Lincoln, P.: *Ships of discovery and exploration*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000. p. 101-102.; PHARAND, *The Legal Status of the Arctic Region*. p. 60.; ROSENKRANZ, Rolf: "The Northern Drift of the Global Economy: the Arctic as an Economic Area and Major Traffic Route." *World Customs Journal*, Vol. 4. No. 1. p. 23.; PHARAND, Donat: *Freedom of the Seas in the Arctic Ocean*. p. 222.

³⁷ OSHERENKO – YOUNG: i.m. p. 7-43; SUPRUN, Mikhail: "Operation "West": the Role of the Northern Fleet and its Air Forces in the Liberation of the Russian Arctic in 1944." (translated by HILL, Vera) *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 20. 2007. p. 433-447.

³⁸ HANSEN, Jesper: "Crime in the Arctic." 14 Aug. 2009. http://arcticcouncil.org/article/2009/8/crime_in_the_arctic (2010.10.19.); BUKY, Michael: "Terrorism, Piracy and Climate change: Challenge to International Maritime Governance." *Social Alternatives*, Vol. 28. No. 2. 2009. p. 13-17.

³⁹ Ld. FRANKLIN, William M.: "Alaska, Outpost of American Defense." *Foreign Affairs*, Vol. 19. 1940-1941. p. 245-250.; BUKY: i.m. p. 13-14.

⁴⁰ ZUSCHLAG, Michael – VOLPE, John A.: "Violations of Temporary Flight Restrictions and Air Defense Identification Zones: an Analysis of Airspace Violations and Pilot Report Data." Prepared for Langley Research Center under Intragovernmental Transaction, NASA/CR—2005-213923. Sept. 2005. p. 1-2.

Az USA volt a legelső állam, amely az alaszakai partok közelében 1950-ben létrehozta az ún. DEWIZ (*distant early warning identification zone*) rendszerét, amely idegen államok légi járműveit kötelezte arra, hogy az alaszakai partoktól számított körülbelül 380 tm-es légi zónába való belépés előtt – maximum 2 órával, de minimum 1 órával korábban – adják meg a tervezett repülés útvonal tervét, a zónában eltöltendő időt, és a zónából való kilépés helyét, valamint előírta, hogy a zónán belül akkor kötelesek rádiókapcsolatot tartani a parti állam hatóságaival. Mindezen azonban csak akkor kötelező, ha nemcsak a zónába, hanem a nemzeti légi területre is be akarnak repülni. Eredetileg csak a kereskedelmi légi járművek számára írták elő a kötelezettséget, de az újabb gyakorlat kiterjesztette azt a katonai légi járművekre is. Az USA hangsúlyozta, hogy nem szuverenitást követel az érintett nyílt tenger felett, hanem csak megfigyelési jogot.⁴¹ Kanada esetében is hasonló szabályozást találunk. (*Security Control of Air Traffic Order*, más néven *Notice of Airmen - NOTAM*).⁴²

A védelmi zóna létesítése a nemzetbiztonság fenntartásának egyik eleme, ezért a preventív önvédelem (*self-protection*) jogából levezethető annak jogszerűsége. Vatteltől eredeztethető az a tézis, hogy az államnak jogában áll minden őt fenyegető veszély ellen védekezni, és attól kellő távolságban maradni.⁴³ Az első nyílt tengerekkel kapcsolatos, e körben felmerült ügy 1804-ben a *Church v. Hubbard*-ügy volt, amelyben Portugália arra hivatkozott, hogy jogában áll a nyílt tengeren futó idegen hajót átkutatni, mivel az a portugál törvényekkel ellentétes módon folytat kereskedelmi tevékenységet Portugália gyarmataival. Az ügygel kapcsolatosan *Marshall* bíró úgy nyilatkozott, hogy az állam alapvető érdeke a jogszabályainak betartatása, ezért jogában áll a szükséges intézkedéseket megtenni azért, hogy érdekeit megvédje. Amennyiben ezek az intézkedések szükségesek és ésszerűek, úgy az államnak jogában áll őket alkalmazni.⁴⁴ Az ésszerűség minden esetben fontos mérce, hiszen tulajdonképpen az összes tengerjogi

⁴¹ BUTLER, Richard, J.: "Sovereignty and Protective Zones in Space and Appropriate Command and Control of Assets." A Research Report Submitted to the Faculty, Air Command and Staff College, Air University. AU/ACSC/034/2001-04. p. 15.

⁴² Designated Airspace Handbook. *Minister of Transport*. No. 221. Effective 0901Z, 13 Jan. 2011. p. 173-174.
http://www.navcanada.ca/ContentDefinitionFiles/Publications/AeronauticalInfoProducts/DAH/DAH_curr_ent_EN.pdf (2011.01.28.)

⁴³ Ld. HEAD, Ivan: "ADIZ, International Law and Contiguous Air and Space." *Alberta Law Review*, Vol. 3. 1964. p. 192.

⁴⁴ 6 US (2 Cranch) 187, 1804. p. 234.; FENWICK, Charles G.: *Cases on International Law*. Callaghan and Company, Chicago, 1935. p. 496-500.; PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 110.

kategória kialakulásának ez az alapja, ahogy például az 1935-ös amerikai csempésztörvény esetében is megállapítható, hogy tulajdonképpen a csatlakozó övezet területére vezetett be olyan rendszabályokat, amelyek az államrend védelmét szolgálták. A csempészek ugyanis a parti tengeren túl – ahol már nem érvényesült a szesztilalom –, lehorgonyozva állították elő, valamint mérték a szeszt. Ilyen esetekben méltányos a parti állam nyílt tengerek szabadságát csorbító szabályozása.⁴⁵

A *Truman deklaráció* követelése is a preventív védelemből eredeztethetőek, ami alapján az államnak joga van a partjaihoz közel eső területeken a természeti kincsekkel kapcsolatos tevékenységek felett joghatóságot gyakorolni, hogy ezzel is védje magát az esetleges jogsértésekkel szemben.⁴⁶ Ugyanezen elv mentén biztosítottak a parti állam számára többletjogokat az 1958-as tengerjogi egyezmények is.⁴⁷ 1969-ben pedig már az is elfogadottá vált, hogy a parti állam a partjaihoz közel eső nyílt tengeren intézkedéseket fogantatosítson azért, hogy megvédje a – még csak nem is hozzá tartozó – tengeri területet a környezetszennyezés káros hatásaitól.⁴⁸

Az állami preventív önvédelem gyakorlása tehát a tengerjogban sem ismeretlen fogalom, a fenti példákon is látszik, hogy erre hivatkozva is megáll az ADIZ jogszerűsége, de ennél is erősebb igazolás, hogy az államok többsége tiszteletben tartja a szabályozásokat, mi több: alá is veti magát azoknak. Ennélfogva, mintegy szokásjogi úton, az államok jogkövetési tudatának eredményeként mintegy 50 éves gyakorlatként tekinthetünk a nemzetvédelmi légi zónákra.⁴⁹

1.2.4. Az Arktisz és a klímaváltozás

⁴⁵ JESSUP, Philip, C.: "The Anti-Smuggling Act of 1935." *AJIL*, Vol. 31. 1937. p. 105.

⁴⁶ Proclamation Concerning United States Jurisdiction Over Natural Resources in Coastal Areas and the High Seas.[Truman Declaration] Department of State Bulletin. Vol. 13. 1945. p. 485.

⁴⁷ CTSCZ; CSC; Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 29 April 1958, 559 UNTS 285.; Convention on the High Seas, Geneva, 29 April 1958, 450 UNTS 11.

⁴⁸ International Convention relating to intervention on the high seas in cases of oil pollution casualties, Brussels, 29 November 1969. 970 UNTS 212.; ANDRASSY, J.: "Étude des mesures internationales les plus aptes à prévenir la pollution des milieux marins." *Annuaire de l'Institut de droit international*, Vol. 1. 1969. p. 565.

⁴⁹ PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 110.

Az Arktisz az elmúlt években drasztikusan olvadásnak indult,⁵⁰ amiatt, hogy az átlaghőmérséklet itt kétszer olyan gyorsan emelkedik, mint a Föld bármely más részén.⁵¹ Ez a változás közvetlenül érinti az északi területeken élő emberek életét,⁵² a flóra és a fauna állapotát,⁵³ de a legnagyobb probléma az, hogy – *Ban ki-Moon* szavaival élve – „a klímaváltozás nem útlevelel közlekedik, egy állam sincs biztonságban a hatásaitól”,⁵⁴ tehát az Arktisz területén zajló változások kihatnak a többi térségre is.⁵⁵ Az Arktisz területét a klímaváltozás pusztítja, amelynek következményeit az áramlatok a világ többi részére is eljuttatják.⁵⁶ A pusztulás mértékét egyelőre csak hozzávetőlegesen tudják megbecsülni,⁵⁷ de tény, hogy a folyamat elsősorban az emberi tevékenységre vezethető vissza.⁵⁸

A hóval borított jégtakaró a napsugárzás 85-90%-át, míg a nyílt vízfelszín mindössze 10%-ot ver vissza. Így egyre több a víz, az elnyelt napsugárzás pedig tovább fokozza a jégolvadást, amitől megemelkedik a vízfelszín, és megváltozik az áramlatok mozgására is. A *permafrost* – olyan talaj, amely legalább két éven keresztül fagyott állapotban van – olvadásával a levegő szén-dioxid tartalma is megemelkedik, így csökkent az ózonréteg, a felmelegedés pedig tovább fokozódik.⁵⁹ Ez a ciklus végső soron az államok

⁵⁰ Az elmúlt 30 évben az éves jégtakaró-csökkenés elérte a 8%-ot, nyáron pedig a 15-20%-ot is. Ez azt jelenti, hogy a jégtakaró 8 cm-el vékonyabb, mint 20 éve, a becslések szerint a század végre akár 90 cm-el vékonyabb is lehet. Impacts of a Warming Arctic: Highlights. 3-4. <http://amap.no/acia/> (2009.12.12.)

⁵¹ FORD, James D. – SMIT, Barry – WANDEL, Johanna: “Vulnerability to climate change in the Arctic: A case study from Arctic Bay, Canada.” *Global Environmental Change*, Vol. 16. 2006. p. 145–160.; Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment. p. 3. <http://amap.no/acia/> (2009.12.14.) Scientific Facts on Arctic Climate Change. <http://www.greenfacts.org/en/arctic-climate-change/index.htm> (2009.12.12.)

⁵² Ld. OOSTDAM, J. Van et al.: “Human health implications of environmental contaminants in Arctic Canada: A review.” *Science of the Total Environment*, Vol. 351-352. 2005. p. 165–246.

⁵³ Global Warming Puts the Arctic on Thin Ice. Natural Resource Defense Council. <http://www.nrdc.org/globalwarming/qthinice.asp> (2009.12.14.)

⁵⁴ Secretary-General Ban Ki-moon Speech in Ulaanbaatar. Mongolia. 27 July 2009. <http://www.un.org/en/globalissues/climatechange/index.shtml> (2009.12.12.)

⁵⁵ Ld. WEST, Mary Beth: “Arctic Warming: Environmental, Human, and Security Implications.” *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Vol. 42. 2009. p. 1083-1087.; “Trouble in the Arctic: how will warmer weather affect life at the top of the world.” *GeoTrek*, Vol. 12. No. 12. 2007. p. 2-3.; MUIR, Magdalena, A. K.: “Oceans and Climate Change: Global and Arctic Perspectives.” *Sustainable Development Law and Policy*, Vol 7. 2006. p. 54.

⁵⁶ BUDIKOVA, Dagmar: “Role of Arctic sea ice in global atmospheric circulation: A review.” *Global and Planetary Change*, Vol. 68. 2009. p. 149–163.

⁵⁷ PHOENIX, Gareth K. - LEE, John A.: “Predicting impacts of Arctic climate change: Past lessons and future challenges.” *Ecological Research*, Vol. 19. 2004. p. 65–74.

⁵⁸ KOHN, Marek: “The Arctic Killers.” *New Statesman*, 13 August 2007. p. 24-26.

⁵⁹ Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment Key Finding # 2: Arctic warming and its consequences have worldwide implications. ACIA. <http://www.acia.uaf.edu/PDFs/Testimony.pdf> (2009.12.15.)

tevékenységének tudható be, kizárólag összefogással csökkenthetők a káros hatások, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a törekeny és különösen sérülékeny arktiszi ökoszisztéma különleges bánásmódot igényel. A klímaváltozás ezen a területen tehát többet jelent, mint pusztán időjárás-változást.⁶⁰ Az olvadással ráadásul a hosszú évtizedekig jégben koncentrált káros anyagok újból a vízbe kerülnek, az áramlatokkal pedig a világ minden pontjára eljutnak, de ez csak egyik oldala a problémának. A jégpáncél visszahúzódásával a vízi közlekedés egyre nagyobb hangsúlyt kap, a halászati lehetőségek bővülnek, a kontinentális talapzat ásványkincseinek kiaknázása pedig szintén elérhető céllá válik a közeljövőben, hiszen a világ eddig fel nem tárt kőolaj- és földgázkészleteinek 25%-át a térség rejtje.⁶¹ Becslések szerint a világ kőolaj- és földgáz-felhasználásának 40%-át 2015-re már az offshore kiaknázások fogják adni, ez a ráta pedig a jégtakaró olvadásával csak emelkedni fog, hiszen megszűnik majd a munkálatokat akadályozó természetes akadály.⁶² A kiaknázás, valamint a megnövekedett hajóforgalom egyúttal magával vonja az olajszennyezés veszélyét. Az sem elhanyagolható tény, hogy a kitermelések során keletkező metán hozzájárul a felmelegedéshez, a felmelegedés pedig tovább könnyíti a kitermelési munkálatok lebonyolítását, így hozzájárul azok gyakoriságához.⁶³ Az Arktisz környezeti feltételei – a dinamikusan mozgó jégtakaró, az alacsony hőmérséklet, a csökkent látási viszonyok, vagy akár a teljes sötétség, az extrém viharok és szelek –

⁶⁰ LD. FRENCH, Duncan – SCOTT, Karen: “International Legal Implications of Climate Change for the Polar Regions: Too Much, Too Little, Too Late?” *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 10. 2009. p. 631-654.; BARBER, D.G. – LUKOVICH, J.V. – KEOGAK, J. – BARYLUK, S. – FORTIER, L. – HENRY, G.H.R.: “The Changing Climate of the Arctic.” *Arctic*, Vol. 61. Suppl. 1. 2008. p. 7–26.; LAWSON, W. Brigham: “Thinking about the Arctic’s Future.” *The Futurist*, Sept-Oct. 2007. p. 27-34.

⁶¹ STOKKE, Olav Schram: “A legal regime for the Arctic? Interplay with the Law of the Sea Convention.” *Marine Policy*, Vol. 31. 2007. p. 404.; MACDONALD, Robbie W.: “Climate Change, Risks and Contaminants: A Perspective from Studying the Arctic.” *Human and Ecological Risk Assessment*, Vol. 11. 2005. p. 1099–1104. ; THEOLOGITIS, Dimitrios: “The EU Perspective for Energy and Maritime Transport.” Speech at Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. [Ilulissat Conference] p. 113. http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.); MACDONALD, R. W. - BEWERS, J. M.: “Contaminants in the Arctic Marine Environment: Priorities for Protection.” *ICES Journal of Marine Science*, Vol. 53. 1996. p. 537–563; Amsa Report. Arctic Council. Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report (Amsa Report). p. 16-36. <http://arctic-council.org/filearchive/amsa2009report.pdf>. (2009.12.01.); OSHERENKO–YOUNG: i.m. p. 45. Arctic Geological Survey: estimation of undiscovered oil and gas North of the Arctic Circle. A USGS fact sheet from July 2008. The U.S. Geological Survey (USGS) <http://geology.com/usgs/arctic-oil-and-gas-report.shtml> (2009.12.15.)

⁶² THEOLOGITIS: i.m. p. 113.

⁶³ KURLANTZICK, Joshua: “What Lies Beneath.” *The American Prospect*, November, 2006, p. 30.

jelentősen nemcsak megnövelik az esetleges hajóbalesetek, olajkiömlések esélyét, hanem csökkentik azok eltávolításának, eltakarításának lehetőségét.⁶⁴

Mindezt tetézi, hogy a jeges környezet megnehezíti és meghosszabbítja a lebontási folyamatokat.⁶⁵ Átlagos körülmények között a vízbe ömlött olaj 50%-a az első héten elbomlik, az Arktisz extrém időjárási viszonyai között viszont ez az időszak azonban akár 50 évre is kitolódhat,⁶⁶ ezt támasztja alá az *Exxon Valdez* 1989-es balesete is,⁶⁷ amelynek az olajából még a mai napig is bőven találhatóak nyomok az alaszakai partoknál.

1.3. Az Arktisz jogi helyzetével kapcsolatos problémák

Az Északi-sarkvidék a XXI. század mézes csupra,⁶⁸ páratlan lehetőségek tárháza gazdaságilag, közlekedést, illetve hadászati célokat tekintve.⁶⁹ A lehetőségekre az egyre inkább olvadó jég hívta fel az államok figyelmét, ezzel egy időben viszont egy darázs-fészkek is felbolydult: az eddig negligált arktiszi terület iránt számos állam elkezdett érdeklődni, a térségben viszont az északi államok – elsősorban Kanada, Oroszország és az USA – már kialakították a maguk rendszerét. Emiatt a közlekedési útvonalak, valamint a térség élő és élettelen kincseinek kiaknázása, és a környezet védelme tekintetében az Arktisz egy potenciális konfliktusforrás.

Ezek egyike a Kanada által belvízként kezelt Északnyugati-átjáróval kapcsolatos, amelyet az állam igyekszik maximálisan a saját szuverenitása alatt tartani, ennek

⁶⁴ Oil Spill Response Challenges in Arctic Waters. WWF International Arctic Programme, Oslo, Norway. 2007. 7.; JOLICOEUR, Thomas: "Arctic unprepared for another oil spill." WWF.

<http://www.canada.com/news/Arctic+unprepared+another+spill/1419878/story.html> (2009.05.22.)

⁶⁵ Arctic Oil Activity Seen Up, Eco-Risks Loom. Report. <http://www.planetark.com/dailynewsstory.cfm/newsid/46546/story.htm> (2009.05.25.)

⁶⁶ SCHACTER, Oscar-SERWER, Daniel: "Marine Pollution and Remedies". *AJIL*, Vol. 65. No. 84. 1971. p. 89.

⁶⁷ Az Arktisz történetének első olajkatasztrófájára 1989-ben került sor, amikor az alaszakai partoknál egy hatalmas olajtanker, az *Exxon Valdez* elsüllyedt, a 200 millió liternyi rakománya pedig a a tengerbe ömlött, közvetlenül beborítva ezzel egy 28.000. km²-es területet. Oil Spill Case Histories 1967-1991. Summaries of Significant U.S. and International Spills. Report No. HMRAD 92-11. p. 80-86.; Oil Spill Response Challenges in Arctic. p. 7-8.

http://www.crrc.unh.edu/workshops/arctic_spill_summit/nuka_oil_spill_response_report_final_jan_08.pdf (2009.05.25.)

⁶⁸ FOURNIER, Jean-Benoit: "In the Wilderness with a Honey Pot and a Shrinking Pie: An Overview of the Ecoviolence Debate." *Undercurrent Journal*, Vol. 5. No. 1. 2008. p. 14.

⁶⁹ WEST: i.m. p. 1096-1101.; "Tackling Climate-Change-Driven Conflict and Instability." *Whitehall Papers*, Vol. 69. No. 1. 2007. p. 96 – 125.

jogszerűsége azonban egyre többször megkérdőjeleződik.⁷⁰ Az Északkeleti-átjáró vonatkozásában Oroszország inkább a profitorientált megoldást választotta, és megfelelő pénzösszegért cserébe Oroszország lehetővé teszi annak használatát. Kérdés, hogy mennyire jogszerűen.

Ha azon a problémán át is lépünk, hogy milyen hatalmi harc robbanhat ki az államok között a kontinentális talapzat 200 tm-ön túli részein az egymást átfedő igények, illetve a kiaknázási jogok tekintetében,⁷¹ a tényleges kitermelési munkálatok által hozott drasztikus változásokkal mindenképpen szembe kell nézni, hiszen a szennyezés ezzel egyre intenzívebb lesz a térségben, amely a parti államokat már korábban is arra ösztökélte, hogy hatékony nemzetközi szabályozás hiányában egyoldalú aktusokkal szabályozzák a terület környezetvédelmét, amelyek magával vonta a szuverenitás-kiterjesztést olyan területekre is, amelyre a tengerjogi szabályok szerint nem lehetett volna.⁷² Az élővilág szempontjából azonban mindenképpen szükséges a térség egységként való kezelése, hiszen a szennyezés nem igazodik tengeri határokhoz, annak globális hatásai vannak. Ezt a tényt az *Exxon Valdez* katasztrófája is megerősítette amellet, hogy felhívta a figyelmet a gazdasági aktivitás veszélyeire.⁷³

Mindemellett nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az északi államok közül az USA,⁷⁴ Kanada⁷⁵ illetve Oroszország⁷⁶ kihasználja a hely stratégiai előnyeit, és hosszú

⁷⁰ KILLABY, Guy: "Great Game in a Cold Climate": Canada's Arctic Sovereignty in Question." *Canadian Military Journal*, Winter 2005-2006. p. 31-40.; HUEBERT, Rob: "Renaissance in Canadian Arctic Security?" *Canadian Military Journal*, Winter 2005-06. p. 17-29.; "Northwest Passage gets political name change." *Edmonton Journal*, April 9, 2006 <http://www.canada.com/edmontonjournal/news/story.html?id=6d4815ac-4fdb-4cf3-a8a6-4225a8bd08df&k=73925> (2010.10.07.)

⁷¹ Ld. MATTHEWS, Owen: "The Coldest War: Russia and U.S. Face off over Arctic Resources." *MailOnline* Thursday, Oct. 07. 2010.; JOHN, Patch: "Cold Horizons: Arctic Maritime Security Challenges." Vol. 135. No. 5. 2009.; BOSWELL, Randy: "Arctic is Source of Conflict, International Competition." *Canwest News Service*, February 22, 2010. http://www.vancouversun.com/story_print.html?id=2601540&sponsor= (2010.11.25.)

⁷² Ld. BEESLEY, Alan J.: "The Arctic Pollution Prevention Act: Canada's Perspective." *Syracuse Journal of International & Comparative Law*, Vol. 1. 1973. p. 226-235.

⁷³ JACKSON, Andrew R. W. – Jackson, Julie M.: *Environmental Science: The Natural Environment and Human Impact*. Pearson Education, Essex, 2000. p. 329-330.

⁷⁴ TITLEY, David W.-ST. JOHN, Courtney C.: "Arctic Security Considerations and the U.S. Navy's Roadmap for the Arctic." *Naval War College Review*, Vol. 63. No. 2. 2010. p. 35-48.; Strategic Importance of the Arctic in U.S. Policy. Hearing Before a Subcommittee of the Committee on Appropriations, United States Senate, One Hundred Eleventh Congress, Special Hearing August 20, 2009—Anchorage, Ak. <http://www.gpoaccess.gov/congress/index.html> (2010.11.25.)

⁷⁵ CHRISTENSEN, Kyle D.: "The Navy in Canada's Northern Archipelago." p. 79-95. és GIZEWSKI, Peter - GODEFROY, Andrew: "Force Requirements (Land)." p. 96-106. és MACDONALD, George: "Force Requirements (Air)." p. 107-116. in: *Defence Requirements for Canada's Arctic*. Edited by MACDONALD, Brian. Vimy Paper 2007.

idő óta jelentős hadászati tevékenységet végez a térségben,⁷⁷ így tulajdonképpen felkészültek arra, hogy kimondva- kimondatlanul katonai erővel is védelmezzék az érdekeiket.⁷⁸

Az Arktisz területén ugyanis a klasszikus sarkkörü államokon kívül új szereplők is megjelentek: Kína és Dél-Korea. Ezek az államok pénzt nem sajnálva térképezik fel folyamatosan az észak nyújtotta lehetőségeket nemcsak szállítás szempontjából, hanem a kiaknázási munkálatokat tekintve, mint befektetők is.⁷⁹

Világosan látszik, hogy a terület páratlan lehetőségeinek kiaknázására mások is igényt tartanak, amely szükségképpen konfliktushoz vezet majd.⁸⁰ Az Európai Unió (EU) például már konkrét északi tervekkel rendelkezik, és nemcsak a biztonsági kérdések megoldása terén,⁸¹ ezzel szemben a NATO már a konkrét biztonságpolitikai célok között tűzte napirendjére az arktiszi kérdést, míg az Arktisz Tanács, mint legfőbb kompetenciával bíró nemzetközi szervezet inkább a problémák szociológiai és környezetvédelmi oldala felől közelítenek.⁸² Mindemellett eltörpül az a tény, hogy az északi államok között is vannak nézeteltérések. Kanada és az USA például nem ért egyet az Északnyugati-átjáró státuszában,⁸³ Kanada és Dánia az útvonal „kapujában”

⁷⁶ SZABÓ, Dávid: “Orosz hadsereg az Északi-sarkon.” 2009. április 6. Kitekintő.hu. http://kitekinto.hu/europa/2009/04/06/oroszorszag_hadsereget_telepit_az_eszaki-sarkra/ (2010.11.25.)

⁷⁷ WEI-EN, Tan - YU-TAI, Tsai: “After the Ice Melts: Conflict Resolution and the International Scramble for Natural Resources in the Arctic Circle.” *Journal of Politics and Law*, Vol. 3. No. 1. 2010. p. 90.

⁷⁸ KRASKA, James: “International Security and International Law in the Northwest Passage.” *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. p. 1110-1118.; KRASKA, James: “The Law of the Sea and the Northwest Passage.” *International Journal of Marine & Coastal Law*, Vol.22., No. 2. 2007. p. 257-281. ANDERSON, Alun: “The Great Melt - The Coming Transformation of the Arctic.” *World Policy Journal* 2009/10. p. 56.

⁷⁹ JAKOBSON, Linda: *China Prepares for an Ice-Free Arctic*. SIPRI Insights on Peace and Security, No. 2010/2. p. 10.; SPEARS, Joseph: “China and the Arctic: The Awakening Snow Dragon.” *China Brief*, Vol. 9. No. 6. 2009. p. 10—11.; SE-JEONG, Kim: “Korea Wants to Join in Arctic Projects.” *Korea Times*, August 24, 2008 http://www.koreatimes.co.kr/www/news/special/2009/11/176_29902.html (2010.10.19.); “Polar research in Korea and Sweden - areas of common interest.” Swedish Polar Research Secretariat, Stockholm, 26 May 2010. www.polar.se/.../korea/Korea-Sweden%20Letter%20on%20polar%20research%20cooperation%... (2010.10.19.)

⁸⁰ LASSERRE, Frédéric: “China and the Arctic: Threat or Cooperation Potential for Canada?” *Canadian International Council*, China Papers No. 11. 2010. p. 3.

⁸¹ Ld. The European Union and the Arctic Region. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Brussels COM(2008) 763 final [COM(2008) 763]

⁸² NGUYEN, Hanh-Kieu Florence: “Security in the Arctic.” *Défense nationale et sécurité collective*, February 2009. p. 36-44.

⁸³ CÔTÉ, François-DUFRESNE, Robert: “The Arctic: Canada's Legal Claims.” Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 08-05E, 24 October 2008. p. 3-4.; Ld. SANDS, Christopher: “Toward a New Frontier Improving the U.S.-Canadian Border.” July 2009. The Brookings Institute, Metropolitan Policy Program, 2009. p. 1-40.

található Hans-sziget hovatartozásán vitatkozik évtizedek óta,⁸⁴ az USA és Oroszország a Bering-tengeri határok tekintetében nincs közös nevezőn, míg Norvégia a Barents-tenger vonatkozásában évtizedekig nem tudott Oroszországgal megegyezni, míg végül 2010-ben megszületett a megoldás.⁸⁵ A tengeri határokkal kapcsolatos vitákat az érintettek konszenzus esetén gond nélkül elrendezhetnék, azonban a kontinentális talapzat külső határainak kitolása, valamint az útvonalak nemzetközi jogi minősítése azonban olyan komplex nemzetközi jogi problémák, amelyek kizárólag multilaterális megoldásokkal, a nemzetközi közösség bevonásával oldhatóak meg.⁸⁶

Az Arktisz politikai fontosságát az elmúlt évtizedek eseményei gyorsan megváltoztatták, az ENSZ Tengerjogi Egyezménye (*United Nations Convention on The Law of the Sea - UNCLOS*) pedig nem ad választ minden problémára, az arktiszi államok nem veszik figyelembe más államok érdekeit, a terület nemzetközi megfigyelés alá vonásának kísérlete pedig már 1958-ban megbukott.⁸⁷

Az Arktisz esetében jogi helyzet szempontjából az egyetlen kikezdhetetlen pont annak légtere, ugyanis a nemzetközi jog általános szabályai szerint a légtér jogi helyzete az alatta fekvő szárazföld, illetve vízterület jogi státuszától függ. Szárazföld esetén a főszabály az, hogy területi főhatalmat gyakorló állam szuverenitása kiterjed a terület feletti légtérre is.⁸⁸ Ezt már az 1944-es *chicagai egyezmény* is megerősítette, sőt hozzátette, hogy a parti tenger is az államterület része, de annak ellenére, hogy a vízen érvényesül az idegen államok békés áthaladáshoz való joga, a légitér esetén nem.⁸⁹ Mivel a szárazföldi területek jogi helyzete tisztázott, nincs uratlan terület, vagy – a Hans-szigeten kívül – vitatott terület az Arktiszon, ezért a szárazföldek feletti légitér is

⁸⁴ CÔTÉ –DUFRESNE: i.m. p. 1.; TEEPLE, Nancy: "L'histoire des intrusions dans l'Arctique canadien, en bref" *Le Journal de l'Armée du Canada*, Vol. 12. No. 3. 2010. p. 56-57.

⁸⁵ MYCHAJLYSZYN, Natalie: „The Arctic: Geopolitical issues.” Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 08-06E, 24 Oct. 2008. p. 2.

⁸⁶ Ld. JABOUR, Julia – WEBER, Melissa: "Is it Time to Cut the Gordian Knot of Polar Sovereignty?" *RECIEL*, Vol. 1. 2008. p. 38-40.

⁸⁷ HAYTON: i.m. p. 752.

⁸⁸ Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone. Geneva, 29 April 1958, 516 UNTS 205. [CTSCZ] 1. cikk.; United Nations Convention on the Law of the Sea Montego Bay, 10 December 1982. 1833 UNTS 3. [UNCLOS] 2. cikk 1.; 3., CHURCHILL, Robin Rolf- LOWE, Alan Vaughan: *The Law of the Sea*. Manchester University Press ND, 1988. p. 64.; HAILBRONNER, Kay: "Airspace over Maritime Areas." In: *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 1., North –Holland, 1992. p. 91.

⁸⁹ Chicago Convention on International Civil Aviation, 7 December 1944, 15 UNTS 295., 1-2. cikk.

annak az államnak a kizárólagos szuverenitása alá tartozik, amelyhez a szárazföldi terület tartozik. Ez a Spitzbergák esetén is igaz.⁹⁰

Az értekezés részkomponensekre bontva vizsgálja meg az Arktisz területét, illetve ennek fényében megkísérli tisztázni annak nemzetközi jogi státuszát.

⁹⁰ HOFMAN, Rainer: "Spitsbergen/Svalbard." in: *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990. p. 354-355.

2. AZ ARKTISZ TERÜLETÉNEK ÁLLAMI URALOM ALÁ VONÁSA: TERÜLETSZERZÉSI JOGCÍMEK ÉS PROBLÉMÁK

2.1. Az Arktisz felfedezése és megismerése érdekében tett első kísérletek

Az első Arktisra utaló írásos anyag az a IX. századi a norvég vikingektől származik, akik új útvonalakat kerestek a prém- és elefántcsont-kereskedelem számára, majd 982-ből, amikor *Vörös Erik* vezetésével Grönlandon települést hoztak létre.⁹¹ Az európai államok érdeklődése előtt ez az északi, zömmel jéggel borított területet az *inuit* nép uralta.⁹² Régészeti leletek bizonyítják, hogy a part menti fagyott vízterületet ugyanúgy kezelték, mint a szárazföldet, a kiterjedését pedig addig számították, ameddig az alapvetően terméketlen vidéket a létfenntartásukhoz hasznosítani tudták.⁹³

A terület feltérképezésére már az 1600-as években indultak hajóutak elsősorban a *Hudson Bay Company* (Hudson Öböl Társaság)⁹⁴ irányítása alatt, de a hajózási technika fejlettsége csak a XIX. században tette lehetővé az Észak-sarkkörön túli zord vidék megközelítését. Az északi államok expedíciók szervezésével, vagy csak véletlenül, útjaik során elkezdtek felfedezni a térség szigeteit, okkupálták őket, és a XIX. század végére teljesen megszüntették az *inuitok* uralmát.⁹⁵ Az amerikai *Peary* 1886 és 1909 között hét utat tett a sarkvidéken, míg végül 1909. április 6-án elsőként elérte az Északi sarkot,⁹⁶ légi útvonalon pedig 1926-ban a norvég *Amundsen* mondhatta el ugyanezt magáról.

⁹¹ The Arctic: a history. *New Internationalist*, July/August 2009. p. 14.

⁹² MILLS, William, James: *Exploring Polar Frontiers. A Historical Encyclopedia*. ABC-CLIO, Santa Barbara, 2004. p. 218-219., 467.

⁹³ HOFFECKER, John, F.: *A Prehistory of the North: Human Settlement of the Higher Latitudes*. Rutgers University Press, 2005. p. 3-5.

⁹⁴ A *Hudson's Bay Company* 1670-ben alakult a francia uralom elleni szervezeteként. Később elsődleges célja az volt, hogy a szőrmekereskedést az egész öbölre kiterjessze, ezen tevékenysége során számos addig ismeretlen kis szigetet jártak be a társaság kereskedői. A térségben nemcsak a kereskedelmi monopóliumot szerezték meg, hanem igen erős szuverenitást igyekeztek gyakorolni a terület egésze felett. 1870-ben szűnt meg. "Hudson's Bay Company." *The Canadian Encyclopedia*. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003886> (2010.12.02.); LEVERE, Trevor H.: *Science and the Canadian Arctic: A Century of Exploration, 1818-1918*. Cambridge University Press, 2004. p. 342.

⁹⁵ MIRSKY, Jeannette: *To the Arctic!: The Story of Northern Exploration from Earliest Times*. University of Chicago Press, 1970. p. 273.

⁹⁶ GREELYm Adolphus Washington: *Handbook of Arctic Discoveries*. Elibron Classics, London, 2005. p. 229.

A téma tárgyalása szempontjából szükséges megkülönböztetni a szárazföldi, illetve a vízi területek állami uralom alá vételének módját, és ezek közül is kiemelni a vízi területek felé való állami terjeszkedés jogcímét, hiszen ez a jogterület az, amely a legtöbb vitát szítja napjainkban is, hiszen a víz és a jég uralom alá vonása problematikus, ha nem lehetetlen.

A jogirodalom egyértelmű abban, hogy a víz nem *res nullius*, hiszen ez a jogi kategória csak olyan területeket fed le, amelyek emberi uralom alá vonhatóak, a víz pedig nem az.⁹⁷ Nem lehet azonban teljes mértékben *res communis*-nak sem titulálni, ugyanis az egykoron bárki által szabadon használható terület részben a XX. századra, részben a század során számos állami jogosítvány tárgya lett a különböző tengerjogi kategóriák megszületésével. Felmerül a kérdés, hogy a nyílt tengerek szabadságának folyamatos csorbulásával esetleg változik majd a térség jogi megítélése, és a főszabály szerinti *res communis* terület a folyamatos állami jogosítványok kiterjesztésének legalizálása miatt általános jelleggel állami uralom alá vonhatóvá, vagyis *res nullius*-szá minősül át, így pedig foglalás tárgya lehet. Jelenleg azonban nem ez a helyzet.⁹⁸

A disszertáció ezen fejezete az Arktisz két komponensét – a szárazföldet és elsősorban a vizet – vizsgálja területszerzési szempontból.

2.2. A szárazföldi Arktisz-területek állami uralom alá vonása

A jogcím (*iustus titulus*) a területszerzések nemzetközi jogi jogszerűségét támasztja alá.⁹⁹ Az Északi-sarkvidék jobbára lakatlan földterületei, szigetei felfedezés, majd foglalás útján (okkupációval) kerültek állami uralom alá.

2.2.1. A felfedezés, mint területszerzési jogcím

⁹⁷ SHACKELFORD: i.m.p. 107.; ROUSSEAU, Charles: *Droit international public. Les compétences*. Tome III. Sirey, Paris, 1977. p. 276.; FAUCHILLE, Paul: *Traité de droit international public*. Tome I., Rousseau, Paris, 1925. p. 707-708.; SIBERT, Marcel: *Traité de droit international public. Le droit de la paix*. Tome I., Dalloz, 1951. p. 853-854.; Ld, BYRNE, John: "Canada and the Legal Status of Ocean Space in the Canadian Arctic Archipelago." *Faculty of Law Review*, Vol. 28. 1970. p. 2-6.; LANGAVANT, E.: *Droit de la mer Vol. II. Le droit des communications maritimes*. Cujas, Paris, 1981. p. 10.

⁹⁸ Ld. ROUSSEAU, Charles: *Droit international public. Les relations internationales*. Tome IV. Sirey, Paris, 1977. p. 277.

⁹⁹ BROWNLIE: i.m. p. 119.

Az okkupáció az évszázadok során különböző szabályok alá esett, és története a felfedezéssel szorosan egybefonódva alakult.¹⁰⁰

A XIV. századtól a XVI. század végéig a nagy felfedező népek számára még nem létezett letisztult nemzetközi szokásjog arra vonatkozóan, hogy az uratlan földek tekintetében jogaikat milyen jogcímre alapítsák, kell-e bármire is alapítani, vagy, hogy uralmukat meddig terjeszthetik ki jogszerűen a felfedezett területeken.¹⁰¹ Ezek a felfedezések rendszerint egy állami zászló tengerparton való elhelyezését jelentették.¹⁰² A belső részekre nem hatoltak be, ennek ellenére a teljes területre igényt tartottak: a portugálok Afrikára, a spanyolok egész Dél-Amerikára, az angolok pedig Észak-Amerika teljes területére. Természetes volt, hogy ilyen határtalan igények mellett gyakoriak voltak a határkonfliktusok,¹⁰³ a vitás ügyeket pedig az akkori szokás szerint a katolikus világ fejéhez, a pápához vitték, aki bullába foglalt ítélettel tett igazságot a felek között, mint *iudex mundi*,¹⁰⁴ így gyakorlatilag az ő ítéletei a katolikus hatalmak általi területszerzések deklaratív megerősítései voltak,¹⁰⁵ amelyet az uralkodók, mint a pápa hívei tiszteletben tartottak.¹⁰⁶

A reformáció kezdetével azonban a katolikus egyház hatalma meggyengült, a protestáns felfedezők – a franciák, hollandok, angolok – pedig a pápai bullákhoz semmilyen kötőerőt nem fűztek,¹⁰⁷ Grotius is kizárólag a spanyolok és a portugálok irányában ismerte el azok hatását, így a XVI. században új korszak kezdődött a területszerzési szabályok terén.¹⁰⁸ Egyértelműen elutasították a pusztá *felfedezést* (vagyis az ún. „meglátni és megszerezni-elvet”), mint területszerzési jogcímet.¹⁰⁹ A

¹⁰⁰ FAUCHILLE: i.m. p. 685.; BUSTAMANTE Y SIRVEN, Antonio Sanchez de: *Droit International Public. Traduction par Paul GOULÉ*. Tome III., Sirey, Paris, 1936. p. 250-254.

¹⁰¹ BUSTAMANTE: i.m. p. 231.

¹⁰² BROWNLIE: i.m. p. 139.; VERZIIL, J.H.W.: *International Law in Historical Perspective. Part III*. A.W. Sijthoff-Leyden, Utrecht, 1970. p. 325-326.; SIMSARIAN: "The Acquisition of Legal Title to Terra Nullius." *Political Sciences Quarterly*, Vol. 53. No. 111. 1938. p. 112.

¹⁰³ CSARADA, János: *A tételes nemzetközi jog rendszere*. Franklin- Társulat, Budapest, 1910. p. 454.

¹⁰⁴ A középkorban a pápák a katolikus egyház fejeként a keresztény világ legfőbb bírónak is tartották magukat. Elsőként VII. Bonifác pápa 1302-ben kiadott *Unam Sanctam* című bullája fogalmazta meg a pápa világi hatalom feletti joghatóságát. LAMM, Vanda: *Az államok közötti viták bírói rendezésének története*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1990. p. 18-19.; SIBERT: i.m. p. 861.

¹⁰⁵ VERZIIL: i.m. p. 326-327.

¹⁰⁶ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 160.; 147.

¹⁰⁷ Ld. BRUHÁCS: i.m. p. 119.; Az ellentétes mozgalmat az egyik szellemi vezér, Francisco de Vitoria után Vitoria-doktrínának nevezték el. BUSTAMANTE: i.m. p. 239-240.

¹⁰⁸ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 161.; LAUTERPACHT, H.: *Private Law Sources and Analogies of International Law*. Longmans, Green and Co. LTD., London, 1927. p. 99-100.

¹⁰⁹ GROTIUS: i.m. II. fejezet.

XVI. századtól kezdődően a területszerzést csak akkor ismerték el, ha a felfedezés mellé a felfedező hatalom helyi, effektív hatalomgyakorlása is párosult, mivel önmagában a felfedezést megkezdett, de nem teljes területszerzési jogcímként (*inchoate title*) értékelték.¹¹⁰ Ez *Grotius* nyomán, római jogi gyökerű elméletek hatásaként honosodott meg a nemzetközi jogban, és az elmélet síkján már *Vattel* idejétől kezdve általánosan elfogadott elvként élt,¹¹¹ azonban a gyakorlatban nem mindig követték, így részletes szabályait először 1885-ben a berlini konferencián, az afrikai területekre vonatkozó Kongó Aktában szövegezték meg.¹¹² A szabályok ekkortól váltak egyetemlegesen elfogadott nemzetközi szokásjoggá az Afrikán kívüli területek vonatkozásában is, és teljes mértékben a kolonializmus megjelenésével megváltozott szuverenitás-felfogásra épültek.¹¹³

2.2.2. Az okkupáció

Az okkupáció autonóm egyoldalú állami aktus.¹¹⁴ A Kongó-akta alapján – illetve az azt fejlesztő szokásjogi szabályok nyomán – a nemzetközi jogilag érvényes foglalás kellékei az alább elemzett elvek.¹¹⁵

¹¹⁰ Mikor Spanyolország követe, Mendoza I. Erzsébet angol királynő előtt panaszt emelt a Drake-féle expedíció miatt, Erzsébet kijelentette, hogy őt a pápák döntvényei nem kötelezik, és az új birtokok tulajdonjogának az effektív foglaláson kívül egyéb jogcímét elismerni nem hajlandó. CSARADA: i.m. p. 456. Számos jogtudós vallja, hogy a felfedezés nem teljes jogcím az effektív hatalomgyakorlás nélkül, így Eagleton, Bello, Fenwick, Wolf, és Cruchaga. BUSTAMANTE: i.m. p. 241.; *Oppenheim's International Law*. Edited by JENNINGS, Robert – WATTS, Arthur. Vol. I. Longman, Harlow, 1992. p. 689-90. FENWICK, Charles G.: *International Law*. Appleton-Century-Crofts, New York, 1965. p. 404.; MENON, P. K.: "The Acquisition of Territory in International Law: Traditional Perspective." *The Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 22. 1994. p. 130.

¹¹¹ Ld. VATTEL, Emmer de: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle: appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. Gauthier, Lyon, 1802. Livre I. chapitre XVIII, 207.§.

¹¹² 1886. évi XIV. törvénycikk az Afrika némely (Kongó) vidékére vonatkozó kérdések szabályozása iránt tartott berlini értekezlet főokmányának becikkelyezéséről. [Kongó Akta] VI. fejezet; HEAD, Ivan: "Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions." *McGill Law Journal*, Vol. 9. No. 3. 1963.p. 201.

¹¹³ A XIX. Századi kolonializmus hatását a szuverenitás-felfogásra és a nemzetközi jogra részletesen lásd: ANGHIE, Antony: "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law." *Harvard International Law Journal*, Vol. 40. No. 1. 1999. p. 4-72.; CSARADA: i.m. p. 456.

¹¹⁴ BUZA, László: *A nemzetközi jog tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935 p. 141.; NAGY, Károly: *Nemzetközi jog*. Püski, Budapest, 1998. p. 141.

¹¹⁵ Kongó Akta 34-35. cikk.

2.2.2.1. A foglalás csak illetékes állami szervek útján történhet

A foglalás azon állam részére történik, amelynek megbízása céljából az illetékes szervek (hivatalnokok, hajóskapitányok, hadvezérek), esetleg magánosok azt végrehajtják. Ez utóbbi esetben szükséges, hogy azt jóváhagyja valamely államhatalom,¹¹⁶ vagy a magános önálló államot alapítson az ehhez szükséges további feltételek megléte esetén.¹¹⁷

2.2.2.2. Az elfoglalt területnek uratlannak (*terra nullius*) kell lennie

A foglalás tárgya csak *uratlan terület* lehet, ez esetben a tulajdonszerzés eredeti.¹¹⁸ Főszabály szerint uratlannak az a terület minősül, amely az okkupáció idején még nem állt egyetlen állam uralma alatt sem.¹¹⁹ Ezen túlmenően, okkupálni csak olyan dolgot lehet, amely birtokba vonható, amelyen szuverenitás gyakorolható.¹²⁰ A gyakorlat az elhagyott területeket (*terra derelictus*) – amelyeken már fennállt egyszer állami szuverenitás, de annak gyakorlásával véglegesen felhagyott –, szintén okkupáció tárgyaként kezeli, azonban az elmélet bizonyos aggályokat lát e téren, és egyes szerzők inkább elbirtoklásnak nevezik azt a jogcímet, amely alapján ilyen esetekben az adott terület újból állami szuverenitás alá vonható.¹²¹ Ilyen esetekben kérdés, hogy a területelhagyás szándékos és önkéntes volt-e, illetve, hogy az *animus occupandi*, a

¹¹⁶ TEGHZE, Gyula: *Nemzetközi jog*. Város Nyomda, Debrecen, 1930. p. 225.; APÁTHY, István: *Tételes európai nemzetközi jog*. Franklin-társulat, Budapest, 1888. p. 167.; CSARADA: i.m. p. 457.; FAUCHILLE: i.m. p. 708-714.; SIBERT: i.m. p. 865.

¹¹⁷ Ld. Convention on the Rights and Duties of States signed at Montevideo, Uruguay, on December 26, 1933. 49 Stat. 3097, 165 LNTS 19.

¹¹⁸ Jelenkorban az okkupáció címén történő területszerzés már lehetetlen, mivel nincs több *terra nullius*. Ld. TÜRK, Danilo: *A nemzetközi jog alapjai*. SZEK JGYF Kiadó, Szeged, 2009. p. 260.

¹¹⁹ *Eastern Greenland case* (Denmark / Norway) (1933) PCIJ (Ser A/B) No. 53., [Eastern Greenland case] p. 44; 45, 63 és 64.; *Western Sahara*, Advisory opinion, [1975] ICJ Rep. 12. [Western Sahara case] p. 39. Nyugat-Szahara a marokkói területek része volt, amely fölött Marokkó uralkodói gyakorolták a szuverenitást, és a terület lakosság is marokkóinak tartotta magát. A tanácsadó vélemény kimondta, hogy a terület sem Marokkóhoz, sem Mauritániához nem tartozott, annak ellenére, hogy ezen államok területéről a múltban érhetett befolyás.

¹²⁰ FAUCHILLE: i. m. p. 701.; SIBERT: i.m. p. 865.; BUSTAMANTE: i. m. p. 260.; BUZA: i.m. p. 141.

¹²¹ Ld. a Clipperton sziget ügyében tett megállapítások. A területi vita 1898-ban tört ki Mexikó és Franciaország között egy lakatlan csendes-óceáni sziget hovatartozásának kérdésében. *Affaire de l'île de Clipperton*. Mexique contre France. Rome, 28 janvier 1931, UNRIIA Vol. II. [Affaire de l'île de Clipperton] p. 1110., BROWNLIE: i.m.p. 138.; FAUCHILLE: i.m. p. 694.; ld. DICKINSON, Edwin D.: "Editorial Comment on "The Clipperton Island Case". *AJIL*, Vol. 27. 1933. p. 133.; MENON: i.m. p. 137-138.

területszerzési szándék végleg megszűnt-e. A kérdés további kifejtése az effektív okkupáció vonatkozásában olvasható.

Barbár, félig civilizált népek által lakott területeken új uralmat létesíteni nem lehet, az ilyen területeket okkupáció útján megszerezni nem lehet, hanem kizárólag a terület urával kötött szerződés útján mehet végbe tulajdon-átruházás.¹²² Ilyenkor származékos szerzősmódról, *cesszióról* van szó; megállapodás hiányában, erőszakkal való területszerzés esetében pedig *annexióról*.¹²³ Abban az esetben viszont, ha a területen élő népesség teljesen civilizálatlan, és semmilyen politikai szervezettséget nem mutat, akkor a terület okkupáció tárgya lehet, mert itt nem létezik semmiféle szuverenitás: sem olyan, amit a nép magának követelhet, sem olyan, amit esetleg átruházhat.¹²⁴

2.2.2.3. A foglalásnak ténylegesnek kell lennie

A jogilag érvényes foglaláshoz szükséges, hogy az állam a foglalási szándék kinyilvánítása mellett (*animus possidendi* vagy *animus occupandi*) annak ténylegességét (*corpus*) is nyilvánvalóvá tegye az adott területen.¹²⁵ A Kongó Akta rögzíti, hogy ez olyan hatóság létesítését jelenti, „*amely képes lesz úgy a szerzett jogok, mint szükség esetén a kereskedelmi és az átviteli szabadság biztonságát megóvni.*”¹²⁶

Mivel a foglalás érvényességéhez a tényleges birtokbavétel szükséges, egyik államnak sincs joga a lakatlan területeken több területre igényt tartani, mint amennyit effektíve az uralma alatt tud tartani.¹²⁷ Ez gyakorlatilag a pusztá felfedezés tényére alapozott tulajdonszerzés gátja. A ténylegesség ugyanis az *animus possidendi* kinyilvánítása, a szuverén uralom alá vonása, amelyhez szimbolikus, jelképes tények nem elegendőek, annál többre van szükség: szabályos kormányzati hatalom

¹²² *Western Sahara case*, p. 39. Id. Separate opinion of judge Dillard p. 116-118.; BROWNLIE: i.m. p. 133.; MANIN, Philippe: *Droit international public*. Masson, Paris, 1979. p. 261.; TEGHZE: i.m. p. 225.; APÁTHY: i.m. 168.; JENNINGS, R. Y.: *The Acquisition of Territory in International Law*. Manchester University Press, 1963. p. 20.

¹²³ A főszabály megkérdőjelezéséről ld. BORCH, Merete: “Rethinking of Terra Nullius.” *Australian Historical Studies*, No. 117. 2001. p. 222-239.

¹²⁴ CSARADA: i.m. p. 458.; A barbár népek által uralt területek okkupáció tekintetében való minősítésére kialakult elméletekről bővebben lásd: FAUCHILLE: i.m. p. 697-701.

¹²⁵ GROTIUS: i.m. II. fejezet., ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 162-163.; FAUCHILLE: i.m. p. 714-718.; APÁTHY: i.m. p. 168.; VERZIIL: i.m. p. 348-349.; TANDON, M. P.: *Public International Law*. 12th edition, Allahabad Law Agency, 1993. p. 125.

¹²⁶ Kongó Akta 34. cikk.; ld. APÁTHY: i.m. p. 167.; SIBERT: i.m. p. 861.

¹²⁷ APÁTHY: i.m. p. 168.; LAUTERPACHT: i.m. p. 114-116.

szervezésére,¹²⁸ máskülönben a foglalás tényének más államokkal szemben érvényt szerezni nem lehet, mint ahogy azok területszerzési próbálkozását sem lehet meggátolni.¹²⁹ A Kongó Akta által deklarált elvet meg is erősített néhány választottbírói ítélet,¹³⁰ közöttük a területszerzési kérdésekben alapügynek számító *Palmas-ügy*¹³¹

A jelenleg hatályos gyakorlat azonban szakított a szigorú értelemben vett effektív okkupáció tézisével: egyes esetekben nem feltétlen szükséges tényleges szuverenitásgyakorlás egy terület minden részén ahhoz, hogy az államterület részének lehessen tekinteni.¹³² 1914-1919 környékén a gyakorlat, illetve az „összefüggő terület joga” (*right of contiguity*) elnevezésű az angol-amerikai doktrína áttört az abszolút effektivitást elvét.¹³³ Eszerint a foglalás kiterjed arra a területre is, amely a ténylegesen okkupált résszel természetes fekvésénél fogva szerves összefüggésben áll.¹³⁴ A földrajzi összefüggés elméletének is nevezett tétel csak kivételes esetekben – így az államterület tartozékaként számon tartott tengerrészek esetén – adhat alapot a területszerzéshez, és nem vált általános területszerzési jogcímmé.

Az effektív okkupáció követelményének enyhítését erősítette meg az Állandó Nemzetközi Bíróság a *Clipperton-sziget* ügyében¹³⁵ és a *Kelet-Grönland-ügyben* is,¹³⁶ amikor kijelentette, hogy nem elég a névleges birtokbavétel, az okkupáció megvalósulásához szükséges annak tényleges uralom alá vonása, ugyanakkor ennek az

¹²⁸ VISSCHER, de Charles: *Les effectivités en droit international public*. Pédone, Paris, 1967. p. 101-111.; OPPENHEIM, L. F. L.: *Oppenheim's International Law*. Vol. 1. Peace. Longman. 1928. p. 689.; FENWICK: *International Law*. p. 406.;

¹²⁹ CSARADA: i.m. p. 459.; APÁTHY: i.m. p. 167.

¹³⁰ A legjelentősebb ezek közül a III. Viktor Emanuel itáliai király által hozott ítélet. L'affaire de la frontière de la Guyane britannique, 6 juin 1904, *RGDIP*, 1904. p. 19.; VERZIJL: i.m. p. 350.

¹³¹ A szigetet spanyolok 1606-ban okkupálták, majd az építményeket lerombolva el is hagyták 1666-ban. Ezek után 1667-ben a Holland-Kelet-Indiai Társaság a beszülettekkel kötött szerződések nyomán birtokba vette. A spanyolok 1898-ban békeszerződéssel a Palmas-szigetet átadták az USA-nak, aki az 1906-os szigetre érkezésekor szembesült a Holland jelenléttel. A Hollandia és az USA közötti területi vita akörül forgott, hogy melyik államot illeti meg a terület. Island of Palmas (or Mianga) Case. United States of America v. The Netherlands. Permanent Court of Arbitration, The Hague. 4 April 1928. UNRIIA Vol. II. [Palmas case] p. 839.

¹³² FAUCHILLE: i.m. p. 690.; STOWELL, Ellery C.: *International Law. A Restatement of Principles in Conformity with Actual Practice*. Henry Holt and Company, New York, 1931. p. 54.

¹³³ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 169.

¹³⁴ CSARADA: i.m. p. 461.

¹³⁵ Affaire de l'île de Clipperton, p. 1110.; FENWICK: *International Law*. p. 413., Ld. MÜNCH, Ingo von: "Clipperton Island Arbitration." *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 1. North Holland, The Hague, 1992. p. 622-623.; MENON: i.m.p. 138.; 140.

¹³⁶ *Eastern Greenland case*, p.46. ; FENWICK: *International Law*. p. 412-413.

effektív szuverenitás-gyakorlásnak a mértéke mindig az adott terület, és a körülmények függvénye.

A pozitív jogban is megjelentek ezek a változások: az 1919. szeptember 10-én Saint-Germaine-ben kelt békeszerződés 13. cikke hatályon kívül helyezte a Kongó Aktát, mivel – a 10. cikk megfogalmazása szerint – annak rendelkezései szokásjogként úgys továbbélnek, ugyanúgy, ahogy 1885 előtt is éltek. Ennek ellenére például már 1912-ben francia-német afrikai területek határrendezése kérdésében kötött szerződésben is eltekintettek az okkupáció effektivitásának követelményétől, ahogyan az államok magatartása is ebbe az irányba ment el.¹³⁷

Az effektív okkupáció kiépítése egy folyamat, és emiatt szükséges elhatárolni az *elbirtoklástól*, amely nem egyszerű feladat, sokszor a jogirodalom is mellőzi azt, sőt, a két alapügyben – a *Palmas- és a Kelet- Grönland-ügyben* – az eljáró bírói fórumok is kerültek a különbségtétel. *Beckett* azonban különbséget tesz a kettő között olyan alapon, hogy okkupációról csak a *Kelet-Grönland- ügyben* lehetett szó, hiszen a terület valóban *terra nullius* volt az *animus possidendi* kifejtésekor.¹³⁸ Ezzel szemben a Palmas-sziget esetében inkább konkuráló szuverenitásokról kellett döntenie annak fényében, hogy a korábban jelen lévő hatalom vajon *elhagyta* a területet (*terra derelictus*), vagy sem, és csupán a szuverenitás gyakorlása nem volt kellően effektív ahhoz, hogy más hatalmakat távol tartson a területszerzéstől.¹³⁹ Ugyanezen a logikán mozgott a *Minquiers és Ecrehos-ügy*¹⁴⁰ érvelése is, valamint a *Falkland-szigetek* esetében¹⁴¹ is hasonló problémával kellett szembenézni. Gyakori az ilyen ügyekben,

¹³⁷ ROUSSEAU: Droit international public. III. p. 170.

¹³⁸ *Eastern Greenland case*, p. 151.

¹³⁹ BROWNLIE: i.m. p. 135.; STOWELL: i.m. p. 54.

¹⁴⁰ Két francia partok közelében található apró szigetről van szó. Ecrehos a 13. századtól brit királyi birtok volt, Minquiers ügyeiben pedig korábban a közeli Jersey-szigeti brit hatóságok jártak el. A vita akörül forgott, hogy Franciaországot vagy Nagy-Britanniát illeti-e meg ez a sziget. A Nemzetközi Bíróság ítélete szerint a két kis sziget Angliát illeti. *Minquiers and Ecrehos (France/United Kingdom)* [1953] ICJ Rep. p. 57.; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 218.; MENON: i.m. p. 141.

¹⁴¹ Felfedezése óta mozgalmas a Falkland-szigetek története. Egyaránt birtokának nyilvánította Franciaország, Nagy-Britannia, Spanyolország és Argentína. Településeket létesítettek és hagytak el a szigeteken. Az 1770. évi falklandi válság a háború szélére sodorta a francia-spanyol szövetséget Nagy-Britanniával. A spanyol igényt örökölte Argentína. 1833-ban Nagy-Britannia vette birtokába a szigeteket, de Argentína továbbra is saját területének tekintette őket. Nagy-Britannia és Argentína 1982-ben 74 napos háborút vívott a szigetek birtoklásáért. A konfliktus az argentin erők fegyverletételével zárult. LAYER, Roberto C.: *The Falklands/Malvinas case: breaking the deadlock in the Anglo-Argentine sovereignty dispute*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001. p. 19-53.; Ld még WALDOCK, C.H.M.: "Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies." *BYBIL*, Vol. 25. 1948. p. 311-353.

hogy a korábban jelenlevő hatalom területszerzési jogcímként a felfedezés tényére hivatkozik, és mivel a felfedezés korában effektív szuverenitás-gyakorlásra nem volt szükség a terület megtartásához, ezért a későbbi évszázadokban komoly területi vitákat okozott, hogy egy kérdéses területet *terra derelictus* vagy sem.¹⁴²

Terra derelictus, illetve *terra nullius* megítélésekor mindig vizsgálni kell, hogy az *animus occupandi* fennáll-e bármely állam részéről,¹⁴³ ugyanis, mivel az effektív okkupáció megvalósítása nincs időhöz kötve, előfordulhat, hogy a területen éppen csak megkezdtek a *corpus* látható jeleinek megteremtését.¹⁴⁴ Nem szabad ugyanis megfedkezni arról, hogy ezek a szabályok nem a jelenkor infrastrukturális lehetőségei között születtek.

2.2.2.4. A foglalás tényét nyilvánosságra kell hozni

A foglalás tényét tudatni kell a potenciális igénylőkkel.¹⁴⁵ Konkrét határidő nem létezett, de az értesítésnek kellő időben meg kell előznie a birtokbavételt, mert maga a ténylegesség megvalósítása időt vehet igénybe, viszont így a területre a többi állam már nem *terra nulliusként* tekint.

2.2.3. A sarkköri államok szárazföldi Arktisz-területe

Az sarkköri államok közül kizárólag azok játszanak szerepet az Arktisz vízi területének jogi helyzetével kapcsolatos vitákban, amelyek szárazföldi, és tengeri területekkel is rendelkeznek az északi sarkkörön túl. Ebbe a körbe tartoznak a klasszikus Arktisz-államok: az USA, Kanada, Norvégia, Dánia, és Oroszország (Szovjetunió).¹⁴⁶

¹⁴² Johnson and Graham's Lessee v. William M'Intosh. United States, Supreme Court, 1823. 8 Wheaton, 543. [5 L. 681.] Id. FENWICK, Charles G.: *Cases on International Law*. Callaghan and Company, Chicago, 1935. p. 430.

¹⁴³ FAUCHILLE: i.m. p. 697.

¹⁴⁴ VERZIIL: i.m. p. 355.

¹⁴⁵ Kongó Akta, 35. cikk., Ld. *L'Affaire de l'île Clipperton*, p. 132.; ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 168.; CSARADA: i.m. p. 460.; APÁTHY: i.m. p. 167.; THEGZE: i.m. p. 225.; NAGY: i.m. p. 141.

¹⁴⁶ DOLLOT, René: *Le droit international des espaces polaires*. *RCADI*, Vol. 75. 1949. II. p. 141-143.

2.2.3.1. Oroszország (Szovjetunió 1922-1991)

Az orosz partvidéket a *Wrangel-sziget*, *Ferenc-József - föld*, *Új-föld*, *Északi-föld*, *Új-Szibériai-szigetek* szegélyezik. Az orosz kormány még az 1916. szeptember 20-án kiadott jegyzékben kinyilvánította, hogy igényt tart minden tőle északra fekvő szigetre, amelyeket *Vilkickij* kapitány fedezett fel. A Központi Végrehajtó Bizottság 1926. április 15-én dekrétummal erősítette meg, hogy minden, az Arktisz-térségben található terület, ami a Szovjetunió partjai, és az Északi-sark között helyezkedik el, és a dekrétum kiadásának időpontjában nem áll másik állam felségjoga alatt, jogcímtől függetlenül a Szovjetunió területének tekintendő. Ekkorra az USA és Kanada is felhagyott a területen található két, általuk birtokolt sziget feletti uralommal, így a térségben csak orosz terület maradt.¹⁴⁷

2.2.3.2. Dánia

Dánia az Arktiszon Grönland hatalmas jéggel borított szigete nyomán van jelen.¹⁴⁸ A 900-ban felfedezett területet egy évszázaddal később kolonizálták, majd 1380 és 1814 között a dán korona fennhatósága alá tartozott Norvégia, Finnország, Svédország, és Izland mai területével, valamint a Feröer-szigetekkel együtt, ugyanakkor Svédország és Finnország már a XVI. században önállósult. 1814-ben a kielői szerződés 4. cikke értelmében Norvégiát Svédországhoz csatolták, de Grönlandot, Izlandot és a Feröer-szigeteket ez a szerződés nem érintette. Egy 1921. május 10-ei dekrétumban a koppenhágai kormány ezekre a területeken is bevezette a dán közigazgatást, noha Grönlandon ez a zord körülmények miatt csak részben vált ténylegessé.¹⁴⁹ Norvégia 1931. július 10-én Grönland egy részét – amiről úgy vélte, hogy nem áll dán uralom alatt, mert ennek külső jele nem mutatkozott – okkupálta. Dánia ez ellen tiltakozott, és arra hivatkozott, hogy a jéggel borított, emberi megtelepedésre alkalmatlan térségeken nem tudja a szuverenitását infrastrukturálisan kiépíteni, nem jelenti, hogy Grönland ne

¹⁴⁷ SALE, Richard – POTAPOV, Eugene: *The Scramble for the Arctic: Ownership, Exploitation and Conflict in the Far North*. Frances Lincoln Ltd, 2010. p. 67.

¹⁴⁸ PORSILD, Erling: "Greenland at the Crossroads." *Arctic*, Vol. 1. No. 1. 1948. p. 53-57.

¹⁴⁹ CAVELL, Janice: "Historical Evidence and the Eastern Greenland Case". *Arctic*. Vol. 61. No. 4. 2008. p. 433– 441.; TEAL, John J. Jr.: "Greenland and the Word Around." *Foreign Affairs*, Vol. 31.1952-53. p. 136-140.

tartozhatna teljes terjedelmében dán fennhatóság alá.¹⁵⁰ A ténylegesség kérdésében az Állandó Nemzetközi Bíróság 1933-ban Dániát igazolta.¹⁵¹ Mindemellett az 1916. augusztus 4-ei, dán Antillák cesszióját kimondó szerződésben az USA is, mint nagyhatalom, elismerte a Grönlandra vonatkozó dán jogokat.¹⁵²

2.2.3.3. Norvégia

Norvégia arktiszi területei okkupáció és annexió címén kerültek a felségjoga alá: a *Medve-sziget*, a *Spitzbergák* (norvég nevén: Svalbard-szigetek), és a *Jan Mayen-sziget*.¹⁵³

A Spitzbergák egy hegyvidékből álló szigetcsoport, ami egy földtörténeti időkben létezett kontinens maradványa, lakosainak nagy része orosz, az egyetlen ásványkincse a kőszén. 1596. június 17-én fedezte fel a holland *Barents*, és az 1900-as évek elején tulajdonképpen célszerűségi alapon döntöttek el, hogy melyik államhoz tartozzon annak figyelembevételével, hogy melyikhez esik közelebb, melyiknek fűződik a birtoklásához több érdeke, illetve, hogy milyen nemzetiségű lakosok élnek ott.¹⁵⁴ Így került Norvégia fennhatósága alá az 1920. február 9-én Párizsban kötött egyezmény által.¹⁵⁵ A norvég szuverenitást azóta sem vitatták, annak ellenére, hogy az 1920-as szerződés némiképp limitálta azt azáltal, hogy a 8. cikk bányászati jogot enged minden szerződő félnek.¹⁵⁶ Gyakorlatilag azonban Norvégián kívül csak a Szovjetunió élt nagymértékben a lehetőséggel, és nem sokkal a szerződéskötést követően 2.300 szovjet állampolgár lakosa lett a szigetcsoportnak, ami csaknem kétszer annyi, mint az ottani norvég lakosság. Kiemelendő, hogy a párizsi szerződés kizárólag bányászati jogot biztosít a szerződő feleknek, és ez semmiképpen sem jelenti a területi felségjog egyéb elemében

¹⁵⁰ PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 65.

¹⁵¹ *Ld. Eastern Greenland case*.

¹⁵² ROUSSEAU: *Droit International Public*. III. p. 214.; DOLLOT: *i.m.* p. 157-164.

¹⁵³ ROUSSEAU: *Droit International Public*. III. p. 213-214.

¹⁵⁴ Spitzbergákra vonatkozóan ld. SINGH, Elen: *The Spitsbergen (Svalbard) Question: United States Foreign Policy, 1907-1935*. Universitetsforlaget, Oslo, 1980. p. 23-93.

¹⁵⁵ Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920. 2 LNTS 7.

¹⁵⁶ DOLLOT: *i.m.* p. 165-169.

való osztozkodást. Maga a szerződés csak 1925. augusztus 14-én lépett hatályba a *Norvég Bányászati Kódexszel* egy időben.¹⁵⁷

Hiányzik a szabályozásból a bányászat fogalmának definíciója. Ha ugyanis bányászat alatt nemcsak a szárazföldi ásványkincs-kiaknázást értjük, ahogy a hivatalos angol nyelvű szerződésben a „*mining*” szó sem csak ezt takarja, hanem azoknak a területeknek a kiaknázását is jelenti, amelyek tengerjogi értelemben még a Spitzbergák érdekszférájának minősülnek. Ebben az esetben az Arktisz térségében nemcsak az ominózus öt Arktisz-állammal kell számolni, mint potenciális „erőforrásvadászokra”, hanem mindazzal a – jelenleg 38 állammal – amelynek a szerződés a bányászati jogot biztosítja.¹⁵⁸

A *Jan Mayen*-sziget 1882-1883-ban egy osztrák-magyar sarkvidéki expedíció bázisa volt, amelyet 1922-ben a Norvég Meteorológiai Intézet foglalta el, 1929-ben királyi dekrétummal norvég szuverenitás alá helyezték, majd egy 1930-as törvény a Norvég Királyság részévé nyilvánította, amelyet az 1930. november 18-19-i, Nagy Britanniával lefolytatott jegyzékváltás ismert el először, míg a *Medve-sziget* hasonló módon, de Oroszország révén került elismerésre, mint norvég terület.¹⁵⁹

2.2.3.4. Kanada

Kanada három jogcímen terjesztette ki a szuverenitását arktiszi szárazföldekre,¹⁶⁰ szigetekre (*Ellesmere*- és a *Baffin*-sziget).

A kanadai szigetvilág számos eleme még a nagy földrajzi felfedezések korában került angol kézre – és így később kanadai uralom alá –¹⁶¹, amikor az uralkodók hajósai – *Cabot*, *Frobisher*, *Davis*, *Perry*, *Baffin* és *Fox* – a térségben hajózva *felfedezés* címén az angol korona területét növelték.¹⁶² Az effektív uralom fenntartása sikeres volt, így

¹⁵⁷ HOFMAN: i.m. p. 354-355.

¹⁵⁸ Súlyosbítja a jogi problémát, hogy Norvégia álláspontja szerint a szigetcsoporthoz az ő kontinentális talapzatuk felett területe el, ezért a Spitzbergákhoz kontinentális talapzat nem tartozik. DUPUY- VIGNES: i.m. p. 538.; KOVALEV, A.A.: *Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches*. [translated by BUTLER, W. E.] Eleven International Publishing, Utrecht, 2004. p.187-189.

¹⁵⁹ ROUSSEAU: *Droit International Public*. III. p.213.; SALE– POTAPOV: i.m. p. 39-40.

¹⁶⁰ HEAD: *Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions*. p. 210-215.

¹⁶¹ Kanada 1867-ben három brit gyarmat konföderációjával jött létre, majd egyre nagyobb autonómiát vívott ki először az 1931-es *Westminsteri Statútum* elfogadtatásával, majd a brit parlamenttől való maradék jogi függést megszüntető 1982-es *Canada Act*-tel.

¹⁶² WILLIAMS, Sharon A. – MESTRAL, Armand L.C.: *An Introduction to International Law Chiefly as Interpreted and Applied in Canada*. Butterworths, Toronto, 1979. p. 124.

különösebb területi vitára nem került sor, később pedig a Hudson-öböl Társaság okkupált számos kisebb területet. A franciákkal vívott háború után 1763-ban *cesszió* címén Nagy Britanniához került Franciaország minden észak-amerikai területe *Saint-Pierre et Miquelon* kivételével,¹⁶³ 1880-ban pedig mindez Kanada néven vált autonóm területté.¹⁶⁴

A kanadai szuverenitást néhány alkalommal megkérdőjelezték a környező államok. A kanadai kormány 1920-ban felszólította Dániát, hogy akadályozza meg, hogy az Ellesmere-szigeten a dán eszkimók leöldössék a pézsmatulkokat. Erre válaszul a dán kormány neves felfedezőjük, *Rasmussen* álláspontját tükrözve azt állította, hogy az Ellesmere-sziget *terra nullius*, azaz nem ismerte el a kanadai uralmat. Mivel a nemzetközi közvélemény Kanada pártját fogta, ezért Dánia nem feszegette többet a kérdést.

Másodszor 1928-ban Norvégia jelentette ki, hogy a nemzetközi jog alapján fenntartja jogait a Sverdrup-szigetcsoporthárom nyugati szigetén. A szigetcsoporthárom norvég felfedező nevét viseli, de Kanada annektált területnek minősíti egy 1925. június 10-i deklarációban. Végül 1930-ban jegyzékváltással – és *Sverdrup* számára jókora összeg kifizetésével –, valamint a Jan Mayen-sziget Nagy Britannia által norvég fennhatóságnak való elismeréssel oldódott meg a vita.¹⁶⁵

1970-óta Kanada Dániával is vitában áll a Hans-sziget tekintetében, amely a Grönland és az Ellesmere-sziget közötti Nares-szoros Kennedy-csatornájának közepén található sziklaszirt, amely az Északnyugat-átjáró „kapujaként” ismert.¹⁶⁶ A sziget, teljesen lakatlan, sőt, lakhatatlan. Amikor a víz nincs befagyva, hatalmas jéghegyek borotválják széleit: területe egy simára csiszolt, egybefüggő gránittömb. 1872-es felfedezése után száz évig senkinek sem tűnt fel, hogy létezik. A dán-kanadai

¹⁶³ The definitive Treaty of Peace and Friendship between his Britannick Majesty, the Most Christian King, and the King of Spain. Concluded at Paris the 10th day of February, 1763. To which the King of Portugal acceded on the same day. Yale Law School, Lillian Goldman Law Library. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/paris763.asp (2010.12.02.)

¹⁶⁴ SMITH, Gordon W.: "The Transfer of Arctic Territories from Great Britain to Canada in 1880, and some Related Matters, as Seen in Official Correspondence." *Arctic*, Vol. 14. 1961. p. 53-73.; ROSS, Gillies, W.: "Canadian Sovereignty in the Arctic: The Neptune Expedition of 1903-04." <http://pubs.aina.ucalgary.ca/arctic/Arctic29-2-87.pdf> (2010.12.07.)

¹⁶⁵ PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 65-66.; INCH, Donald, R.: "An Examination of Canada's Claim to Sovereignty in the Arctic." *Manitoba Law School Journal*, Vol. 1. 1962-65. p. 36-39.

¹⁶⁶ ISTED, Kathryn: "Sovereignty in the Arctic: an Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations." *Journal of Transnational Law & Policy*, Vol. 18. No. 2.2009. p. 356.; 362.

„zászlókitűző versenyt” Dánia kezdte 1972-ben, de Kanada rögtön jelezte, hogy sajátjának tekinti a szigetet. Azóta is a dán és a kanadai nacionalisták sajátos külön versenyt folytatnak honlapjaikon a Hans-sziget hovatartozását bizonygatva.¹⁶⁷ A két állam kormánya ugyan 1973-ban megállapodott arról, hogy rendezik vitájukat, de azóta is mindketten ugyanúgy fenntartják az igényüket, amelyet többé-kevésbé rendszeres katonai és diplomáciai látogatásokkal nyomatékosítanak, ezzel ellentmondva a másik fél igényeinek.¹⁶⁸

2.2.3.5. Az Egyesült Államok (Alaszka)

Az 1741-ben felfedezett, eredetileg orosz területnek minősülő Alaszkát az Egyesült Államok 1867-ben visszerhes cesszió, adásvétel útján szerezte 7.200.000. dollárért.¹⁶⁹ Ahogy az alaszakai aranybányák vonzották az aranyásókat, úgy vonzza most az alaszakai partoknál kibányászható olaj az olajtársaságokat, arról nem is beszélve, hogy a terület jogán az USA igen szép részt hasíthat ki az arktiszi kontinentális talapzatból is.

2.3. Az „ismeretlen” állami uralom alá vonása: a szektorelmélet.

Területszerzési jogcím?

Az Északi-sarkkörön túl számos szigetet felfedeztek, azonban a zord körülmények sokszor megakadályozták, hogy uralmukat megfelelő módon reprezentálják az adott területen.¹⁷⁰ Ekkor merült a *földrajzi egybefüggőségen* alapuló elméletek alkalmazása, amelyeket először a XVIII. század során, az afrikai gyarmatosítások idején alkalmaztak, hogy a part menti kisebb enklávékhoz újabb és újabb területeket csatolhassanak.¹⁷¹

Az arktiszi területi viták, a szigetek hovatartozását érintő problémák kizárása érdekében született meg a lehetséges megoldás egy kanadai szenátor fejében. *Pascal Poirier* egy 1907-es szenátusi ülésen tárta a plénum elé az elképzelését, amely *szektorelmélet* néven írta be magát a nemzetközi jog tudományába. Célja az volt, hogy

¹⁶⁷ GUO, Rongxing: *Territorial Disputes and Resource Management: a Global Handbook*. Nova Publishers, New York, 2007. p. 134-135.

¹⁶⁸ MYCHAJLYSZYN: i.m. p. 2.; Ld. SADLER, Christopher: "Staking A Claim: Hans Island and Canada's Arctic Sovereignty." *Strategic Datalink*. No. 131. 2005. p. 1-4.

¹⁶⁹ DOLLOT: i.m. p. 141.

¹⁷⁰ FENWICK: *International Law*. p. 416-417.

¹⁷¹ KOVÁCS, Péter: *Nemzetközi jog*. Osiris, Budapest, 2006. p. 418.; SHAW, Malcom N.: *International Law*. Cambridge University Press, 2003. p. 456.

formálisan deklarálja az országtól északra eső területek feletti szuverenitást egészen az Északi-sarkig. Elmélete szerint azoknak az *államoknak*, amelyek a területe átnyúlik az Arktisz térségébe – vagyis az öt klasszikus Arktisz-államnak –, *joga van minden, tőle északra eső szárazföldi területre, függetlenül attól, hogy azokat már felfedezték, vagy sem*. Szerinte ez a jog azon a földrajzi kapcsolaton alapul, ami az államterület, és az igényelt terület között fennáll.¹⁷² Az elmélete alkalmazásával viszont Kanada például a 60-142° nyugati hosszúsági körök, és az Északi-sark által meghatározott háromszöglegű térségre kiterjeszthette a szuverenitását, amelyet a belügyminisztérium térképen már egyébként is 1904 óta kanadai területnek jelölt.¹⁷³

Olyan terület megszerzése ugyanis, amely azelőtt nem állt más állam szuverenitása alatt – mint az Arktiszon található szigetek – okkupáció jogcímén lehetséges.¹⁷⁴ A „*területfenségiség* – ahogy *Teghze Gyula* fogalmazott – *ugyanis a tényleges birtoklás által tartatik fenn, és megszűnik a terület elhagyása következtében, a birtoklás tényének (corpus) és szándékának (animus) megszűnése folytán*”.¹⁷⁵ Az Arktiszon azonban minél inkább északra haladunk, annál kevésbé biztosítható a szuverenitás a fizikai korlátok miatt.¹⁷⁶ Ezen a tényen az sem változtat, hogy az effektív okkupáció követelménye nem abszolút érvényű, elég, ha az igényelt terület egy részén sikerül valamilyen jellegű szuverenitást gyakorolni, ugyanis az Északi-sarkvidéken még ezt a csekélynek tűnő követelményt nehéz, ha nem lehetetlen volt teljesíteni, hiszen a XX. század hajnalán még igen masszív jégpáncél fedte az arktiszi vizeket.

¹⁷² 1906-7 Debates, Senate, Canada, p. 266. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 203-204.; CASTEL, J.-G.: *International Law*. 3rd Edition, Butterworths, Canada, 1976. p. 160-161.

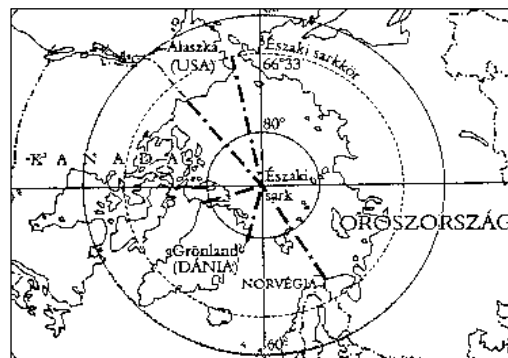
¹⁷³ TIPSON, Frederick: “Canadian and Soviet Arctic Policy: an Icy Reception for the Law of the Sea?” *Virginia Journal of International Law*, Vol. 16. No. 3. 1975-76. p. 611.

¹⁷⁴ Ld. *Eastern Greenland case*, p. 46.; BREITFUS, L. L.: “Die Lektoreneinteilung der Arktis im Zusammenhang mit dem zuerwartenden transarktischen Luftverkehr.” in. LAKHTINE, W.: “Rights Over the Arctic.” *AJIL*, Vol. 24. 1930. p. 704.; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 205.

¹⁷⁵ TEGHZE: i.m. p. 239.

¹⁷⁶ BROWNLIE: i.m. p. 143.

Poirier elmélete szerint a partvonalak határon elhelyezkedő pontját a hosszúsági fokok mentén összekötve az Északi-sarkkal az így kapott háromszögletű területek képezték egy-egy állam arktiszi területét. [3. ábra]

3. ábra Az Arktisz szektorok szerinti felosztása.

KOVÁCS: i.m. p. 196.

Ezeket a hosszúsági és szélességi körökkel meghatározott háromszögeket nevezik szektoroknak. Így tulajdonképpen az igénnyel fellépő államok a tengerparti területeik meghosszabbításaként kivetíthetik a szuverenitásukat egészen az Északi-sarkig.¹⁷⁷

2.4. Az Arktisz-államok és a szektorelmélet

2.4.1. Kanada és a szektorelmélet

Hivatalosan *Poirier* Arktiszra vonatkozó szektorelmélete egy egyemberes idea volt, a szenátor azonban nem adta fel: 1909-ben ismét a Szenátus elé vitte elképzeléseit, de ekkor az effektív okkupáció fontosságát hangsúlyozta, mint a szuverenitás valós jelenlétének a bizonyítékát.¹⁷⁸ Négy területszerzési jogcímre alapította Kanada északi uralmát: felfedezésre, cessionra, okkupációra, valamint utolsóként, az előzőek által meg nem szerezhető területek esetén, mintegy kiegészítő jogcímként, a szektorelméletre. Elméletét *Bernier*, kanadai hajóskapitány tapasztalataira alapozta, aki beszámolt az északi területeken tapasztalt hajózási, és területszerzési nehézségekről.¹⁷⁹ Két évvel az ominózus felszólalás után *Bernier* azon volt, hogy megalakítsa az ún. *Arktisz-klubbot*, vagyis összehívja azt az öt államot, amelynek a szektorelmélet alapján jogosult

¹⁷⁷ DUPUY, Pierre- Marie: *Droit International Public*. Dalloz, Paris 2002. p. 36.; TIPSON: i.m. p. 610.; ROSENKRANZ: i.m.p. 26.; CRUICKSHANK, David A.: "Arctic Ice and International Law: The Escamilla Case". *Western Ontario Law Review*, Vol. 10. 1971. p. 183-184.

¹⁷⁸ Ld. INCH: i.m. p. 43.

¹⁷⁹ 1909-10 Debates, Senate, Canada, 179-184. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 207.; CASTEL: i.m. p. 161.; Ld. JESSUP, David, Eric: "J. E. Bernier ad the Assertion of Canadian Sovereignty in the Arctic." *American Review of Canadian Studies*, Vol.38. No. 4. 2008. p. 409-427.

területre, és ezzel a formális találkozóval gyakorlatilag szentesíthetnék a szektorelmélet létjogosultságát. A klub megszervezésére, illetve a találkozó létrejöttére soha nem került sor.¹⁸⁰

Poirier azzal védte álláspontját, hogy szerinte ez az egyetlen lehetséges megoldás arra, hogy az érdekelt államok között ne legyen feszültségforrás az északi szárazföldek területi hovatartozása, ott, ahol a tényleges foglалás nem valósulhat meg a fizikai korlátok miatt.¹⁸¹ Azzal érvelt, hogy Anglia és Franciaország afrikai sivatagi területszerzési igénye is megoldódna a szektorelmélet alkalmazásával.¹⁸² *Cartwright* szenátor *Poirier* felszólalását úgy kommentálta, hogy teljesen felesleges az elmélet alkalmazása, hiszen bizonyos szigetrészekén sikerült állomásokat létesíteni, ráadásul a vámszabályok kiterjesztése a szóban forgó térségre ténylegesen is biztosítja a kanadai szuverenitás jelenlétét.¹⁸³

A Szenátus *Poirier* javaslatát még szavazásra sem bocsátotta, az Alsóházba pedig napirendi pontként sem jutott el, viszont állandó helyet vívott ki magának az Arktisz történetében azzal, hogy arra inspirálta az államokat, hogy lehetséges az Arktiszt állami szuverenitás alá vonni, csak megfelelő nemzetközi jogi jogcímet kell hozzá találniuk.

Kanada hivatalosan sosem foglalta jogszabályba a szektorelmélettel kapcsolatos állásfoglalását, azt sosem ismerte el területszerzési jogcímként, habár 1924-ben a Szovjetunió javára lemondott az egyébként szovjet szektorban található Wrangelszigettel kapcsolatos igényéről,¹⁸⁴ annak ellenére, hogy két évvel korábban még mereven ragaszkodott hozzá.¹⁸⁵

Az első hivatalos állásfoglalás, amelyben a szektorelmélet szerinti területfelosztás jelenik meg 1925. június 10-én született, amikor *Stewart* belügyminiszter az Alsóházban tartott beszédében bejelentette, hogy Kanada igényt tart a nyugati

¹⁸⁰ HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 207.; CASTEL: i.m. p. 164.

¹⁸¹ HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 207-208.; CASTEL: i.m. p. 162.; JOHNSTON, V.: Kenneth: "Canada's Title to the Arctic Islands." *Canadian Historical Review*, Vol. 14. No. 24. 1933. p. 25.

¹⁸² 1906-07 Debates, Senate, Canada, 273. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 208.; CASTEL: i.m. p. 162.

¹⁸³ 1906-07 Debates, Senate, Canada, 274. in: uo.

¹⁸⁴ 1924 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 2., p. 1110. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p.208.; in: CASTEL: i.m. p. 165.

¹⁸⁵ 1922 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 2., p. 1751. in: uo.

hosszúság 60-41' között elhelyezkedő teljes Arktisz-területre.¹⁸⁶ A jogalapról mindössze annyit mondott, hogy szűk körben a nemzetközi jog íratlan szabályai lehetővé teszik olyan területek feletti tulajdonjog megszerzését is, amelyet nem vettek birtokba.¹⁸⁷ Egyes jogirodalmi álláspontok ezt Kanada szektorelmélet iránti elköteleződéséként interpretálták.¹⁸⁸ 1938-ban egyértelműen hivatkoztak a szektorelméletre, amikor a bányáügyi miniszter az Alsóházban tartott beszédében kifejtette, hogy semmilyen idegen hatalom nem kérdőjelezheti meg érvényesen Kanada szuverenitását az arktiszi területeken. Azzal érvelt, hogy a nemzetközi gyakorlat szerint olyan területekre is kiterjeszthető a szuverenitás, ahol ember még sosem járt. Nem említette a gyakorlat forrását, csak utalt rá, hogy az nem a szektorelméletből ered.¹⁸⁹ 1953-ban *St. Laurent* miniszterelnök fejtette ki ugyanezt, miszerint semmi sem vonhatja kétségbe azt a tényt, hogy tényleges szuverenitás-gyakorlás révén a kanadai fennhatóság egészen az Északi-sarkig kiterjed.¹⁹⁰ A szavai értelme azonban nem volt teljesen világos: mit ért aktív okkupáción és tényleges szuverenitás-gyakorláson, mikor ezzel a területtel pont az a probléma, hogy ezek a jogintézmények nem realizálódhatnak rajta, pont ezek kiküszöbölésére volt szükség a szektorelmélet alkalmazására. A deklarációk ambivalensek, hiszen a szektorelmélet csak a szárazföldekre vonatkozott, a nyilatkozatok viszont az sugallják, hogy az igények a vízterületre is vonatkoznak.

A kérdésre *Pearson* 1946-ban megadta a választ. Tényként deklarálta, hogy az Arktisz nagy része kanadai terület, és ezalatt nemcsak az északi szárazföldet kell érteni, hanem minden szigetet és fagyott tengervízet is, amely a partoktól az Északi-sarkig a határként megállapított hosszúsági fokok között található.¹⁹¹

¹⁸⁶ 1925 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 4, p. 4084. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 208.; CASTEL: i.m. p. 163.; ROUSSEAU: Droit International Public. III. p. 210.

¹⁸⁷ 1925 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 1. p. 1111. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 209.; CASTEL: i.m. p.164-165.

¹⁸⁸ HUNTER MILLER, David: "Political Rights in the Arctic." *Foreign Affairs*, Vol. 4. No. 47. 1925-26. p. 60.; SVARLEIN: "The Legal Status of the Arctic." *Proceedings of the American Society of International Law*, Vol. 52. 1958. p. 139.

¹⁸⁹ 1938 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 3., 3080-3081. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 209.; CASTEL: : i.m. p. 165.; ROUSSEAU: Droit International Public. III. p. 216.

¹⁹⁰ 1953-54 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 1. p. 700. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p.209.; CASTEL: i.m. p. 165.

¹⁹¹ PEARSON, Lester B.: "Canada Looks Down North." *Foreign Affairs*, Vol. 24. 1946. p. 638.; ROUSSEAU: Droit International Public. III. p. 210.; TIPSON: i.m. p. 611.

Az előbbi kijelentések után teljes páfördulást jelent a miniszterelnök 1956-os beszéde, amelyben azt állította, hogy a szektorelméletet sosem alkalmazták a jégre, kizárólag a szárazföldre. A tengert akkor is tengernek tekintik, ha be van fagyva, és akkor is, ha folyékony állapotú: a szektorelmélet szempontjából ez ugyanis lényegtelen, az egyikre sem vonatkozik.¹⁹² Ezután felmerülhet a kérdés: de akkor mégis mire alkalmazták? Ugyanis ami szárazföld volt, azt okkupálták, ha nem is teljes területen, de bizonyos részen megteremtették az állami uralmat, ami az effektív okkupáció követelményének enyhülése után elégséges a területszerzéshez; ami meg északabbra maradt az Arktiszon, az víz és jég.

1957-ben *Hamilton* külügyminiszter aszerint pontosított, hogy a kontinenstől északra eső összes sziget – beleértve a jégből állókat is – Kanada területét képezi. Máskor viszont úgy nyilatkozott, hogy a szuverenitás egy terület tényleges okkupálásával, és a felette megvalósult irányítással realizálható,¹⁹³ és hogy az Északi-sarkvidék csak akkor lesz Kanadáé, ha majd ténylegesen is okkupálni tudja.¹⁹⁴ Az állam 1958-tól tartja magát ez utóbbi tézishhez, ettől kezdve tekinti úgy a jogirodalom, hogy Kanada szakított a szektorelmélettel. Ezt 1969-ban *Trudeau* miniszterelnök is egyértelműen megerősített,¹⁹⁵ 1970. február 19-én viszont új éra következett: *Mitchell* külügyminiszter az arktiszi szigetvilág vizeit történeti jogcímen kanadainak minősítette, és ezt február 24-én *Trudeau* is megerősítette.¹⁹⁶

2.4.2. Oroszország és a szektorelmélet

Oroszország az 1916. szeptember 20-án kiadott jegyzékben kinyilvánította, hogy igényt tart minden tőle északra fekvő szigetre. A probléma csak az volt, hogy ekkor már

¹⁹² 1956 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 7., p. 6955. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 208.; CASTEL: i.m. p. 166.

¹⁹³ 1958 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 2., p.1979. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 208.; CASTEL: i.m. p. 1967.

¹⁹⁴ 1958 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 2., p. 1989. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 208.; CASTEL: i.m. p. 1967.

¹⁹⁵ HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. 209.; CASTEL: i.m. p. 167.; MOLDE: Jorgen: "The Status of Ice in International Law." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 51. 1982. p. 167.

¹⁹⁶ CRUICKSHANK: i.m. p. 185.; WILLIAMS– MESTRAL: i.m. p. 132.

ezek közül két szigetet okkupáltak más államok, és ott kutatóállomásokat létesítettek, vagyis ténylegesen is szuverenitást gyakoroltak rajtuk.¹⁹⁷

Az egyik a Wrangel-sziget volt, amelyet először a britek fedeztek fel 1849-ben, 1881-ben pedig az amerikaiak, okkupációra viszont csak a *Stefansson* által vezetett kanadai expedíció után került sor. Ennek ellenére az 1916-os dekrétum nyomán az Oroszország jegyzékben követelte az USA-tól a sziget átadását azon az alapon, hogy az a szibériai partvidék természetes folytatása.¹⁹⁸ 1921-ben kanadai és brit zászló is megjelent a szigeten, majd 1922-ben Kanada minden, a szigettel kapcsolatos igényéről lemondott.¹⁹⁹ Ezzel egy időben *Stefansson* eladta a sziget ráeső részét a szörmekereskedéssel foglalkozó amerikaiaknak, akik telephelyet létesítettek, az USA pedig ezt követően alaszakai őslakosokkal szállta meg a területet. A szovjetek 1924-ben bebörtönözték az alaszakai foglalkozókat, és szovjet lakosokat telepítettek a helyükre. Nem sokkal később a Szovjetunió diplomáciai jegyzékben ismét azt követelte, hogy az USA hagyjon fel a szigettel kapcsolatos igényeivel.²⁰⁰ Igényét az Alaszka cessionjára vonatkozó szerződésre alapította, amely a közöttük lévő határt hosszúsági fokokkal határozták meg, és eszerint a Wrangel-sziget orosz területnek minősül.²⁰¹

A Szovjetunió 1926. április 15-én dekrétumot adott ki, amely kimondta, hogy minden, eddig felfedezett és a jövőben felfedezésre kerülő arktiszi terület, ami a Szovjetunió partjai és az Északi-sark között helyezkedik el a 32°4'35'' keleti és a 168°49'30'' nyugati hosszúság között, a Szovjetunió területének tekintendő.²⁰² Innentől származtatja a jogirodalom a Szovjetunió hivatalos szektorelméletre épülő területszerzési politikáját, amelynek legitimációját *Lakhtine* az 1867-es orosz-amerikai határszerződésben látta.²⁰³ A szovjet gyakorlat is alátámasztotta ezt, miután kizárólag a Bering- és a Barents-tengereket kezelték nyílt tengerként, az összes többire

¹⁹⁷ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 212.

¹⁹⁸ PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 63.

¹⁹⁹ 1924 Debates, House of Commons, Canada, Vol. 2., p. 1110. in: HEAD: *Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions*. p. 206.; CASTEL: i.m. p. 165.; PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 64.

²⁰⁰ PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 63.

²⁰¹ TIMTCHENKO, Leonid: "The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present." *Arctic*, Vol. 50. No. 1. 1997. p. 30.; LLOYD NASH, Marian: *Digest of International States Practice in International Law*. Washington, USGPO, 1983. p. 816-817.

²⁰² ELFERINK, Alex G. Oude- ROTHWELL, Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001. p. 121.; MOLDE: i.m. p. 166.

²⁰³ CASTEL: i.m. p. 168.

kiterjesztették a szovjet fennhatóságot, ha máshogy nem is, de a tengeri útvonalakra vonatkozó szabályozással.²⁰⁴ Időközben az USA is felhagyott a Wrangel-szigettel kapcsolatos területi igényeivel, ezt hivatalosan azonban csak 1978. július 13-án deklarálták. Ezzel egy időben azt is deklarálták, hogy az USA sosem ismert el szektorelméletre alapozott szovjet követelést.²⁰⁵ Hasonlóan alakult a Ferenc József-föld feletti területi vita, amely Norvégia és a Szovjetunió közötti, a kontinentális talapzatok elhatárolása tárgyában kötött szerződéssel zárult, a terület pedig szovjet kézen maradt.²⁰⁶ Így gyakorlatilag a szektorelmélet szerint a Szovjetuniónak járó terület – a szigetek – teljes mértékben mentes volt idegen államok jelenlététől.²⁰⁷

Későbbi események is azt igazolják, hogy az állam kitartott a szektorelmélet, mint területszerzési jogcím mellett, például 1974-ben a norvég-szovjet megegyezés a kizárólagos gazdasági övezet és a kontinentális talapzat kérdéséről szintén a szektorok által megállapított határok szerint alakult,²⁰⁸ csakúgy, mint 1990-ben az USA-val történt megegyezés ugyanebben a kérdésben a Csukcs- és a Bering-tenger vonatkozásában, de a 2010-es Norvégiával kötött tengeri határszerződés is ezt tükrözi.²⁰⁹

Fontos azonban megjegyezni, hogy az 1926-os dekrétum szerinti szektorhatárok nem voltak államhatárok, kizárólag a szigetek feletti joghatóságot akarta ezzel a Szovjetunió biztosítani, és hivatalosan a szektorelméletet, mint vízre és földre is vonatkozó területszerzési jogcímet az állam sohasem alkalmazta.²¹⁰

A szektorelmélet legnagyobb támogatói a szovjet jogtudósok voltak, közöttük is a legtöbbet idézett szerző a témában *Lakhtine* volt. Az Arktiszra vonatkozó nézeteit az imperialista expanzióról alkotott marxista-leninista teóriára alapozta. Szerinte a Szovjetunió érdekeltsége az Északi-sarkkörön túl összhangban van a nemzetközi joggal, mivel igazolható az állam északi partvonalának gazdasági, és esetleges ellenséges támadásokkal szembeni katonai védelem felállításával. *Lakhtine* szerint ezek a körülmények játszották a főszerepet az 1926-os dekrétum elfogadásakor. Véleménye

²⁰⁴ ROUSSEAU: Droit international public. III. p. 212.

²⁰⁵ Statement of the United States Secretary of State reproduced in *AJIL*, Vol 72. 1978. p. 895.

²⁰⁶ PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 63.

²⁰⁷ Uo. p. 63-64.

²⁰⁸ MILLS: i.m. p. 10.

²⁰⁹ Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the maritime boundary, 1 June 1990; JOHNSTON, Douglas, M. – VALENCIA, Mark, J.: *Pacific Ocean Boundary Problems: Status and Solutions*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1991. p. 95-98.

²¹⁰ KOVALEV: i.m. p. 179.; BOYD, Susan B.: "The Legal Status of the Arctic Sea Ice." *Annuaire canadien de droit international*, Vol. 22. 1984. p.112.

alapján ezek a területek – akár felfedezték őket, akár még nem – az effektív okkupációtól függetlenül annak az államnak a fennhatósága alatt állnak, akihez az adott szektor tartozik. Ezt a *rajona tjugotenija* (Lakhtine angol nyelvű fordításában: *region of attraction*) elvével magyarázta, ami nem más, mint a földrajzi kontinuitás szovjet elnevezése. Ezzel tulajdonképpen semmi újat nem mondott, csupán szovjet színezetben interpretálta Poirier gondolatait.²¹¹ Lakhtine azonban elsősorban a hely stratégiai előnyében látta az elmélet fő indokát: a parti állam biztonsága szempontjából fontos az adott vízterület feletti joghatóság gyakorlása, és ez volt az 1926-os dekrétum rendelkezéseinek mozgatórugója. A lakhtine-i szektorelmélet azonban a poirier-i téziseknél szélesebb körű volt, aszerint ugyanis az a jégtakaró, amely nem mozog az áramlatokkal (*undrifted ice*), a szárazföldekkel esik azonos jogi megítélés alá, így a lakhtine-i szektorelmélet azokra is kiterjed, ahogyan a szektor feletti légtérre is. A mozdulatlan jégmező, és a *terra firma* analógiája azzal magyarázható, hogy mindkettő ugyanolyan használat tárgya: ugyanolyan mértékben alkalmasak közlekedésre.²¹² Az úszó jéggel borított, valamint a jégmentes vizek felett csak korlátozott joghatóságot vindikált magának a Szovjetunió: elvetették a *mare liberum*hoz kapcsolódó általános joggyakorlatot, és a parti tengerhez hasonlóan csak a békés áthaladást engedték idegen államoknak, azt is csak a parti állam szigorú felügyelete mellett. A halászatot és a vadászatot természetesen teljes mértékben megtiltották az idegen államok számára, és azzal magyarázták, hogy mindez összhangban van az 1911-es amerikai-orosz-japán fókavadászatot szabályozó egyezményben foglaltakkal, valamint az Antarktiszra vonatkozó brit és francia gyakorlattal, továbbá az USA akkori, új halászati politikájával.²¹³ Lakhtine az 1926-os dekrétum ezen értelmezési módjával kapcsolatosan csak annyit mondott, hogy az megfelel a nemzetközi jognak, azonban nem említette, hogy pontosan melyek azok a nemzetközi jogi elvek és szabályok, amelyekre álláspontját alapozta, hanem Breitfus megállapításaira utalt, aki szintén tényként kezelte a szektoron belüli korlátlan állami szuverenitást.²¹⁴ A képlékeny indokolás ellenére a

²¹¹ LAKHTINE: i.m. p. 705.; TIMTCHENKO: i.m. p. 30.

²¹² LAKHTINE: i.m. p. 712.

²¹³ Uo. p. 713.

²¹⁴ BREITFUS, L.: “O razgranichenii severnoy polyarnoy oblasti” [About delimitation of the northern polar region]. *Morskoy sbornik*, Vol. 1., 1927. p. 3–13. in: TIMTCHENKO: i.m. p. 30.

lakhtine-i értelmezés vált az 1926-os dekrétum általános, széleskörűen elfogadott interpretációja, annak dacára, hogy hivatalosan ezt sosem deklarálták.²¹⁵

Korovin is a *lakhtine-i* szektorelmélet mellett foglalt állást, és *Sigristtel* együtt a szárazföld mellett a jégtömböket, és az azokat körülvevő tengert is szovjet területként minősítették.²¹⁶

Ellentétes álláspont képviselt *Sabanin* külügyekért felelős népi biztos, aki nem értett egyet azzal, hogy a dekrétumban földrajzi koordinátákkal behatárolt terület egyben a szektorelmélet elfogadása lenne; ez pusztán csak azt a térséget jelöli, amelyen belül szovjet területek találhatók.²¹⁷

Pashukanis sem a hivatkozott a szektorelméletre, szerinte a dekrétum annak a területnek az északi határait hivatott precízen meghatározni, amelyet a Szovjetunió ténylegesen is a birtokában tart. A jégtörő hajókkal tett utazások, a repülőutak, az Északkeleti-átjáró megnyitása, a környező szigeteken való állomáslétesítés, és a közöttük lévő településhálózat megszervezése, a jégszigeteken végzett tudományos kutatások ugyanis a tényleges szuverenitás-gyakorlás bizonyítékai, így a szektorelméletre tulajdonképpen nincs szükség.²¹⁸

Durdenevszkij szerint minden Arktisz-állam elfogadta a szektorelméletet, és annak szükségességét nem vitatják.²¹⁹ Pályatársa, *Lisovszkij* szintén igazolja a szektorelmélet létét, de ő csak a szektorok által közrefogott szárazföldi területekre, szigetekre ismerte el a teória létjogosultságát.²²⁰

Az 1960-1980-as években megjelent tanulmányok és monográfiák egyenesen tényként kezelték, hogy minden sarkköri államhoz tartozik egy szektor. Ezen belül a jogi vélemények két táborra oszlottak aszerint, hogy a parti állam szuverenitása

²¹⁵ Memorandum on the Soviet Doctrine and Practice with Respect to the Regime of the High Seas prepared by the Secretariat. Topic: Law of the sea - régime of the high seas. General Assembly, 21 November 1950, UN Doc. A/CN.4/38. p. 7.

²¹⁶ KOROVIN, E. A.: "SSSR i poliyarnye zemli" [The USSR and the Polar Lands]. *Sovetskoe pravo*, No. 3, 1926. p. 43-46. és SIGRIST, S. V.: "Sovetskoe pravo v polyarnykh postransvakh" [The Soviet Law in the Polar Spaces] *Rabochiy sud*, Vol. 13, 1928. p. 982-987. in: Uo. p. 30.

²¹⁷ TIMTCHENKO: i.m. p. 30.

²¹⁸ PASHUKANIS, E: *Ocherki po mezhdunarodnomu pravu* [Essays on International Law], Sovetskoe zakonodatel'stvo, Moscow, 1935. p. 127. in: uo. p. 30-31.

²¹⁹ Ld. DURDENEVSKIY, V. N.: "Problema pravovogo rezhima pripolyarnykh oblastey" [A Problem of the Legal Regime of the Near-Polar Regions] *Vestnik MGU*, Vol. 7., 1950. p. 111-114. in: uo. p. 31.

²²⁰ Ld. LISOVSKIY, V. I.: *Mezhdunarodnoe pravo*. [International Law] Vysshaya shkola, Moscow, 1969. in: uo. p. 31.

kizárólag a szektoron belüli szárazföldekre terjed ki,²²¹ vagy a szektor vízterületén is fennáll.²²²

A szovjet jogirodalom sokáig a nemzetközi jog általános szabályai helyett a marxista-leninista teóriát képviselte az 1926-os dekrétum értelmezésekor, és fő célja az volt, hogy a nyugati imperialista terjeszkedést ilyen módon meggátolják. Mindez az UNCLOS aláírásáig volt jellemző, utána inkább általánosan elfogadott nemzetközi jogi elvekkel próbálták igazolni a területszerzésüket. A pálfordulás a *peresztrojka* időszakában gyorsan, de nem ellentmondásmentesen ment végbe.²²³

Klimenko például 1987-ben ennek megfelelően már csak a szárazföldeken ismerte el a szovjet szuverenitást, a jégformációkon nem, és a térség speciális jellemzőit figyelembe véve az UNCLOS szabályait vélte alkalmazandónak.²²⁴

1988-ban *Kulebjakin Korovint* cáfolva azt állította, hogy a szektorral rendelkező parti államoknak joguk van az Arktiszon elterülő szárazföld és jég feletti felségjoghoz, és hogy az arktiszi tengeri területek felé irányuló expanziót az egyedülálló fizikai jellemzők miatt nem lehet egy kalap alá venni a többi tengeri terjeszkedéssel. Álláspontja megerősítéséhez az UNCLOS 234. cikkelyére is hivatkozott, ami megengedi a parti állam számára, hogy elfogadjon és kikényszerítsen olyan szabályozásokat, amelyek segítségével megelőzheti a hajók általi vízszennyezést a saját, jéggel borított kizárólagos gazdasági övezetében.²²⁵ Ugyanakkor kétséges, hogy mindez alátámasztja a szektorelméletet, legfeljebb csak arra ad alapot, hogy bizonyos állami jogosítványok az állam védelmében gyakorolhatóak legyenek.

1990-ben *Vartanov* és *Roginko* kijelölte az elkövetkező időszak legfontosabb programját: mivel a Szovjetunió ragaszkodik a szektorelmélethez kapcsolódó jogokhoz, ezért annak jogszerűségét kénytelen a nemzetközi jog általánosan elfogadott

²²¹ Ezt az álláspontot képviselte Kozhevnikov az 1964-es; Zhudro az 1964; Barabolya az 1966-os; Ignatenko és Ostapenko az 1978; Modzhoryan és Blatova az 1979-es; Tunkin pedig az 1982-os és 1986-os munkáiban. Uo. p. 31.

²²² Ezt az álláspontot képviselte Uustal az 1958-as, Zhudro pedig az 1964-es munkájában. Uo. p. 31.

²²³ TIMTCHENKO: i.m. p. 31.

²²⁴ KLIMENKO, B.M.: Pravovoy rezhim Arktiki [The legal regime of the Arctic] 1987. in: BLATOVA, N.T., ed. Mezhdunarodnoe pravo [International law]. Moscow: Yuridicheskaya literatura. in: TIMTCHENKO: i.m. p. 32.

²²⁵ KULEBYAKIN, V.N.: "Pravovoy rezhim Arktiki" [The Legal Regime of the Arctic]. in: BLISHCHENKO, I.P., ed. Mezhdunarodnoe morskoe pravo [International Maritime Law]. Moscow: Izdatel'stvo Universiteta druzhby narodov. 1988. p. 142–143. in: uo. p. 31.

szabályaival alátámasztani.²²⁶ Ezzel összhangban *Vinogradov* kifejtette, hogy a kusza állami gyakorlat nem engedhet arra következtetni, hogy a szektorelmélet vonatkozásában esetleg szokásjogi szabály alakult volna ki, és ebben az esetben a szűkítő értelmezés a célravezető, amely szerint az állami szuverenitás kizárólag szárazföldi területeken állhat fenn.²²⁷

A gyakorlat síkján egyértelműen megfigyelhető a szektorhatárok alkalmazása a kizárólagos gazdasági övezetek meghatározásakor, például Barents-tengeren Norvégia irányába 1974-ben, illetve az USA-val a Csukcs-tenger területén 1990-ben. Mindkét esetben az tengeri határ egybeesik a szektorhatárral is.

A szektorelmélettel valamelyes ellentétes állásponttal zárta a Szovjetunió a megosztottság éráját, amikor *Gorbacsov* murmanski beszéde 1987-ben a terület biztonság és védelme érdekében nemzetközi összefogásra ösztönözte az államokat. A beszéd nem érintette a szektorfelfogást, viszont felhúzta az „arktisi vasfüggönyt”, megszüntette a szektorális elszigeteltséget.²²⁸

2.4.3. A szektorelméletet elutasító államok: Norvégia, Dánia és az USA

Norvégia, Dánia és az Egyesült Államok soha nem hivatkozott szektorelméleten alapuló területszerzésre.²²⁹

Norvégia annak ellenére nem alkalmazta soha a szektorelméletet, hogy általa a Barents-tenger javarészeinek kizárólagos jogosultja lehetett volna.²³⁰ A szektorelmélettel kapcsolatosan 1929. november 13-án a norvég miniszterelnök tett nyilatkozatot, amelyet 1932-ben *Smedal*, norvég jogász megerősített: mindaz, ami az Északi-sarkvidéken nem okkupálható, az *res communis*. Bármely államnak, akár tudományos, akár gazdasági okok miatt érdekében állhat, hogy a nyílt tengerek szabadsága alapján

²²⁶ VARTANOV, R. P. - ROGINKO, A. Y.: "New Dimension of Soviet Arctic Policy: Views from the Soviet Union." *Annals of the Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, Nov., 1990, p. 70.

²²⁷ VINOGRADOV, S.V.: "Pravovoy rezhim Arktiki" [The Legal Regime of the Arctic]. in: TUNKIN, G.I., ed. *Mezhdunarodnoe pravo* [International Law]. Moscow: Yuridicheskaya literatura. 1994. p. 380. in TIMTCHENKO: i.m. p. 31.

²²⁸ ARMSTRONG, T.E.: "Soviet Proposals for the Arctic: A Policy Declaration by Mr. Gorbachev." *Polar Records*, Vol. 24. 1988. p. 68-69.

²²⁹ WILLIAMS – MESTRAL: i.m. p. 131.

²³⁰ DUPUY-VIGNES: i.m. p. 537.; MOLDE: i.m. p. 167-168.

használhassa az Arktisz területét, így igazságtalannak tartja azt, hogy a délebbre fekvő államokat eleve kizárják ebből a lehetőségből.²³¹

Dánia sosem alkalmazta a szektorelméletet, amelyet a Grönlandhoz közel eső kanadai Ellesmere-sziget miatt nehezen is lehetett volna megoldani. A kontinentális talapzatra vonatkozó határt kétoldalú szerződésben rögzítette Kanadával jobbra az egyenlő távolságok elvének figyelembe vételével, de nem annak szigorú értelemben vett alkalmazásával.²³²

Az USA szektorelmélettel kapcsolatos álláspontja már 1909-ben világossá vált, amikor Taft elnök elutasította Peary admirális ajánlatát, aki azután, hogy elérte az Északi-sarkot, telegramot küldött az amerikai elnöknek, amelyben felajánlotta számára a területet.²³³ 1924-ben pedig megerősítette, hogy a Jeges tengert nyílt tengernek tekinti, a szektorelmélettel való területszerzést pedig nem ismeri el érvényes jogcímnek, mivel az Alaszkához tartozó szektorban amúgy sincsen szárazföldi terület, amelyet ezáltal megszerezhetett volna, hiszen a Poirier-féle elmélet csak szárazföldi területekre vonatkozott. Érdekeltség hiánya miatt nem is nagyon foglalkoztak a további módosított, vízre és jégre is kiterjedő interpretációkkal, és csak ritkán jelentek meg olyan jogirodalmi álláspontok, amelyet Miller képviselt, és amely szerint az Arktisz felosztása a három nagy északi állam – az USA, Kanada és a Szovjetunió – számára egy kényelmes és kívánatos megoldás lehetne. A területszerzés jogalapja az 1825-ös orosz-brit, valamint az 1867-es orosz-amerikai határszerződés által megvont államhatárokból keresendő, hiszen ezek a szerződések a hosszúsági fokok mentén húzták meg az államok közötti határt, amely gyakorlat tulajdonképpen az 1907-es szektorelméletnek is az őse volt, hiszen ugyanúgy szektorokra osztotta a térséget, mint Poirier. Miller azon jogászok közé tartozott, akik az két határszerződést úgy értelmezték, hogy a határként megjelölt hosszúsági fokok az északi-sarkponti találkozásukig osztják fel a területeket, vagyis nemcsak a szárazföldön jelentik a határt, hanem a tengeri területeket is felosztják ezáltal.²³⁴ Az USA álláspontja azonban rendíthetetlen volt: a Jeges-tenger állami joghatóságon kívüli részét nyílt tengernek, így *res communis omnium ususnak* tekinti.²³⁵

²³¹ SMEDAL, Gustav: *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo, 1931. p. 64.; TIMTCHENKO: i.m. p. 31.; LAKHTINE: i.m. p. 711.; INCH: i.m. p. 46.

²³² DUPUY-VIGNES: i.m. p. 537.; MOLDE: i.m. p. 168.; INCH: i.m. p. 45.

²³³ MOLDE: i.m. p. 167.

²³⁴ MILLER: i.m. p. 54.

²³⁵ PHARAND: *Freedom of the Seas in the Arctic Ocean*. p. 228. ; INCH: i. m. p. 45.

2.5. A szektorelmélet nemzetközi jogi megítélése

Az a határmegvonási mód, amellyel az államok szélességi és hosszúsági körök mentén osztanak fel hatalmas területeket, a legkevésbé sem új keletű.²³⁶

2.5.1. A szektorelmélet gyökerei

A szektorelmélet első megjelenése 1493. május 4-re tehető, amikor VI. Sándor kiadta az *Inter Caetera*²³⁷ nevű pápai bulláját. Egy évvel később, 1494. június 7-én a bullát a közismert *tordesillasi szerződés*²³⁸ váltotta fel, melyben a Spanyolország és Portugália által felfedezett területek közötti határt vonták meg ilyen módon.²³⁹

Az 1800-as években ezek a területszerzések pusztán a szárazföldi térségre vonatkoztak. Az Arktisz esetén etekintetben két egyezmény is született: az 1825-ös Nagy-Britannia és Oroszország közötti, valamint az 1867-es USA és Oroszország közötti határszerződés.²⁴⁰

Alaszka Oroszországhoz tartozott, de féltette uralmát az amerikai szörmekereskedőktől, ezért I. Sándor cár 1821-ben kiadott egy ukázt, amivel meghatározta az Alaszkához tartozó parti tenger északnyugati határát (51' szélességi kör), hogy ezzel is távol tarthassa az idegeneket.²⁴¹ Ezt az egyoldalú határmegvonást az USA és Nagy Britannia is vitatta, majd mindkét részről a fent említett szerződések rendezték az ellentéteket, de az alapproblémát nem sikerült megoldani, így az 1867-ben

²³⁶ WILLIAMS- MESTRAL: i.m. p. 1960.

²³⁷ *Inter Caetera*, 4 May 1493. Az angol fordítás: BUSH, W.M. ed.: *Antarctica and International Law: a Collection of Inter-state and National documents*. Vol. 1. 1982. p. 532.

²³⁸ GARDINER DAVENPORT, Frances - PAULLIN Charles Oscar ed: *European Treaties Bearing on the History of the United States*. The Lawbook Exchange, Ltd., 2004. p. 84-85.

²³⁹ Megegyeztek, hogy minden Európán kívüli területet egyenlő arányban osztanak fel egymás között. A szerződés képzeletbeli vonalat húzott észak-déli irányban, kb. 2060 km-re a Zöldfoki-szigetektől nyugatra (nyugati hosszúság 46° 37 ' körül). A szerződés értelmében a vonaltól nyugatra minden föld Spanyolországé (ez Dél-Amerika nagy részét is jelentette), keletre pedig Portugáliáé. WALCH, Weston J.-O'HALLORAN, Kate: *Case and Controversies in U.S. History*. Walch Publishing, Portland, 1993. p. 5-6.; Ld. FORBES, Vivian-ARMSTRONG, Patrick: "The „Sector Principle”: Two Indian Ocean Examples.” *IBRU Boundary and Security Bulletin*, January 1995. p. 94.

²⁴⁰ Ld, MALLOY, W.M.: *Treaties, Conventions, International Acts, etc. between the United States of America and Other Powers*. Vol. 2. 1910. Govt Docs Ref: JX236. p. 1521-522.

²⁴¹ KUSHNER, Howard I: *Conflict on the Northwest Coast: American-Russian Rivalry in the Pacific Northwest, 1790-1867*. Westport, Conn., Greenwood Press, 1975. p. 32-33.; BOYD: i.m. p. 115.

inkább eladták az USA-nak a területet, minthogy az egyre sűrűsödő amerikai terjeszkedési kísérletek szakítsák el fegyveres harcban.²⁴²

Az államhatárt a 141' és 169' nyugati hosszúsági körökkel jelölték ki, ez pedig néhány jogtudósnak ahhoz szolgált alapul, hogy az eredendően a szárazföldre vonatkozóhatárokat egyben a tengeri területek határának is titulálják. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az 1825-ös orosz-brit szerződés eredeti, francia nyelvű szövege szerint a terület északi határa kiterjed „*dans son prolongement jusqu'à la mer glaciale*”, vagyis a Jeges-tengerig, az 1867-es szerződés szerinti pedig a határ Alaszka és Oroszország között „*without limitation into the Frozen Ocean*”, korlátozás nélkül terjed ki a Jeges-tenger felé.²⁴³ Az 1825-ös szerződés hiteles francia szövegében a „*jusqu'à*” kifejezés kétértelmű helyhatározó szó. Egy részről jelentheti, hogy a határ a Jeges-tenger kezdetéig, vagyis annak déli határáig tart, másrésztől értelmezhető úgy is, hogy az a Jeges-tenger északi kiterjedéséig húzódik, vagyis a leszabályozott terület még magában foglalja a Jeges-tenger teljes területét a nyugati hosszúság 141 – 169' között egészen az Északi-sarkig, ahol a vonalak találkoznak.²⁴⁴ A későbbi 1867-es szerződés angol és francia nyelvű szövegezése közötti ugyanilyen jellegű megfogalmazások teszik nyilvánvalóvá, hogy különböző értelmet lehet tulajdonítani az északi határnak. Egyes álláspontok szerint azért, mert Oroszország már ekkor is tengeri területek felé szeretett volna terjeszkedni, így az általa alkalmazott francia megfogalmazás ambivalens.²⁴⁵ Egyes jogtudósok szerint azonban Smedal és Miller a *jusqu'à* szó jelentésébe felesleges bármit is belemagyarázni,²⁴⁶ az egyértelmű, míg mások, mint Lakhtine, egyenesen az 1867-es szerződésre vezeti vissza az 1926-os szovjet dekrétum szektor-konform értelmezésének létjogosultságát.²⁴⁷ Ezzel szemben az Állandó Nemzetközi Bíróság 1924-ben úgy határozott, hogy a szó értelme sem megszorító, sem széleskörű értelmezéssel nem állapítható meg egyértelműen.²⁴⁸ A szerződések megkötéséhez vezető körülményekből azonban megállapítható, hogy a határszerződéssel nem kívánták

²⁴² PHARAND: *The Legal Status of the Arctic Regions*. p. 62.; ROTHWELL, Dolnald: *The Polar Regions and the Development of International Law*. Cambridge University Press, 1996. p. 173-174.

²⁴³ PHARAND, Donat: "The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues". *International Journal*, Vol. 39. 1984. p. 743-744.

²⁴⁴ CASTEL: i.m. p. 168.

²⁴⁵ Uo. p. 18-19.

²⁴⁶ MILLER: i.m.p. 61.; SMEDAL: i.m. p. 67.

²⁴⁷ CASTEL: i.m. p. 168.

²⁴⁸ *The Monastery of Saint-Naoum*, Advisory Opinion of 4 September 1924, PCIJ Ser B. No. 9. p.20.

a tengeri területeket is felosztani, így a Alaszka és Kanada közötti határ megáll a Jeges-tenger előtt.²⁴⁹

Földrajzi szempontból tökéletes megoldás a hosszúsági fokok államhatárként való alkalmazása, hiszen nem semmisül meg, nem tűnik el, mindig megállapítható a helye, viszont pont amiatt, hogy egészen az Északi-sarkig fut, azt sugallhatja, hogy a hosszúsági fokok által közbezárt terület is az államhoz tartozik.²⁵⁰

Tény, hogy egyik szerződés sem állapított meg északi határokat, így ebből a szempontból mindenképpen értelmezésre szorulnak, hiszen a gyakorlat sem volt egyértelmű. Kanada 1875. április 30-án, majd 1878. május 3-án jegyzékben kérte az Egyesült Királyságot arra, hogy a domíniumtól északra található valamennyi szárazföldet, szigeteket adjon át számára. A jegyzékben felsorolták a szárazföldhöz kapcsolódó kanadai szigeteket és félszigeteket, és a keleti, valamint a nyugati határt a 141' és az 51' hosszúsági fokokkal jelölték, az északi határról pedig úgy rendelkeztek, hogy a kanadai terület a Jeges-tengert is magában foglalja.²⁵¹ A brit kormány ennek megfelelően az 1880. július 31-én kelt dokumentumával kimondta az igényelt területek Kanadához történő csatolását. Az északi határról nem szóltak.²⁵²

Ilyen előzményekkel nem kétséges, hogy mi lehetett az alapja a *poirier-i* szektorelméletnek. A felvázolt tények alapján elsősorban kanadai és orosz jogtudósok voltak azok, akik ezen a nyomvonalon haladva próbáltak egy újfajta területszerzési jogcímet kreálni. De minősíthető-e területszerzési jogcímnak a szektorelmélet?

2.5.2. A szektorelmélet doktrinális háttere és helye a területszerzési jogcímek között

A szektorelmélet szerint a kapcsolat a parti állam, és annak területétől északra eső szárazföldek között a földrajzi összefüggés (*contiguity, contiguïté*) elvén nyugszik. A szektorelmélet abszolút értelmezése esetében – amikor a parti állam a szektorelmélet

²⁴⁹ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 744.

²⁵⁰ AUBURN, F.M.: *Antarctic Law & Politics*. C. Hurst & Company, London, 1983. p. 19.

²⁵¹ 1878 Debates, Senate, Canada, Vol. 1. 903. in.: CASTEL: i.m. p. 164. ; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 211-212.

²⁵² CASTEL: i.m. p. 169.

nyomán a vízi területekre is igényt tart – az egybefüggőség még nyilvánvalóbb, főleg ha a szigetek és a szárazföld között jégpáncél biztosítja az átmenetet.

A földrajzi egybefüggőség elmélete XIX. század azon időszakában alakult ki, amikor a kolonizáló hatalmak olyan területeket akartak megszerezni, amelyen a tényleges hatalomgyakorlást valamilyen oknál fogva nem tudták a térség teljes területén, vagy egyik pontján sem realizálni. Ez leggyakrabban olyan *terra nullius*, vagy vízi terület esetén esett meg, amelyet a környezeti feltételek miatt semmilyen más területszerzési jogcímmel nem tudtak az államok megszerezni. A probléma kiküszöbölése érdekében számos elmélet született, amely azon alapult, hogy az igényelt térség egy már jogszerűen megszerzett területnek a természetes folytatása, azzal szerves egységet képez, éppen ezért az az állam, amely az ilyen uralom alá nem vonható területhez a legközelebb áll, jogosan tekinti sajátjának azt (*théorie de voisinage ou de la proximité*).²⁵³ Heydte ezt virtuális ténylegesség (*virtual effectivity*) elméletének nevezte.²⁵⁴ Ugyanezen körülmények között alakult ki a vízrajzi zóna elmélete (*théorie de la zone hydrographique*), amely szerint tengerparti terület foglalása esetén az okkupáló államnak effektív okkupáció nélkül is joga van egészen addig magáénak tudni a területet, ameddig azoknak a folyóknak a vízvásztója található, amelyek a ténylegesen elfoglalt tengerparti területnél ömlenek a tengerbe.²⁵⁵ Volt olyan elmélet, amely egy területrész foglalása esetén jogot biztosított a foglaló államnak ahhoz, hogy az adott, effektíve okkupált területtel természetes egységben lévő egyéb területet is az állam területének tekintsen anélkül, hogy ez utóbbi vonatkozásában bármilyen tényleges szuverenitás-gyakorlást kellene kifejtienie (*théorie de la zone des limites naturelles*).²⁵⁶ A legszélsőségesebb okkupációs elmélet kétség kívül az volt, amely a parti állam azon jogát deklarálta, hogy a parti terület okkupációja nyomán a tengeri területek vonatkozásában is megilleti az uralom, mégpedig úgy, hogy annak határa a másik oldalon található szárazföld.²⁵⁷

²⁵³ GREWE, Wilhelm, Georg – BYERS, Michael: *The Epochs of International Law*. Walter de Gruyter, Berlin, 2000. p. 627.; ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 166.; SIBERT: i.m. p. 863.

²⁵⁴ HEYDTE, Friedrich AF von der: "Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law" *AJIL*, Vol. 29. 1935. p. 448-471.

²⁵⁵ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 166.

²⁵⁶ Uo. p. 166.; Ld. L'affaire de la frontière de la Guyane britannique.

²⁵⁷ ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 167.; FAUCHILLE : i.m. p. 731.

A földrajzi összefüggésen alapuló elméletek egyik speciális formája a szélességi és hosszúsági fokokkal való területbehatárolás, és ennek nyomán való területszerzés, amely szektorelmélet elnevezéssel jelent meg, de elsősorban a sarkvidékekkel összefüggésben ismert.²⁵⁸

Szokásjogi úton a *hinterland* (*sphères d'influence*) intézménye volt általánosan elismert gyakorlat az államok között, amelyet a kolonizáló hatalmak alkalmaztak afrikai területeken, és folyó- vagy tengerpartok esetében, ahol az államterülethez olyan sávot csatoltak, amelyet nem tudtak effektív okkupáció útján az államterülethez vonni. Ezek a zónák az államok közötti szerződésekkel lettek kimérve, és reciprocitás nyomán ezeket egymás befolyási övezetének tekintették, emiatt arra vonatkozóan nem próbáltak semmilyen területszerzést megkísérelni.²⁵⁹ Más kérdés, hogy ezek a szerződések harmadik államok vonatkozásában *inter alios* akták voltak. Az imperializmus korában a *hinterlandon* kívül nem volt jellemző a földrajzi kontinuitáson alapuló szuverenitáskiterjesztés.

A századelőn az Arktiszon kívül is előfordult, hogy a szektorelmélettel szerettek volna területet szerezni az államok. Leggyakrabban az Antarktisz, és az Ausztrália környékén lévő szigetvilág volt érintett a szektorális határmegvonásban. Az 1800-as évek első felében például a nyugat-ausztrál területet, és annak szigetvilágát határolták el az elmélet alapján a többi állam gyarmataitól. 1908-ban a britek pátenssel rendeztek el területi problémákat az Antarktisz közelében, uralmukat pedig a XVIII. századig visszamenően a szektorelmélettel támasztották alá. Ugyanebben az évben Argentína határozott így meg hozzá tartozó területeket az Antarktison.²⁶⁰ Ezek a szektorális terjeszkedések a gyakorlatban inkább határmegvonások voltak, mintsem vízi területek feletti joghatóság-követelések, és a XIX. század végével a földrajzi összefüggésre alapozott területszerzési elméleteket végső soron nem nyertek nemzetközi jogi megerősítést.

A nemzetközi bírói és választott bírói gyakorlat sem abban az időben, sem napjainkban nem kapcsol a földrajzi egybefüggőséghez közvetlen joghatást, inkább

²⁵⁸ ROUSSEAU: Droit international public. III. p. 204.

²⁵⁹ SIBERT: i.m. p. 867-868.; BUSTAMANTE: i.m. p. 263.; FENWICK: i.m. p. 412.; LINDEY, M. F.: *The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law*. Longmans, London, 1926. p. 235.; FAUCHILLE: i.m. p. 736. REUTER, Paul: *Droit international public*. Thémis, Presse universitaire de France, Paris, 1958. p. 173.; OPPENHEIM: i.m. p. 691.

²⁶⁰ FORBES-ARMSTRONG: i.m. p. 94-95.

csak számot vet vele, ahogy azt az Állandó Nemzetközi Bíróság a *Palmas-ügyben* kifejtette.²⁶¹ Emiatt a földrajzi összefüggést gyakran csak *pszeudo-doktrínaként* jellemzik.²⁶²

Fő ellenérvek a kontinuitás elméletével – és így a szektorelmélettel szemben is –, hogy területszerzési jogcímként sem nemzetközi egyezmény, sem általános szokásjogi gyakorlat sem támogatja a létjogosultságát.²⁶³ Ugyanakkor az effektív okkupáció követelményeinek enyhítése valamelyest a kontinuitás elméletének engedett teret,²⁶⁴ ezért is mondta azt *Huber*, hogy a nemzetközi jog ugyan nem fogadja el az elméletet, mint területszerzési jogcímet, viszont számot vet vele.²⁶⁵ Abban az esetben, ha az effektív okkupáció, és a földrajzi kontinuitás konfrontálódik egymással, akkor az előbbinek kell teret engedni az utóbbi, a kontinuitás javára.²⁶⁶

Más kérdés, ha nem szárazföldi, hanem vízi területeken akarna egy állam a földrajzi összefüggés alapján területet szerezni, ahogyan azt a szektorelmélet szélsőséesebb értelmezésénél is láthattuk. Emellett egyedül az 1825-ös orosz-brit, valamint az 1867-es orosz-amerikai szerződés néhány környezetéből kiszakított mondattal tudtak érvelni, de ezek nem szolgáltatnak elegendő alapot a teória igazolására. Ezen kívül teljes mértékben ellentétes a nemzetközi jogilag elfogadott *mare liberum* elvével az, hogy egy állam nyílt tengeri területre egyoldalú aktussal kiterjessze a szuverenitását.²⁶⁷ Kétségtelen azonban, hogy nem lehetne szektorokról beszélni, ha az államok nem érvelnének vele. Mellette szól, hogy annak ellenére, hogy nemzetközi jogközösség, valamint hárman az öt, *Poirier* által jogosított Arktisz-államból sosem fogadták el, senki sem lépett fel sem a XX. század első felében tett kanadai, sem az orosz külpolitika ellen, mondhatni hallgatólagosan tudomásul vették azokat. Ha vita is támadt a területeket illetően, az is a szektorelmélet javára dőlt el azzal, hogy az ellenköveteléssel élő államok egyszerűen felhagytak az adott terület igénylésével. Ilyen háttér mellett felmerül a kérdés: az Oroszország 2007 nyarán kifejtett magatartásán miért lepődött meg a közvélemény? Előfordul, hogy történeti jogcímek alapján az állam területi felségjogot gyakorol

²⁶¹ *Palmas case*, p. 854; KOVÁCS: i. m. 258.; CRUICKSHANK: i.m. p. 182-183.

²⁶² SIBERT: i.m. p. 866.

²⁶³ *Palmas case*, p. 854-855.

²⁶⁴ *Eastern Greenland case*, p. 45.

²⁶⁵ *Palmas case*, p. 869.

²⁶⁶ SHARMA: i.m. p. 58.; LAUTERPACHT: i.m. p. 428., O'CONNELL, D.P.: *The International Law of the Sea*. Vol. 1. Clarendon Press, 1970. p. 420.

²⁶⁷ UNCLOS 87. cikk.

bizonyos tengerrészek felett, így tulajdonképpen, ha több mint száz évig nem tiltakozik egyetlen állam sem, akkor *elbirtokolás* jogcímén is lehet területet szerezni.²⁶⁸ Az elbirtoklás azonban abban különbözik az okkupációtól, hogy az előbbi tárgya olyan terület, amely állt már valamely állam szuverenitása alatt, míg az utóbbi egykoron senki földje, *terra nullius* volt.²⁶⁹

Az Északi-sarkvidék speciális környezeti feltételekkel rendelkezik, nem vonható egy kategória alá egyetlen más területtel sem. A szektorális felosztását támogatta az a nézet, hogy tulajdonképpen a partot az Északi-sarkkal összekötő terület gyakorlatilag kisebb-nagyobb szigetek láncolata, a közöttük lévő vízterület pedig számos területen befagyott, konstans jégtakarót alkotott, így tulajdonképpen olyan, mint nem is víz, hanem inkább egy nagy kiterjedésű szárazföldi terület lett volna az egész Arktisz. Ez egészen addig igaz is volt, ameddig a globális klímaváltozás miatt drasztikusan olvadásnak nem indult a térség jégtakarója. További érvként hangzott el, hogy a parti államnak speciális gazdasági, védelmi és biztonsági érdekei vannak, amelyek az állami uralom alá nem vonható térséggel való szoros földrajzi kapcsolatból adódnak, emiatt indokolt a parti állam speciális jogosítványa a terület felett. Ennek megfelelően a parti államok játsszák a legnagyobb szerepet az arktiszi területek fejlesztésében, védelmében, így a terület feletti tulajdonjog is ezeknek az államoknak járna.²⁷⁰ A fő ellenérv a szektorelmélet alkalmazásával szemben – amit *Smedal* fogalmazott meg legátfogóbban – viszont pont az, hogy nem tekinthető igazságosnak, hogy kizárólag a parti államok használhassák az Arktiszt,²⁷¹ hiszen a *res communis omnium usus* intézménye pont azt szolgálná, hogy ésszerű kereteken belül mindenki részesülhessen annak előnyeiből. *Lakhtine* ezzel szemben arra hivatkozott, hogy az idegen, parti államokon kívüli államok érdeklődése kizárólag imperialista célzatú. Az ő logikája szerint ezek az államok sem *res communisként* szeretnék hasznosítani a területet, hanem kizárólagos jogosultságot akarnak rajta gyakorolni. Praktikus megoldásként tekint a szektorelméletre, amely nemcsak világossá teszi a szárazföldi szigetek hovatartozását, de a parti államnak is garantálja, hogy a szárazföld és a szigetek közötti területen sem kell más államok jelenlétével számolnia, akik esetleg veszélyeztethetik a biztonságát. Gyakorlatilag

²⁶⁸ NAGY: i.m. p. 180.

²⁶⁹ MENON: p. 144.

²⁷⁰ HENKIN, Louis – PLUGH, C. Richard- SCHACHTER, Oscar – SMIT, Hans: *International Law Cases and Materials*. West Publishing Co., Minnesota, 1989. p. 1363.

²⁷¹ SMEDAL: i.m. p. 62.

ugyanúgy vonzáskörzetként, érdekzónaként beszélt a szektorokról, mint annak idején az afrikai gyarmatosítók a *hinterland*ról.²⁷² Természetesen ezek a félelmek nem az eredeti, *Poirier-féle* gondolatok miatt merültek fel, hanem a szektorelmélet azon változata miatt, amely nemcsak a szektorban található szárazföldi területek vonatkozásában állította, hogy az az adott parti állam területének minősül, hanem amelyik a vízterületet, a légtér, valamint a kontinentális talapzatot is kizárólagos állami joghatóság alá helyezi. Azok között, akik pártolták az Arktisz szektorális felosztását a parti államok között, a felosztás tekintetében sem uralkodott egységes álláspont. *Poirier* eredendően öt állammal számolt – Dániával, Norvégiával, az USA-val, Kanadával és Oroszországgal –, amit *Breitfuss* is támogatott, de ő norvég szektor helyett norvég-finn szektorról beszélt,²⁷³ míg *Lakhtine* már hat államnak juttatott volna szektort: az eredeti ötnek, valamint Finnországnak.²⁷⁴

2.5.3. A földrajzi kontinuitás elmélete, a szektorelmélet napjainkban

A hatályos nemzetközi jogban a földrajzi összefüggés elmélete területszerzési jogcímként kizárólag a parti tenger, és az államterület tartozékaként minősített csatlakozó övezet, kizárólagos gazdasági övezet, és kontinentális talapzat esetén alkalmazható. Ezen túlmenően azonban a jövő nagy kérdése, hogy ez a nyilvánvalóan gazdasági érdekből történő terjeszkedés hol fog megállni, vagy meddig engedhető meg a *res communis* hátrányára.²⁷⁵ Amíg ugyanis a kezdeti terjeszkedések oka az állam biztonságát sértő cselekményekkel szembeni megelőző védekezés volt, úgy a tendencia egyértelműen a gazdasági érdekek irányába tolódott el a kontinentális talapzat határainak meghúzása, valamint a kizárólagos gazdasági övezet létrejöttével. Sőt, megjelentek olyan jellegű igények is, amely az alapvonaltól számított 200 tm-es zónában a parti állam joghatósága alá utalna minden szigetet.²⁷⁶

²⁷² LAKHTINE: i.m. p. 703, 711.

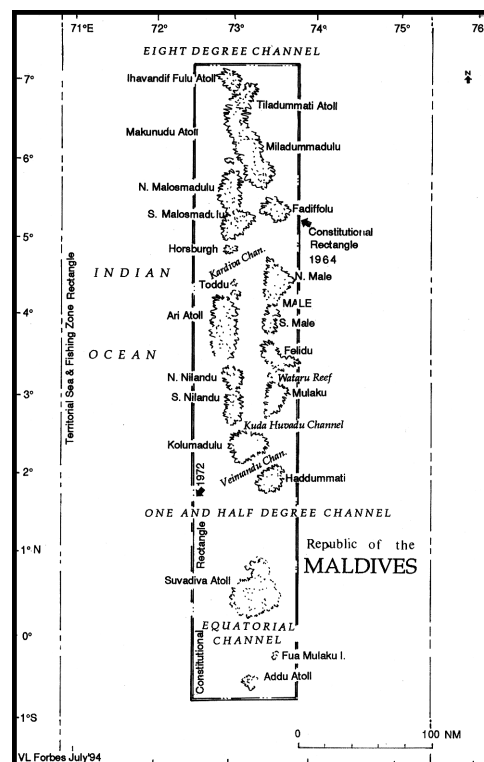
²⁷³ BREITFUSS: "Territorial Division of the Arctic." *Dalhousie Review*. Vol. 8. 1928-29. p. 467-468.

²⁷⁴ LAKHTINE: i.m. p. 715.

²⁷⁵ Ld. TREVES, Tullio: Codification du droit international et pratique des états dans le droit de la mer. *RCADI*, Vol. 223. 1990:IV. p. 276-279.

²⁷⁶ SHARMA, Surya Prakash: *Territorial Acquisition, Disputes, and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997. p. 53.

A szektorelmélet egy érdekes verziójával találkozhatunk a Maldív-szigetek esetében. Az állam 1964-es alkotmányában jelent meg az ún. „alkotmányos négyszög” jelensége [4. ábra], amikor az államterületet a szigeteket körbefutó, hosszúsági és szélességi körök által meghatározott négyszöggel határolták le. A koordinátákat, és így az alkotmányt is, 1972-ben módosították, de a négyszög nagysága nem sokat csökkent, és így gyakorlatilag az állam területének minősítették minden, a négyzetten belül eső szárazföldi és vízi területet. Semmilyen nemzetközi jogi igazolással nem

4. ábra A Maldív-szigetek és az "alkotmányos négyszög".

FORBES-ARMSTRONG: i.m. p. 97.

tudták alátámasztani azt a tényt, hogy a négyszögletű terület valóban államterületnek minősülhessen, ráadásul a határmegvonást egyúttal alapvonalnak is szánták. Az egyenes alapvonal megvonásának feltételeit sem meríti ki a maldív szabályozás,²⁷⁷ így csak az északi és északkeleti határ igazolható a hivatkozott fokokkal az Indiával 1976-ban kötött megállapodás nyomán.²⁷⁸ Az állam 2010-es, a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz benyújtott 200 tm-ön túlnyúló kontinentális talapzat külső határának megállapítása iránti igényében pedig már nyoma sincs a szektorelmélet szerinti határoknak.²⁷⁹

Az Arktiszon kívül a földrajzilag közeleső államok – Ausztrália, Új-Zéland, Chile, Argentína és a Falkland-szigetek jogán Nagy Britannia – az Antarktisz is megpróbálták a szektorelmélet szerint felosztani, így is részt akart a területből a szektorelmélet alapján,²⁸⁰ mivel annak teljes területét jégpáncél borította, így azon az effektív okkupáció lehetetlen volt. A területszerzési próbálkozásoknak az 1959-es Antarktisz-

²⁷⁷ FORBES-ARMSTRONG: i.m. p. 96.

²⁷⁸ Ld. Agreement on the maritime boundary between the two countries in the Gulf of Mannar and the Bay of Bengal and related matters (with map). Signed at New Delhi on 23 March 1976. 1049 UNTS 44.; JAGOTA, S. P.: *Maritime Boundaries*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985. p. 79.

²⁷⁹ Submission by The Republic of Maldives to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. Executive Summary. MAL-ES-DOC, July 2010.

²⁸⁰ HERON, David Winston: "Antarctic Claims." *Foreign Affairs*. Vol. 32. No. 4. 1954. p. 661-667.

egyezmény vetett véget, amely befagyasztotta a területi igényeket, és lefektette a terület tudományos célú felhasználásának kereteit és elveit.²⁸¹ A szektorelmélet alapján történő területkövetelést ugyan sikerült elfojtani, de ennek ellenére időről időre területi igények merülnek fel az Antarktisz és környéke vonatkozásában, főleg azután, hogy a jég itt is drasztikusan olvadásnak indult.²⁸²

A szektorelmélet igaz, hogy nem lett nemzetközi jogilag elfogadott területszerzési jogcím, jogirodalmi vitákon kívül nagyobb hatása nem volt,²⁸³ viszont rávilágított két dologra: (1) az Arktisz vize speciális, egyedi jellemzőkkel bír, amely megkülönbözteti azon nyílt tengeri területektől, amelyek a világ többi részén találhatóak, és (2) az államok szeretnék megszerezni a területét, hiszen pont a különbségek miatt esetleg felmerül annak gondolata, hogy az Arktiszra nem vonatkoznak a nyílt tengert szabályozó előírások.²⁸⁴

Összegezve azonban maga a szektorelmélet nem volt több, mint a tényleges okkupáció követelményeit kijátszani szándékozó jogirodalmi elmélet, a földrajzi kontinuitás teóriájának evolúciós zsákutcája, amely nem tekinthető jogszerű területszerzési jogcímnek.

²⁸¹ The Antarctic Treaty, Washinton, 1 december 1959. 402 UNTS 71. Secretariat of the Antarctic Treaty. Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2010.12.16.)

²⁸² LUARD, Evan: "Who Owns the Antarctic?" *Foreign Affairs*. Vol. 62. No. 5. 1984. p. 1175-1193.

²⁸³ JOHNSTON: i.m. p. 25-26.

²⁸⁴ ROTH, Robert R.: "Sovereignty and Jurisdiction over Arctic Waters." *Alberta Law Review*, Vol. 28. No. 4. 1990. p. 857.; FAUCHILLE: i.m. p. 706-707.

3. A JÉG NEMZETKÖZI JOGI HELYZETE

Az Arktisz a Föld területének 3/5-e,²⁸⁵ amelyet jégpáncél, valamint mozgó jégtáblák halmaza tesz egyedülállóvá. Ez a jogtudományt is állásfoglalásra készíti: elég alapul szolgál-e ez a különleges fizikai jelleg ahhoz, hogy a *mare liberum* elve alóli kivételként lehessen az Arktiszra tekinteni? Nemzetközi jogi szempontból esetleg egyenlőségelet lehet-e tenni a *terra firma* (szárazföld) és a *terra glacia* (jégterület) között főként ott, ahol a jég átmenetet képez a szárazföldek között?

A korai jogtudomány két szélsőség között mozogott: volt, aki szerint a Jeges-tenger teljes területét szárazföldként kell kezelni,²⁸⁶ és volt, aki szerint semmi relevanciája nincs a jégnek.²⁸⁷ Az arany középúton helyezkedtek el azok, akik csak a jég vonatkozásában tartották indokoltnak a szárazföldre vonatkozó szabályok analógiáját.²⁸⁸

Az értekezés ezen fejezet azt vizsgálja, hogy állami uralom alá vonható-e a jég, és ha igen, így államterületté válhat-e a teljes Arktisz?

3.1. A jégformációk: elnevezés és jogi minősítés

²⁸⁵ ROUSSEAU: Droit international public. III. p. 204.; MEIER, Walt – STROEVE, Julienne. "Sea Ice." *Encyclopedia of Global Warming and Climate Change*. 2008. SAGE Publications. http://www.sage-reference.com/globalwarming/Article_n570.html (2010.12.15.)

²⁸⁶ SIGRIST (1928), KOROVIN (1926), LAKHTINE (1930). GENET, R: "Notes sur l'acquisition par l'occupation et le droit des gens traditionnel." *Revue de droit international et de législation comparée*, Vol. 15. 1934. p. 436, VERDROSS, V.: Règles générales du droit international de la paix. *RCADI*, Vol. 30. 1929. p. 368.; HYDE, C.C.: *International Law*. Vol 3. Little Brown & Co., Boston, 1945. p. 347-355., COHEN, Maxwell: "Polar Ice and Arctic Sovereignty." *Saturday Night*, Vol. 73. 1958. p. 36.; PHARAND: Freedom of the Seas in the Arctic Ocean. p. 212.; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 221.

²⁸⁷ CLUTE, A. R.: "The Ownership of the North Pole." *Canadian Bar Review*, Vol. 5. 1927. p. 21., SMEDAL, Gustav: *De l'acquisition de souveraineté sur les territoires polaires*. Rousseau, Paris, 1932. p. 44.; VALLAUX, C.: "Droits et prétentions sur les régions polaires." *Affaires étrangères*, Vol. 2. No. 1. 1932. p. 26.; TARACOUZIO, T. A.: *Soviets in the Arctic: A historical, economic and political study of the Soviet advance into the Arctic*. The Macmillan, New York, 1938. p. 359.; McKITTRICK, T. E. M.: "The Validity of Territorial and Other Claims in Polar Regions." *Journal of Comparative Legislation and International Law*, Vol. 21. No. 1. 1939. p. 95., DOLLOT: i.m. p. 125.; SVARLIEN, Oscar: "The Legal Status of the Arctic." *American Society International Law Proceedings*, Vol. 52. 1958. p. 142.; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 223-224.; MOUTON, M. W.: The International Regime of the Polar Regions. *RCADI*, Vol. 107, 1962. p. 201.; PHARAND: Freedom of the Seas in the Arctic Ocean. p. 213.; HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 221.

²⁸⁸ SCOTT, J. B.: "Arctic Exploration and International Law." *AJIL*, Vol. 3. 1909. p. 928.; BLACK, T. W.: "The Arctic and Antarctic Regions and the Law of the Nations." *AJIL*, Vol. 4. 1910. p. 266.

Az Arktisz esetében a különböző fizikai jellemzőkkel bíró jégformátumok elnevezése különböző jogi minősítéshez vezet. A Jeges-tengeren mozgó jégformációk között megkülönböztethetünk jégablákat (*ice floes*), jégszigeteket (*ice islands*) és jéglemezeket (*ice shelves*). Közös bennük, hogy fagyot víz lévén hasonlítanak a szárazföld tartósságára.²⁸⁹

A Jeges-tengeren úszó jégformációk mozgását először 1946-ban észlelték az USA légi erejének radarjai, és ekkor kezdődtek meg a jéggel kapcsolatos kutatások az Arktisz területén. Ezek sokkal masszívabb, vastagabb és nagyobb kiterjedésűek voltak, mint az eddig tapasztalt jégakadályok, ezért kutatások indultak az eredetük feltérképezése, és a bennük rejlő biztonságpolitikai kockázatot.²⁹⁰ Dr. Hattersley-Smith mutatta ki, hogy a radarok által észlelt hatalmas, masszív jégdarabok az Ellesmere-sziget északi részéből törtek le, és ő alkotta meg azok kategorizálását.²⁹¹

Az olyan nagy szigetek esetében, mint az Ellesmere-sziget, a Spitsbergák, Grönland vagy a Severnaja Zemlja, a partközeli víz úgy fagyott meg, hogy a szárazföldet egyébként borító fagyott hó- és jégtakaróval átmenetet képez, így tulajdonképpen a szárazföldi terület meghosszabbodásának látszik, kiterjedése pedig akár több kilométer is lehet.²⁹² A jégmezőt annak vastagsága és tartóssága miatt az őslakosok ugyanúgy hasznosítják, mint a szárazföldi részeket, tekintettel arra, hogy az ilyen területeken nem is nagyon lehet megkülönböztetni, hogy az jéggel borított szárazföld, vagy csak a több méter vastag jégpáncél. A szakirodalom ezeket a képződményeket *jéglemeznek* nevezi (*ice shelves*).²⁹³

A XX század elején kezdődött felmelegedési hullám – az Arktiszon egyébként is kétszer olyan gyorsan emelkedik a hőmérséklet, mint a világ más pontjain –,²⁹⁴ és az

²⁸⁹ REID, R. S.: "The Canadian Claim to Sovereignty over the Waters of the Arctic". *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12, 1974. p. 116-119.;

²⁹⁰ PHARAND, Donat.: "The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic". *Les Cahiers de Droit*, Vol. 10. No. 3. 1969. p. 462-463.

²⁹¹ Dr. Hattersley-Smith a Royal Geographic Society tagjaként sarkvidéki kutatásairól híresült el. [www.antarctica.ac.uk/apc/minutes/APC\(06\)01_minutes.pdf](http://www.antarctica.ac.uk/apc/minutes/APC(06)01_minutes.pdf) (15.09.2007.)

²⁹² HATTERSLEY-SMITH, G.: "The Ellesmere Ice Shelf and the Ice Islands". *The Canadian Geographer*, No. 9. 1957. p. 67.

²⁹³ BIAYS, Pierre: "Les îles de glace arctiques." *Annales de Géographie*, Vol. 62. No. 333. 1953. p. 377-380.; GEON, Bryan S: "A Right to Ice? :the Application of International and National Water Laws to the Acquisition of Iceberg Rights." *Michigan Journal of International Law*, Vol. 19. 1997-98. p. 278-279.

²⁹⁴ Az elmúlt 30 évben az átlagos jégtakaró 8%-ot csökkent, amely csaknem 1 millió km², amely Norvégia, Svédország és Dánia geyüttes területének felel meg. Mindez a nyári hónapokban még drasztikusabban emelkedik, és a jégtakaró visszahúzódása eléri a 15-20%-ot is. *Impacts of a Warming Arctic. Highlights*. ACIA, Cambridge University Press 2004, p. 5.

áramlatok közös tevékenysége nyomán megkezdődött a jéglemezek darabolódása,²⁹⁵ ezt jelezték 1946-ban az USA radarjai.²⁹⁶

Azokat a jéglemezekről letört darabokat, amelyek még mindig meglehetősen nagyméretűek, stabilak és masszívak, azonban a szárazfölddel már elveszítették a kapcsolatukat, a szakirodalom *jégszigeteknek* nevezte el (*ice islands*).²⁹⁷ A fragmentálódás annyira erős volt, hogy az 1960-as évekre már csak az Ellesmerszigetek körül maradtak jéglemezek.²⁹⁸ Ezek különböző tudományos kutatások tárgyaiként nevet is kaptak: *Milne Ice Shelf*, *Asyle Ice Shelf*, *M'Clintock Ice Shelf* és *Ward Hunt Ice Shelf*. Átlagos vastagságuk az 1950-es években még 45-50 méter, 1999-es adatok szerint viszont már csak 35 méter volt.²⁹⁹

A jégszigetek mellett megfigyelhető egy harmadik fajta jégformáció is, amelynek elnevezése *jégtábla* (*icefloe*). Ezek nem a jéglemezek letört darabjai, hanem a jégszigetek olvadás miatti szétesett részei, illetve leginkább az időszakosan megfagyó vízfelszín olvadásával keletkező gyenge jégdarabok.³⁰⁰ Jellemző, hogy az évszakok változásával évente újrakeletkeznek, ellentétben a jéglemezekkel, amelyeknek évszázados jégképződés eredményei, ennek is köszönhetik a masszívjellegüket, és a szárazföldi jégpáncéllal való tartós kapcsolatukat. A vastagság és az ellenálló képesség pedig alapvetően befolyásolja a jégformációk emberi használatra való alkalmasságát, és így a jogi minősítésüket is. Míg a szárazföldhöz kapcsolódó jéglemezeket tulajdonképpen ugyanúgy használják, mint a szárazföldet, addig az arról letört masszív, úszó jégszigeteket kutatóállomásként hasznosítják a mai napig, a gyenge, pár hetes, hónapos élettartamú jégtáblák viszont nem tartanak számot különösebb érdeklődésre. A

²⁹⁵ LINDSAY, R. W. – ZHANG, J., SCHWEIGER, A. – STEELE, M. - STERN, H.: "Arctic Sea Ice Retreat in 2007 Follows Thinning Trend." *American Meteorological Society Journal of Climate*, Vol. 22. 2009. p. 165-176.; DUMAS, J. A. – FLATO, G. M. – BROWN, R. D.: „Future Projections of Landfast Ice Thickness and Duration in the Canadian Arctic.” *American Meteorological Society Journal of Climate*, Vol. 19. 15 October 2006. p. 5175-5189.

²⁹⁶ LD, RIDLEY, Jeff – LOWE, Jason – SIMONIN, David: "The Demise of Arctic Sea Ice During Stabilisation at High Greenhouse Gas Concentrations." *Climate Dynamics*, 13 July 2007. p. 333-341.; NOTZ, Dick: "The Future of Ice Sheets and Sea Ice: Between Reversible Retreat and Unstoppable Loss." *PNAS*, Vol. 106. No. 49. 2009.; RODRIGUES, J.: "The Rapid Decline of the Sea Ice in the Russian Arctic." *Cold Regions Science and Technology*, Vol. 54. 2008. p. 124-142.

²⁹⁷ HATTERSLEY-SMITH: i.m. p. 67. PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 87-88.; PHARAND, Donat: "Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters." *The Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 25. 1987.p. 325.; CLUTE: i.m. p. 21.

²⁹⁸ VINCENT, W. F. - GIBSON, J. A. E. - JEFFRIES, M. O.: "Ice-shelf collapse, climate change, and habitat loss in the Canadian high Arctic". *Polar Records*, Vol. 37 No. 201. 2001. p. 133-142.

²⁹⁹ Uo. p. 136.

³⁰⁰ PHARAND: The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic. p. 467.

kutatóállomásként használt jégszigetek jóval stabilabbak, de a környezeti hatásokra azok sem érzéketlenek, így gyakran előfordult, hogy azért kellett evakuálni őket, mert feldarabolódtak, például az ARLIS II. 1965-ben.³⁰¹

A fő kérdés, hogy ezek a jégformációk megfeleltethetőek-e a már létező nemzetközi jogi kategóriáknak, vagy *sui generis* egységekről van szó, netalán semmilyen jogi jelentőségük sincs.

3.2. A jégformációk jogi helyzete: az egyes kategóriák jogi minősítésének lehetőségei és problematikái

A lehetséges jogi kategorizálás szempontjából a jéglemezeket és a jégszigeteket külön csoportként indokolt kezelni, míg a rövid élettartamú, gyenge jégtáblákat hanyagolhatjuk, hiszen a fizikai tulajdonságuk miatt jogi relevanciájuk nincs.³⁰²

3.2.1. A jéglemez, mint terra firma

Jéglemezek az Arktisz, és az Antarktisz területén is léteznek, habár a keletkezésükben van némi különbség.³⁰³

Az nagy északi szigetek mentén kialakult jéglemezek 4000 évvel ezelőtt a középholocén-kor lehülési időszakában kezdetek el képződni.³⁰⁴ Az Arktisz esetében a felhalmozódó hótakaró, és az évről-évre vastagodó jégpáncél akkumulálódása hozta létre őket, míg az Antarktisz esetén egy szárazföldről kiinduló folyamatról van szó. Ebben az esetben az Antarktisz hegyeiről lezúduló csapadék és megfagyott hó képi a szárazföldi partok szélénél jelentkező jelenséget.³⁰⁵

³⁰¹ Az '50-es-60-as években számos jégszigetet használtak kutatóállomásként, például a T-3/Fletcher' Ice Island-et, az ARLIS I-et és II-t, az Alpha-t, a Charlie-t az USA; a North Pole 6-ot, 7-t az USA. Legtöbbjét csak néhány hónapig tudták használni, de volt, amelyik két évig is ellenállt az áramlatok okozta feldarabolódásnak. Amennyiben nem sikerült időben evakuálni, veszteséget okozott a szétszakadása az azt használó államnak. Uo. p. 468-471.

³⁰² HUBERT, Charles: "Les îles artificielles", *RGDIP*, Vol. 71. 1967. p. 342-368.

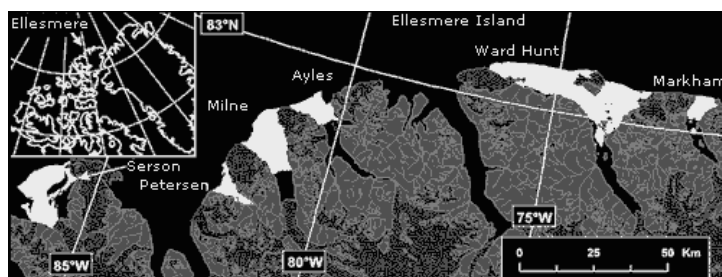
³⁰³ LD, WISE Jr., Sherwood Willing: "The Antarctic Ice Sheet: Rise and Demise?" *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 15. No. 9. 1999-2000. p. 383-422.

³⁰⁴ VINCENT - GIBSON - JEFFRIES: i.m. p. 134.

³⁰⁵ Ice shelves. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1> (2010.12.20.)

Évszázadokig lehetetlen volt az Arktiszon a hajózás, mert a jégpáncél átmenetet képezett a szárazföldek között, így gyakorlatilag az Arktisz területe egy nagy jégmező volt, amelynél lehetetlen volt megállapítani, hogy hol végződik a szárazföld, és hol kezdődik a jég.³⁰⁶

1962-ig négy nagy jéglemezt tartottak számon az Ellesmere-sziget északi részénél, amelyek tulajdonképpen kiegyenlítették a fjordos szárazföldi széleket, és meghosszabbították a sziget kiterjedését. [5. ábra] A *Milne Ice Shelf* – az 1960-as évekbeli adatok szerint – átlagosan 10 mérföld széles volt, és kitöltötte a teljes Milne-fjordot, és annak szájától számítva mintegy 2 mérfölddel növelte meg a szigetet, és hosszú ideig nem szenvedett tartós károkat a környezeti feltételek változása nyomán. A többi területen csak a fjordokat kitöltő jégpáncél maradt sértetlen. Az *Ayles Ice Shelf* az azonos nevű fjord kétharmadát töltötte ki 1966-ban, és a fjord szájától számítva még 2 tm-nyi távolságra nyúlt be a tengerbe, majd 1967-ben nagymértékben lecsökkent a

5. ábra Az Ellesmere-sziget jégtáblái.
Northern Ellesmere Island - Crossing The Threshold.
http://heartspring.net/ellesmere_island_ice_shelf.html
(2010.12.20.)

területe. A *M'Clintock Ice Shelf* 1966-ig szintén elfoglalta a névadó fjord területét, és 3 tm-es távolságban terjed ki a tenger

irányába. 1967 során ez a lemez teljes mértékben feldarabolódott. A *Ward Hunt*

Ice Shelf a Disraeli-fjord északi részénél terül el. 1962-ig 45 tm hosszú, és 10 tm széles volt, majd 1962 nyarán 5 nagyobb jégszigetnyi darab tört le róla.³⁰⁷ Az elmúlt évek felmelegedés-hullámai azonban alaposan átírták a térség jégmez-rajzolatát.³⁰⁸ 2005. augusztus 13-án a teljes *Ayles Ice Shelf* megsemmisült, maradványai kisebb jégszigetként folytatták útjukat, és ezután 5 jégmez maradt az Ellesmere-sziget

³⁰⁶ CONNELLY, Sandra. "Drift Ice." *Encyclopedia of Global Warming and Climate Change*. 2008. SAGE Publications. http://www.sage-e-reference.com/globalwarming/Article_n205.html (2010.12.20.)

³⁰⁷ PHARAND: The Legal Status of Ice Shelves in the Arctic. p. 461.

³⁰⁸ REVKIN, Andrew C.: "Arctic Ice Shelf Broke Off Canadian Island." *The New York Times*, December 30, 2006.
http://www.nytimes.com/2006/12/30/science/earth/30ice.html?_r=1&hp&ex=1167454800&en=eb5d838b27550ca9&ei=5094&partner=homepage (2010.12.20.)

körül, amelyek közül már csak a *Milne Ice Shelf* funkcionál valódi jéglemezeként.³⁰⁹ Az egykori *Markham Ice Shelf* 2008. augusztus 4-12 között omlott össze teljesen,³¹⁰ a *Ward Hunt Ice Shelf* 2008. július 22-24. között vált szét két nagyobb jégszigetetté,³¹¹ a *Petersen Ice Shelf* 2005 augusztusában a területének egyharmadát elveszítette, a *Serson Ice Shelf* mérete pedig 2008 júliusában csökkent 60%-kal.³¹²

A jogirodalom, és a parti állam jogi aktusai a jéglemezeket azok masszív és tartós jellemzőik okán a szárazfölddel azonos jogi kategóriaként kezelték, és emiatt az alapvonalat a jéglemezek külső pontjainak figyelembe vételével állapítják meg.³¹³ Kifejezetten ilyen dán szabályozás született a grönlandi halászati övezetek határának meghatározására az 1976. december 22-én a 629. számú, valamint az 1980. május 14-én a 176. számú határozat elfogadásával. Ugyanezen szabályozás alapján vonták meg a Grönlandhoz tartozó parti tengert is 1963-ban.³¹⁴

A jégtáblákat az őslakosok ugyanúgy használják, ahogyan a jégpáncéllal borított szárazföldet is: ugyanúgy közlekednek rajta a kutyasánjaikon vagy hómobiljaikon, és ugyanúgy vadásznak rajta, vagyis a szárazfölddel egybetartozó, annak meghosszabbított részeként tekintenek rá.³¹⁵ Ezen információ birtokában kijelenthető, hogy a tényleges szuverenitás-gyakorlás követelménye kielégíthető a jéglemezeken, vagyis mind a *corpus*, mind az *animus possidendi* megvalósul, így foglalással az államterület részévé válhat annak ellenére, hogy nem szárazföld.³¹⁶

A jéglemezek nemzetközi jogi státusát eddig sehol nem definiálták, de az érintett államok esetében egyöntetű a gyakorlat abban, hogy ezeket a jéglemezeket *terra firmaként* kezelik, és analógia útján a szárazföldre vonatkozó jogi szabályokat

³⁰⁹ Ice shelves – Ayles Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1&offset=2&toc=show> (2010.12.20.)

³¹⁰ Ice Shelves - Markham Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1&offset=4&toc=show> (2010.12.20.)

³¹¹ Ice Shelves – Ward Hunt Ice Shelf. Uo.

³¹² Ice Shelves – Serson Ice Shelf. Uo.

³¹³ KAYE, Stuart, B.: "Territorial Sea Baselines along Ice Covered Coasts: International Practice and Limits of the Law of the Sea." *Ocean Development & International Law*, Vol. 35. No. 1. 2004. p. 75-102.

³¹⁴ MOLDE: i. m. p. 165.

³¹⁵ VANDERZWAAG, David – PHARAND, Donat: "Inuit and the Ice: Implications for Canadian Arctic Waters." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 21. 1983. p. 53-54.; BYERS, Michael – LALONDE, Suzanne: "Who Controls the Northwest Passage?" *Vanderbilt Law Review*, Vol. 42. No. 4. 2009. p. 15-19.

³¹⁶ OPPENHEIM: i.m. p. 451-53. PHARAND: The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic. p. 461.

alkalmazzák rájuk is, ahogyan az alapvonalak meghúzása esetében is láthattuk.³¹⁷ E tekintetben a jogirodalmi állásfoglalásokat az függelékben elhelyezett 1. számú táblázat szemlélteti.

Az jéglemezek alapvonalak meghatározásának való figyelembevételét 1982-óta a tengerjog is elismeri. Az UNCLOS ugyanis úgy rendelkezik, hogy ahol delta, vagy *más természeti feltételek* – itt a természetes úton keletkezett jégpáncél – miatt a partvonal rendkívül változékony, a tengerbe legtávolabb benyúló apályvonal vehető figyelembe, és az apályvonal későbbi visszahúzódása ellenére az így megvont alapvonalak addig maradnak érvényesek, míg a parti állam meg nem változtatja azokat.³¹⁸

Korábban, az 1982-es tengerjogi szabályok hatálybalépése előtt, a jogirodalom azon az állásponton volt, hogy a hőmérséklet-változás okozta oladások miatt a jogalkotónak egy átlagos jégkiterjedést kellene figyelembe vennie, vagy pedig a hajózható folyók esetében alkalmazott határmegvonási szabályt lehetne analógia útján alkalmazni, hiszen azok esetében is változó határokról van szó, ami függ többek között a folyó sebességétől és a hordalék összetételétől.³¹⁹ 1982-ben azonban ez a kérdés megoldódott, hiszen a 7. cikk lehetőséget ad az államnak, hogy fenntartsa az alapvonalának megvonását az apályvonal későbbi változása ellenére, viszont a jóhiszeműség elve nem engedi, hogy ésszerű időn belül ne módosítsa azt, amennyiben a különleges természeti feltétel már nem áll fenn.³²⁰

3.2.2. A jégszigetek lehetséges jogi státusza

3.2.2.1. A jégsziget, mint szárazföldi sziget

Ha a jéglemezeket szárazföldnek tekinthetjük, és így a part ilyen módon való meghosszabbodását államterületnek minősítjük, felmerül a kérdés, hogy a jégszigetek vajon ugyanígy szárazföldnek, a leszakadást követően pedig az államterület lebegő részeinek tekinthetőek-e. Vagyis tulajdonképpen az állam lebegő szigete lesz? Esetleg a

³¹⁷ Ld. JOYNER, Christopher, C.: "Ice-covered Regions in International Law." *Natural Resources Journal*, Vol. 31. 1991. p. 213-242.; KAYNE: i.m. p. 27-28.

³¹⁸ UNCLOS 7. cikk (1)-(2).

³¹⁹ MOLDE: i.m. p. 144.

³²⁰ Ld. SCOVAZZI, Tullio: "La ligne de base de la mer territoriale dans l'Arctique canadien." *Annuaire français de droit international*, Vol. 33. No. 1. 1987. p. 663-680.

jéglemezről való leszakadással elveszíti ezt a jellegét, és *res nulliusnak* minősíthető, amelyet bárki okkupálhat?³²¹ Vagy egy teljesen új nemzetközi jogi kategória alá esik?

A szektorelmélet alapján nem volt kétséges a jégszigetek jogi státusza, ugyanis ha ezeket szárazföldként kezelték, akkor a szektor államának joghatósága alá esett, ha pedig nem tulajdonítottak a jégnek jelentőséget, akkor pedig indifferens volt a jogi helyzete. Amikor egy szovjetek által kutatóállomásként használt jégsziget 1977-ben besodródott kanadai vizekre, a kanadai kormány úgy nyilatkozott, hogy annak jelenléte nem jelent fenyegetést számára, hiszen csak tudományos kutatások folynak rajta.³²² A Szovjetunió ugyanígy járt el, mikor az ő területére sodródott idegen állam által használt jégsziget, sőt, bevett szovjet gyakorlat volt, hogy amikor egy kutatóállomásként jégsziget kisodródott szovjet vizekről, akkor egyszerűen kiürítették, és elhagyták azt.³²³ Ezt a gyakorlatot azonban csak addig lehetett alkalmazni, ameddig kizárólag kutatásra használták a jégszigetet.

A jégszigeteket sokáig *terra firma*ként kezelték, amiatt, hogy azok a jéglemezek letört darabjai. Ez a logika jelent meg például a kanadai *R. v. Tootalik* ügyben hozott ítéletben. Az eset 1969. április 14-én történt a Parsley-öböl közelében tartózkodó *Tootalik E4-321* elnevezésű jégszigeten, ahol egy eszkimó illegális vadászat során három jegesmedvét lelőtt.³²⁴ Az eljárás során ismét előkerültek a kanadai területszerzési felfogással, így a szektorelmélettel kapcsolatos álláspontok. Az ügygel kapcsolatban a kanadai joghatóságot alátámasztva hivatkoztak *St. Laurent* miniszterelnök azon beszédére, amikor tényként kezelte az effektív okkupáció megvalósulását a kanadai szektorban,³²⁵ valamint *Pearson* 1946-ban született állásfoglalására, amely szerint Kanada területének minősül minden, ami a kanadai szektorban található, legyen az föld víz vagy jég.³²⁶ Igaz, hogy a szektorelmélettel kapcsolatos álláspontok élesen változtak az 1950-60-as években, de az ügy kapcsán felmerült egy 1956-os ügy, amikor szintén

³²¹ MOLDE: i.m. p. 168.; PHARAND: The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic. p. 473.

³²² BOYDE, Susan: "The Legal Status of the Arctic Sea Ice." *The Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 22. 1984. p. 108.

³²³ BOYDE: i.m.p. 113.

³²⁴ *Regina v. Tootalik E4-321* (1969), 71 W. W. R. 435 revd. on other grounds (1970) 74 W.W. R. 740 Territorial Court of the Northwest Territories. in: CASTEL: i.m. p. 182-183.; BOYDE: i.m. p. 110.; AUBURN: i.m. p. 23.; CHEN, Tung-pi: "International Law-Arctic Sovereignty Northwest Territories Act, R.S.C., 1906, c. 62- R. V. Tootalik." *Alberta Law Review*, Vol. 8. 1970. p. 456-459.

³²⁵ 1953-54, Debates, House of Commons, Canada, Vol. 1. p. 700. in: HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p 208.; 218; CASTEL: i.m. p. 183.

³²⁶ PEARSON: i.m. p. 638.

egy jégszigeten elkövetett bűncselekményben hoztak ítéletet. Itt az elkövetéskor a Queen Maud-öbölben található Perry folyótól 60 mérföldre tartózkodó jégszigeten történet emberölés ügyében az északnyugati területeken illetékes kanadai bíróság hezitálás nélkül megállapította a saját joghatóságát, és lefolytatta az eljárást. Az *Northwest Territory Act* ugyanis meghatározta azokat a szárazföldi területeket, ahol a területi elv nyomán Kanadának joghatósága van, de vízi területeket nem említett. Kérdés, hogy hogyan értelmezik az *Act* azon mondatát, amely úgy rendelkezik, hogy a terület fogalma alatt Kanada minden részét érteni kell a 60' szélességi körtől északra. Ebbe bele kell-e érteni a szárazföldeken kívül a jégformációkat is, vagy sem? A *Tootalic* ügyben végül megállapította a kanadai bíróság a joghatóságát.³²⁷

A jégszigetek állami uralom alá vonása, ha csak rövid időre is, de bizonyos körülmények esetén lehetséges, ezt még azok is elismerik, akik szerint a jégsziget jogi helyzete a vízzel azonos.³²⁸ A jégsziget ugyan törékeny, de bebizonyosodott, hogy kutatóállomásként használható, de mivel a területe nem állandó, bárminek is minősítjük, csak ún. *pseudo-területszerzésről* lehet beszélni. Használni azonban lehetséges őket, például Alaszka partjainál az amerikaiak már az 1900-as évek eleje óta a parti tengeren túl található jégszigeteken kaszinókat létesítettek, hogy kijátsszák a szerencsejáték-tilalmat.³²⁹

Nyilvánvaló, hogy a jégszigetek – a jéglemezekkel ellentétben – nem tekinthetők egyértelműen szárazföldi területnek, hiszen mozognak. Abban az esetben viszont, ha olyan növedékként fogjuk fel azokat, amelyek a jéglemezekről származnak, akkor fenntarthatónak látszik a *terra firmaként* való minősítés. Az ezt alátámasztó jogi érvelés a félszigetekről az áramlatok hatására leszakadó földdarabok példájára hivatkozik. A területszerzési szabályok szerint ugyanis az ilyen újonnan keletkezett sziget azon állam területének minősül, amelyik a földrajzi kontinuitásnak megfelelően a legközelebb áll a szigethez, vagyis effektív okkupáció az ilyen jellegű területek megszerzéséhez nem szükséges. A jégsziget is valamikor a masszív, erős jéglemez része volt, majd letört

³²⁷ HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 218.; CASTEL: i.m. p. 185-186.

³²⁸ HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. p. 221.

³²⁹ PHARAND: Freedom of the Seas in the Arctic Ocean. p. 211.

arról, így a jéglemezek jogi sorsát is hasonlóképpen lehetne rendezni, mint a növekményét. A gyakorlat azonban nem követte ezt az elméleti megközelítést.³³⁰

Szovjet javaslat szerint viszont a jéglemezekről leszakadt szigeteket továbbra is az állam területének kellene tekintetni egészen addig, amíg nyílt tengerre nem sodródnak, ekkortól ugyanis elhagyott területnek lehet őket tekinteni, amelyet bárki elfoglalhat, mint *terra nullius*. A másik lehetőség szerint a szovjet területről kisodródott jégszigetet nyílt tengernek kell tekinteni.³³¹

Mindkét szovjet javaslat rendelkezett gyenge pontokkal. Ugyan hivatalosan sohasem deklarálták a szektorelmélet alkalmazását, de csak azzal lehet alátámasztani azt az elméletet, amely a szovjet szektorban tartózkodó jégszigetet szovjet területnek minősíti, viszont még ez sem magyarázat arra, hogy akkor a szektorból kisodródott jégszigetet miért foglalhatná el bárki, mikor az akkor egy másik állam szektorában található. Nyilván felismerték az abban rejlő jogi anomáliát, hogy ha a jégszigeteket továbbra is szovjet területnek minősítik, akkor mi történne a jogi helyzetükkel, ha más állam parti tengerébe sodródnak be. Ilyen esetekben esetleg a hajókra vonatkozó szabályozást lehetne analógia útján alkalmazni. Viszont ha azt a lehetőséget nézzük, hogy okkupációra alkalmas *terra firma*ként minősíthetők azok a jégszigetek, amelyek a szovjet szektoron kívülre sodródnak, akkor ismét jogi akadályba ütközünk. Az okkupáció esetében ugyanis olyan területről van szó, amely még nem állt emberi uralom alatt, a szovjet jégszigetek esetében pedig egyértelműen nem erről van szó, hanem inkább elhagyott területről, amely elbirtoklás címén szerezhető meg. Emiatt a szektorból kisodródó jégsziget nem minősülhet bárki által elfoglalható *terra nullius*nak. Ha pedig azt az eshetőséget nézzük, hogy a kisodródó jégszigetet nyílt tengernek kellene tekinteni, akkor viszont csak a szektorelmélettel lehetne megmagyarázni, hogy a szektoron belül tartózkodó jégsziget miért nem minősül nyílt tengernek, és miért minősül inkább államterületnek. Tekintettel arra, hogy a szektorelmélet nem nemzetközi jogilag elfogadott területszerzési cím, ezért a szovjet javaslat nem alkalmazható a gyakorlatban.

Más megközelítésben ugyan, de ugyanúgy a szárazföldekre vonatkozó szabályozás alá eső jéglemezekről való származás miatt felmerül a kérdés, hogy a jégszigetek,

³³⁰ CRUICKSHANK: i.m. p. 189. ;BROWNIE: i.m. p. 142-143.

³³¹ BOYDE: i.m. p. 114. ; BUTLER, William, E.: "Northeast Arctic Passage." *Alphen aan den Rijn*, Vol. 72. 1978. p. 76.

esetleg ha nem is szárazföldként, de szigetként nemzetközi jogi szabályozás alá vonhatóak-e.

A jelenleg hatályos tengerjogi szabályozás a szigetek jogi helyzetére vonatkozóan ugyanaz, amit már 1958- is kodifikáltak: a sziget olyan természetesen létrejött, vízzel körülvelt földterület, amely dagálykor is a vízfelszín felett marad.³³² A Nemzetközi Jogi Bizottság ezt azzal egészítette ki, hogy a mesterséges létesítmények akkor sem minősülhetnek szigetnek, ha azok dagálykor vízfelszín felett maradnak, még akkor sem, ha rajtuk olyan épületet is emelnek, mint például a világítótorony.³³³ A természetes eredet fontosságát már az 1958-as kodifikációkor is hangsúlyozták, és külön rendelkezést hoztak a kontinentális talapzat feltérképezéséhez és kiaknázásához használt technikai berendezések jogi helyzetére, és rögzítette, hogy ezek az építmények nem tekinthetők jogi értelemben szigetnek, ennél fogva hozzájuk nem tartozhat sem parti tenger, sem egyéb tengerjogi kategória.³³⁴

A jelenleg hatályos szabályozás tükrében a szigetként való jogi minősítéshez két konjunktív feltételt kell teljesíteni: a *természetes úton létrejött (1)* formációnak *helyhez kötöttnnek (2)* kell lennie. A jégsziget természetes képződmény, a helyhez kötöttség feltétele azonban megakadályozza, hogy azokat a szó tengerjogi értelmében szigetként minősítsük, azok legfőbb sajátossága, hogy a jéglemezekről való elválásuk után a helyüket a szél és az áramlatok alakítják. Abban az esetben viszont, ha a azokat tudományos kutatás, vagy a kontinentális talapzat kiaknázására használják, és emiatt rögzítik, "horgonyt vetnek", akkor a jogi minősítés esetében a mesterséges szigetekre vonatkozó szabályozással analóg megoldáshoz juthatunk.

A szigetekkel való hasonlóság miatt szükséges kitérni a sziklákra vonatkozó szabályok esetleges alkalmazhatóságára. A szikla olyan sziget, amely nem képes emberi lakóhelyet, illetve saját gazdasági életet fenntartani, de a szárazföldi szigettel ellentétben ahhoz sem kontinentális talapzat, sem kizárólagos gazdasági övezet nem tartozhat.³³⁵

A jégszigetre ez a jellemző ugyancsak igaz, de mivel a sziklaszirt is végső soron egy speciális szigetfajta, ezért a helyhez kötöttség itt is fogalmi elem, aminek viszont a

³³² CTSCZ 10. cikk 1.; UNCLOS 121. cikk (1).

³³³ Articles concerning the Law of the Sea with commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*. 1956 Vol. II. 10. 2. (i) cikk kommentárja; PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 94.

³³⁴ CCS 5. cikk (4); UNCLOS, 60. cikk (8).

³³⁵ Uo.

sodródó jégsziget nem felel meg.³³⁶ Más kérdés, hogy a röghöz kötött, rögzített jégszigetekre alkalmazható lenne a sziklákra vonatkozó szabályozás, de ezek a létesítmények nem igazán voltak gyakoriak, amelyik formájukat pedig az államok kiaknázásra, kutatásokra használták, azok pedig inkább a mestersége szigetekre vonatkozó jogi szabályozás alá estek, mivel a beruházó rendszerint mesterséges anyagokkal megerősítette az általa használt jégszigetet, hogy az ellenállóbb legyen a környezet kihívásainak.

Az ismertetett tények alapján a jégszigetre nem lehet sem a szárazföldi szigetek, sem a sziklákra vonatkozó szabályokat alkalmazni.

3.2.2.2. A jégsziget, mint mesterséges sziget

Az 1960-as évek elejéig a sodródó jégszigeteket kizárólag meteorológiai megfigyeléshez, és kutatásokhoz használták a szovjetek 1937, az amerikaiak pedig 1957-óta. Az 1960-as években azonban fény derül az Arktisz rejtett gazdasági értékeire,³³⁷ és a kanadai *Panarctic Oil Company* volt az első, aki kifejlesztett egy újszerű technológiát, amellyel a jégszigetet mesterségesen megvastagították, ellenállóbbá és stabilabbá tették, amelynek köszönhetően annak teherbíró-képessége sokszorosára nőtt, és attól sem kellett tartani, hogy egyik napról a másikra evakuálni kellene az odatelepített csapatot annak feldarabolódása miatt. A megerősített jégszigetek így elbírták azokat a berendezéseket, amelyek például a kontinentális talapzaton végzett fúrásokhoz szükségesek voltak.³³⁸

A technológia alkalmazása azonban nemcsak gazdasági síkon hozott hasznot, hanem a jégszigetek nemzetközi jogi státusának meghatározásában is. Azzal ugyanis, hogy egy eredetileg természetes képződmény fizikai jellemzőit mesterséges úton módosítják, továbbá, hogy a fúrások miatt szükségképpen helyhez kötötté teszik, amely így a *mesterséges szigetekre* vonatkozó szabályozás hatálya alá esik.³³⁹ A tengerjogi szabályok egyértelműen rögzítik, hogy a mesterséges szigeteket, berendezéseket és

³³⁶ UNCLOS 123. cikk (3).

³³⁷ OSHERENKO – YOUNG: p. 45. The U.S. Geological Survey: i.m.

³³⁸ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic. p. 87-88.

³³⁹ CCS 5. cikk (4); UNCLOS 80. és 60. cikk.; ld: GALEA, Francesca: *Artificial Islands in the Law of the Sea*. PhD thesis, Faculty of Laws, University of Malta, May 2009. http://www.seasteading.org/files/research/law/ARTIFICIAL_ISLANDS_-_01.09.09_mod.doc.pdf (2011.01.24.)

létesítményeket nem illethet meg a szigetek jogállása, azoknak saját parti tengerük nincs, és jelenlétük nincs hatással az alapvonal meghúzására.³⁴⁰

A parti államnak a kizárólagos gazdasági övezetben abszolút joghatósága van a mesterséges szigetek és berendezések felett, beleértve a vám-, pénzügyi, egészségügyi, biztonsági és bevándorlási törvényeket és előírásokat.³⁴¹ A szabályozás tulajdonképpen érthető, hiszen elsősorban a parti államnak van joga kiaknázni az alapvonalától legfeljebb 200 tm-es határig kiterjedő területet.³⁴²

A parti államot a mesterséges szigettel kapcsolatban kötelezettségek is terhelik. Az ilyen létesítmények építéséről megfelelő tájékoztatást kell nyújtania, és az azok jelenlétére figyelmeztető eszközöket hibátlan állapotban kell tartania. Bármilyen olyan berendezést, amelynek használatával felhagytak, a hajózás biztonsága érdekében el kell távolítani, mégpedig biztonságos és környezetkímélő módon, a nem teljesen eltávolított berendezések mélységét, elhelyezkedését és méreteit pedig közzé kell tenni.³⁴³

A parti állam, ha szükséges, a mesterséges szigetek körül biztonsági övezeteket létesíthet, amelyekben a hajózás, és a berendezések biztonsága érdekében megfelelő intézkedéseket fogantatosíthat.³⁴⁴ A biztonsági övezet – bizonyos kivételekkel legfeljebb 500 méteres – szélességét a parti állam állapíthatja meg úgy, hogy azok ésszerűen arányosak legyenek a mesterséges sziget jellegéhez és funkciójához. A biztonsági övezetek kiterjedéséről megfelelő tájékoztatást kell adni.³⁴⁵ Minden hajónak tiszteletben kell tartania ezeket az övezeteket.³⁴⁶ Mesterséges sziget és biztonsági övezet azonban nem létesíthető ott, ahol ez zavarhatja a nemzetközi hajózás tekintetében jelentősnek elismert tengeri útvonalak használatát.³⁴⁷

Az a jégisziget, amelyet nem gazdasági célból, hanem a nyílt tengerek szabadsága jogán kutatásra használnak a parti államon kívüli államok, szintén mesterséges szigeteknek minősül,³⁴⁸ abban az esetben azonban, ha nem helyhez kötött kutatóállomásokról van szó, az már más jogi kategóriát feltételez.

³⁴⁰ UNCLOS 60. cikk (8).

³⁴¹ Uo. 60. cikk (2).

³⁴² Ld. uo. 55-63. cikk.

³⁴³ Uo. 60. cikk (3).

³⁴⁴ Uo. 60. cikk (4).

³⁴⁵ Uo. 60. cikk (5).

³⁴⁶ Uo. 60. cikk (6).

³⁴⁷ Uo. 60. cikk (7).

³⁴⁸ Uo. 87. cikk (1).

3.2.2.3. A jégsziget, mint hajó

A kutatóállomásként használt jégszigetet a vízfelszínen való mozgásuk miatt szokás a hajókhoz hasonlítani.

Habár a hajók jogi helyzetét a nemzetközi jog már hosszú idő óta szabályozza, a hajó fogalmára nem született általánosan elfogadott definíció.³⁴⁹

Az első kezdeményezés *Gidel* nevéhez fűződik, aki jogi szempontból elemezte a hajók tulajdonságát, és a hajózásra való alkalmasságban jelölte meg a fogalom lényegét.³⁵⁰ *François* a *Nemzetközi Jogi Bizottság* munkálatai során hiába fogalmazta meg ugyanezt, a fogalom végül egyik 1958-as egyezménybe sem került bele.³⁵¹ A nemzetközi bírói fórumok közül az Állandó Nemzetközi Bíróságnak kellett először foglalkoznia a hajók jogi helyzetével a *Lotus-ügyben*, amelyben megállapították, hogy azok a lobogó szerinti állam területének minősülnek,³⁵² de magát a hajó fogalmát nem definiálták.

Habár számos egyezmény szabályozza a hajózás mikéntjét, de csak nagyon kevés tartalmazott bárminemű utalást a hajó jogi ismérveire. Az OILPOL például minden vízi közlekedésre alkalmas járművet hajónak minősít, függetlenül attól, hogy önmaga irányítására alkalmas, vagy más hajó vontatja.³⁵³ Az 1972-es osloei egyezmény ennél is általánosabb definíciót alkalmaz, amely kimondja, hogy minden olyan vízi közlekedésre alkalmas eszköz hajó, amely mindegy, hogy önmagát hajtja, vagy más módon mozgatják, illetve hogy rögzítve van-e vagy pedig mozog.³⁵⁴ 1978-ban a kanadai szövetségi bíróság az előzőekhez hasonló fogalom-meghatározással élt, mikor hajónak minősített minden olyan eszközt, amely részben vagy egészben alkalmas vízi közlekedésre függetlenül attól, hogy önmeghajtó vagy sem.³⁵⁵

³⁴⁹ Ld. REMOND-GOUILLAUD, Martine: *Études Internationales - Droit Maritime*. Pedone, Paris. 1993. p. 47-57.

³⁵⁰ GIDEL Gilbert: *Le droit international public de la mer*. Tome I. Sirey, Paris, 1932. p. 65.

³⁵¹ International Law Commission Yearbook, Summary records of the seventh session, 2 Mai-8 July 1955. UN Doc. A/CN.4/SER.A/1955. p.10.

³⁵² *The Case of the S.S. Lotus (French Republic v. Turkish Republic)* (1927) PCIJ (Ser. A) No. 10. p. 9. 3. pont.

³⁵³ International Convention on the Prevention of Pollution of the Seas by Oil, London, 12 May 1954, 327 UNTS 3. 1 cikk 1.

³⁵⁴ Convention for the Prevention of Marine Pollution from Dumping by Ships and Aircraft, Oslo, 15 February 1972. 932 UNTS 3. 19. cikk 2.

³⁵⁵ PHARAND: *The Legal Regime of the Arctic*. p. 64.

Az említett példák is rávilágítanak arra, hogy a hajó egyik legfőbb tulajdonsága a vízi közlekedésre való alkalmasság és az irányíthatóság, viszont sehol sem említik, hogy hajónak csak mesterséges, vagy esetleg természetes létesítmény is minősülhet. Összehasonlítva, a jégszigetek mindig természetes képződmények; mozognak, de nem mozgathatóak, irányításuk problematikus, és nincsen olyan kötelező regisztrációs rendszer kialakítva részükre, mint a hajók esetében.³⁵⁶ A mesterséges szigetekről és azok méretéről, elhelyezkedéséről ugyan megfelelő tájékoztatást kell nyújtania a parti államnak,³⁵⁷ ez azonban nem jelent olyan precíz rendszert, mint a hajók nyilvántartása, és ráadásul a mozgó jégszigetekre nem vonatkozik.

A jégsziget hajóként minősítésének lehetősége, és az ezzel kapcsolatos dogmatikai probléma először 1970-ben merült fel az *Escamilla-ügy* során, amikor az eljáró hatóság a joghatósági kérdéseket vizsgálta egy jégszigeten történt emberölési ügyben. Az amerikai honosságú *General Motors* vállalat a *T-3* vagy *Fletcher's Ice Island* elnevezésű jégszigeten kutatott,³⁵⁸ és 1970. július 16-án a helyszínen dolgozók közül *M.J. Escamilla* 15 gallon házi készítésű bor kapcsán kirobbant vita közben megölte *B. Lightsyt*.³⁵⁹ A bűncselekmény elkövetési idejében az jégsziget a „kanadai szektorban”, az Ellesmere-szigettől 300, a kanadai szigetvilágtól 200, az Északi-sarktól pedig 325 tm-re helyezkedett el. Az eljáró hatóság meghatározásakor merült fel a jégszigetek jogi minősítésének kérdése, és ekkor vizsgálták először részletesen a hajók, és a szóban forgó jégformációk jogi helyzetének lehetséges analógiáját.³⁶⁰ Az ügyben végül megállapították, hogy Kanada és az USA konkuráló hatáskörrel rendelkezik, Kanada viszont nagyvonalúan lemondott a büntető igényéről azzal, hogy így is megfelelő lesz az igazságszolgáltatás színvonala. Végül az USA bírósága járt el azon az alapon, hogy a jégsziget jogilag olyan, mint egy amerikai lobogó alatt futó hajó. A joghatóság

³⁵⁶ PHARAND: *The Legal Regime of the Arctic*. p. 98-100.

³⁵⁷ UNCLOS 60. cikk (3).

³⁵⁸ A jégsziget eredetileg Kanada által használt radarállomás volt 1947-ben, 1952-től viszont az amerikai *Joseph Fletcher* ezredes vezetésével tudományos kutatás céljára használták. Az USA leghosszabb ideig használt, és leggyümölcsözőbb mozgó kutatóállomása volt. *The Globe and Mail*, July 31. 1970. p. 3. in: CRUICKSHANK: i.m. p. 181.; Ld. PHARAND, Donat: "State Jurisdiction over Ice Island T-3: The Escamilla Case." *Arctic*, Vol. 83. 1971. p. 83-89.

³⁵⁹ CRUICKSHANK: i.m. p. 178. Ld. *United States of America, Appellee, v. Mario Jaime Escamilla, Appellant United States Court of Appeals, Fourth Circuit*. - 467 F.2d 341 (Argued June 7, 1972. Decided Aug. 17, 1972)

³⁶⁰ CURRIE, Duncan E. J.: "Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and the Legal Status of the Arctic." *Globelaw- International Environmental & Transnational Law*. Aug. 5, 2007. p. 10-11.; LAGOUidakis, Giorgos: "Floating Territories." http://www.floatermagazine.com/issue01/Floating_Territories/ (2010.11.23.)

egyébként a személyi elv alapján is megállt volna, hiszen az elkövető, és az áldozat is amerikai állampolgár volt, mégis inkább a homályos, kevésbé elfogadott jogi érvelésre alapozták az amerikai joghatóságot.³⁶¹ Kanada egyébként néhány évvel korábban egy hasonló emberölési esetben a lebegő államterület, így a *loi du pavillon* alkalmazásának lehetőségét elvetette.³⁶²

Az ügygel kapcsolatosan rámutattak a hajó és a jégsziget azonosságára: hogy mindkettő alkalmas arra, hogy munkát, illetve kutatási tevékenységet végezzenek rajta, továbbá mindkettő mozog a tengervíz felszínén. A hasonlóság ellenére van egy fontos különbség: a hajó nemzeti hovatartozása mindig egyértelműen beazonosítható, ezzel szemben a jégszigetek esetén ilyen rendszer nincs.³⁶³ Lényeges következtetésre jutottak, amikor kijelentették, hogy a jégsziget csak akkor minősíthető hajóként, ha irányítható annak mozgása, ez ugyanis a hajók egyik legfőbb sajátossága.³⁶⁴

A jégszigetet azonban – legalábbis a technika akkori és jelenlegi állása szerint – nem lehet hajók módjára irányítani. Ezzel összefüggésben születtek olyan álláspontok, amelyek szerint amíg a jégsziget a parti államhoz tartozó tengerjogi kategóriák valamelyikében tartózkodik, addig az adott parti állam joghatósága alá tartoznak, függetlenül a területükön tartózkodók állampolgárságától, és az azon végzett tevékenységtől. Ahhoz azonban, hogy a kisodródás után is a parti állam joghatósága alatt maradjanak, kizárólag a szektorelméletet tudták felhozni jogalapnak, amelyet a fő illetékes, Kanada ebben az időben már egyértelműen elutasított.³⁶⁵

Az *Escamilla*-ügy számos megoldandó problémára rávilágított. Elsősorban arra, hogy milyen jogi anomáliákat okozhat a sodródó, de használatban lévő jégszigetek jelenléte parti állami joghatóság alá tartozó vizeken, ha maga a jégsziget jogi státusza tisztázatlan. Vagy egyáltalán: kinek van joga használatba venni? Az *Escamilla*-ügy kapcsán azonban az USA arra az álláspontra helyezkedett, hogy Kanadának nemzetközi megállapodásokat kellene kezdeményeznie a jégszigetek jogi helyzetének

³⁶¹ CRUICKSHANK: i.m. p. 190.; CURRIE: i.m. p. 11.; PHARAND: State Jurisdiction over Ice Island T-3: The Escamilla Case. p. 89.

³⁶² *Chung Chi Cheug v. The King* [1939] A.C. 160, p. 174.; CRUICKSHANK: i.m. p. 189.

³⁶³ RONHOVDE A. G.: *Jurisdiction over Ice Islands: The Escamilla Case in Retrospect*. Arctic Institute of North America. 1972. p. 13.

³⁶⁴ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic. p. 97.

³⁶⁵ CRUICKSHANK: i.m. p. 184.

meghatározása végett, hiszen lévén az egyik legnagyobb Arktisz-állam, nyilván ő találkozik leggyakrabban ilyen jellegű problémákkal.³⁶⁶

A disszertáció a következőkben a mozgó jégszigetek jogi helyzetét vizsgálja aszerint, hogy azok milyen tengerjogi övezetben tartózkodnak.

3.3. Joghatóság a kutatóállomásként és gazdasági célból használt jégszigetek felett

A jéglemezekre a *terra firma* szabályait alkalmazhatjuk, a rögzített jégszigetekre a mesterséges szigetekre vonatkozó joganyag az irányadó; egyedül a mozgó, áramlatokkal sodródó jégszigetek jogi helyzetére vonatkozóan nem sikerült konszenzusra jutni.

Az állami gyakorlat és a jogirodalom ötvözte nyomán a jéglemezekről való leválást követően érdemes lenne egy ésszerű ideig a parti államnak lehetőséget adni a jégsziget kizárólagos kutatási hasznosítására, azon az alapon, hogy a jéglemez a parti állam területének minősül, így eredetét tekintve a jégsziget is. Gazdasági szempontból nem releváns a kérdés, hiszen amíg a jégsziget a kizárólagos gazdasági övezetet el nem hagyja, addig a parti állam joga a gazdasági kiaknázás, így jégszigetet ilyen célra egyébként is csak a parti állam – vagy annak kifejezett engedélyével idegen állam – használhat. Kizárólag hasznosítási jogról van értelme beszélni, hiszen a jégszigetek fizikai jellemzőiknél fogva nem okkupálhatóak, a szuverenitást csak ideig-óráig lehet felettük gyakorolni. Állaguk folyamatosan változik, sőt feldarabolódnak, elolvadnak, emiatt huzamosabb időn keresztül ma már nem lehet őket birtokban tartani. A mesterséges úton megerősített, és ezzel helyhez kötött jégszigeteket pedig a mesterséges szigetekre vonatkozó szabályozás alapján ítéljük meg.

Fontos lenne azonban a hajókra vonatkozó szabályozás mintája nyomán a kutatás céljára használt jégszigeteket is regisztrálni, valamint a mozgásának koordinátáit, a hasznosításának módját, illetőleg a regisztráló állam nevét közzétenni. Ez azért lenne fontos, mert a jégsziget is mozog, a tengeri közlekedésben így vagy úgy részt vesz, szennyező tevékenységet folytathat, hajózási akadályt képezhet. Általános érdek tehát, hogy ne egy jogi probléma felmerülésekor kelljen a jégsziget hovatartozásáról vitázni.

³⁶⁶ Uo. p. 193.

Amennyiben a parti állam nem él a hasznosítás jogával, úgy a parti tengeren túl kutatási céllal a nyílt tengerek szabadságának fényében bárki hasznosíthatja a jégszigeteket.³⁶⁷

A nem parti állam által használt mozgó jégszigetekre vonatkozó joghatóság emiatt az aktuális helyzettől függ.

3.3.1. Jégsziget a parti állam kizárólagos gazdasági övezetén és a kontinentális talapzatát elfedő vízrétegen túl

A kizárólagos gazdasági övezeten túl a parti állam elviekben joghatóságot nem gyakorolhat, és a nyílt tengerek szabadsága teljes mértékben érvényesülhet. Amennyiben egy államnak a kizárólagos gazdasági övezeten túlnyúló kontinentális talapzata van, ennek tekintetében a jégsziget használatával végzett kiaknázáshoz, valamint tudományos kutatáshoz is kizárólagos joga van, egyéb államok ezeket a tevékenységeket csak engedéllyel folytathatják. Ezen a területen túl azonban a parti állam a nyílt tenger, valamint a jégszigetek használatával kapcsolatosan semmilyen jogosultsággal nem rendelkezik: tudományos kutatásra bármely állam igénybe veheti őket, gazdasági hasznosításra úgyszintén, amennyiben betartja a vonatkozó általános szabályokat.

A nyílt tenger semmilyen része nem vonható szuverenitás alá,³⁶⁸ de különleges esetekben a parti állam a jégtáblákon végzett bizonyos tevékenységeket megtilthat, amennyiben azok a parti állam békéjét és biztonságát, környezetét veszélyeztetik.³⁶⁹

3.3.2. Jégszigetek a kizárólagos gazdasági övezetben és a kontinentális talapzat felett

A kizárólagos gazdasági övezet a nyílt tenger azon része, ahol egyedül a parti államnak van joga gazdasági tevékenységet végezni, a mesterséges szigetek, illetve a tudományos kutatás felett pedig joghatósággal rendelkezik.³⁷⁰

³⁶⁷ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic. p. 100.

³⁶⁸ UNCLOS 86. cikk.

³⁶⁹ Ld. Uo. 87-115. cikk.; DINH, Nguyen, Quoc – DAILLIER, Patrick – PELLET, Alain: *Droit international public*. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1980. p. 609-621.

³⁷⁰ UNCLOS 56. cikk(1).

Joghatóságuk gyakorlása során a parti államoknak joguk van kizárólagos gazdasági övezetükben vagy kontinentális talapzatukon a tengeri tudományos kutatást az UNCLOS előírásaival összhangban szabályozni, azt idegen államok számára engedélyezni és folytatni.³⁷¹ Szokásos körülmények esetén a parti államok megadják a hozzájárulásukat az olyan, a tengerjogi szabályokkal összhangban kizárólag békés célokból, és az emberiség javát szolgáló, a tengeri környezettel kapcsolatos ismeretanyag bővítése céljából más államok vagy illetékes nemzetközi szervezetek által tervezett tengeri tudományos kutatási projektekhez, amelyek a parti államok kizárólagos gazdasági övezetében vagy kontinentális talapzatán kerülnének kivitelezésre. Ebből a célból a parti állam szabályokat dolgozhat ki, ezáltal biztosítva, hogy az ilyen jellegű hozzájárulást indokolatlanul ne tagadjanak meg.³⁷² Ugyanakkor a parti állam mérlegelhet, hogy megadja-e a hozzájárulását, amennyiben a projekt a környezet biztonságát veszélyezteti, vagy azzal kapcsolatban pontatlan információt szolgáltatott a kérelmező, vagy ha a kérelmezőnek korábbi projektjéből eredően teljesítetlen kötelezettségei vannak a parti állammal szemben.³⁷³

Az idegen államoknak engedélyezett kutatási tevékenysége azonban semmiképp nem zavarhatja a parti államot a saját szuverén jogai gyakorlásában.³⁷⁴

3.3.3. Jégsziget a parti tengeren

A parti tengeren a parti állam kizárólagos jogot élvez minden gazdasági és kutatási tevékenység felett,³⁷⁵ így itt idegen államok az engedélye nélkül nem hasznosíthatnak jégszigetet.

Amíg nemzetközi síkon nem szabályozzák a jégszigetek jogi helyzetét, addig a főszabály az érintettek közötti megegyezés, ahogy annak idején az *Escamilla-ügyben* is láthattuk.

³⁷¹ Uo. 246. cikk (2).

³⁷² Uo. 246. cikk (3).

³⁷³ Uo. 246. cikk (5), ld. 246. cikk (6)-(7).

³⁷⁴ Uo. 246. cikk (8).

³⁷⁵ Ld. uo. 2. cikk.

4. AZ ARKTISZI VIZEK FELETTI ÁLLAMI SZUVERENITÁS ÉS AZ ÉSZAKKELETI, VALAMINT AZ ÉSZAKNYUGATI - ÁTJÁRÓ NEMZETKÖZI JOGI HELYZETE

A tengerjog szabályai alapján a parti állam szuverenitása számos tekintetben kiterjed a partjai mentén található tengeri területre is.

A tengerjogot két normacsoport uralja: az írott jog (napjainkban leginkább az UNCLOS) és a szokásjog. A két szabályozási forma egyenrangú, és számos esetben egybeesik, hiszen a tengerjogi egyezmények a fennálló szokásjogot kodifikálták, azonban akadnak eltérően kezelt jogterületek is, amelyek elsősorban akkor van relevanciájuk, amikor a tengerjogi kérdésekben egyet nem értő államok valamelyike az UNCLOS-nak részese, míg a másik nem, vagy amikor valamelyik fél fenntartással él az egyezmény egyes rendelkezései tekintetében, illetve amikor az UNCLOS nem szabályoz minden életviszonyt.³⁷⁶ A klasszikus arktiszi államok közül egyedül az USA nem részese az egyezménynek,³⁷⁷ a Szenátus jóváhagyása ugyanis még hiányzik.³⁷⁸

Az Arktisz vízterületén fennálló állami szuverenitás sarkalatos pontja az idegen államok hajózásának lehetősége. A disszertáció a következőkben ezt elemzi.

4.1. A tengeri közlekedés szabadságáról általában

A tengerrészek elhatárolásában alapvető szerepet játszik az *alapvonal*, amely főszabály szerint az apályvonallal azonos.³⁷⁹ Abban az esetben, ha a part mentén sziget a parti tenger szélességénél kisebb távolságon belül helyezkedik el, akkor az alapvonal megkerüli a szigetet, ellenkező esetben a szigetnek saját parti tengere van.³⁸⁰ Az alapvonalról a szárazföldek felé eső vízterület *belvíznek* minősül, amely olyan vízi

³⁷⁶ 'Former Legal Advisers' Letter on Accession to the Law of the Sea Convention. *AJIL*, Vol. 98. 2004. p. 307.

³⁷⁷ Kanada 1982.12.10-én írta alá, és 2003.11.07-én ratifikálta; Dánia 1982.12.10-én írta alá, és 2004.11.16-án ratifikálta; Norvégia 1982.12.12-én írta alá, és 1996.06.24-én ratifikálta; Oroszország/Szovjetunió 1982.12.10-én írta alá, és 1997.03.12-én ratifikálta. Status of the United Nations Convention on the Law of the Sea. http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2010.pdf (2011.01.06.)

³⁷⁸ A Treaty Whose Time Has Come. The New York Times, 25 Aug. 2007. <http://www.nytimes.com/2007/08/25/opinion/25sat1.html> (2011.01.06.)

³⁷⁹ UNCLOS 5. cikk., Ld. BROWNIE: i.m. p. 176.

³⁸⁰ KOVÁCS: i.m. p. 565.; BROWNIE: i.m. p. 176.

államterületet jelent, amelyen a parti államnak kizárólagos joghatósága van,³⁸¹ ellentétben az alapvonalától a tenger felé eső legfeljebb 12 tm-es sávban húzódó parti tengerrel, amely ugyan szintén államterület, de ott az idegen – kereskedelmi és hadászati célú – hajókat megillet a *békés áthaladás joga*.³⁸² A parti állam az idegen államok ezen jogát biztonsági és környezetvédelmi okokból bizonyos esetekben korlátozhatja.³⁸³ Ennél szűkebb körű állami szuverenitás terjed ki az alapvonalától maximum 24 tm-es távolságig terjedő *csatlakozó övezetre*, amely közlekedés tekintetében a nyílt tengerek szabadsága szerint minősül, az államnak pedig csak annyiban terjed ki a jogköre, hogy megelőzze területén, illetve parti tengerén a vám-, pénzügyi, bevándorlási vagy egészségügyi törvényeinek és rendelkezéseinek megsértését, valamint hogy megbüntesse az említett törvényeknek és rendelkezéseknek a területén vagy parti tengerén elkövetett megsértését.³⁸⁴ A közlekedés szempontjából ugyanígy nyílt tengerként minősül az alapvonalától számítva maximum 200 tm-ig kiterjedő *kizárólagos gazdasági övezet vize*,³⁸⁵ amely elnevezéséhez híven csak gazdasági jogokat biztosít a parti államnak. Az ezen övezeten túl nyúló, a parti állam joghatósága alá tartozó kontinentális talapzat feletti tengervíz szintén nyílt tengernek minősül.³⁸⁶

Az északi jeges térségben a hajózás csak a parthoz viszonylag közeli területeken volt lehetséges, ott is csak jelentős nehézségek árán, ezért a kialakult útvonalak, az Északkeleti, illetve az Északnyugati-átjáró gyakorlatilag tengerszorosok láncolatát jelentik. A jelenleg hatályos szabályok szerint a *nemzetközi hajózásra használt tengerszorosokon* – röviden nemzetközi szorosokon – való áthaladás a tengerszorosokat alkotó vizek jogállását, továbbá a tengerszorosokkal határos államoknak az említett vizek és a felette levő légtér, a tengerfenék és altalaj feletti szuverenitás gyakorlását semmilyen egyéb szempontból nem érinti.³⁸⁷ A tengerszoros fogalmát azonban az UNCLOS nem határozza meg.

³⁸¹ UNCLOS 8. cikk.

³⁸² Uo. 17. cikk.

³⁸³ Uo. 21. cikk.

³⁸⁴ Uo. 33. cikk.

³⁸⁵ Uo. 57. cikk.

³⁸⁶ Uo. 78. cikk (1).

³⁸⁷ Uo. 34. cikk (1).

A *Korfu-szoros* ügyében kelt ítélet szerint a szoros olyan természetes vízi út, amely szabad tengerrészeket köt össze, és amely nemzetközi közlekedés szempontjából hasznosítható.³⁸⁸ Az UNCLOS szerint a parti állam az előtte fekvő sziget, és a part közötti áthaladást korlátozhatja, amennyiben a főhatalma alatti másik, a nyílt tenger felé eső oldalán is van hajózható, alternatív útvonal. A szoroson való keresztülhaladást azonban biztosítani kell, függetlenül attól, hogy a szoros két oldalán különböző államok vannak-e, vagy pedig ugyanaz az állam. Ebben az esetben a tengeri közlekedés szabályozása közelebb áll a szigetek közötti tengeren való áthaladáshoz, mint a parti tengeren biztosított békés áthaladáshoz.³⁸⁹ Az áthaladás biztosítása érdekében a szorosok jogi helyzetét legtöbbször nemzetközi egyezményekkel szabályozták. Abban az esetben azonban, ha az állam belvíznek tudja minősíteni a szigetek közötti területét az alapvonalak a számára leginkább előnyös meghúzása segítségével, akkor teljes mértékben joghatósága alá vonhatja a hajózás szabályozását, ha azok nem minősülnek *nemzetközi szorosnak*,³⁹⁰ amelynek feltételeit szintén a *Korfu-szoros ügyében* hozott ítéletben fektette le a Nemzetközi Bíróság.³⁹¹

Az, hogy a szigetek, és a fő szárazföldi terület közötti vízterület milyen jogi minősítés alá esik, legfőképpen attól függ, hogy közöttük milyen földrajzi kapcsolat áll fenn. Ennek fényében a szigetcsoportokat már az első tengerjogi konferencia előkészítő dokumentumaiban is kétféleképpen kategorizálták. A *partközeli szigetcsoport* (*coastal archipelagos*) fogalma arra utal, hogy a szigetek a parthoz olyan közel helyezkednek el, hogy gyakorlatilag egységet képeznek azzal, így az alapvonal a szigetek legkülsőbb pontjait köti össze, és a közrezárt vízterület belvíznek minősül. Tipikusan ilyen a norvég partok menti szigetvilág. Ezzel szemben a *parttól különálló szigetcsoport* (*outlying archipelagos*) esetében a part és a szigetek távolsága számottevő, így a szigetcsoport olyan önálló egységet képez, amelynek nincs szoros kapcsolata a parttal, ezért ebben az esetben külön alapvonalat kell a parton meghúzni, illetve külön alapvonalat a szigetek

³⁸⁸ Corfu Corfu Channel Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) [1949] ICJ Rep. 1949. p. 28-29.; REUTER: i.m. p. 308.

³⁸⁹ KOVÁCS: i.m. p. 582.

³⁹⁰ Ld. TOUSCOZ, Jean: *Droit international*. Presses Universitaires de France, Paris, 1993. p. 120.; DINH-DAILLIER-PELLET: i. m. p. 589-590.

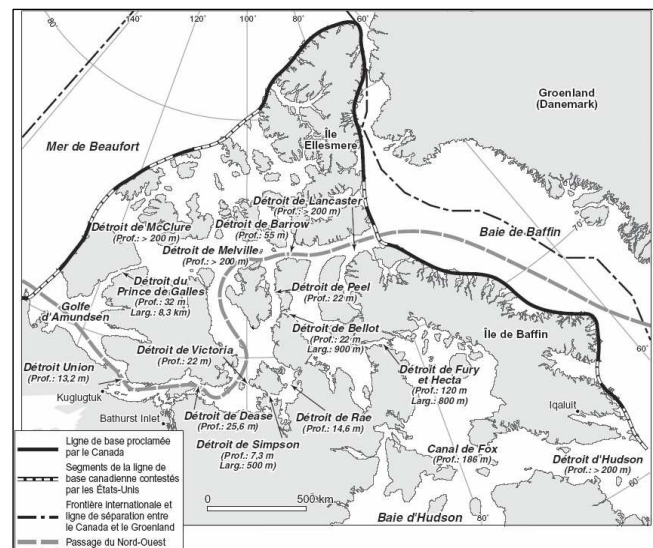
³⁹¹ SORENSEN, Max: *Manual of Public International Law*. St. Martin's Press N.Y. Maximilian, London, 1968. p. 342-343.

köré. Tipikusan ilyen az Egyesült Államok és Hawaii-szigetek, vagy Norvégia és a Spitzbergák közötti kapcsolat.³⁹²

Az arktiszi vizek nemzetközi jogi helyzetét tulajdonképpen két állam vonatkozásában kell vizsgálni, ugyanis csak Kanada és Oroszország tart igényt olyan vízi területekre is, amelyek a nemzetközi jog szempontjából vitathatóak. Mindkét államnak alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy saját joghatósága alatt tudja az előttük húzódó útvonalakat – és természetesen az őket alkotó szorosokat –, hiszen ha jelenleg nem is, de a technika további fejlődésével, és a jégtakaró szezonális visszahúzódásával az északi jeges térségben történő közlekedés is megélénkül majd. A két említett állam területi igényei ugyanis nagymértékben meghatározza az útvonalak nemzetközi jogi helyzetét, ezért a problémakör részletes elemzést igényel.

4.2. Kanada szuverenitása az arktiszi vizeken és az Északnyugati-átjáró jogi helyzete

Kanada az Arktisz területén gazdag partközeli szigetvilággal rendelkezik, amelyek közötti vízterületet az állam belvíznek minősít. Az alapvonal körbeöleli a szigetvilágot, így a közbeeső vízterület államterületnek minősül, a tengerjogi zónákat pedig ennek megfelelően mérik. [6. ábra: vastag fekete görbe] Az állam mindig is partközeli szigetcsoporthoz képezte a szigetvilágát, amely a 6. ábrára pillantva nem alaptalan, a szigetcsoporthoz vonatkozó, 1982-ben kodifikált szabályok alkalmazása fel sem merült; egyébként is Kanada esetében fogalmilag kizárt azok alkalmazása.³⁹³

6. ábra Kanada alapvonala.

LASSERRE, Frédéric: "Les détroits arctiques canadiens et russes: souveraineté et développement de nouvelles routes maritimes." *Cahiers de géographie du Québec*, Vol. 48. N. 135. 2004. p. 409.

³⁹² EVENSEN, Jens: "Certain Legal Aspects Concerning the Delimitation of the Territorial Waters of Archipelagos." Preparatory Document No. 15. UN Doc. A/CONF.13/18. p. 290.; PHARAND, Donat: "Waters of the Canadian Arctic Islands." *Ottawa Law Review*, Vol. 3. 1969. p. 417-418.

³⁹³ Ld. UNCLOS 46. cikk.

Kanada esetében ki kell emelni, hogy az állam az 1958-as tengerjogi egyezményeknek nem volt a részese, így az azokban foglalt joganyag kizárólag azon része vonatkoztatható rá, amelyek szokásjogot kodifikáltak, illetőleg több évtizedes Arktisz politikáját is elsősorban a tengerjog szokásjogi szabályai alapján kell megítélni.³⁹⁴

4.2.1. Kanada és az Arktisz-vizek feletti joghatóság

Kanada a szigetvilága közötti vízterületet belvízként tartja számon, és két jogcímmel támasztja alá: egyrészt történeti jogcímen, másrészt egyenes alapvonalak megvonása nyomán.³⁹⁵

4.2.1.1. Történeti vizek

a) A történeti jogcímre alapozott szuverenitás-szerzés feltételei a nemzetközi jogban

A történeti vizek fogalmával elsőként 1951-ben az *angol-norvég halászati ügyben*³⁹⁶ foglalkoztak. A Nemzetközi Bíróság úgy határozott, hogy a történeti jogcímen olyan vizek is belvízi jogrend alá tartozhatnak, ha egyébként ez kizárt lenne.³⁹⁷ Leggyakrabban öblök esetében fordult elő ezen a jogcímen való területszerzés, így a történeti jogcímet a XIX. században kialakult történeti öblökre vonatkozó doktrína kiterjesztéseként értékelhetjük. A történeti öböl kategóriáját a parti államok védelmi intézkedésként alkalmazták olyan nagy kiterjedésű vizek esetén, amelyeket

³⁹⁴ PHARAND, Donat: "Innocent Passage in the Arctic." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 6. 1968. p. 4.

³⁹⁵ DUFRESNE, Robert: "Canada's Legal Claims over Arctic Territory and Waters." Parliamentary Information and Research Service PRB 07-39E, 6 December 2007. p. 11.; HOWSON, Nicholas C.: "Breaking the Ice: The Canadian-American Dispute over the Arctic's Northwest Passage." *Columbia Journal of Transnational Law*. Vol. 26. No. 2. 1988. p. 362.

³⁹⁶ A britek vitatták a norvég király 1935-ös dekrétumában meghatározott norvég halászati övezet határait. A Nemzetközi Bíróság kimondta, hogy az 1869 óta hagyományosan alkalmazott, és korábban nem kifogásolt norvég határkijelölési módszerekre való tekintettel, a királyi dekrétum nem ellentétes a nemzetközi joggal.

³⁹⁷ Fisheries case, p. 130.; Ld. BRIERLY, J.L.: *The Law of Nations: an Introduction to the International Law of Peace*. Calrendon Press, Oxford, 1963. p. 198-199.

államterületként akartak szabályozni alapvető gazdasági és biztonsági okok miatt.³⁹⁸ A történeti jogcímet később, mint főszabály alóli kivételt, más jellegű vizekre is kiterjesztették annak érdekében, hogy államterületnek lehessen tekinteni azokat. Így emberemlékezet óta tartó háborítatlan, szabad birtoklás gyakorlása útján olyan öböl is belvíznek minősülhet, annak ellenére, hogy – habár ugyanazon állam veszi körül a partjait, és ennek az államnak a területe a kijárat szoros mindkét partja – ez a szoros szélesebb 24 tm-nél.³⁹⁹ Ilyen például a kanadai Hudson-öböl, amelynek a kijárata 70 tm széles. Előfordult, hogy államterületnek tekintettek olyan öblöket is, amelyek egyik fenti feltételnek sem feleltek meg. Ez volt a 300 tm-es kijáratú libiai Szidra-öböl esetében, amelyet 27 évnyi birtoklás után minősítettek történeti öbölnek.⁴⁰⁰

Olyan esetek is előfordultak, amikor államok öbölnek egyáltalán nem nevezhető, teljes tengerrészeket is belvízként kategorizáltak. A cári Oroszország például így járt el a Kara-, Laptev-, a Kelet-Szibériai- és a Csukcs-tenger esetében. Ez azért volt lehetséges, mert ezek a területek akkoriban rendszeresen teljesen be voltak fagyva, így a többi állam általános érdektelenség miatt nem tiltakozott a szuverenitás-kiterjesztés ellen.⁴⁰¹ A szovjet jogtudomány elismerte a tágabb értelemben vett zárt tenger fogalmát is, amely alatt olyan vizeket értettek, amelynek partjait több állam szegélyezi, de csak egy kijárata van, mint a Fekete-, vagy a Balti-tengernek.⁴⁰² Számos állam ellenezte fogadta ezt a koncepciót, habár a tengerjogi egyezményekbe bekerült a zárt tenger és a félig zárt tenger fogalma is.⁴⁰³

A történeti öböl nemzetközi jogi kategóriáját az UNCLOS ugyan említi, de a fogalmát és a minősítés feltételeit nem határozza meg. A történeti jogcím tekintetében a

³⁹⁸ Ld. UNCLOS 10. cikk. (6); GALVIS, Ricardo, Abello: "Eaux et baies historiques en droit international." *Revista Estudios Socio-Jurídicos*, Vol. 5. No. 1. p. 42-43.; ROUSSEAU: *Droit international public*. IV. p. 388-390.

³⁹⁹ QUENEUDEC, Jean-Pierre: "Chronique du droit de la mer." *Annuaire français de droit international*, Vol. 34. No. 34. 1988. p. 674-676.

⁴⁰⁰ Ld. BALCH, Thomas, Willing: "Is Hudson Bay a Closed or an Open Sea?" *AJIL*, Vol. 6. 1912. p. 409-459.

⁴⁰¹ NAGY: i.m. p. 180.

⁴⁰² Uo. p. 181.; KOVÁCS: i.m. p. 568.

⁴⁰³ UNCLOS 122. cikk Ezen egyezmény alkalmazásában a „zárt, vagy félig zárt tenger” két, vagy több állam által körülvevett és szűk kijáratú egy másik tengerhez vagy óceánhoz kapcsolódó, illetve teljesen vagy elsősorban két vagy több parti állam parti tengeréből és kizárólagos gazdasági övezetéből álló öblöt, medencét vagy tengert jelent.

jogforrás elsősorban az angol-norvég halászati ügy, valamint az ENSZ Titkárságának 1962-es tanulmánya.⁴⁰⁴

A történeti jogcím alkalmazása főszabály alóli kivétel,⁴⁰⁵ és három konjunktív feltételt megvalósulása szükséges a belvízzel azonos jogi státusz igazolásához. A három feltétel megegyezik a történeti öböllé minősítés feltételeivel, ami regionális szinten is megerősítést nyert például a Közép-Amerikai Bíróság *Fonseca-öböl* jogi státuszának kérdésében hozott ítéletében.⁴⁰⁶ A Nemzetközi Bíróság pedig rámutatott arra, hogy mind a történeti öblök, mind a történeti vizek a nemzetközi jog általános szabályai alá esnek, nincsen rájuk vonatkozó egységes jogrend, ezért mindig az adott eset függvénye a jogi minősítés,⁴⁰⁷ amely a következő három feltétel meglétének mérlegelésétől függ.

i. A parti állam kizárólagos jelleggel gyakorolt szuverenitása az adott vízterület felett

Az államnak olyan helyzetben kell lennie, hogy a szóban forgó területen bármilyen szükséges intézkedést fogantatosítani tudjon.⁴⁰⁸ *Gidel* szerint az ilyen magatartás abban

⁴⁰⁴ Az 1958-as tengerjogi egyezmények megszüvegezésekor nem állt kellő mennyiségű joganyag a kodifikációs bizottság rendelkezésére, hogy annak elveit lefektessék, ezért François professzor javasolta, hogy magát a kifejezést illesszék be az egyezmény szövegébe, a jogi tartalmat pedig majd a Nemzetközi Bíróság társítja hozzá, ha jogvita kapcsán elé kerül egy ügy. Egy évvel később a Közgyűlés mégis megbízta a Nemzetközi Jogi Bizottságot, hogy dolgozza ki a történeti jogcímre, és így a történeti öblökre vonatkozó jogi rendelkezéseket. A tanulmány 1957-ben készült el. [UN Doc. A/Conf. 13/1 (1957)], és az angol-norvég halászati ügy megállapításait követte. Ld. *Juridical Regime of Historic Waters Including Historic Bays - Study prepared by the Secretariat*. UN Doc. A/CN.4/143. Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1962, Vol. II. p. 13.; Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, 23 April - 4 July 1956, Official Records of the General Assembly, Eleventh Session, Supplement No. 9; (A/3159) UN A/CN.4/104. p. 257. PHARAND, Donat: "Historic Waters in International Law with Special Reference to the Arctic." *University of Toronto Law Journal*, Vol. 21. 1971. p. 6.; McKINNON, J. B.: "Arctic Baselines: A Litore Usque Ad Litus." *Canadian Bar Review*. Vol. 66. No.4. 1987. p. 797.

⁴⁰⁵ Ld. UN Doc. A/CN.4/143. 42-61. pont.; WILLIAMS – DE MESTRAL: i.m. p. 220-221.; CTSCZ 5., valamint az UNCLOS 8. cikke alapján a következő vízterületeket lehet belvízi jogrend alá vonni: (1) az egyenes alapvonalától aszárazföld felé eső vízterület, (2) az olyan öblök vízterülete, amelynek a szája a 24 tengeri mérföldes szélességet nem haladja meg, (3) az olyan öblök, amelyek szája 24 tengeri mérföldnél szélesebb, és a szorosok vize, amely történeti jogcím alapján történeti víznek minősül, (4) a kikötők vize, (5) Az olyan tengerek vize, amelyet minden oldalról ugyanazon állam szárazföldi területe vesz körül, például a Fehér-tenger esetén. KOVALEV: i.m. p. 1.

⁴⁰⁶ Sentence de la Cour Centraméricaine dans l'affaire entre El Salvador c. Nicaragua comme conséquence du traité Bryan-Chamorro signé entre le Nicaragua et les États-unies, Arrêt du 9 mars 1917, *AJIL*, Vol. 11. 1917. p. 705.

⁴⁰⁷ *Continental shelf case (Tunis v. Lybia)* [1982] ICJ Rep. 1982. p. 74.

⁴⁰⁸ UN Doc. A/CN.4/143. 89. pont.

nyilvánul meg, hogy az állam képes azt betartatni.⁴⁰⁹ O'Connell szerint pedig, olyan vízterületek esetén, amelyeket nem igazán használnak idegen államok, elegendő az effektív szuverenitás kismértékű realizálása.⁴¹⁰ Fontos azonban, hogy ne pusztán egy formális deklaráció legyen az igény, hanem annak effektív manifesztációja is legyen.⁴¹¹

Nem követelmény, hogy az állam nyilvánosságra hozza, hogy milyen jogcímen gyakorol joghatóságot a területen, a bizonyítást azonban mindenképpen megkönnyíti. A gyakorlat szerint elegendő azok tudomására hozni a szabályokat, akikkel be akarják tartatni.⁴¹²

Drago szerint az olyan öblök esetében, amelyeket a parti állam a szuverenitása alá tud vonni, egyértelműen szerepet játszanak a földrajzi adottságok, illetve az, hogy biztonságpolitikai okokból esetleg már jó ideje a sajátjaként kezeli a területet.⁴¹³

Felmerül a kérdés, hogy a történeti jogcím hogyan viszonyul más területszerzési jogcímekhez, így az okkupációhoz, amelyhez hasonlít abban, hogy mindkettő olyan terület megszerzéséhez biztosít jogcímet, amely még nem állt más állam szuverenitása alatt, és bizonyos részben szükséges az effektív szuverenitás-gyakorlás bizonyítása.⁴¹⁴ Okkupáció esetében azonban olyan területről van szó, amely alkalmas arra, hogy állami szuverenitás tárgya legyen, a víz pedig nem ilyen.⁴¹⁵

ii. Hosszú időn keresztül való kizárólagos szuverenitás-gyakorlás az adott vízterület felett (possessio longi temporis)

A „történeti” jelző eleve utal arra, hogy a szuverenitás-gyakorlás időben egy hosszabb folyamatot jelent.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ GIDEL: Le droit international public de la mer. I. p. 633.; PHARAND: The Legal Régime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 759.

⁴¹⁰ O' CONNELL, D. P.: *The International Law of the Sea. Vol. I.* Oxford University Press, 1982. p.428.; PHARAND: The Legal Régime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 759.

⁴¹¹ Ld. BOURQUIN, M.: *Les baies historiques.* Mélanges Georges Sanser-Hall, Paris-Neuchatel, 1952. in: UN Doc. A/CN.4/143. 90. pont; PHARAND: The Legal Régime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 760.

⁴¹² PHARAND: Historic Waters in International Law with Special References to the Arctic. p. 8.

⁴¹³ L.M. DRAGO, dissenting opinion in the *North Atlantic Coast Fisheries Case (Great Britain v. United States)* 7 September 1910, UNRIIA, Vol. XI. p. 200.

⁴¹⁴ UN Doc. A/CN.4/143. 70. pont.

⁴¹⁵ Uo. 71. pont.

⁴¹⁶ Uo. 33.pont.

Nincs irányadó nemzetközi gyakorlat, hogy ez mennyi időt jelent, ahogy a szokásjog kialakulására sincs meghatározott időbeli követelmény.⁴¹⁷ Gyakran használt fogalom az „emberemlékezet óta” történő birtoklás, amely nyilvánvalóan hosszú idő elteltét jelöli, de semmiképpen sem érhető szó szerint. Tekintettel arra, hogy a történeti vizek esetében a jogcím alkalmazhatóságának feltételéül támasztott harmadik követelmény az idegen államok jóváhagyását feltételezi, ezért ebben az esetben tulajdonképpen szokásjogilag kialakult szuverenitás-gyakorlásról beszélhetünk. Az angol-norvég halászati ügyben például a fennálló 80 éves norvég uralmat elegendőnek találták. Az állami gyakorlat egyértelmű abban a kérdésben, hogy mindig az idegen államok hozzáállása lesz a döntő az időmúlás megítélésekor.⁴¹⁸ 1982-ben az Nemzetközi Bíróság megerősítette, hogy egy állam hosszú ideje tartó szuverenitás-gyakorlását egy adott területen tiszteletben kell tartani.⁴¹⁹

A hosszú időn keresztül való szuverenitás-gyakorlással való területszerzés miatt a történeti jogcímet szükségképpen el kell határolni az elbirtoklástól.⁴²⁰ A huzamos időn való joggyakorlásnak területszerzési szempontból két ága van: területvesztéssel járó időmúlás (*extinctive prescription/prescription libératoire*) esetén arról van szó, hogy az állam úgy veszíti el a területét, hogy felhagy a szuverenitás gyakorlásával, így a jelen esetben nincs relevanciája. Ezzel ellentétben az területszerzéssel járó időmúlás, az elbirtoklás (*acquisitive prescription/ prescription acquisitive*) ugyanazon jellemzőkkel bír, mint a történeti jogcím: mindkettő hosszú időn keresztül való szuverenitás-gyakorlás útján való területszerzés.⁴²¹ Az elbirtoklásnak is két alfaja van. Az egyik az emberemlékezet óta tartó birtoklásra alapul, amikor az eredeti területszerzési jogcím nem ismert, vagy eredete bizonytalan, és lehet akár nemzetközi jogilag igazolható vagy akár nemzetközi jogban el nem fogadott is. Az emberemlékezet óta történő birtoklás pont az eredeti jogcím bizonytalanságát, annak hiányosságait volt hivatott kiküszöbölni, és nemzetközi jogilag nem vitatott a létjogosultsága. Az elbirtoklás másik fajtája a

⁴¹⁷ Uo. 104. pont; PHARAND: *Historic Waters in International Law with Special Reference to the Arctic*. p. 7.

⁴¹⁸ UN Doc. A/CN.4/143. 105. pont; PHARAND: *Historic Waters in International Law with Special Reference to the Arctic*. p. 8.

⁴¹⁹ *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta)* Judgment of 21 March, ICJ Rep. 1984. p. 73.

⁴²⁰ Ld. INCH: i.m. p. 49-51.

⁴²¹ UN Doc. A/CN.4/143. 62. pont.; STOWELL: i.m. p. 53-54.; VERZIJJ: i.m. p. 381-384.; LAUTERPACHT: i.m. p. 116-119.; FENWICK: *Cases on International Law*. p. 451-458.; ROUSSEAU: *Droit international public*. III. p. 183-185.

római jogban ismert *usucapio*hoz hasonló. Ebben az esetben az eredeti jogcím köztudottan jogi hibában szenved, de mivel az elbirtokló meghatározott időtartamon belül zavartalanul, akár az idegen államok hallgatóságos beleegyezésével birtokolta az adott területet, ezért sajátjaként tekintheti azt.⁴²² A nemzetközi jogirodalom megosztott annak tekintetében, hogy szükséges-e a két alkategóriát fenntartani, mivel a szó szerint vett „emberemlékezet” óta való birtoklás a fogalom bizonytalansága miatt úgysem kivitelezhető, ezért sokan a két alkategóriát nem választják szét.⁴²³ A fő különbség azonban enélkül is látszik: elbirtoklás esetén mindig van egy megelőző, jogelő birtokos állam, akitől valamilyen jogcímen (elsődleges jogcím) elveszi az állam az adott területet, és a tulajdonszerzése azáltal lesz nemzetközi jogilag igazolható, hogy a hosszú távú birtoklással (másodlagos jogcím) mintegy „támogatja” a tulajdonszerzést. Ezzel szemben a történeti jogcím esetén a történeti vizek esetén nincs megelőzően birtokló állam. A másik, ellentétes jogi érvekre hivatkozó állam ebben az esetben nem a korábbi birtokos, hanem aki tiltakozik az államterülethez csatolás ellen, és kitart a vitatott tengerrész nyílt tengeri minősítése mellett.⁴²⁴

iii. Az idegen államok jóváhagyása, elismerése a parti állam szuverenitás-gyakorlása tekintetében

Ahhoz, hogy a történeti jogcímre hivatkozó állam igénye területszerzési jogcímként megállja a helyét, szükséges a többi állam jóváhagyása, amelynek formájára nincs előírás.⁴²⁵ *Fitzmaurice* úgy vélte, hogy a jóváhagyáshoz nem szükséges tevőleges magatartás, elegendő a nem tevés, a tolerálás vagy akár az ignorálás is,⁴²⁶ *Bourquin* pedig azt állította, hogy nem feltétlen kell az érintett államok hozzájárulása, ugyanis, ha nem értenek egyet a történeti jogcím alapján való szuverenitás-gyakorlással, azt úgyis kifejezésre juttatják.⁴²⁷ A Nemzetközi Bíróság is osztotta ezt a gondolatot.⁴²⁸ Abban az

⁴²² SIBERT: i.m. p. 888-891.; BROWNLIE: i.m. p. 145.

⁴²³ UN Doc. A/CN.4/143. 63. pont

⁴²⁴ Uo. 65. pont.

⁴²⁵ MCGIBBON, I. C: "The Scope of Acquiescence in International Law." *BYIL*, Vol. 31. 1954. p 143.; UN Doc. A/CN.4/143. 108. pont.

⁴²⁶ FITZMAURICE, Gerald: "The Law and Procedure of the International Court of Justice, 1951-54: General Principles and Sources of Law." *BYIL*, Vol. 30. 1953. p. 29.; UN Doc. A/CN.4/143. 108. pont.; PHARAND: *The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues*. p.761.

⁴²⁷ BOURQUIN: i.m. p. 46.

esetben azonban, ha az érintett idegen állam tiltakozik, akkor a tiltakozásnak a körülményektől függően kellően hatékornak kell lennie, viszont bármilyen formát ölthet.⁴²⁹ Egyetlen állam egyszeri tiltakozása még nem szakítja meg a szuverenitás-gyakorlást, a reakciók ugyanis az adott állam földrajzi elhelyezkedésétől, és egyéb körülményektől függően súlyozódik,⁴³⁰ és nyilvánvaló, hogy a földrajzi közelség miatt érintett államok tiltakozása számít relevánsnak.⁴³¹

A tiltakozás határidejére nincs előírás, a gyakorlat szerint azonban egészen addig kifejezhetik az érdekeltek a negatív véleményüket, ameddig a nemzetközi közösség nem általános tényként kezeli a történelmi jogcím alkalmazhatóságát. Ennek bekövetkezte mindig az adott eset körülményeinek függvénye.⁴³²

E tekintetben lényeges, hogy az tiltakozásban érdekelt államok tudjanak a szuverenitás-gyakorlás tényéről, ezért a Nemzetközi Bíróság felhívta az államok figyelmét a potenciálisan érintett államok irányában kötelezően tanúsítandó értesítési kötelezettségre.⁴³³ Ha ennek ellenére nem mutat kellő időben valamilyen tiltakozásra utaló jelet, akkor később már nem tiltakozhat eredményesen a történelmi vizek jogi minősítés ellen.

Fontos kérdés a bizonyítási teher. Az *angol-norvég halászati ügyben* a két fél, Nagy Britannia és Norvégia nem tudtak megegyezni abban, hogy a jogcím alkalmazásához szükséges feltételek meglétét, vagy ellenkezőleg, annak hiányát kinek kell bizonyítani. A Nemzetközi Bíróság ezzel kapcsolatosan nem foglalt állást, mindenesetre kijelentette, hogy a történelmi jogcím területszerzési célú alkalmazása főszabály alóli kivétel, amely csak kivételes esetben jogosít, ezért Norvégia úgy döntött, hogy mivel neki áll érdekében az igényelt terület történelmi vízként való minősítése, ezért ő bizonyít.⁴³⁴ Az ezzel kapcsolatos viták intézésére elsősorban a Nemzetközi Bíróság szerepét emelték ki

⁴²⁸ Fisheries case, p. 138-139.; UN Doc. A/CN.4/143. 111-112. pont.

⁴²⁹ PHARAND: Historic Waters in International Law with Special Reference to the Arctic. p. 11.

⁴³⁰ GIDEL: Le droit international public de la mer. I. p. 634.; BOURQUIN: i.m. p. 47-48.; UN Doc. A/CN.4/143. 116-117. pont; FITZMAURICE: i.m. p. 42.; UN Doc. A/CN.4/143. 115-116. pont. ; PHARAND: Historic Waters in International law with Special References to the Arctic. p. 10.

⁴³¹ FITZMAURICE: i.m. p. 31-32.; UN Doc. A/CN.4/143. 118.pont.

⁴³² UN Doc. A/CN.4/143. 124-125. pont.

⁴³³ Fisheries case, p. 139.; UN Doc. A/CN.4/143. 124-125. pont.

⁴³⁴ Fisheries case, Pleadings p. 566, 545, 461.; PHARAND: Historic Waters in International Law with Special References to the Arctic. p. 13-14.; UN Doc. A/CN.4/143. 149-159. pont.

a jogtudósok, de bármelyik nemzetközi vitarendezési módot alkalmasnak találták a konfliktus-kezelésre.⁴³⁵

b) A kanadai vízi területek, mint történeti vizek: pro és kontra

i. A történeti jogcím mellett álló tények

A hosszú időn keresztül való háborítatlan szuverenitás-gyakorlást bizonyítja a tény, hogy a szigetvilág java részét britek fedezték fel, és területszerzést követően is szinte kivétel nélkül ők látogatták,⁴³⁶ majd 1880 után Kanada lett a terület jogutódja, tehát elég hosszú idő óta jelen van a térségben. A jogalkotói joghatóság gyakorlására először 1906-ban került sor, amikor a Hudson-öbölben, és az 50' szélességi foktól északra eső vízterületeken a bálnavadászatot engedélyhez kötötték, és 1915-ig betartatták. 1922-ben felállították a Keleti Arktiszi Őrjáratot (*Eastern Arctic Patrol*), amely 1958-ig minden évben rendszeresen felügyelte nemcsak a szigetvilág keleti vizeit, de olykor a nyugatiakat is, 1926-ban pedig az arktiszi szigetekhez tartozó élővilág védelmét szabályozták a 60-140' hosszúsági fokok közötti területen. A második világháborút követően az újonnan felállított kanadai parti őrség feladatai közé tartozott az áthaladó hajóknak nyújtott segítség. 1957-ben azonban három, az USA zászlaja alatt közlekedő hajó is áthaladt a kanadai szigetek között, pontosabban a Bellot-szoroson, és ez indította *St. Laurent* miniszterelnököt arra, hogy nyilatkozatot tegyen a szigetvilág között elhelyezkedő vízterület jogi helyzetének kérdésében. A nyilatkozat szerint a három hajó felmentést kapott a Kanadai Hajózási Törvény (*Canadian Shipping Act*) alól, és parti tengeri vizeken haladhatott keresztül.⁴³⁷

Habár a *parti tenger és a belvíz* minősítése nem ugyanazt a jogi kategóriát jelenti, de a korabeli hivatkozások alapján egyértelmű, hogy 1958 előtt ezeket a tengerjogi fogalmakat bizonyos esetekben szinonimaként használták, a kodifikációs egyezmények

⁴³⁵ UN Doc. A/CN.4/143. 174-179. pont.

⁴³⁶ PHARAND, Donat: "La souveraineté du Canada dans l'Arctique." *Revue québécoise de droit international*, Vol. 3. 1986. p. 290.; "Naval Operations in the Arctic Waters. The Operational Legal Challenges of Naval Operations in Canada's Arctic Waters." *Strategic Legal Paper Series*, Issue 3. National Defence, 2008.[Naval Operations in the Arctic Waters] p. 9-16.

⁴³⁷ PHARAND: Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters." p. 325.

egyértelmű szövegezése, és az állam céljai viszont egyértelművé teszik, hogy a parti tengeri elnevezés mellett is belvíznek megfelelő jogi minősítést értettek.⁴³⁸

1969-ben diplomáciai botrány robbant ki: kanadai képviselővel a fedélzeten ugyan, de amerikai zászló alatt közlekedő *Manhattan* nevű olajtanker két jégtörő hajó, a *Staten Island* és a *Northwind* kíséretében akarta feltérképezni az Északnyugati-átjárót.⁴³⁹ Az expedíció útvonalat keresett az USA-hoz tartozó arktiszi területeken kitermelt kőolaj gyors és egyszerű szállításához. A felfedezőút eredményeként arra a következtetésre jutottak, hogy a mostoha körülmények nehézkessé, és igen költségessé teszik az útvonal használatát, és inkább csövezeték kiépítése mellett döntöttek.⁴⁴⁰ A később *Manhattan-incidensként* emlegetett eset azonban felszínre hozta a kanadai vizek feletti szuverenitás, valamint az Északnyugati-átjáró jogi helyzetével kapcsolatos problémákat.⁴⁴¹ Kanada előtt ugyanis világossá vált, hogy a jövőben nagy valószínűséggel egyre több állam fog hasonló célzattal érdeklődni az útvonal iránt,⁴⁴² a saját érdekei pedig nyilvánvalóan azt szolgálják, ha az adott vízterület felett maximális felügyeletet gyakorolhat, és ha az idegen államok keresztülhajózását is a saját igényeik szerint szabályozhatják.⁴⁴³ Ezért *Trudeau* miniszterelnök nyilatkozatban deklarálta, hogy a szigetek közötti vízterület kanadai államterületnek minősül, annak ellenére, hogy tisztában volt vele, hogy ezt nem minden állam fogja elismerni.⁴⁴⁴ Emiatt 1970-ben a parti tengert is 3-ról 12 tm-es sávra terjesztették ki,⁴⁴⁵ valamint deklaráltak további 12 tm-nyi csatlakozó övezetet.⁴⁴⁶

⁴³⁸ A neves Arktisz-kutató, Donat Pharand szerint abban a korban még szinonimaként használták a két fogalmat. ROTH: i. m. 852.

⁴³⁹ 1969 szeptemberében a *Manhattan* volt az első kereskedelmi hajó, amely bebizonyította, hogy a megfelelően megtervezett, jégtörővel felszerelt szupertankerek számára technikailag lehetséges az északi jégvilágon való keresztülhajózás. KONAN, Raymond W.: "The *Manhattan's* Arctic Conquest and Canada's Reponse in Legal Diplomacy." *Cornell International Law Journal*, Vol. 3. No. 2. 1970. p. 189.

⁴⁴⁰ BORGERSON, Scott G.: "Arctic Meltdown." *Foreign Affairs*, Vol. 87. No. 2. 2008. p. 70.

⁴⁴¹ LANGAVANT, E.: *Droit de la mer II. Le droit des communications maritimes*. Cujas, Paris, 1979. p. 186.

⁴⁴² ELLIOT-MEISEL, Elizabeth: "Politics, Pride, and Precedent: The United States and Canada in the Northwest Passage." *Ocean Development and International Law*, Vol. 40. 2009. p. 209-212.

⁴⁴³ A *Manhattan* által kiváltott jogi problémát részletesen ld, GAGNÉ, Maud: "The Legal Status of the Waters Met by the *Manhattan* during her Voyage through the Arctic." *Les Cahiers de Droit*, Vol. 11., 1970. p. 66-73.

⁴⁴⁴ "Canadian Sovereignty Statement Respecting the Arctic Archipelago, the continental shelf and inland waters." Debates, Canadian House of Commons, May 15, 1969, 8720. in: PHARAND, Donat: "Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters." *Annuaire canadienne de Droit international*, Vol. 25. 1987.

⁴⁴⁵ Bill C-203 to amend the Territorial Sea and Fishing Zones Act, April 8, 1970. Jelenleg a hatályos szabályokat a következő jogszabály tartalmazza: Ocean's Act, S. C., 1996, c.31, 4. és 25. szakasz; Territorial Sea Geographical Coordinates (Area) Order, SOR/85-872, 10 September 1985.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p.294.

Emellett két jelentős törvénnyel igyekeztek biztosítani a vízi területek felett a szuverenitásukat. Először az arktiszi vizek védelmét szolgáló törvény (*Arctic Waters Pollution Prevention Act - AWPPA*) nyomán vezettek be speciális hajózási szabályokat a szigetvilág körül 100 tm-es zónában, amelyeket idegen hajókkal is betartattak, ahogy számos egyéb környezetvédelmi előírást is.⁴⁴⁷ Ekkortól rendszeresen jelentek meg kanadai ellenőrök a kanadai arktiszi vizeken, főként a szorosoknál, ahol a leginkább számítottak a veszélyesnek minősülő olajszállító tankerek közlekedésére. 1977-ben pedig létrehozták a NORDREG rendszerét, amelyhez minden, a kanadai szigetvilág területére behajózni szándékozó hajó bejelenthetette az ezirányú szándékát.⁴⁴⁸ A jelenleg fakultatív alapon működő rendszert a kanadai kormány kötelezővé fogja tenni, 2008-ban legalábbis erre vonatkozó nyilatkozat született.⁴⁴⁹

Kanada hivatalosan 1973-ban deklarálta, hogy a szigetvilág vize történeti jogcím miatt belvízi jogrend hatálya alatt áll, amelyet 1975-ben a külügyekért felelős államtitkár megerősített.⁴⁵⁰

1977. január 1-jén Kanada a halászati jogosultságát 200 tm-ig kiterjesztette, március 1-jén pedig arktiszi halászati zónát létesített.⁴⁵¹ Elővigyázatosságból ezúttal az egyoldalú aktusát a térségben általában halászó államokkal kötött bilaterális egyezmények előzték meg. Mindez azelőtt volt, hogy 1982-ben a Nemzetközi Bíróság a Líbia és Tunézia közötti kontinentális talapzat elhatárolásának ügyében megerősítette,

⁴⁴⁶ Oceans Act, 10.szakasz.; Ld. bővebben, BERKES, Fikret-MATHIAS, Jack – KISLALIOGLU, Mina – FAST, Helen: "The Canadian Arctic and the Oceans Act: the Development of Participatory Environmental Research and Management." *Ocean and Coastal Management*, Vol. 44., 2001. p.451-469.

⁴⁴⁷ PHARAND, Donat: "Canada's Arctic Jurisdiction in International Law." *The Dalhousie Law Journal*. 1982-1983. p. 336-337.; DONAT, Pharand: "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit." *Ocean Development and International Law*, Vol.38., 2007. p. 5. HOWSON: i.m. p. 350-351.; TIPSON: i.m. p. 612.

⁴⁴⁸ PHARAND: The Legal Régime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 765.; BYERS – LALONDE: i.m. p. 28.; BARTON, Michael Maj: "Canada's Arctic Quest Recognized Sovereignty in a Secure North." *Canadian Forces College*, CSC 33, 23 April 2007. p. 17.

⁴⁴⁹ WEBER, Bob: "Northwest Passage is ours, Harper tells the world." *Hamilton Spectator*, 28 August 2008, p. 8.; "Canada's claim of Arctic sovereignty faces hard, cold realities." *Vancouver Sun*, 29 August 2008, p. 10; "Arctic sovereignty: PM pledges wider Arctic patrols." *The Globe and Mail*, 28 August 2008, p. 7.

⁴⁵⁰ PHARAND, Donat: *Canada's Arctic Jurisdiction in International Law*. Cambridge University Press, 1988. p. 329. ; ROTH: i.m. p. 854.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 294.; Ld. McRAE, Donald: "Arctic Sovereignty: Loss by Dereliction?" *CARC- Northern Perspectives*, Vol. 22. No. 4, 1994-95.

⁴⁵¹ PHARAND, Donat: "Canada's Jurisdiction in International Law." *Dalhousie Law Journal*, Vol. 7. 1982-83. p. 326.; ROTH: i.m. p. 865.; WILLIAMS – DE MESTRAL: i.m. p. 229-230.; 245-251.

hogy létezik egy úgynevezett kizárólagos gazdasági övezet, amely része a modern nemzetközi jognak.⁴⁵²

ii. A történeti jogcím ellen szóló tények

Az egyik fő ellenvélemény a hosszú ideje tartó szuverenitás-gyakorlás ellen az, hogy a brit felfedezők 1800-as évekbeli tevékenységei kizárólag a szárazföldhöz kapcsolódtak, így vízterületen nem lehet a kanadai joghatóság kezdetét ekkortól számítani. Ezen kívül a XX. század első felében a kanadai területszerzést a szektorelmélettel támasztották alá, ami ugyan hivatalosan csak a szárazföldi területre vonatkozott, de később így is tagadták annak létjogosultságát. Az 1906-os, bálnavadászatot szabályozó norma esetében pedig nem egyértelmű, hogy a területi hatály csak az ekkor még 3 tm-es parti tengerre vonatkozott, vagy annál szélesebb körben kellett betartani. Ráadásul azt a tényt, hogy Kanada 1970-ben csatlakozó övezetet létesített,⁴⁵³ és a parti tengert is kitolta 12 tm-re,⁴⁵⁴ a külügyminisztérium titkársága úgy kommentált, hogy ezzel a lépéssel a teljes Északnyugati-átjáró teljes területe – így most már a Barrow-szoros és a Prince of Wales-szoros is – kanadai szuverenitás alá került.⁴⁵⁵ Ha a történeti jogcím alkalmazhatósága tekintetében biztosak lehetnek volna, ez szükségtelen lett volna.⁴⁵⁶ Abban az esetben viszont, ha az Északnyugati-átjáró parti tengeren vezet keresztül, ott megillet minden államot a békés áthaladás joga.⁴⁵⁷

1973-ban a külügyminisztérium jogi irodája hivatalosan is deklarálta, hogy a kanadai szigetvilág között elhelyezkedő vízterület történeti jogcím nyomán történeti vizeknek

⁴⁵² NAGY: i. m. 191-192.; PHARAND: "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit." *Ocean Development & International Law*, Vol. 38. 2007. p. 7.

⁴⁵³ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 766.

⁴⁵⁴ PHARAND: The Legal Status of the Arctic Regions. p. 111.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 295.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 7.

⁴⁵⁵ Ld. Canadian Prime Minister's Remarks on the Proposed Legislation. *ILM*, Vol.9.1970. p. 600-604.; Ld. Canadian Reply to the U.S. Government. Summary of Canadian Note of April 16, tabled by the Secretary of State for External Affairs in the House, Apr. 17. *ILM*, Vol. 9. 1970. p. 607-615.

⁴⁵⁶ Canada, House of Commons, Debates, 17 April 1970, p. 6015. in: PHARAND: The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 766.

⁴⁵⁷ PHARAND: The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 769.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 7.

minősül.⁴⁵⁸ Ez mindenképpen késői deklarációnak minősül ahhoz képest, hogy egyes vélemények 1880-tól eredeztetik a kanadai szuverenitást a kérdéses vizeken.

Az ellentábor legfőként azzal érvelt, hogy a szigetvilág vízterülete nem tekinthető belvíznek, mert az, hogy a Csendes- és az Atlanti-óceánt, vagyis két nyílt, és hajózható vizet köt össze, eleve kizárja ezt.⁴⁵⁹ Az USA, Norvégia és Dánia kifejezésre juttatta, hogy a kérdéses terület *res communis omnium usus*.⁴⁶⁰ Az USA ezen felül erősen bírálta Kanadát az AWPPA miatt is, amelynek környezetvédelmi céljaival ugyan egyetértett, az eszközeivel azonban nem. Jogellenesnek tartotta ugyanis azt, hogy egyoldalú aktussal csorbítsa egy állam a nyílt tengerek szabadságát.⁴⁶¹ Kanada logikáját követve ugyanis bármelyik más parti állam találhatna valamilyen okot, amivel ugyanezt megteszi, ezért gátat kell szabni a kanadai törekvéseknek, mielőtt követőkre talál. Legutóbb az EU is úgy nyilatkozott, hogy tagállamai nem ismerik el a kanadai vizek történeti jellegét.⁴⁶²

Mérlegre helyezvén a történeti vizek minősítését igazoló és cáfoló tényeket egyértelműen megállapítható, hogy a három feltétel közül egyik sem valósul meg egyértelműen és kétségektől mentesen, viszont a nemzetközi közvélemény hivatalosan sosem foglalt állást egyik oldalon sem.

1985-ben a történelem ismételte önmagát, amikor az USA lobogója alatt futó *Polar Sea* nevű jégtörő hajó átszelte az Északnyugati-átjárót. Kanada ekkor is jelezte, hogy belvízről lévén szó, az USA-nak engedélyt kellett volna kérnie az áthaladáshoz. Az USA elutasította a kanadai igényeket a történeti jogcím alkalmazhatóságát tagadva, valamint arra hivatkozva, hogy az útvonal nemzetközi tengerszorosnak minősül, így joga van azt használni Kanada engedélye nélkül is.⁴⁶³

⁴⁵⁸ Canadian Practice. *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12., 1974. p. 279.; KILLAS, Mark: "The Legality of Canada's Claims to the Waters of its Arctic Archipelago." *Ottawa Law Review*, Vol. 19. No. 1. 1987. p. 100.

⁴⁵⁹ SVARLIEN: i.m. p. 142.

⁴⁶⁰ KUTNER, L.: "The Arctic Ocean: A Contest of Sovereignty." *The Common Law Lawyer*, Vol. 1. 1983. p. 5.

⁴⁶¹ U.S. Statement on Canada's Proposed Legislation. Department of Statement on Government of Canada's Bills on Limits of the Territorial Sea, Fisheries and Pollution. *ILM*, Vol. 9. 1970. p. 605-606.; PHARAND: The Legal Régime of the Arctic: Some Outstanding Issues. p. 767-768.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 8.

⁴⁶² KRASKA, James: International Security and International Law in the Northwest Passage. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. No. 4. October 2009. p. 1119.

⁴⁶³ HOWSON: i.m. p. 365-366.; HOLLIICK, Ann: "Canadian-American Relations: Law of the Sea." *International Organization*, Vol. 28. 1974. p. 755-780.; McDORMAN, Ted, L.: "In the Wake of the Polar Sea: Canadian Jurisdiction and the Northwest Passage." *Les Cahiers de Droit*, Vol. 27. No. 3. 1986. p. 632-635.; TEEPLE: i.m. p. 57-59.; LD. BRIGGS, Philip, J.: "The Polar Sea Voyage and the Northwest Passage Dispute." *Armed Forces and Society*, Vol. 16. No. 3. 1990. p. 437-452.

Kanada alig egy hónappal az ominózus eset után ismét deklarálta, a szigetvilág vízének történeti jogcímen alapuló belvízi jellegét. Az erről szóló dekrétum 1985. december 10-én született, és 1986. január 1-jén lépett hatályba, és az egyenes alapvonalak alkalmazásának tényét is tartalmazza.⁴⁶⁴

4.2.1.2. Egyenes alapvonal megvonása és a kanadai igények

Az egyenes alapvonal meghúzásának lehetőségét, és feltételeit először szintén az 1951-es *angol-norvég halászati ügyben* elemezte ki a Nemzetközi Bíróság,⁴⁶⁵ amelyet azután szűkszavúan ugyan, de már 1958-ban is kodifikáltak.⁴⁶⁶

a) Az egyenes alapvonal alkalmazásának feltételei a nemzetközi jogban

i. Az első földrajzi kritérium: az egyenes alapvonalak meghúzása észlelhetően nem térhet el a part általános irányától

Alapvető követelmény, hogy az egyenes alapvonalak meghúzása észlelhetően nem térhet el a part általános irányától.⁴⁶⁷ Az eltérés legfeljebb ésszerű mértéket (*reasonable limit*) jelenthet,⁴⁶⁸ amely vizsgálatokor a teljes partvonalat, és annak jellemzőit is figyelembe kell venni.⁴⁶⁹ Az 1951-es ügyben például a norvég partoknál az egyenes alapvonal csak egy ponton tért el észlelhetően a part általános irányától, a Nemzetközi

⁴⁶⁴ Canada: Statement concerning Arctic Sovereignty [Sept. 10, 1985] *ILM*, Vol. 24. 1985. p. 1723-1730.; PHARAND, Donat: "Canada's Sovereignty over the Northwest Passage." *Michigan Journal of International Law*, Vol. 10. 1989. p. 653.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 298.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 12.

⁴⁶⁵ Fisheries case, p. 132.; KILLAS: i.m. p. 105.

⁴⁶⁶ CTSCZ 4. cikk, ld. UNCLOS 7.cikk (1).

⁴⁶⁷ CTSCZ 4. cikk 2. pont, 1. fordulat; UNCLOS 7.cikk (3) 1. fordulat.

⁴⁶⁸ Fisheries case, p. 129.; PHARAND, Donat: "The Waters of the Canadian Arctic Islands." *Ottawa Law Review*, Vol. 3. 1968-69. p. 422.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 661.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 298.

⁴⁶⁹ Fisheries case, p. 142.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 423.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 662.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 298.

Bíróság viszont jóváhagyta Norvégia kérelmét,⁴⁷⁰ így az ott mért 19 tm-es távolság még ésszerű közelséget jelentett, és nem volt akadálya az egyenes alapvonal alkalmazásának.

A közelség meghatározása mindig szubjektív, és mindig az adott esetben vizsgálendő, az ítéletben foglalt rendelkezések a feltétel kijelölésén túl pedig csak iránymutatásul szolgálnak.⁴⁷¹

ii. A második földrajzi kritérium: kellően szoros kapcsolat az tengersizszakaszok és a szárazföld között

A partvonal és az alapvonalak közelségének egyik velejárója, hogy az alapvonalak belső oldalán lévő vizeknek szoros kapcsolatban kell lenniük a szárazfölddel ahhoz, hogy belvízi jogrend tárgyát képezzék.⁴⁷² Az *angol-norvég halászati ügyben* a Nemzetközi Bíróság úgy határozott, hogy olyan kivételes földrajzi körülményekkel rendelkező partoknál, mint amilyenek Norvégia esetében is vannak, az államnak jogában áll azokat figyelembe véve meghatározni az alapvonalát. Ilyen esetekben ugyanis a szárazföldhöz viszonyítva a vizet *inter fauces terrarum*, vagyis a „földek állkapcsa közötti területként” írta le.⁴⁷³ Más kérdés, hogy az előző pontban említett 19 tm-es távolságban lévő pont miatt némi kétely támadhatott a Bíróságban is, hiszen a végső – Norvégia javára szóló döntésnél –, erősen hivatkozott arra a tényre is, hogy a kérdéses vízterületet Norvégia történeti jogcím alapján is követelheti, így inkább ez a tény, mintsem a kellően szoros kapcsolat billentette Norvégia oldalára a mérleget.⁴⁷⁴ Az 1951-es ítéletben a Nemzetközi Bíróság nem foglalkozott a parttól távoli szigetek, és az egyenes alapvonal problematikájával, de a Norvégiára vonatkozó, partközeli szigetekkel kapcsolatos megállapításai azért többé-kevésbé iránymutatásul szolgálnak.⁴⁷⁵ Ellenvélemények, például *Shalowitz* meglátása szerint, a parttól távoli szigetcsoportok

⁴⁷⁰ Fisheries case, Pleadings, p. 701.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 423.

⁴⁷¹ PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 427.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 662.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p.298.

⁴⁷² CTSCZ 4.cikk 2. pont, 2. fordulat, UNCLOS 7. cikk (3) 1. fordulat; KILLAS: i.m. p. 108.

⁴⁷³ Fisheries, p. 130.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 423.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 662.; PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 298.

⁴⁷⁴ Fisheries case, p.142.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 423.; JIA, Bing Bing: *The Regime of Straits in International Law*. Oxford University Press, 1998. p. 63-64.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 662.

⁴⁷⁵ EVENSEN: i.m. p.33. PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 428.

esetében egyesével kellene megvonni az alapvonalat, ugyanis minden szigethez saját parti tenger tartozik, és az ő interpretációja alapján ezen az a tény sem változtat, hogy mekkora a szigetek egymás közötti, vagy szárazföldről való távolsága, vagy, hogy milyen a kapcsolata a környező vizekkel.⁴⁷⁶

iii. Harmadik földrajzi kritérium: tartós létesítmény léte az alapvonal megvonáskor figyelembe veendő területen

Az 1958-as, és az 1982-es egyezmények is tartalmazzák azt a korlátozást, amely szerint az egyenes alapvonalakat az apálykor szárazon maradó magaslatokat figyelembe véve akkor lehet meghúzni, ha azokon világítótorony, vagy hasonló, mindenkor a tengerszint felett lévő építmények vannak.⁴⁷⁷ Ezt megelőzően viszont a Nemzetközi Bíróság az *angol-norvég jogvitában* még gond nélkül megadta Norvégiának a lehetőséget, hogy bármilyen területet figyelembe vegyenek az egyenes alapvonal megvonásához, függetlenül attól, hogy van-e rajtuk valamiféle építmény, vagy sem.⁴⁷⁸

Az egyenes alapvonalak rendszerét az állam viszont mindhárom földrajzi feltétel teljesítése esetén sem alkalmazhatja oly módon, hogy más állam parti tengerét a nyílt tengertől vagy a kizárólagos gazdasági övezettől elzárja.⁴⁷⁹

iv. Egy főszabályt enyhítő körülmény: regionális gazdasági érdekelttség

Amennyiben az egyenes alapvonal meghúzásának feltételei fennállnak, azok meghatározásakor figyelembe lehet venni a parti állam számára az érintett régió által jelentett sajátos gazdasági érdeket, amelyet a hosszú ideje fennálló használat bizonyít a leginkább.⁴⁸⁰ Tekintettel arra, hogy a három feltétel meglehetősen rugalmasan értelmezhető, ezért jelentős szerepe lehet annak, ha az állam kiemelt gazdasági érdekekkel

⁴⁷⁶ PHARAND: *The Waters of the Canadian Arctic Islands*. p. 428.; PHARAND: *Canada's Sovereignty over the Northwest Passage*. p. 662.; PHARAND: *La souveraineté du Canada dans l'Arctique*. p. 298.

⁴⁷⁷ CTSCZ 4.cikk 3. pont.

⁴⁷⁸ PHARAND: *The Waters of the Canadian Arctic Islands*. p. 424.; KILLAS: i.m. p. 106.

⁴⁷⁹ UNCLOS 7. cikk (6); KILLAS: i.m. p. 108.

⁴⁸⁰ CTSCZ 4. cikk 4. pont.; UNCLOS 7. cikk (5).

is alá tudja támasztani az egyenes alapvonallal érintett területek jelentőségét. Azt azonban mindenképpen meg kell említeni, hogy az egyenes alapvonalakra vonatkozó szabályozás esetén a *hosszú távú használat* nem ugyanazt feltételezi, amit a történeti vizek esetén *possessio longi temporis*ként kell igazolni. A jelen esetben szigorúan gazdasági jellegű a kritérium, vagyis arra vonatkozik, hogy az adott területnek a parti állam számára jelentősége van, a hosszú távú használat pedig ebben az esetben a terület lakosságára, és így annak gazdasági egységként számon tartott voltára vonatkozik. Az *angol-norvég halászati ügy* összefüggésben Norvégia például a történeti vizekké minősítéshez szükséges *possessio longi temporis* 80 évre visszamenőleg tudta igazolni, az egyenes alapvonal megvonásához figyelembe vehető szigetek, félszigetek esetében pedig némelynél a hosszú távú használatot, és így a gazdasági jelentőséget egészen a XVII. századig is vissza tudták vezetni az ottani lakosok számára az állam által biztosított kizárólagos halászati és bálnavadászati jog képében.⁴⁸¹ A Nemzetközi Bíróság rávilágított arra, hogy a halászati jogokat mindig is a lakosságnak tartották fenn, mivel az elemi szükségleteik kielégítéséhez elengedhetetlen volt.⁴⁸²

v. Az egyenes alapvonal hossza

Az egyenes alapvonal maximális hosszára nincs előírás,⁴⁸³ ez azonban még nem jelenti azt, hogy korlátlan mértékű lehetne.⁴⁸⁴ A Norvégia partjainál megvont 47 alapvonalszakasz közül például igen változatos hosszúsággal rendelkezőket találunk a mindössze 44 mérföldestől a százyardnyi hosszúságúig. Az Egyesült Királyság az akkor szokásos, öblöknél alkalmazott 10 tm-es távolságot javasolta maximális hosszúságnak, mivel több államról is tudott, amely ezt a távolságot alkalmazta. A Bíróság azonban úgy vélte, hogy sokkal fontosabbak a helyi viszonyok, és amennyiben azok kimerítik a három földrajzi feltételt, és esetleg a regionális gazdasági érdek klauzulája is alkalmazható, az erősebb minden, hosszúságra vonatkozó spekulációnál.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Fisheries case, p. 142.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 423-424.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 663.; KILLAS: i.m. p. 106.

⁴⁸² Fisheries case, p. 142.; PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Islands. p. 424-425.; PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 663.; KILLAS: i.m. p. 106.

⁴⁸³ PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 663.; KILLAS: i.m. p. 106.

⁴⁸⁴ PHARAND: La souveraineté du Canada dans l'Arctique. p. 299.

⁴⁸⁵ Fisheries case, p. 131.

Az 1958-as parti tengerről és csatlakozó övezetről szóló egyezmény azonban oldja az idegen államok aggodalmát azzal a rendelkezéssel, hogy ha az egyenes alapvonalak meghúzása nyomán olyan vízterületek kerülnek belvízi jogrend hatálya alá, amelyek korábban parti tengernek vagy nyílt tengernek minősültek, akkor ebben az esetben a belvízi minősítés ellenére is fennmarad a békés áthaladás joga az idegen államok hajói számára.⁴⁸⁶ A Nemzetközi Bíróság az 1951-es ítéletében nem tett ilyen módon különbséget a belvízi jogrend létrejöttének módjai között, és a Nemzetközi Jogi Bizottság is a békés áthaladás jogát csak olyan vizeken tartotta volna fenn, amelyek egyébként is jelentős nemzetközi hajósforgalommal bírtak, de végül az egyezménybe ez a kitétel nem került bele.⁴⁸⁷ Az 1982-es egyezmény pedig szó szerint átvette az 1958-as rendelkezését.⁴⁸⁸ Kanada azonban nem volt egyik 1958-as egyezménynek sem a részese, viszont az UNCLOS-nak már az,⁴⁸⁹ így nem kapaszkodhat a régi szabályozásba.

b) Kanada és az egyenes alapvonalak

Kanada 1985-ben, a *Polar Sea-incidenst* követően két biztonsági intézkedéssel próbálta megerősíteni a szuverenitását a térségben: 8 jégtörő hajót építtetett, valamint egyenes alapvonalat vont a terület köré.⁴⁹⁰ Joe Clark külügyminisztériumi titkár az eseményt úgy kommentálta, hogy az egyenes alapvonalak Kanada történeti vizeinek külső határát jelölik. Azt sosem ismerték el, hogy a történeti jogcím gyenge lábakon állna.⁴⁹¹

Volt-e joga Kanadának egyenes alapvonalakkal körülkeríteni a teljes szigetvilága?

A kanadai szigetvilág háromszögletű alakja eleve nem engedi, hogy az egyenes alapvonal számottevően eltérjen a part általános irányától. A víz és a szárazföld kellően

⁴⁸⁶ CTSCZ 5. cikk 2. pont.

⁴⁸⁷ PHARAND: *The Waters of the Canadian Arctic Islands*. p. 426.; PHARAND: *Canada's Sovereignty over the Northwest Passage*. p. 663.

⁴⁸⁸ UNCLOS 8. cikk (2).

⁴⁸⁹ PHARAND: *La souveraineté du Canada dans l'Arctique*. p. 295-296.

⁴⁹⁰ PHARAND: *Canada's Sovereignty over the Northwest Passage*. p. 653.; KRASKA: *International Security and International Law in the Northwest Passage*. p. 1126.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit*. p. 13.

⁴⁹¹ PHARAND: *Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters*. p. 326.; HOWSON: i.m. p. 355., MAcNEIL: i. m. p. 213.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit*. p. 13.

szoros kapcsolatát a víz és a szárazföld aránya is alátámasztja (0,822:1), ami sokkal jobb arány, mint az angol-norvég halászati ügy esetében (3,5:1) volt. Több, mint fél évszázaddal ezelőtt a szoros kapcsolat tényét erősítette továbbá a víz és a jég közötti átmenetet képező jégpáncél, ami mára már legfeljebb jégformációk halmazává alakult. A regionális gazdasági érdek hosszan tartó jelenlétét a térségen pedig az inuitok szárazföldön, és a befagyott vízfelszínen is folytatott halászati és vadászati tevékenysége igazolja. Az inuitok tevékenysége évszázadok, sőt évezredek óta töretlen – az őseik becslések szerint 4000-4500 évvel ezelőtt Alaszkán keresztül érkeztek a messzi Szibériából –,⁴⁹² így tulajdonképpen a népcsoport léte és tevékenysége az, ami gazdasági érdekként kapcsolja a főterülethez a távolabb eső szigeteket is. Az alapvonalak átlagos hossza 16,7 tm, ami a gyakorlat fényében nem tekinthető túlzónak.⁴⁹³

Összességében elmondható, hogy Kanada jogszerűen alkalmaz az egyenes alapvonalakat– ennek ellenére például az Európai Bizottság nemcsak a történeti jogcímet, hanem az egyenes alapvonalak alkalmazását sem látja megalapozottnak,⁴⁹⁴ míg az amerikaiak biztonsági kérdések miatt kifejezetten támogatják azt.⁴⁹⁵ De vajon milyen hatással van ez a tény a szigetvilág vízterületén való hajózásra, egészen pontosan az Északnyugati-átjáró használatára?

4.2.2. Az Északnyugati-átjárón nemzetközi jogi státusza: a békés áthaladás joga és a kanadai szuverenitás

Az Északnyugati-átjáró tengeri út Kanada északi partjai mentén a Jeges-tengeren, amely összeköti az Atlanti-óceán és a Csendes-óceán vizeit.

⁴⁹² PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p. 667.; OKALIK, Paul: "Arctic Priorities: a Northern Perspective." in: "Canada's Arctic Interests and Responsibilities." *BTH*, Vol. 65. No. 4. 2008. p. 3-7.; Ld. VANDERZWAAG – PHARAND: i.m. p. 53-84.

⁴⁹³ PHARAND: Canada's Sovereignty over the Northwest Passage. p 668.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 13.

⁴⁹⁴ KRASKA: International Security and International Law in the Northwest Passage. p. 1119.

⁴⁹⁵ Hillary Clinton, U.S. Secretary of State, Remarks with Canadian Foreign Minister Cannon, Jun. 13, 2009.

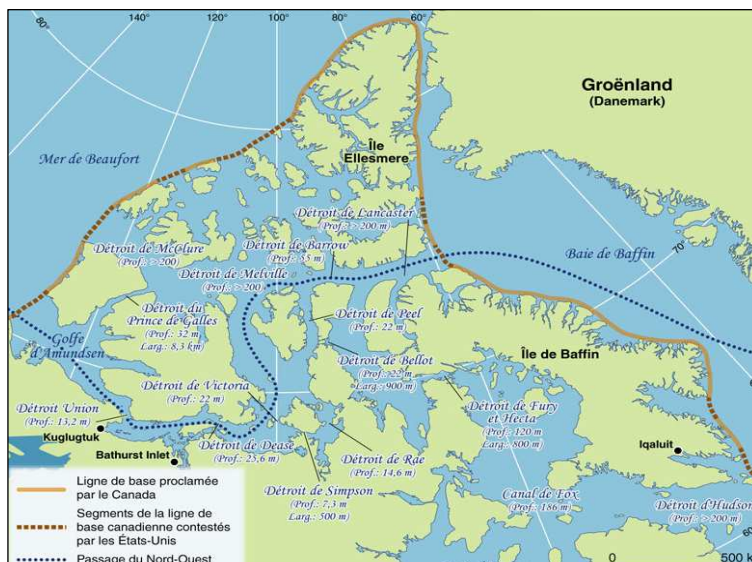
http://ottawa.usembassy.gov/content/textonly.asp?section=can_usa&document=Sec_State_Minister_Cannon (2011.01.20.)

Az egzotikusnak számító fókabőr, prém és a rozmárfog már a kora középkorban is kelendő volt az európai udvarokban, csakúgy, mint az élő jegesmedve, amelyet III. Henrik is tartott a londoni Towerben, de a hajózási hullám csak 1496-ban indult. Ekkor bízta meg VII. Henrik John *Cabot* nevű tengerészét az északi, keleti és a nyugati vizek felfedezésével, az útjaira vonatkozó feljegyzések azonban nem maradtak fenn. Az 1500-as éveket *Frobisher*, majd *Davies* utazásai jellemezték, ők írtak először jelentéseket az ott élő *inuitokról*, és rendíthetetlenül keresték az Északnyugati-átjárót.⁴⁹⁶ A zord körülmények között azonban az sem volt ritka, hogy egy-egy hajó eltűnt, ahogy például Sir John Franklin expedíciójával is történt.⁴⁹⁷

Az Északnyugati-átjáró [7. ábra: a legnépszerűbb útvonal, sötétkék pontgörbe] története 1576-ig nyúlik vissza, amikor *Frobishernek* sikerült meggyőznie I. Erzsébet

angol királynőt, hogy fektessen be az expedícióba. Ezt követően számos angol felfedező próbálta meg keresztülhajózni a jeges térséget: *Davies*, *Baffin*, *Hudson*, *Parry*, *Ross*, *Franklin*, és végül *M'Clure*, akinek 1852 elsőként sikerült a teljes utat megtenni, habár az

utolsó szakaszon gyalogolnia kellett, mivel a hajója elakadt a jégben. Az első teljesen hajón megtett út így 1906-ban, 330 évvel *Frobisher* útja után, a norvég *Roald Amundsen* nevéhez fűződik.⁴⁹⁸

7. ábra Az Északnyugati-átjáró.

LASSERRE, Frédéric: "La souveraineté canadienne dans le passage du Nord-Ouest." *Policy Options*, May 2007. p. 36.

⁴⁹⁶ GRANT, Shelagh D.: *Polar Imperative: A History of Arctic Sovereignty in North America*. Douglas & McIntyre, 2010. p. 55-96. ;An Arctic Timeline: 1496-1962. <http://www.south-pole.com/arctic00.htm> (2009. 04. 17.); The Arctic: a history. p. 14.

⁴⁹⁷ DUREY, Michael: Exploration at the Edge: Reassessing the Fate of Sir John Franklin's Last Arctic Expedition. *The Great Circle: Journal of the Australian Association for Maritime History*, Vol. 30, No. 2, 2008. p. 3-40.

⁴⁹⁸ PHARAND:i.m. p. 42.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 14.

Nyugatról kelet felé haladva az átjáró áthalad a Bering-szoroson, a Csukcs-tengeren, a Beaufort-tengeren, és az Arktisz-szigetcsoport (Arctic Archipelago) közötti vizeken. Több különböző útvonalat használnak, köztük a McClure-szorost, a Dease-szorost és a Prince of Wales-szorost, de nagyobb hajók számára nem mind hajózható.⁴⁹⁹ A szigetcsoportot elhagyva az átjáró a Baffin-öbölön, és a Davis-szoroson keresztül éri el az Atlanti-óceánt.

A kanadai szigetvilágot a *Parry* által 1819-ben felfedezett, viszonylag szélesebb kelet-nyugati útvonal kettéosztja. Itt húzódik az Északnyugati-átjáró nagy része. Ettől a Parry-szorossal jelzett vonaltól északra a Queen Elizabeth-szigetek 167.769.km²-nyi területe található, tőle délre pedig a Banks-, a Viktória, a Prince of Wales és a Baffin-sziget található. A gyakori jeges akadályok miatt az útvonal gyakran a Prince of Wales-szoroson keresztül ér ki a Beaufort-tengerre.⁵⁰⁰

Az Északnyugati-átjáró jogi értelemben egy nagy szoros, amely két nyílt tengeri területet köt össze, az Atlanti- és a Csendes-óceánt. A kérdés csak az, hogy milyen jogi minősítés alá esik. Tekintettel arra, hogy a kanadai Arktisz-szigetcsoport vízterülete kanadai álláspont szerint olyan történeti víznek minősül, amelyet később csak „körbekerítettek” egyenes alapvonalakkal, viszont a nemzetközi közvélemény nem kifejezetten ért egyet ezzel a minősítéssel, ezért az Északnyugati-átjárón való hajózási lehetőségek is jogilag bizonytalanok.⁵⁰¹

A jelenlegi helyzetben érdemes megvizsgálni, hogy hogyan is áll most, és hogyan alakulhat az Északnyugati-átjáró jogi státusza.

4.2.2.1. Idegen államok a nemzeti vizeken: a hajózás jogáról általában

A békés áthaladás joga (*innocent passage*) megilleti az idegen államokat más állam parti tengerén is.⁵⁰² Az államok szuverenitás-kiterjesztésének eredményeképpen azonban egyre több vízi terület került állami szuverenitás alá, ami az áthaladás

⁴⁹⁹ PHARAND, Donat: "The Northwest Passage in International Law." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 17. 1979. p. 100.

⁵⁰⁰ PHARAND: The Waters of the Canadian Arctic Waters. p. 418. és 420.

⁵⁰¹ History of Arctic Marine Transport. Arctic Marine Shipping Assessment, 29 April 2009. p. 37-38. <http://www.arctic.gov/publications/AMSA/history.pdf> (2011.01.19.) PHARAND: Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters. p. 327.

⁵⁰² CTSCZ 14. cikk (2); UNCLOS, 18. cikk (1); PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 4.; PHARAND: The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit. p. 14.

szempontjából leginkább a belvízi jogrend esetén érdekes, hiszen ott az állam egy kivétellel abszolút szuverén.

Jessup már 1927-ben úgy foglalt állást a békés áthaladás jogáról, mint a nemzetközi jog általános szabályáról, amely igazolásához nem szükséges semmilyen eszköz.⁵⁰³ *Gidel* ezt azzal egészítette ki, hogy habár a második világháború után néhány szerződésben rendelkeztek róla, attól még nem új intézmény, és fennáll külön szabályozás nélkül is, ugyanis a békés áthaladás alapvető jog, és nem privilégium.⁵⁰⁴ Ezt a Panama és az USA közötti jogvitában született választottbírói döntésben is megerősítették.⁵⁰⁵

Az áthaladás joga magában foglalja a háborítatlan, megállás és horgonyvetés nélküli haladást; ez alól csak *vis maior* lehet kivétel.⁵⁰⁶ Nem a hajó minőségétől, hanem az áthaladás módjától függ, hogy megilleti-e a hajót a jog vagy sem. Ahhoz pedig, hogy az áthaladást békésnek lehessen minősíteni, a hajóknak egymást követve, folyamatosan, gyorsan, megállás és manőverezés nélkül, valamint több hajó esetén mindenféle harci alakzatot mellőzve. Egészen addig békésnek minősül az áthaladás, ameddig nem jelent veszélyt a parti állam békéjére, közrendjére és biztonságára, és e tekintetben a bizonyítási teher a parti államot terheli.⁵⁰⁷ A parti államot a békés áthaladás jogával szemben is megilleti a védekezés joga, amely a hajózás szabályozásának lehetőségében merül ki, megtiltani ugyanis nem lehet a békés áthaladást.⁵⁰⁸ A parti államnak a jog térítésmentes biztosításán felül kötelessége, hogy a hajózás esetleges veszélyeire felhívja a figyelmet.⁵⁰⁹ Amennyiben a hajózás biztonsága érdekében különleges szolgáltatásokat nyújt a parti állam, ennek ellenértékeként szedhető díj.⁵¹⁰

⁵⁰³ JESSUP, Philip C.: *The Law of Territorial Waters and Maritime Jurisdiction*. J.A. Jennings, New York, 1927. p. 120.

⁵⁰⁴ GIDEL, Gilbert: *Le droit international public de la mer. Tome III*. Sirey, Paris, 1934. p. 195.; OPPENHEIM: i.m. 494.

⁵⁰⁵ *Campania De Navegacion Nacional (Panama) v. United States* (1933) in: BISHOP, William W.: *International Law Cases and Materials*. Little, Brown & Co., Boston, 1962. p. 512-513.

⁵⁰⁶ CTSCZ 14. cikk. 3. pont; PHARAND: *Innocent Passage in the Arctic*. p. 5.

⁵⁰⁷ CTSCZ 14. cikk. 4. pont; UNCLOS 19. cikk (1); Fisheries, p. 30.; PHARAND: *Innocent Passage in the Arctic*. p. 6.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit*. p. 14.

⁵⁰⁸ CTSCZ 14. cikk 4. pont; UNCLOS 19. cikk (2); Fisheries case, p. 29.; PHARAND: *Innocent Passage in the Arctic*. p. 7.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit*. p. 14.

⁵⁰⁹ CTSCZ cikk 1-2.; UNCLOS 24. cikk.

⁵¹⁰ CTSCZ 18. cikk.; UNCLOS, 26. cikk.

A békés áthaladás joga a hadihajókat is megilleti.⁵¹¹ Erre már *Jessup* és *Brüel* is felhívta a figyelmet,⁵¹² a joggyakorlatban ezt azonban csak a Korfu-szoros ügyében hozott ítélet,⁵¹³ illetve az 1958-as kodifikáció tette egyértelművé.⁵¹⁴

A békés áthaladás joga fennáll azokon a területeken is, amelyek csak az egyenes alapvonal meghúzása következtében nyertek belvízi jogrendi státuszt (*newly enclosed waters*).⁵¹⁵ Ennek oka, hogy az eredetileg nyílt tengeri jogosítványok egyik legfontosabb elemét, a szabad hajózás jogát nem akarták teljesen megszüntetni a parti menti biztonsági zóna, a parti tenger létesítésével. Ugyanezen ok miatt hajózhatnak főszabály szerint szabadon az államok a nyílt tengerrészeket összekötő, és a nyílt tengert a parti tengerrel összekötő szorosokon keresztül is. A tengerszorosokon való hajózás, azonban részletes elemzést igényel.

4.2.2.2. A belvízi jogrend és idegen államok áthaladásának joga

Amennyiben az Északnyugati-átjárót egyszerűen nemzeti útvonálnak tekintjük, akkor a következő két lehetőséget kell megvizsgálnunk.

a) Ha a vízterület történeti jogcím miatt esik belvízi jogrend alá

Kanada tényként kezeli az Arktisz-szigetcsoport történeti jogcímen alapuló belvízi minősítését, amely emiatt abszolút szuverenitás alá esik. Ennélfogva az idegen lobogó alatt futó hajók kizárólag Kanada engedélyével, és az általa meghatározott feltételek szerint közlekedhetnek a területen.⁵¹⁶

⁵¹¹ Ld. *The Bangor*, Great Britain, High Court of Justice, Probate, Divorce and Admiralty Division, 1916. A semleges hajót és szállítmányát háborús célú magatartás miatt lefoglalták, miközben a Magellán – szoroson halat keresztül. FENWICK: *Cases on International Law*. p. 523-525.

⁵¹² JESSUP: *The Law of Territorial Waters and Maritime Jurisdiction*. p. 120.; BRÜEL: i.m. p. 108.

⁵¹³ Fisheries case, p. 28.; PHARAND: *Innocent Passage in the Arctic*. p.10.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit*. p. 14.

⁵¹⁴ CTSCZ 21. cikk.; UNCLOS, 30. cikk.

⁵¹⁵ CTSCZ 5. cikk 2. pont és UNCLOS 8. cikk (2).

⁵¹⁶ CTSCZ 16. cikk 6.; PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 124.; Ld. UNCLOS 21. cikk.

b) Ha a vízterület az egyenes alapvonalak megvonása miatt esik belvízi jogrend alá

A történeti vizeken ugyan nem biztosított a békés áthaladás joga, azonban az egyenes alapvonallal körbezárt olyan vízterületen, amely korábban – az egyenes alapvonal megvonása előtt, – parti tenger, vagy nyílt tenger volt, a belvízi jogrend ellenére továbbra is fennáll az idegen államok ezen joga.⁵¹⁷ Ha tényként kezeljük, hogy Kanadának történeti jogcím alapján van joga a szigetvilág vízterületére, akkor ez a probléma nem merül fel, hiszen az egyenes alapvonal meghúzása előtt ez esetben is belvíznek minősült a vízterület. Abban az esetben viszont, ha elutasítjuk Kanada történeti jogcímre alapozott igényét, és a belvízi minősítést kizárólag 1985-től, az egyenes alapvonalak meghúzásától számítjuk, akkora békés áthaladás továbbra is megilleti a térségen hajózni szándékozókat.

A kanadai történeti jogcímre alapozott szuverenitást eddig bírói fórum előtt nem kérdőjelezték meg, amelynek oka az eddigi, jég miatti érdektelenségben keresendő, hiszen ezidáig a térség útvonalai iránt nem volt különösebb kereslet, a felmerült konfliktusokat pedig sikerült elrendezni.⁵¹⁸ 1985-ben, amikor Kanada jogalkotási aktusban rögzítette az egyenes alapvonalak alkalmazásának tényét, még nem létezett az UNCLOS, az 1958-as egyezményeknek pedig sohasem volt a részese. Ennélfogva nem kellett betartania az említett szabályt, egyébként pedig nem tudták bebizonyítani, hogy Kanadát szokásjogi alapon kötné a békés áthaladás joga a kérdéses területeken is.⁵¹⁹

Kérdés, hogy az USA érveinek, miszerint az Északnyugati-átjáró nemzetközi vízi út, milyen relevanciája van e kérdésben.

4.2.2.3. A tengersizorok és idegen államok áthaladásának joga: a nemzetközi tengersizorok

A tengersizor olyan természetes vízi út, amely két nagyméretű vízterületet köt össze két szárazföldi terület között. Ide tartoznak a szigetcsoport tagjai közötti vízi utak

⁵¹⁷ CTSCZ 5. cikk 2. pont; UNCLOS 8. cikk (2).

⁵¹⁸ Ld. KIRKEV, Christopher: "Smoothing Troubled Waters: the 1988 Canada – United States Arctic Cooperation Agreement." *International Journal*, Vol. 50. 1995. p. 401-426.

⁵¹⁹ McRAE, Donald: "Arctic Sovereignty? What is at Stake?" *BHT*, Vol. 64. No. 1. January 2007. p. 13.; MACNEIL: i. m. p. 217-218.

(*sound*) is.⁵²⁰ A jogtudomány a XVII. században kezdett el élénken érdeklődni a szorosokon való közlekedés joga iránt, és már ekkor megoszlott a közvélemény a szabad áthajózás mellett érvelő *Grotius* és követői; és a szorosokon való állami joghatóságot hirdető *Selden*, valamint *Puffendorf* hívei között.⁵²¹ A legforgalmasabb tengerszorosokon a biztonságos közlekedés feltételeit már az 1800-as években egyezmények szabályozták,⁵²² és napjainkban is számos esetben hatályban vannak ehhez hasonló szabályozások; ezekre az UNCLOS szabályai nem vonatkoznak.⁵²³

A tengerszorosok jogi helyzete elsősorban attól függ, hogy egyrészt milyen szélesek, másrészt, hogy milyen tengerrészeket kötnek össze. Ha a szoros szélesebb, mint a parti tenger kétszerese, és a belsejében nincsenek szigetek, úgy a parti tengeren túli, középső része hajózás szempontjából nyílt tenger. Az ennél keskenyebb szorosok a parti államok területéhez tartoznak, a közlekedés lehetőségét pedig az általuk összekötött tengerek jogi helyzete befolyásolja. A gyakorlatban két eset szokott előfordulni. Ha a szoros nyílt tengert köt össze belvízzel, akkor a szoroson való áthaladáshoz a parti állam engedélye kell. Abban az esetben, ha a szoros nyílt tengerrészeket köt össze, akkor szabadon hajózható.⁵²⁴

Jogi problémát a *parti szorosok* jelentenek, amelyeket *jogi szorosnak* is szoktak nevezni. Ehhez a minősítéshez elég, ha a szoros valamely pontja érint parti tengeri területet, és nem szükséges, hogy teljes hosszában azon át vezessen.⁵²⁵ Az, hogy a szoros átfedésbe kerül-e a parti tengerrel vagy sem, az kizárólag a parti tenger kiterjedésétől függ, amely legfeljebb 12 tm lehet, ezért ha a szoros 24 tm, vagy annál keskenyebb akkor mindenképpen jogi szorosnak minősül, és mint ilyen, az UNCLOS hatálya alá esik.⁵²⁶

⁵²⁰ KOH, K. L: *Straits in International Navigation-Contemporary Issues*. Oceana Publications, New York, 1982. p. 12.

⁵²¹ KOH: i.m. p. 12.

⁵²² Ld, COBBETT: i.m. p. 165.; SIBERT: i.m. p. 745-763., FAUCHILLE: i.m. p. 262-284

⁵²³ Ld. UNCLOS, 35. cikk E rész nem érinti: a) a belvizek szoroson belüli bármely területét, kivéve, ahol az egyenes alapvonalnak a 7. cikkben meghatározott módszerrel való kijelölése olyan területek belvízi területekbe kapcsolásához vezet, melyeket azt megelőzően nem tekintettek annak; b) a szorosokkal határos államok parti tengerein túli vizek kizárólagos gazdasági övezetként vagy nyílt tengerként minősülő jogállását; vagy c) az olyan tengerszorosok jogrendjét, amelyeken az áthaladást teljesen vagy részben kifejezetten az ilyen tengerszorosokra vonatkozó, hosszú távú, hatályos nemzetközi egyezmények szabályozzák.; Ld még CHURCHILL– LOWE: i.m. p. 114.; SHAW: i.m. p. 470.; ROUSSEAU: *Droit international public*. IV. p. 406-421.

⁵²⁴ NAGY: i.m. p. 199.; Ld. FAUCHILLE: i.m. p. 247-253.

⁵²⁵ FENWICK: *International Law*. p. 455.

⁵²⁶ Ld. UNCLOS, 34-45. cikk.; LALONDE: i.m. p. 92-93.

A szorosok speciális formája a *nemzetközi tengerszoros*. Ez olyan természetes vízi út, amely nyílt tengereket köt össze (földrajzi feltétel), és fontos hajózási útvonal (funkcionális feltétel).⁵²⁷ Amennyiben egy szoros kimeríti az említett két kumulatív feltételt, ⁵²⁸ akkor rajta az idegen hajók szabadon áthaladhatnak.⁵²⁹ Ez a szabály szigorúbb a parti tengereken érvényesülő békés áthaladás jogával, amely ideiglenes felfüggeszthető, ha a parti állam biztonsága indokolja, a felfüggesztés ugyanis nem tilalmat jelent, így nem ellentétes a tengerjog általános szabályaival. Amennyiben olyan szorosról van szó, amely a földrajzi kritériumot kimerítik, de nem minősül nemzetközi szorosnak, az áthaladás joga felfüggeszthető.⁵³⁰

Az UNCLOS megreformálta a nemzetközi szorosokra vonatkozó szabályozást amellet, hogy megerősítette, hogy a szorosok vizeinek jogi státuszát nem érintik az áthaladásra vonatkozó rendelkezések, viszont a nemzetközi szorosok fogalmi meghatározásáról továbbra sem szólt.⁵³¹ Lefektették a nyílt tenger vagy a kizárólagos gazdasági övezet egy része, és a nyílt tenger vagy a kizárólagos gazdasági övezet egy másik része között nemzetközi hajózásra használt szorosokon történő *tranzitáthaladás* jogát.⁵³² Ez kiterjed a hajózás, és az átrepülés szabadságának gyakorlására, ám kizárólag a tengerszoroson való folyamatos és gyors áthaladás céljából, valamint nem zárja ki a szorost határoló államhoz való eljutás, és az onnan való távozás céljából történő áthaladást.⁵³³ Az ilyen szorosokkal határos államok nem akadályozhatják, és nem is függeszthetik fel a tranzitáthaladást.⁵³⁴ *Expressis verbis* nincs előírás a békés jellegre vonatkozóan, a szabályozásból azonban mégis ennek követelményére következtethetünk.⁵³⁵

Az UNCLOS 45. cikke értelmében a békés áthaladásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni az olyan szorosok esetében, amelyek nem tartoznak a tranzitáthaladásra

⁵²⁷ CAMINOS, Hugo: The Legal Régime of Straits in the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. *RCADI*, Tome 205, 1987. V. p. 125.

⁵²⁸ JONES, J.M.: "The Corfu Channel Case: Merits." *BYIL*, Vol. 26., 1949. p. 453.

⁵²⁹ Corfu channel case, p. 28-29.; CTSCZ 16. cikk 4. pont.; UNCLOS 45. cikk (2).

⁵³⁰ CTSCZ 16. cikk 3-4. pont; UNCLOS 25.cikk (3); SMITH, Brian: "Innocent Passage as a Rule of Decision: Navigation v.Environmental Protection." *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 21. 1982-83. p. 49-102.

⁵³¹ UNCLOS 34-35. cikk.

⁵³² Ld. HOWSON: i.m. p. 366-368; CAMINOS: i.m. p. 142-145.

⁵³³ Az említett jog alól három kivétel van, ld.: UNCLOS 38. cikk.

⁵³⁴ UNCLOS 44. cikk.

⁵³⁵ Ld. Uo. 38-39. cikk.

vonatkozó 38. cikk (1) bekezdésének hatálya alá,⁵³⁶ és az olyan nemzetközi szorosokra, amelyek a nyílt tenger vagy a kizárólagos gazdasági övezet egy részét, és egy idegen állam parti tengerét kapcsolják össze. Az ilyen békés áthaladás sem függeszthető fel,⁵³⁷ sőt kifejezetten megengedett a katonai repülőgépek áthaladása, amelyre enyhébb szabályok vonatkoznak, mint a békés áthaladás esetében,⁵³⁸ ráadásul a tranzitjog nem függeszthető fel sem biztonsági, sem védelmi okokból.⁵³⁹

A gyakorlat egyelőre nem egyértelmű annak kérdésében, hogy a tranzitjog szokásjoggá vált-e, mindenesetre egyes államok kifejezetten rendelkeztek a szorosokon való áthaladás jogáról.⁵⁴⁰

a) A nemzetközi szorosok jogrendje alá tartozás feltételei

1958-ban csak annyiban rendelkeztek a szorosok jogáról, miszerint a parti állam a parti tengerén a békés áthaladás jogát nem függesztheti fel a nemzetközi közlekedésre használt olyan szorosokon, amelyek nyílt tengereket kötnek össze, vagy parti tenger és nyílt tenger között létesítenek kapcsolatot.⁵⁴¹ Az UNCLOS ezzel szemben részletesen szabályozza nemzetközi hajózásra használt tengerszorosok jogi helyzetét, a definíciót azonban jelenleg is a nemzetközi szokásjogból szűrhetjük le.

i. Földrajzi kritérium

Az eredeti, *Korfu-szoros ügyében* megállapított definíció szerint azok a nyílt tengerrészeket összekötő természetes vízi utak (földrajzi kritérium) minősülnek

⁵³⁶ Amennyiben egy államhoz tartozó sziget és az állam szárazföldi része között húzódik a tengerszoros, és a sziget felőli oldalán van a hajózás tekintetében hasonló útvonal a nyílt tengeren vagy a kizárólagos gazdasági övezeten keresztül, az UNCLOS 38. cikke nem alkalmazható.

⁵³⁷ UNCLOS 45. cikk (2).

⁵³⁸ NANDAN, S.N. – ANDERSON, D.H.: "Straits." *BYIBL*, Vol. 61. 1990. p. 169.; Ld. KRASKA: *The Law of the Sea and the Northwest Passage*. p. 274-276.

⁵³⁹ UNCLOS, 44. cikk.

⁵⁴⁰ SHAW: i.m. p. 514.; CHURCHILL-LOWE: i.m. p. 113.; SCHACHTER, Oscar: *International Law in Theory and Practice. RCADI*, Vol. 178., No. V. 1982. p. 281.

⁵⁴¹ CTSCZ 16. cikk. 4. pont

nemzetközi szorosnak, amelyeken jelentős nemzetközi hajóforgalom bonyolódik le (funkcionális kritérium).⁵⁴²

Az egyik földrajzi feltétel útvonal természetes volta: az angol-norvég halászati ügyben például az eredetileg természetes vízi úton létesített mesterséges, hajózást könnyítő létesítmények megléte kizárta az Indreleia nevű vízi út szorosként való minősítését.⁵⁴³

A *Korfu-szoros* ügyében meghatározott földrajzi kritérium kimerül a nyílt tengerek közötti összeköttetésben, az 1958-as parti tengerről és csatlakozó övezetről szóló egyezmény azonban nemcsak a nyílt tengereket, hanem a nyílt tengert parti tengerrel összekötő szorosok esetében is lehetőséget adott a nemzetközi szorosként való minősítéshez.⁵⁴⁴ Az 1958-as egyezmény nem szólt arról az esetről, amikor a szoros nyílt tengert köt össze belvízzel, a a nyílt tengerek szabadságának szelleméből azonban levezethető az áthaladás jogának követelménye. Az 1958-as szabályokat kiegészíti az UNCLOS azzal, hogy a nemzetközi szorosokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azokra a tengerszorosokra is, amelyeket nemzetközi hajózásra használnak a nyílt tenger, vagy egy kizárólagos gazdasági övezet egyik része, és a nyílt tenger vagy egy kizárólagos gazdasági övezet másik része között.⁵⁴⁵ Ez tulajdonképpen megfelel az 1958-as rendelkezésnek, hiszen a kizárólagos gazdasági övezet is hajózás szempontjából nyílt tenger.

Azonban nem minden szoros minősül *nemzetközi szorosnak* pusztán amiatt, hogy a földrajzi feltételnek megfelel, szükséges a kellő mértékű hajóforgalom megléte is.

ii. Funkcionális kritérium

A funkcionális feltétel kimerítése vonatkozásában sincs egyezményi rendelkezés.

A nemzetközi szorosok jogi helyzetével először a dán *Brüel* foglalkozott átfogóan, és szerinte olyan tényeket kell figyelembe venni, mint a szoroson áthaladó hajók száma, azok nemzetisége, az össztömegük, a szállított áruk becsült értéke és a hajó mérete. Azt,

⁵⁴² Corfu channel case, p. 28.

⁵⁴³ Fisheries case, p. 120. Ez nem jelenti, hogy a mesterséges létesítmények miatt csatornaként minősülne a terület, mindenesetre a Nemzetközi Bíróság kijelentette, hogy a jelen ügy körülményei tekintetében az Indreleia nem minősül szorosnak. WALDOCK, C.H.M.: "The Anglo-Norwegian Fisheries case." *BYIL*, Vol. 28. 1951. p. 612.

⁵⁴⁴ CTSCZ 16. cikk 4. pont.

⁵⁴⁵ UNCLOS 37. cikk.

hogy az adott szoros mennyire jelentős a nemzetközi tengeri kereskedelemben gyakran szókapcsolatokkal is jellemezték, mint például „*routes maritimes indispensables*”, „*grandes routes maritimes*”, „*passage habituel*”, „*international highways*”, „*highways for international traffic*” és „*natural traffic routes*”.⁵⁴⁶

A Nemzetközi Bíróság a fennálló gyakorlatot összegezte, mikor 1949-ben ítéletet hozott a *Korfu-szoros ügyében*, amely a mai napig az egyik legfontosabb forrása a szorosokra vonatkozó joganyagnak.⁵⁴⁷ Az ügy során az Egyesült Királyság a nemzetközi szorosok minősítését kizárólag a természetes feltételre alapozta, és Albánia érveivel ellentétben tagadta a funkcionális kritérium szükségességét.⁵⁴⁸

A Nemzetközi Bíróság ítélete megerősítette a földrajzi és a funkcionális kritérium konjunktív voltát, továbbá kiemelte, hogy az, hogy egy útvonal nem első számú, fő útvonal, hanem alternatív jellegű, nem játszik szerepet a minősítésben.⁵⁴⁹ A Korfu szoros jelentőségét kellően alátámasztotta az a 2884 hajóút, amit a vizsgált 21 hónapos időszakban csak azoknak a görög, olasz, román, jugoszláv, francia, albán és angol hajóknak a száma tett ki, amelyek a kikötőben is megálltak, és vámot fizettek. Azoknak az utaknak a száma ennél is magasabb, amelyek megállás nélkül haladtak át a szoroson.⁵⁵⁰ Az ítélet kialakításában tehát a *Brüel* által javasolt egyéb kritériumok nem játszottak szerepet.

Mi tesz alkalmassá egy szorost arra, hogy nemzetközi forgalmat bonyolíthasson le? *Lapidoth* szerint nincsenek különleges kritériumok, így az egyetlen megkötés, hogy a szoros alkalmas legyen a hajózásra, ez pedig kizárólag fizikai jellemzőkön múlik.⁵⁵¹ A Kanadát Oroszországtól elválasztó Vilkickij-szorosról például 1970-ben egyértelműen kimondták, hogy nem minősíthető nemzetközi szorosnak, mert teljesen be van fagyva, így hajózhatatlan, így ezen logika alapján az Északnyugati-átjáró jogi helyzete sem lehet vita tárgya.⁵⁵² A jelentőség mérőszáma ugyanis az adott szoroson keresztülhaladó

⁵⁴⁶ BRÜEL, Erik.: *International Straits. A Treatise on International Law, Vol. I.* Sweet & Maxwell, London, 1947. p. 42-43.; PHARAND: *The Northwest Passage in International Law.* p. 104.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit.* p. 14.

⁵⁴⁷ Corfu channel case, p. 15.

⁵⁴⁸ Corfu channel case, 1949, Pleadings, Vol.II. p. 242. és p. 354.

⁵⁴⁹ Corfu channel case, 1949, p. 28.

⁵⁵⁰ PHARAND: *The Northwest Passage in International Law.* p. 106.; FITZMAURICE: i.m. p. 28.; PHARAND: *The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit.* p. 15.

⁵⁵¹ LAPIDOTH, R.: *Les détroits en droit international.* Publications de la RGDIP, n°17, Paris, Pedone, 1972. p. 31.

⁵⁵² HOWSON: i.m. p. 347.; KOH: i.m. p. 14.

hajók száma, és azok nemzetiségének megoszlása,⁵⁵³ vagyis akkor beszélhetünk nemzetközi hajóforgalom számára jelentős útvonalról, ha azt nemcsak a közvetlen szomszédos államok használják rendszeresen, hanem a nemzetközi közösség többi tagja közül is páran, ahogy a Korfu-szoros esetén is hét állam hajóinak útjaiból tevődött össze a végeredmény. O' Connell pedig úgy összegezte a joggyakorlatot, hogy a szorosok nemzetközi jellegének bizonyításakor – az öblökkel ellentétesen – nem a földrajzi, hanem inkább a funkcionális jellemzőkön van a hangsúly.⁵⁵⁴

b) Az Északnyugati-átjáró: nemzetközi tengerszoros?

i. A földrajzi kritériumnak való megfelelés kérdése

Az Északnyugati-átjáró 1970-től – amikor Kanada 12 tm-re növelte a parti tenger kiterjedését – teljes hosszában kanadai szuverenitás alatt van, hiszen a szigetsoporon kívül eső szélső részei is parti tengere esnek. Sőt, a Prince of Wales-szorosban lévő Princess Royal-szigetek miatt még az 1970-et megelőző időszakban is volt az átjárónak parti tengeri átfedése. 1970 után viszont a Barrow-szorosnál még egy átfedés keletkezett, a Young- és Lowther-szigetek között ugyanis csak 15 tm-nyi a távolság. Mindezt úgy kommentálta a külügyminisztérium, hogy a 12 tm-es parti tengeri szabály alkalmazása miatt így legalább akármilyen szigorúan is értelmezzük a nemzetközi jogot, a Barrow- és a Prince of Wales-szoros is Kanada teljes szuverenitása alá esik.⁵⁵⁵ Beesley, a külügyminisztérium tanácsadója a jogi helyzet elemzésekor úgy nyilatkozott, hogy a parti tenger határának kitolása azt eredményezte, hogy a Barrow-szoros parttól partig kanadai joghatóság alá került. Ez azt jelenti, hogy jogi értelemben az állam megszerezte a teljes joghatóságot az Északnyugati-átjáró két kijárata felett.⁵⁵⁶ A

⁵⁵³ PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 107.; VISSCHER, Charles de: *Problèmes de confins en droit international public*. Pedone, Paris, 1969. p. 142.

⁵⁵⁴ O'CONNELL: i.m. p.497.; Az 1973-ban nemzetközi szorosként minősített vízi utak tekintetében lásd SMITH kategorizálását. Sem az Északkeleti- sem az Északnyugati-átjáró nem szerepel rajta. KOH: i.m. p. 24-26.

⁵⁵⁵ Canada, House of Commons, Debates, April 17, 1970. p. 6015. in: PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 108.

⁵⁵⁶ Standing Committee on External Affairs and National Defence, Minutes of Proceedings and Evidence, No. 25. April 29, 1970. p. 18. in: PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 109.

hivatalos nyilatkozatok is elismerik azonban, hogy 1970 előtt az átjáró északi részén a Parry-csatornánál létezett egy nyílt tengeri sáv, amely azt jelenti, hogy ha például a *Manhattan* a M'Clure-szorost választotta volna útjául, akkor kikerülhette volna a kérdéses vízterületet.

Felmerült azonban a kérdés, hogy az Északnyugati-átjáró nyílt tengerrészeket köt össze, vagy sem. A Baffin-öböl nyílt tengeri jellegét senki sem vitatta, de a Beaufort-tenger esetében a jég jelenléte okozott némi problémát, ugyanis 1970. április 15-én *Trudeau* miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy a Beaufort-tenger nem nyílt tenger, mert be van fagyva.⁵⁵⁷ A feltevése azonban alaptalannak bizonyult, és semmivel sem tudták alátámasztani annak indokoltságát,⁵⁵⁸ sőt, a a jégtörő hajók megjelenésével az eddigi jeges területek is hajózhatóvá válnak, ennél fogva kétség nélkül megállapítható, hogy az Északnyugati-átjáró nyílt tengerrészeket összekötő vízi útvonal.

A nemzetközi szorossá minősítéshez azonban azt is bizonyítani kell, hogy fontos nemzetközi hajózási útvonal.

ii. A funkcionális kritériumnak való megfelelés kérdése

Először az 1970-es évek végén foglalkoztak az átjáró forgalmával. *Amundsen* 1906-os útját is számolva 1979-ig mindössze 18 alkalommal használták az átjárót, és ebből 13 esetben kanadai hajó, a többi 5 esetben is Kanada tudtával és beleegyezésével szelték át.⁵⁵⁹ Az 1969-es *Manhattan-incidens* pedig rávilágított, hogy az útvonal használatára lenne igény, főként, hogy lényegesen lerövidítené a távolságokat.⁵⁶⁰

Az átjáró hajózható volt, csak a jéggel tagolt vízfelszín miatt igen nehezen. Lényeges különbség van azonban aközött, hogy az adott útvonal ténylegesen vagy potenciálisan hajózható. A *Korfu-szoros ügyében* született ítélet nem tért ki erre a kérdésre, nyilván, mert a tárgyalta területen nem merültek fel olyan körülmények, mint az Arktiszon. A

⁵⁵⁷ Statements and Speeches, No. 70/3, 1970. p. 4. in: PHARAND: The Northwest Passage in International Law. p. 109.; Ld. TRUDEAU-BÉRARD, Nicole: "Souveraineté et passage du Nord-ouest." *Revue juridique Thémis*, Vol. 5. 1970. p. 49-54.

⁵⁵⁸ PHARAND: The Northwest Passage in International Law. p. 109.; PHARAND, Donat: "Le passage du Nord-ouest, un souci des canadiens." *RGD*, Vol. 5. 1974. p. 188-189.

⁵⁵⁹ PHARAND: The Northwest Passage in International Law. p. 110-112.; PHARAND: Canada's Jurisdiction in International Law. p. 334.; PHARAND: Le passage du Nord-ouest, un souci des canadiens. p. 186-187.

⁵⁶⁰ TEEPLE, Nancy: "L'histoire des intrusions dans l'Arctique canadien, en bref" *Le Journal de l'Armée du Canada*, Vol. 12. No. 3. 2010. p. 54-56.

joggyakorlat azonban később pontosította a nemzetközi szoros minősítéséhez szükséges körülményeket, úgy, hogy azoknak *tényleges* használatban kell lenniük.⁵⁶¹ Ez tulajdonképpen kimondatlanul is következett abból, hogy a funkcionális kritérium kimerítésének bizonyításához kellő számú, és különböző állami lobogó alatt futó hajó szükséges.⁵⁶²

De számszerűen mennyi áthaladás bizonyítja a használatot? A kérdésre a válasz korántsem egyszerű, de az Északnyugati-átjáró esetén különösen nehéz választ adni, hiszen egy izolált területről van szó, amely speciális körülményekkel rendelkezik, ennél fogva a közlekedéshez is speciális hajókra van szükség. *Pharand* 1989-ben ismét megvizsgálta, hogy a nemzetközi szorossá minősítés funkcionális feltételei fennállnak-e, és megállapította, hogy az átjáró 80 éves történetében – az amundseni expedícióval kezdve – mindössze 56 befejezett útra került sor, ebből 36 kanadai, a 20 idegen hajóból pedig 13 amerikai, 1 dán, 1 holland, 1 japán, 2 bahamai, 1 libériai és 1 brit hajó volt.⁵⁶³ Ez még mindig nem jelentette, hogy az átjáró fontos kereskedelmi útvonal lenne.⁵⁶⁴

A Korfu-szoros esetén a 21 vizsgált hónap során 7 állam zászlója alatt, átlagosan havi 137 áthajózást tudtak kimutatni, ami elegendőnek minősült ahhoz, hogy megállapítsák annak nemzetközi jellegét.⁵⁶⁵ Az Északnyugati-átjáró esetében azonban nem feltétlen szükséges ekkora forgalom, ha figyelembe vesszük a terület sajátos fizikai adottságait is, amelyet *Rothwell* és *Butler* is támogat.⁵⁶⁶ Jelen körülmények között, amikor a jégtakaró olyan mértékben olvad, hogy egyre valószínűbb, hogy lesznek olyan nyári hónapok, amikor már nem jelent majd problémát az Északnyugati-átjáró keresztülhajózása, így valószínű, hogy a térség forgalma is megnő, így a kanadai szuverenitás kérdése is átértékelődhet, ahogy egyéb államok is megjelennek majd a

⁵⁶¹ BAXTER, R. R.: *The Law of International Waterways*. Harvard University Press, 1964. p. 3. ; PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 113.; O'CONNELL: i.m. p. 308.; HOWSON: *Breaking the Ice: "The Canadian American Dispute over the Arctic's Northwest Passage"*. p. 368-369.; McRAE: *Arctic Sovereignty? What is at Stake?* p. 14.

⁵⁶² LASSERRE: *Les détroits arctiques canadiens et russes: souveraineté et développement de nouvelles routes maritimes*. p. 410-411.

⁵⁶³ PHARAND: *Canada's Sovereignty over the Northwest Passage*. p. 669-670.

⁵⁶⁴ McRAE: *Arctic Sovereignty: Loss by Dereliction?* p. 6.

⁵⁶⁵ PHARAND: *The Northwest Passage in International Law*. p. 114.

⁵⁶⁶ BUTLER, William E.: *Northeast Arctic Passage*, Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1978. p. 135.; ROTHWELL, Donald R.: "The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment." *Cornell International Law Journal*, Vol. 26. p. 356.; LALONDE, Suzanne: "Increased Traffic through Canadian Arctic Waters: Canada's State of Readiness." *Revue juridique Thémis*, Vol. 38. No. 1. 2004. p. 89.

térségben.⁵⁶⁷ Egyes becslések szerint 2050-re már jelentős kereskedelmi forgalom bonyolódhat az útvonalon.⁵⁶⁸

A fordulat éve 2004 volt, amikor robbanásszerűen megnőtt az északi vizeken való hajózás: 8 jégtörő hajó jelent meg a térségben, ebből 5 turisztikai célból, 3 pedig tudományos kutatás okán. Ezenkívül 62 kanadai kereskedelmi hajó, 8 kanadai kormányzati hajó, valamint 32 idegen lobogó alatt futó hajó érintette az átjáró vizeit, teljes hosszában pedig 2 kanadai őrhajó, 1 idegen hajó, és 2 idegen jacht szelte át, külföldi kereskedelmi hajó, vagy teherszállító hajó egy sem.⁵⁶⁹ A legfrissebb statisztikák szerint, összességében ez azt jelenti, hogy 1906 és 2004 között összesen 99 hajó haladt keresztül a teljes Északnyugati-átjáró területén, kanadai, és idegen lobogó alatt futó vegyesen.⁵⁷⁰ Ez rendkívül csekély szám, még ha figyelembe vesszük a környezeti kihívásokat is, és azt, hogy az elmúlt években a globális felmelegedés miatt fellendült a forgalom, ekkora számadat jelenleg nem elég ahhoz, hogy a közeljövőben nemzetközi szorossá minősíthető legyen az Északnyugati-átjáró.

Kanada nemzeti joghatóság alá tartozóként kezeli az útvonalat, az engedélyével azonban idegen államok hajói is keresztülhajózhatnak a térségen.⁵⁷¹ Az USA és Kanada például 1988-ban megállapodtak,⁵⁷² hogy a Kanada által belvízként számon tartott térségben – így az Északnyugati-átjáró vizein is – csak a kanadai kormány

⁵⁶⁷ WEST: i.m. p. 1097.; Ld. CHARRON, Andrea: "The Northwest Passage: Is Canada's Sovereignty Floating Away?" *International Legal Journal*, Vol.60. 2005.p. 831-848.; HUEBERT, Rob: "The Rise and Fall (and Rise?) of Canadian Arctic Security /L'essor et la chute (et l'essor ?) de la sécurité de l'Arctique canadien." p. 8-23. in: MACDONALD, Brian: *Defence Requirements for Canada's Arctic*. Vimy Paper 2007, The Conference of Defence Associations Institute; LONG, Maj.S.G.: "A Whole of Government Approach to Canadian Arctic Sovereignty in the Face of Global Warming." Canadian Forces College, CSC 33, p. 27-41.

⁵⁶⁸ MACNEIL, Gillian: "The Northwest Passage: Sovereign Seaway or International Strait? A Reassessment of the Legal Status." *Dalhousie Journal of Legal Studies*, Vol. 15. 2006. p. 204.; Ld. PARISEAU, Jule-Anne: "Le statut juridique véritable du passage Nord-ouest: le Canada est-il souverain en ces eaux?" *FracVert - Le Webzine Environnemental*, Vol. 5. No. 1. 2008; DUMAS, J. A.-FLATO, G. M. – BROWN, R. D.: "Future Projections of Landfast Ice Thickness and Duration in the Canadian Arctic." *Journal of Climate*, 15 October 2006. p. 5175-5189.

⁵⁶⁹ Marine Routes in the Arctic Ocean. <http://www.pancanal.com/esp/plan/estudios/0301-02.pdf> (2011.01.19.) Final Report of the Arctic Marine Transport Workshop., BRIGHAM Lawson – ELLIS, Ben eds. 2004.<http://www.institutenorth.org/servlet/download?id=28> (2011.01.19.) Appendix E.

⁵⁷⁰ Final Report of the Arctic Marine Transport Workshop, Appendix F.

⁵⁷¹ HARRIS, Francis: "Canada flexes its muscles indispute over Arctic wastes." *Daily Telegraph*, August 22, 2005. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/canada/1496727/Canada-flexes-its-muscles-in-dispute-over-Arctic-wastes.html> (2011.01.21.); MACNEIL: i.m. p. 211.

⁵⁷² Canada and United States of America Agreement on Arctic Cooperation, Ottawa, 11 January 1988, 1852 UNTS 61. 3. cikk 3. pont.; McRAE: Arctic Sovereignty: Loss by Dereliction? p. 6.; Az USA-Kanada kapcsolatról bővebben: FLEMMING, Brian: "Canada – US Relationship in the Arctic: Neighbourly Proposal." *Canadian Defence & Foreign Affairs Institute*, December 2008.

beleegyezésével fog hajózni. Az USA emellett kötelezte magát, hogy különös figyelmet fog fordítani a jégtörő hajókkal való áthajózáskor a tengeri környezet tudományos megfigyelésére. Azt azonban leszögezték, hogy a megegyezésüknek semmilyen hatása nincs az útvonal nemzetközi státuszára, illetőleg annak harmadik államokkal szembeni viszonyára.⁵⁷³ Az Északnyugati-átjáró státuszának kérdése tehát nem lezárt ügy,⁵⁷⁴ de legalább a hajózás jogában megegyeztek az érintettek, hiszen az USA számára sem mindegy, hogy az alaszakai olajkitermelés nyomán keletkezett rakományát milyen útvonalakon szállítja, és ez milyen diplomáciai botrányokat okozhat.⁵⁷⁵

A jövőben mindenképpen elkerülhetetlen, hogy a hajózás kérdését rendezzék az államok, hiszen annak ellenére, hogy jelenleg az útvonal nem minősül nemzetközi szorosnak, hanem Kanada belvizén futó útnak,⁵⁷⁶ a jég olvadásával nyilvánvalóan emelkedni fog azoknak a hajóknak a száma, amelyek élnének a tranzitjoggal, ha lehetne.⁵⁷⁷ Kanada azonban azt vallja, hogy annak ellenére, hogy a vízi világa belvízi jogrend alá tartozik, az uralmát csak a térségen való tényleges szuverenitás-gyakorlással tarthatja meg.⁵⁷⁸

Biztonság nélkül pedig a szuverenitás sem ér semmit, az esetleges érdekütközés miatt ezt a kérdést Kanadának egyedül kell megoldania.⁵⁷⁹ Kína például már jelentős tervekkel rendelkezik, hogy miként hasznosítja majd a kereskedelmében az útvonal által kínált lehetőségeket, a Kína - Európa útvonal ugyanis sokkal rövidebb az Északnyugati-átjárón, mint a jelenleg használt Panama-csatornán át.⁵⁸⁰ Ennek nyomatékául 1999-ben

⁵⁷³ Agreement on Arctic Cooperation, 4. cikk, 3. pont.

⁵⁷⁴ Ld. ELLIOT-MEISEL, Elizabeth: "Still Unresolved after Fifty years: the Northwest Passage in Canadian-American Relations, 1946-1998." *The American Review of Canadian Studies*, Vol. 29. 1999. p. 407-430.

⁵⁷⁵ McRAE: Arctic Sovereignty? What is at Stake? p. 18.; Ld. GILMAN, Elias: "Hic Sunt Glacierum: Canadian Arctic Sovereignty and the Role of American Challenges." *Humanities Paper* 1., 2009. <http://commons.pacificu.edu/cashu/1> (2011.01.21.); SCHOFIELD - POTTS: i.m. p. 472-482.

⁵⁷⁶ Ld. PATTERSON, I. A.: "Climate Change and the Impact on the Northwest Passage: A Challenge to Canadian (Arctic) Sovereignty." *Canadian Forces College*, NSSC 8. p. 8.

⁵⁷⁷ McRAE: Arctic Sovereignty? What is at Stake? p. 16.; LALONDE: i.m. p. 90.; Az Északnyugati-átjáró kereskedelemben játszott szerepéről ld. CARMEL, Stephen: "Trade Impacts of a Viable Northwest Passage." ISA Annual Conference, 2009. http://www.allacademic.com/meta/p310585_index.html (2011.01.21.); LAJEUNESSE, Adam: "The Northwest Passage in Canadian Policy: an Approach for the 21st Century." *International Law Journal*, Autumn 2008. p. 1051-1052.; "Le Passage du Nord-Ouest: une route commerciale à exploiter? Implications pour la souveraineté canadienne." *Sécurité mondiale*, No. 8. février 2004. p. 1-4.

⁵⁷⁸ PATTERSON: i.m. p. 37.

⁵⁷⁹ ELLIOT-MEISEL: Politics, Pride, and Precedent: The United States and Canada in the Northwest Passage. p. 217.

⁵⁸⁰ LASSERRE: China and the Arctic: Threat or Cooperation Potential for Canada. p. 5-6.

a *Snowdragon* nevű hajóval tudományos kutatás céljából megjelent az Északnyugati-átjárón, nem kis fejtörést okozva ezzel Kanadának.⁵⁸¹ Kanada a szuverenitása hangsúlyozása érdekében átnevezte az Arktisz-szigetcsoporthoz, így az 2006-óta *Canadian Internal Waters* néven jelenik meg minden fórumon,⁵⁸² továbbá azóta hadi flotta állomásozik a térség vizein.⁵⁸³

Nem lehet azonban evidenciaként venni, hogy az Északnyugati-átjárón a közeljövőben megnő a forgalom. *Lasserre* 2009-ben reprezentatív felmérést végzett, amelyhez a világ kereskedelmi hajóforgalmának 57%-át jelképező társaságoktól kért be információt arra vonatkozóan, hogy érdekeltek-e az arktiszi hajózásban. A felmérés eredménye azt mutatja, hogy főként az észak-amerikai társaságok érdeklődnek a jégolvadás nyomán megnyíló lehetőségek iránt, a többi társaság vagy egyértelműen nem érdeklődik, vagy jelenleg még nem tudja. Egyébként a megkérdezett társaságok közül az észak-amerikai és európai válaszadók többsége már jelenleg is bonyolít hajóutakat az Arktiszon.⁵⁸⁴

Az Északnyugati-átjáró jogi helyzete tehát csak annyiban tisztázott, hogy az jelenleg nem minősül nemzetközi szorosnak, a kanadai szuverenitás kérdése, valamint a jövőbeni minősítés bizonytalanságok halmazát alkotják.

4.3. Oroszország szuverenitása az arktiszi vizeken és az Északkeleti-átjáró jogi helyzete

Oroszország 10.000. km-es tengerparttal rendelkezik a Barents-, a Kara-, a Laptev-, a Kelet-szibériai- és a Csukcs-tenger mentén, így az arktiszi vízi világ életében jelentős szereppel bír.⁵⁸⁵

Az arktiszi államok közül Oroszországot érintette meg leginkább a szektorelmélet extrém verziójának szelleme, és a jég jelenléte miatt különleges térségként kezelték az Arktisz vizeit, amelyre nem feltétlen alkalmazhatóak az általános tengerjogi szabályok.

⁵⁸¹ TEEPLE: i.m. p. 60-61.; JAKOBSON, Linda: "China Prepares for an Ice-Free Arctic." *SIPRI Insights on Peace and Security*, No. 2010/2 March 2010. p. 5-6.

⁵⁸² Northwest Passage gets political name change. *The Edmonton Journal*, April 9, 2006. Canada.com.; MILLER, G. Robert M.: "Opinion: Canada and the Northwest Passage – Sovereignty versus Heritage." Jan. 14. 2009. *Digital Journal*. <http://www.digitaljournal.com/article/265204> (2011.01.21.)

⁵⁸³ Naval Operations in Arctic Waters. i.m. p. 32-40.

⁵⁸⁴ LASSERRE: Vers un autoroute maritime? Passages arctique et trafic maritime international. p. 16.

⁵⁸⁵ SIMARD, Camil: "Soviet Sovereignty in the Arctic Seas." *CARC*, Vol. 16. No. 4. 1988.

Először az 1916-os jegyzék, majd az 1926-os dekrétum tette egyértelművé, hogy a Szovjetunió minden felfedezett, és ezután felfedezésre kerülő földterület felett állami szuverenitást gyakorol a szektorként meghatározott háromszögletű területben. Az 1926-os dekrétum vízi területre nem vonatkozott, arra csak a jogtudomány próbálta kiterjeszteni az orosz szuverenitást, ezt azonban hivatalosan sosem ismerték el,⁵⁸⁶ viszont aktívan részt vettek az 1958-as tengerjogi egyezmények kidolgozásában, és háromnak részesévé is váltak, ahogyan az UNCLOS-nak is.

4.3.1. Oroszország és az Arktisz-vizek feletti szuverenitás

A cári Oroszország, a Szovjetunió, és az Orosz Föderáció felfogásában közös, hogy különböző jogcímekkel igyekeztek biztosítani az Arktisz vizek feletti szuverenitásukat.

4.3.1.1. Parti tenger az orosz Arktiszon

A forradalom előtti orosz jogtudósok a jogi doktrínáik java részét a nyugati elméletekből vezették le, így a tengerjoggal kapcsolatos alapvető téziseiket is, de a viszonylagos elkülönültség már ekkor is érezhető volt a felfogásukban.

a) Terminológiai probléma

1962-ben *Malinin* tért ki először részletesen a parti tenger terminológiai problémáinak kérdéseire, ugyanis felhívta a figyelmet arra, hogy a szovjet szabályozások egyike sem határozza meg pontosan azt, hogy milyen tengerjogi zónák húzódnak a partok mentén, és több fogalmat is használtak következetlenül egyazon területre: parti vizek, parti vizek sávja, a tenger határa menti övezet, vagy tengeri övezet.⁵⁸⁷ Legtöbbször azonban a parti tenger megjelölést használták – 22 tengerjoggal

⁵⁸⁶ OLENICOFF, S.M.: "Territorial Waters in the Arctic: the Soviet Position." Advanced Research Projects Agency, R-907-ARPA, ARPA Order No. 189-1.

⁵⁸⁷ MALININ: "K voprosu o pravovoi klassifikatsii vodnykh prostranstv" (On the Question of the Legal Classification of Water Expanses), 46 *Informatsionnyi sbornik. Morskoe pravo i praktika* (Information Handbook. Maritime Law and Practice) 1960. p. 13-19. in: BUTLER, William E.: "The Legal Regime of Russian Territorial Waters." *AJIL*, Vol. 62. 1968. p. 59.

kapcsolatos jogszabályból 8-ban, valamint 35 nemzetközi megállapodásban –, ugyanakkor például az államhatárokra vonatkozó normatív aktusban sem ezt a fogalmat használták, annak ellenére, hogy ez a jogszabály deklarálta a 12 tm-es szabályt. 1954-ben *Nikolaev* javasolta először a terminológia egységesítését,⁵⁸⁸ amelyet számos egyéb jogtudós is támogatott, így az 1960-as államterületről szóló jogszabály 3. cikkébe már ez a kifejezés került, ami a két évvel korábban, 1958-as tengerjogi kodifikáció eredményeinek is megfelelt.⁵⁸⁹

A cárizmus ideje alatt *F. F. Martens* úgy vélte, hogy a parti tenger minden tekintetben az állam tulajdona. Ennél enyhébb felfogást képviselt *Kazanszkij*, aki szerint az a parti állam birtokában van, de tulajdonképpen a nyílt tenger része, így az állami jogosítványok nem lehetnek abszolút jellegűek. A legengedékenyebb felfogást *Sivers* és *Stojanov* képviselte, akik arra fókuszáltak, hogy a parti tenger elsősorban a nyílt tengerhez tartozik, és a parti államnak csak korlátozott jogosítványai érvényesülhetnek az adott területen.⁵⁹⁰

A szovjet jogirodalom szerint a Szovjetuniónak nincs olyan parti tengeri területe, amelyen abszolút szuverenitást gyakorol, de vannak olyan részek, ahol speciális jogok illetik meg. *Belli* és *Orlenko* úgy vélte, hogy a parti tenger a nyílt tenger azon része, amelyen az államot speciális jogosítványok illetik meg. A Szovjetunió ugyan nem határozta meg a parti tenger kiterjedését, de ez nem lehet lényeges kérdés, hiszen egyébként határ és vámzónát, halászati övezetet, rádióállomást, megerősített biztonsági övezetet, illetve hajózás elől elzárt zónát létesített.⁵⁹¹ A háborús időszak után *Nikolaev* felfogását támogatták, aki a parti tengert a Szovjetunió integráns részének tekintette, az 1958-as tengerjogi egyezmények megszületését követően a hivatalos szovjet álláspontot pedig *Koreckij* összegezte, amely szerint a parti tengeren az állami szuverenitás legfőbb kifejeződése az a jog, amelyet idegen hajókkal szemben gyakorolhat.⁵⁹² Ugyanezt a nézetet osztotta *Durdenevszkij* és *Cserepakina* is.⁵⁹³

⁵⁸⁸ NIKOLAEV: Problema territorialnykh vod v mezhdunarodnom. prave (Problem of Territorial Waters in International Law) 54. 1954. p. 199-200. in: uo.p. 60.; BRADSHAW, Richard E.: "The Politics of Soviet Marine Security: Soviet Legal Doctrine and the Status of Coastal Waters." *Journal of Maritime Law and Commerce*, Vol. 10. No. 3. 1979. p. 412.

⁵⁸⁹ 1960 Statute on the Protection on the State Boundary of the USSR. Uo. p. 60.

⁵⁹⁰ Uo. p. 53.

⁵⁹¹ NIKOLAEV, p. 204. in: uo. p. 53.

⁵⁹² BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 53.

⁵⁹³ OLENICOFF: i.m. p. 37.

b) A parti tenger kiterjedése

Az első parti tengeri kiterjedésére vonatkozó kezdetleges rendelkezés egy 1786-ban, franciákkal kötött szerződésből származik, amelyben az állam az ágyúlövés szabályát ismerte el, és a 3 tm-es szabályt alkalmazták, mint a nemzetközi jog általános szabályát.⁵⁹⁴ *Martens* a lövészetben bekövetkezett fejlődést követve már inkább 10 tm-es határban állapította meg a parti tenger maximális kiterjedését, és később is az ágyúlövés szabályából kiindulva 6-20 tm között mozgott a parti tenger kiterjedése, ahogy az állam igényei is nőttek.⁵⁹⁵ A cárizmus alatt nem is volt általánosan elismert parti tengeri határ, de az 1958-as egyezmények előkészítésére szolgáló konferenciákon, illetve a Nemzetközi Jogi Bizottságban a szovjet képviselők már a 12 tm-es szabályt követték, és arra hivatkoztak, hogy ők már egy évszázada ezt a gyakorlatot követik.⁵⁹⁶ A különböző jogszabályokban viszont különböző kiterjedéseket határoztak meg, és a 12 tm-es szabály csak 1960-tól vált általánossá.⁵⁹⁷

Az 1960-as határokat megállapító jogszabály a normál alapvonalak módszerét alkalmazta. Ez a módszer eredetileg az 1920. október 14-i, Finnországgal kötött békeszerződés 3. cikkében jelent meg.⁵⁹⁸ A szerződés hatályvesztése után a jogirodalom szintén ebből az alapvonal-meghatározási módszerből indult ki. *Nikolaev* azonban felvetette annak lehetőségét, hogy esetleg a parthoz kapcsolódó jéglemezek külső pontjaitól is lehetne számítani a tengerjogi zónákat, javaslatát azonban nem támogatta a gyakorlat, ahogyan az 1958-as egyezményben megjelent egyenes alapvonal-számítási metódust sem.⁵⁹⁹

4.3.1.2. Történeti vizek és belvizek az orosz Arktiszon

⁵⁹⁴ BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 53.

⁵⁹⁵ OLENICOFF: i.m. p. 20.

⁵⁹⁶ BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 63.

⁵⁹⁷ A 12 tengeri mérföldes szabály alól kivételt csak azok az esetek jelenthetnek, amelyeket a szomszédos államokkal kötött nemzetközi szerződésekben meghatározott határok jelentik. BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 62.

⁵⁹⁸ Treaty of Peace (together with declarations and protocols relative thereto), Finland 5 March 1921. LNTS 91.

⁵⁹⁹ BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 63.; ld. BRADSHAW: i.m. 414-417.

Az orosz *vnutrennije vodi* kifejezést az angol nyelvű jogirodalomban igen gyakran *inland water* fordítással illették – amely az állam területén elterülő tavak, folyók vizét jelenti – *internal water* helyett – amely az alapvonaltól a szárazföld felé eső vízterületet jelöli –, ami a valódi jelentéstartalmat tükrözi. A belvízi területek (*internal waters*) a parti állam teljes szuverenitása alatt állnak, és hacsak nem egyenes alapvonal meghúzása következtében tettek szert belvízi minősítésre, a békés áthaladás jogát sem kell biztosítani az idegen hajóknak, így azok – a parti állam szándékától függően – teljes mértékben kizárhatóak a térségből. 1947-ben a Szovjetunió belvízként minősített minden kikötőt, valamint olyan öblöt, amelyek minden partja szovjet területnek minősült, és amelynek a szája nem haladta meg a 10 tm-es szélességet. Mivel ezt a kategorizálást az 1930-as hágai kodifikációs konferencián a szovjetek szerint senki nem vitatta, ezért a Szovjetunió arra a következtetésre jutott, hogy az államok többsége elfogadta ezeket a területeket szovjet belvízi térségnek.⁶⁰⁰ Ennek ellenére 1951-ben elvetették az 1947-es meghatározást, és úgy rendelkeztek, hogy belvízi státuszt olyan vízterületek kapnak, amelyek szárazföld által teljesen körbezártak, valamint olyan tengerek, amelyek partjai más olyan tengerrel vannak kapcsolatban, amelyek szintén ugyanahhoz az államhoz tartoznak. Példaként az Azovi- és a Fehér-tenger szolgált, ahol idegen államok számára a hajózás és a halászat is tilos volt, de ide sorolták a Kara-, a Laptev-, a Kelet-szibériai - és a Csukcs-tenger is.⁶⁰¹ *Bakhov* részlegesen visszatért az 1947-es megállapításokhoz, amikor a kikötők vizeit, a lehorgonyzó helyek vizeit, az öblöket és a tölcsértorkolatok vízterületét belvíznek minősítette, amennyiben ezek partjai ugyanahhoz az államhoz tartoznak, csakúgy, mint azokat az öblöket, amelyek ugyan egy állam partjai mentén fekszenek, de esetleg csatorna, vagy szoros miatt összeköttetésben vannak az óceánnal.⁶⁰²

Az első erre vonatkozó, tényleges jogi rendelkezés, az 1960-as államhatárokat megállapító jogszabály, szintén részletesen rendelkezett a szovjet belvízi területről, amikor deklarálta, hogy minden kikötő, öböl, vájat, öbölnél kisebb bemélyedés, tölcsértorkolat, tengerszoros, amelyek partjai kizárólag a Szovjetunióhoz tartoznak,

⁶⁰⁰ BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 54-55.

⁶⁰¹ KOROVIN: Mezhdunarodnoe pravo (International Law) 1951. p. 308 in: BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 55.; BUTLER William E.: "Some Recent Developments in Soviet Maritime Law." *International Lawyer*, Vol. 4. No. 4. 1970. p. 701.

⁶⁰² BAKHOV: Voenno-morskoj mezhdunarodno-pravovoi spravoechnik (Naval International Law Manual) 1956, p. 114. in: BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 55.

belvízi státusszal rendelkező vízterületek, ahogy azok is, amelyek *történetileg* orosz területeknek minősültek.⁶⁰³ Részletes felsorolást ugyan nem adott a jogszabály, hogy történeti jogcím miatt melyek azok a területek, amelyek belvíznek minősülnek, így Csimanovics írása mérvadó lehet, aki úgy pontosította a rendelkezéseket, hogy azok az öblök, amelyek szájának a szélessége kevesebb, mint 24 tm – az öblökre vonatkozó 10 tm-es szabályt az 1951-es angol-norvég halászati ügyben született ítélet óta nem alkalmazták –,⁶⁰⁴ kivétel nélkül a Szovjetunió integráns részének tekinthetőek, azok esetében, amelyek szája ennél szélesebb, viszont csak részben tekinthetőek szovjet területnek. Kivételt képeznek azok a 24 tm-nél szélesebb szájúak rendelkező öblök, amelyek történelmi jogcím folytán jogosultak a belvízi minősítéshez, így a Rigai-, a Chesk- a Chaun- és a Nagy Péter-öböl, valamint a Fehér- és az Azovi-tenger.⁶⁰⁵ Számos öblöt sorolt ide, azonban jogcímtől függetlenül – földrajzi vagy történeti okokból – gyakorlatilag az összes szovjet partok mellett futó minden szárazföld által valamennyire körbezárt egyébként tengernek nevezett vízterület, öböl és egyéb, kisebb – nagyobb bemélyedés is belvíznek minősül a szovjet szabályozás szerint.⁶⁰⁶

Történeti jogcím alapján tulajdonképpen olyan területeket vontak belvízi jogrend alá, amelyek különleges gazdasági és stratégiai szempontból fontosak a Szovjetuniónak, és általános jelleggel elmondható, hogy leginkább biztonságpolitikai megfontolások vezették a szovjeteket a történeti jogcímen való belvízi minősítéshez.⁶⁰⁷ 1957-ben fordult elő, hogy hivatalosan kellett állást foglalni a történeti vízként számon tartott Nagy Péter-öbölről, amely tulajdonképpen az egyik legfőbb tengerészeti támaszpont alig 10 mérföldre a kínai határtól.⁶⁰⁸ A belvízi minősítés ellen nemcsak a szomszédos Kína, hanem több nyugati állam is tiltakozott. Összevetve a történeti jogcímhez szükséges szokásjogban kialakult feltételeket, valamint a szovjet igényeket,

⁶⁰³ Uo. p. 56.; OLENICOFF: i.m. p. 24-25.

⁶⁰⁴ BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 58.

⁶⁰⁵ OLENICOFF: i.m. p. 25.; BUTLER, William E.: "Some Recent Developments in Soviet Maritime Law." *International Lawyer*, Vol. 4. No. 4. 1970. p. 701.

⁶⁰⁶ Történeti vagy földrajzi okok miatt a következő területek minősülnek belvíznek: (nyugatról-keletre haladva) Fehér-tenger, Mezen-öböl, Cheshsk-öböl, Penchora-tenger, Penchora-öböl, Khaypudyr-öböl, Bajdaratsk-öböl, Ob-öböl, Gjda-öböl, Yenisey-öböl, Pjasin-öböl, Tollya-öböl, Faddeya-öböl, Khatanga-öböl, Anabarsk-öböl, Olenek-öböl, Buorkhaya-öböl, Yansk-öböl, Selyakh-öböl, Ebelyakh-öböl, Gusinaja-öböl, Chaun-öböl, Koljuchin-öböl, Mechigmansk-öböl, Kresta-öböl, Anadyr-öböl, Karaga-öböl, Kamcsatka-öböl, Kronotsk-öböl, Penshina-öböl, Gizhiga-öböl, Shelikov-öböl. OLENICOFF: i. m. p. 25-26.

⁶⁰⁷ BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 59.

⁶⁰⁸ STROHL, Mitchell: *The International Law of Bays*. Martinus Nijthoff, 1963. p. 350.

tulajdonképpen megáll a történeti jogcím, hiszen a térségben hajózni korábban is szinte csak orosz hajók tudtak, a terület évszázadok óta orosz területnek minősült, így a folyamatos szuverenitás-gyakorlás megvalósult. Idegen államok tiltakozása viszont csak akkor vehető figyelembe, ha az kellőképpen manifesztálódik, ráadásul ezek a vízterületek zömmel be voltak fagyva, így különösebb érdeklődésre nem tarthattak számot. Abban az esetben viszont, ha elfogadjuk azt, hogy az 1930-as hágai kodifikációs konferencia hallgatása jóváhagyást jelent a belvízi minősítés tekintetében, akkor a szovjet belvízi jogrend nem támadható, vagyis az állam szuverenitása korlátozásoktól mentes az említett vizek felett. Az 1960-as jogszabályban megjelent listát nem tekintik taxatívnak, sőt, az 1960 után megjelent tengerjogi kézikönyvek az egyenes alapvonalak, és a part között elhelyezkedő vízterületeket is belvízként minősíti.⁶⁰⁹ Itt csak arra kell figyelni, hogy amennyiben az egyenes alapvonal meghúzása előtt az adott terület nem minősült történeti jogcím alapján belvíznek, akkor a békés áthaladás jogát biztosítani kell a belvízi jogrend ellenére is.

Más kérdés, hogy a történeti jogcímet már a XX. század elején is alkalmazták, viszont az 1960-as évektől az USA jég törő hajói megjelentek a térségben, főleg a Kara- és a Csukcs-tenger vidékén. A szovjet kormány tiltakozott a két tenger közötti Vilkickij-szoroson való átkelés ellen, mivel a szoros szovjet parti tengeren halad keresztül, és azon a haderő részét képező jég törő hajók nem jogosultak keresztülhajózni. A történeti jogcím nem került elő az érvelések között, annak ellenére, hogy a történeti vizeken, mint belvízen egyébként is tilos lenne bármiféle hajózási tevékenység a parti állam engedélye nélkül.⁶¹⁰

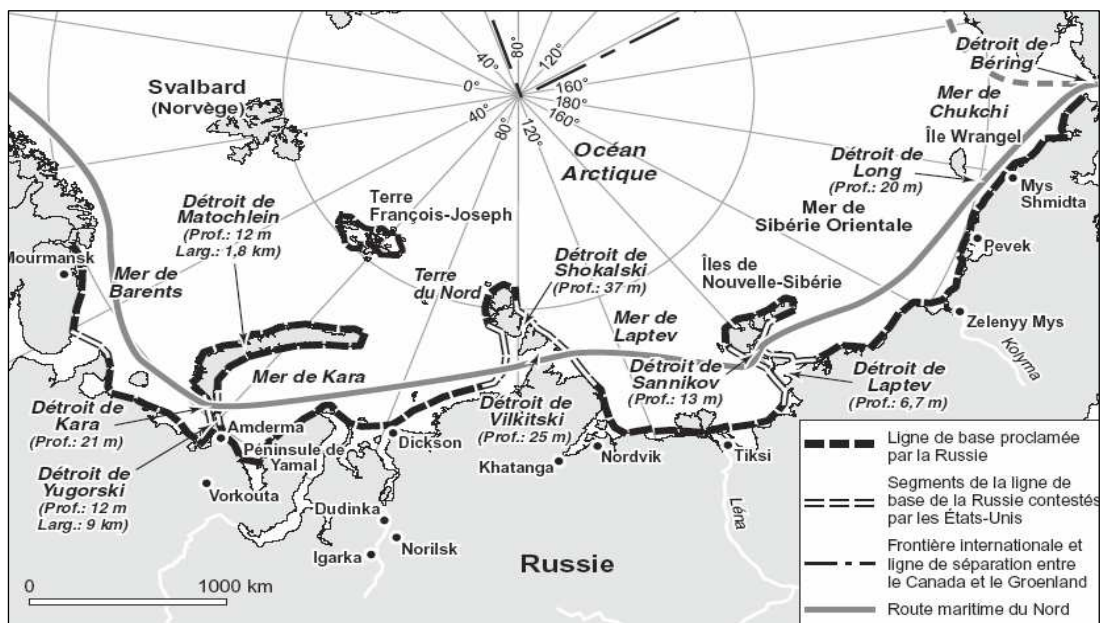
A jelenleg hatályos, 1998-as, az Orosz Föderáció belvizeiről, parti tengeréről és csatlakozó övezetéről szóló jogszabály 1. cikke egyértelműen kimondja, amit először az 1985-ös dekrétum deklarált, hogy az állam az egyenes alapvonalak módszerét alkalmazza.⁶¹¹ Ugyanazokat a területeket jelölte belvíznek az 1960-as államhatárokat megállapító jogszabály is.⁶¹² Az egyenes alapvonalaknak köszönhetően került belvízi státusz alá a Novaja Zemlja, a Szevernaja Zemlja és a Novoszibirszkije Osztrova szigetcsoportjainak vízterülete, és így az azokat keresztező Északkeleti-átjáró is, vagyis

⁶⁰⁹ BUTLER: The Legal Regime of Russian Territorial Waters. p. 56.

⁶¹⁰ BUTLER: Developments in Soviet Maritime Law. p. 702.

⁶¹¹ Ld. UNCLOS 11. cikk. SIMARD: i.m. p. 2.; KOVALEV: i.m. p. 2-3.

⁶¹² Ld. BUTLER, William, Elliot: *Northeast Arctic Passage*. Sijthoff & Noordhoff International Publisher, 1978. p. 90-92.

8. ábra Szovjetunió/Oroszország és az egyenes alapvonalak.

LASSERRE: Les détroits arctiques canadiens et russes: souveraineté et développement de nouvelles routes maritimes. p. 410.

ezek a területeken a békés áthaladás joga fennmarad. Az egyenes alapvonalak meghúzása a nemzetközi jog szabályainak megfelelően történt.⁶¹³ [8. ábra]

Az orosz gyakorlat örökölte a szovjet felfogást, vagyis általános elveken és keretszabályokon kívül nem szabályozták részletesen a kérdést. Több évtized távlatából, a történeti vizeken alapuló területszerzést leginkább az északi területek különösen zord időjárási viszonyai támogatták, ami miatt az orosz vizek a nemzetközi hajósforgalom érdeklődési körén kívül estek. Emiatt az 1980-as években dekrétumokkal hirdették ki, hogy mely vízterületeket tekintenek történeti okokból akkor még belvízi területnek, korábban ugyanis jogszabályi formában csak a Nagy Péter-öblöt minősítették annak 1957-ben.⁶¹⁴ Az 1984. február 7-én, illetve az 1985. január 15-én kelt dekrétumok ezen felül a Fehér-tengert, a Cseszkaja és a Bajdarackaja Gubi, valamint a Penzhinszkaja Guba területét minősítették hivatalosan is történeti víznek. A jogirodalom ezen túlmenően tipikusan történeti tengernek minősíti a Kara-, a Laptev-és a Kelet-szibériai-tengert, de ezeket konkrétan, hivatalos formában sosem deklarálták valóban történeti jogcím alapján belvízi jogrend alá tartozónak.⁶¹⁵ Megjegyzendő, hogy azzal Oroszország is tisztában van, hogy olyan vízterületet, amelyhez más állam partja is

⁶¹³ SIMARD: i.m. p. 2.

⁶¹⁴ Decree of the USSR Council of Ministers of 4 June 1957 (BUTLER fordítása); KOVALEV: i.m. p. 8.

⁶¹⁵ KOVALEV: i.m. p. 8.; PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 35.

kapcsolódik, kizárólag nemzetközi megállapodás útján lehetne történeti víznek minősíteni. Egyedül a Barents-tengert ismerték el egyértelműen nyílt tengeri területnek.⁶¹⁶

4.3.1.3. Zárt –tengerek az orosz Arktiszon

Elsősorban a szovjet jogtudományhoz köthető a zárt tenger koncepciója. Olyan tengereket tekint ilyennek a szakirodalom, amelyek jogi helyzete a belvízhez hasonlít, de a partjait több állam övezi, és csak egy kijárata van; Nagy Károly szavaival élve ezek „zsákutcaszerű” tengerek.⁶¹⁷ Az ilyen jellegű vízterülettel kapcsolatban a Szovjetunió törekvése az volt, hogy minden konkrét szabályozási jogot a parti államoknak kell fenntartani, és az idegen hajók hadihajóit pedig teljes mértékben ki kell tiltani a területéről.⁶¹⁸ Számos állam nem értett ezzel egyet, de az UNCLOS-ba bekerült nemcsak a zárt tenger, hanem a félig zárt tenger fogalma is.⁶¹⁹ Ez utóbbi olyan tenger, amelyet több állam vesz körül, és amelyet más tengerekkel, vagy óceánnal tengerszoros köt össze. Az ilyen tengerek parti államainak együtt kell működni közvetlenül, vagy nemzetközi szervezet útján a tengerjogi egyezményben foglalt szabályok megvalósításában, közlekedés szempontjából pedig nyílt tengernek minősülnek.⁶²⁰ Ezen túlmenően azonban a zárt tengerek problematikájának kidolgozása a jogtudomány feladata.

A második világháborút megelőzően a zárt tengereket nem nagyon emlegettek a jogirodalmárok, azt követően viszont olyan sok vita zajlott az USA és a Szovjetunió között a Balti –tenger tekintetében, hogy a szovjet jogtudósok megalkották a zárt tenger fogalmát. Nagy Péter kora óta sikertelenül próbálták meg az angolokat távol tartani a

⁶¹⁶ KOVALEV: i. m. p. 9.

⁶¹⁷ NAGY: i.m. p. 181.; ld. Memorandum on the Soviet Doctrine and Practice with Respect to the Regime of the High Seas prepared by the Secretariat, 21 November 1950, ILC 2nd session, UN Doc. A/CN.4/38. p. 5.

⁶¹⁸ A mare clausum – mare liberum ellentétpár eredetileg a grotiusi nyílt tengerek szabadsága és az azzal ellenétes felfogás ellentété jelölte, amelyből a grotiusi elgondolás terjedt el világszerte a XVI. századtól. Ennek ellenére folyamatosan felmerült a *mare clausum* alkalmazása az évszázadok során. Ld. THEUTENBERG, Bo, Johnson: "Mare Clausum et Mare Liberum." *Arctic*, Vol. 37. No.4. 1984. p. 481-492.

⁶¹⁹ UNCLOS 122. cikk Ezen egyezmény alkalmazásában a „zárt, vagy félig zárt tenger” két, vagy több állam által körülvevett és szűk kijáráttal egy másik tengerhez vagy óceánhoz kapcsolódó, illetve teljesen vagy elsősorban két vagy több parti állam parti tengeréből és kizárólagos gazdasági övezetéből álló öblöt, medencét vagy tengert jelent.

⁶²⁰ UNCLOS 123. cikk.

Baltikum térségéből, és elzárni a hajózás lehetőségét az idegen államoktól.⁶²¹ A zárt tengerek doktrínáját elsőként 1947-ben alkalmazták a Kaszpi-tengerre és az Aral-tóra, arra hivatkozással, hogy földrajzi elhelyezkedésük nyomán ezek inkább tekinthetők nagyméretű tavaknak, mint tengereknek,⁶²² amelyek tulajdonképpen olyan sekély öblök, amelyek történeti okokból a Szovjetunió integráns részének kellene tekinteni.⁶²³ Az Azovi-tenger és a Kaszpi-tó a zárt tengeri jellege, már csak a földrajzi körülmények miatt is, egyértelmű.⁶²⁴ Ellenben az északi területeken található tengerek esetében, ahol akár csak a szigetvilág, és szorosok vannak, amelyek elválasztják őket a többi tengeri területtől – és ennél fogva nyilvánvaló, hogy a hajózás számára jelentősebb, mint azok a zárt vizek, amelyeket akár alternatív megoldásként szárazföldön is körbe lehet járni – már jóval problematikusabbak a zárt tengeri minősítés tekintetében. Ennek nyomán alakult ki az a gyakorlat, hogy ugyan belvízi jogrend alá esnek a zárt tengerek, de a parti államok biztosítják a hajózás lehetőségét.⁶²⁵

Az első átfogó munka, amelyik a zárt tengerek problematikáját járta körbe *Dranov* 1948-as, a fekete-tengeri szorosokra vonatkozó műve volt, amely úgy foglalt állást, hogy a Fekete-tenger azért zárt tenger, mert az állam annak nyilvánította.⁶²⁶ *Dranov* tételét *Molodstov* a Balti-tengerre is alkalmazta,⁶²⁷ 1951-ben pedig már a Kaszpi-tengert is a zárt tengerek közé sorolták. Úgy rendelkeztek, hogy ezeken a területeken, hogy a kereskedelmi hajózás a parti állam engedélyével lehetséges, amennyiben a nemzetközi kereskedelmi forgalom miatt indokolt.⁶²⁸

⁶²¹ ALEXANDERSSON, Gunnar: *The Baltic Straits*. Martinus Nijhoff Publishers, 1982. p. 87.

⁶²² DURDENEVSKII - KRYLOV: *Mezhdunarodnoe pravo (International Law)* 1947, p. 237. OLENICOFF: i.m. p. 26.

⁶²³ KOROVIN: *Mezhdunarodnoe pravo (International Law)* 1951. p. 296. in: uo.

⁶²⁴ KOVALEV: i.m. p. 157-176.

⁶²⁵ DURDENEVSKII - KRYLOV: i.m. p. 309. in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 56.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 87.; A Kaszpi-tenger jogi helyzetével kapcsolatos problémákról részletesen lásd: JANUSZ, Barbara: "The Caspian Sea-Legal Status and Regime Problems." Chatham House, Russia and Eurasia Programme, REP BP 05/02, August 2005. p. 2-5. http://www.chathamhouse.org.uk/files/3273_bp0805caspien.pdf (2011.01.25.); MAMEDOV, Rustam F.: "International –Legal Status of the Caspian Sea in its Historical Development." *The Turkish Yearbook*, Vol. 30. 2000. p. 107- 137.

⁶²⁶ DRANOV: *Chernomorskie prolivy: mezhdunarodno-pravovoi rezhim (The Black Sea Straits: International Legal Regime)* 1948. p. 227. in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 56.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 87.

⁶²⁷ Molodstov, *Mezhdunarodno-pravovoi rezhim balfiiskikh proliovov (International Legal Regime of the Baltic Straits)*, 1950. in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 56.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 87.

⁶²⁸ DURDENEVSKII - KRYLOV: i.m. p. 309. in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 56.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 87.

Békeidőben a kereskedelmi hajók számára a zárt tenger közlekedés szempontjából nyílt tengernek minősül; ez alól csak a szorosokra vonatkozó szabályok kivételek. A parti államok hadihajói a másik állam parti tengerén túl is korlátozásoktól mentesen jogosultak hajózni, míg az idegen államok hadihajói számára nem lehetséges ugyanez.⁶²⁹

Vereshchetin hívta fel a figyelmet arra, hogy a nyugati jogirodalomban a zárt tenger (*mare clausum*) a nyílt tenger ellentétpárja (*mare liberum*), ezért *Malinin* a fogalmi zavarok elkerülése végett javasolta, hogy a zárt tenger fogalmát váltsa fel a regionális tenger (*regional sea*) elnevezés, de ez utóbbi nem terjedt el. Négy kritériumot határozott meg, amelyek esetében erről a tengerjogi kategóriáról lehet beszélni: (1) a part egyedülálló földrajzi formációja, (2) amelyet meghatározott számú állam fog közre, (3) de amelyet szűk tengerszorosok kötnek össze a tengerrel, (4) és amely vízterületen nincs nemzetközi hajózási útvonal.⁶³⁰

Malinin és *Vereshchetin* is egyetértettek abban, hogy a biztonságpolitikai szempontok döntő szerepet játszanak abban, hogy egy vízterületet zárt tengernek lehessen minősíteni, ezért annak érdekében, hogy elfogadhatóvá tegyék az elméletüket, mindketten szorgalmazták, hogy az idegen kereskedelmi hajókat ne lehessen kitiltani azok területéről.⁶³¹ Ennek ellenére már ekkor is elhangzottak olyan vélemények, hogy a zárt tenger koncepciója kétség kívül a nyílt tengerek szabadságának veszélyeztetését jelenti.⁶³² Az 1958-as kodifikációs konferencián leszögezték, hogy a Balti-tengeren található Finn-öböl és a Bothain-öböl nyílt tengerrészek, valamint azt, hogy a Balti-tengeren húzódó tengerszorosok nyílt tengereket összekötő nemzetközi szorosok. Ezzel szemben a szovjet jogtudósok régi, történeti szerződésekkel, egyezményekkel bizonygatták, hogy a Balti-tenger, és annak szorosai zárt tengert képeznek. Az 1857-es

⁶²⁹ BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 57.; MEADE, J. F.: "The Great Territorial Sea Squabble." *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 95. No. 794. 1969. p. 49.; BRADSHAW: i.m. p. 421.

⁶³⁰ MALININ: "K voprosu o pravovoi klassifikatsii vodnykh prostranstv" (On the Question of the Legal Classification of Water Expanses), 46 *Informatsionnyi sbornik. Morskoe pravo i praktika* (Information Handbook. Maritime Law and Practice) 13-19 (1960). in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 57.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 88.

⁶³¹ VERESHCHETIN: *Svoboda sudokhodstva v otkrytom more* (Freedom of Navigation on the High Seas), 1958. p. 7.; MALININ: i.m. p. 13-19. in: BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 58.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 88.

⁶³² DE HARTINGH, France. *Les Conceptions Soviétiques du Droit de la Mer*. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1960. p. 30.; GIVEN, D.W.: "The Sea of Okhotsk: USSR'S Great Lake?" *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 96. No. 811. 1970. p. 49.

Dániával kötött *Sound Dues Convention* valóban úgy rendelkezett, hogy a balti-szorosok a Baltikum államainak felügyelete alatt állnak, az 1780-as, és az 1800-as semlegességi egyezmények, valamint az 1907-es orosz –német titkos *mare clausum egyezmény* mind alátámasztják a szovjet érveket. Emiatt a szovjet állam alapvető érdekekre is hivatkozva kitartott a zárt tengeri minősítés mellett. Azok az államok, akik viszont ellenzik, különleges rezsim alá helyeznék az olyan vizeket, amelyeknél Oroszország parti állam: a Fekete-tengert és a Balti-tengert.⁶³³

Összességében elmondható, hogy a zárt tengeri minősítés problematikus, viszont kiválóan példázza az orosz attitűdöt, vagyis ha nincs jogcím az exkluzív szuverenitás gyakorlására, akkor csinálnak.

4.3.2. Az Északkeleti-átjáró nemzetközi jogi státusza: a békés áthaladás joga és az orosz szuverenitás

Az Északkeleti-átjáró az Atlanti-és a Csendes-óceánt – vagyis két nyílt tengeri területet – köti össze Oroszország szibériai partjai mentén. Kezdetben a vikingek kerestek új útvonalat a prém-és elefántkereskedelem számára, majd 1525-ben az Orosz Birodalom kezdte el keresni az Északkeleti-átjárót, majd számos nemzet hajósai követték, végül 1648-ban sikerült először bizonyítani a létezését, az 1700-as években pedig *Bering* expedíciói során elkészítették az útvonal részletes térképét, az útvonal első teljes megtétele pedig a svéd *Nordenskiöld* nevéhez fűződik 1878 és 1879 között. A jég jelenléte miatt a hajózás igen nehézkes, ennek ellenére az átjáró a szovjet érában jelentős nemzeti útvonallá vált.⁶³⁴

Az útvonal Murmansknál kezdődik, a Bering-tengeren fut keresztül, északon megkerüli a Novaja Zemlja szigetcsoporthoz, majd a Kara-tengeren folytatja az útját a Szevernaja Zemlja után, illetve a Vilkickij-szoroson át kijut a Laptev-tengerre, ahol két ágra szakad. A déli ág a Dimitri Laptev-szoroson, az északi ág pedig a Sannikov-szoroson keresztül halad tovább, és éri el a Kelet-szibériai-tengert, ahol ismét kettéválk az út, és egyik ága a Medvezhi-szigetekenél, míg másik ága a Wrangel-sziget déli

⁶³³ OLENICOFF: i.m.p. 26-27.; ALEXANDERSSON: i.m. p. 89.

⁶³⁴ FRANCKX, Erik: "The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol.18. No. 2. 2009. p. 327.; Az orosz/szovjet arktiszi hajózás történetéről részletesen ld: HILL, Alexander: "Russian and Soviet Naval Power and the Arctic from the XVI. Century to the Beginning of the Great Patriotic War." *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 20. 2007. p. 359–392.

9. ábra Az Északkeleti átjáró fő vonulata.

LASSERRE, Frédéric: "De nouvelles routes maritimes dans l'Arctique?" Le Cercle Polaire, March 2007. http://www.lecerclepolaire.com/articles_archives/lasserre_nord_ouest.html (2011.03.19.)

résznél halad tovább, és a Bering-szoroson keresztül éri el a Csukcs-tengert. 1965-ben amerikai jégtörő hajók megkísérelték a szovjet szigetek – a Novaja Zemlja, a Severnaja Zemlja, és az Új-szibériai-szigetek – kikerülésével, azoktól északra megtenni az útvonalat, de a jég miatt megállásra kényszerültek, és kénytelenek voltak az útvonal eredeti vonalát követni.⁶³⁵ Azóta számos variáció felmerült, de a fő útvonal továbbra is ez maradt.[9. ábra: szaggatott kék görbe]

Az öt tenger közül négyhez jelentős kontinentális talapzat tartozik, és elméletileg mindegyik alkalmas a vízfelszíni hajózásra, de a jégtakaró vastagsága eltérő. A Barents-tenger részben mentes a sarkvidéki jégtől a Ferenc József –szigetek, valamint a Golf-áramlat meleg vizének köszönhetően, így hajózás céljából ez a legideálisabb tenger.

A Kara-tenger szintén viszonylag védettebb, a Vilckickij-szoros azonban már a térség legnehezebben hajózható területe, a Laptev-tenger pedig az év nagy részében jéggel borított, viszont a Dimitri Laptev- és a Sannikov-szorosok már nem jelentenek különösebb kihívást, hiszen az Új-szibériai-szigetek védik a jégmozgásoktól. A folyótorkolatok miatt a partokhoz közel a Laptev- és a Kelet-szibériai-tengerek is jól

⁶³⁵ PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 22-23.; THEUTENBERG, Bo Johnson: "The Arctic Law of the Sea." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 52. 1983. p. 19-20.

hajózhatóak, ám északabbra mindkettő igen jeges, ahogy a Csukcs-tenger, ahol a jég sosem éri el a parttól 75 mérföldre található Wrangel-sziget déli részét.⁶³⁶

Annak köszönhetően, hogy az Északkeleti-átjáró viszonylag jól követi a partvonalat, az Északnyugati-átjáróval ellentétesen, mintegy 70 éve nyitva áll az orosz/szovjet tengeri kereskedelem számára.⁶³⁷

Az egykori szovjet gyakorlat egyértelművé tette, hogy az Északkeleti-átjárót nemzeti útvonalnak, szovjet joghatóság alatti területnek tekintik annak ellenére, hogy ezt a tényt sohasem foglalták jogszabályba, viszont az útvonal által érintett vizek tekintetében számos olyan jogi rendelkezés született, amelyek kihatnak annak jogi helyzetére is.⁶³⁸ Sőt, *Milovszkij és Glazunov az angol-norvég halászati ügyre* visszautalva 1970-ben olyan állásfoglalást tett, mi szerint az Északkeleti-átjáró olyannyira nemzeti útvonal, mint Norvégiánál az Indreleia-útvonal.⁶³⁹ Az említett ügyben Norvégia esetében jóváhagyták az egyenes alapvonalak alkalmazását a part menti szigetek körül, így a szigetek, és a szárazföld közötti vízterület – ahol az az Indreleia-útvonal is húzódik – belvíznek minősült. A szovjetek úgy vélték, hogy ugyanezen okok miatt az Északnyugati-átjáró is belvízen vonul át, így indokolt, hogy az átjáró is nemzeti útvonalnak minősüljön. Hosszú időn keresztül tartották is ezt a nézetet, majd 1988 novemberében együttműködést ajánlottak a norvégoknak, amelynek célja az volt, hogy felbecsüljék az Északkeleti-átjárón való egész éves hajózás lehetőségeit.⁶⁴⁰

4.3.2.1. Az idegen államok orosz vizeken való hajózására vonatkozó szabályok

Az Északkeleti-átjáró az orosz partok mentén húzódik, óhatatlanul érintve az orosz parti tengereket és a belvízi státusszal rendelkező területeket.

⁶³⁶ PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 27.; THEUTENBERG: The Arctic Law of the Sea. p. 20.; LEXANDROV, Vitaly: Sea "Ice in the Laptev Sea and Ice export to the Arctic Ocean: Results from Satellite Sensing and Numerical Modeling." *Journal of Geophysical Research*, Vol. 105. No. C7. 15. 2000. p. 17,143-17,159.

⁶³⁷ The (political) opening of the Northern Sea Route. October, 2009.

http://www.lecerclepolaire.com/En/newsviews/route_du_nord_news.html(2011.01.22.)

⁶³⁸ PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 28.; OLENICOFF: i.m. p. 28.

⁶³⁹ OLENICOFF: i.m. p. 28.

⁶⁴⁰ DUNLAP William V. – HOCKNELL, Peter: *Transit Passage in the Russian Arctic Straits*. IBRU, 1996. p. 8.

Az 1958-as tengerjogi kodifikációt megelőzően a szovjet állam már kiforrt rendszerrel rendelkezett az idegen kereskedelmi és hadihajók közlekedését tekintve. 1921-ben ugyan rögzítették, hogy békeidőben minden kereskedelmi hajót megillet az áthajózás a tiltott zónákon kívül, azért mert az állam megengedi.⁶⁴¹ 1936-ban *Szeptovickij* írt először arról, hogy a békés áthaladás joga a nemzetközi jog általános szabályait képezi, ami nem ellentétes a parti állam azon jogával, hogy bizonyos területeket hajózásmentes övezetnek minősítsen a nemzeti, mind az idegen hajók számára.⁶⁴²

Az 1950-es években egyre többen beszéltek a békés áthaladás jogáról,⁶⁴³ és 1956-ban már úgy fogalmaztak, hogy a Szovjetunió nem tiltja meg idegen államok kereskedelmi hajóinak a parti tengeren való keresztülhajózását, de a hajóknak követniük kell az ajánlott útvonalakat, és nem léphetnek be a hajózás előtt elzárt területekre, emellett azt is kijelentették, hogy a Szovjetuniónak vitathatatlan joga van a parti tengerén haladó nem katonai hajók feletti joghatósághoz.⁶⁴⁴ Emellett ekkortól nem, mint jog nevezték meg, hanem mint a parti állam kegyét az idegen hajók felé.⁶⁴⁵ Az 1927-es államhatárok védelméről szóló jogszabály egyáltalán nem említette a békés áthaladáshoz való jogot, viszont úgy rendelkezett, hogy az összes civil hajó, ami szovjet parti tengereken tartózkodik, függetlenül attól, hogy melyik állam lobogója alatt fut, a szovjet határvédelmi hatóság felügyelete alatt áll, bármikor megállítható, valamint a szállítási okmányai bemutatására kötelezhető. Amennyiben megsértik ezeket, akkor a szovjet hatóságnak joga van letartóztatni az elkövetőket.⁶⁴⁶

Az 1958-as a parti tengerről és a csatlakozó övezetről szóló genfi egyezményt a Szovjetunió 1960. október 20-án ratifikálta, és 1964. október 1-jén lépett hatályba. *Rodionov* és *Schmigelskij* arra a szovjetek számára is jelentős rendelkezésre fókuszált, amely szerint a parti állam nem akadályozhatja a kereskedelmi hajók békés áthaladását

⁶⁴¹ BUTLER: Soviet Concepts of Innocent Passage. p. 115.

⁶⁴² SHEPTOVITSKIJ: Morskoe pravo. Leningrad, 1936. p. 34. in: BUTLER, William Elliot: "Soviet Concepts of Innocent Passage." *Harvard International Law Club Journal*, Vol. 7., No. 1. p. 120.

⁶⁴³ IMENITOV: Sovetskoe morskoe i rybolovnoe pravo. Moscow, 1951. p. 21.; KOROVIN: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1951. p. 302-303.; NIKOLAEV: Problema territorialnykh vod v mezhdunarodnom prave. Moscow, 1954. p. 242-246. in: uo. p. 121.

⁶⁴⁴ BAKHOV: Voенно-морскои mezhdunarodno-pravovoi apravochnik. Moscow, 1956. p. 85-87. in: uo. p. 122.

⁶⁴⁵ KOZHEVNIKOV: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1957. p. 210.

⁶⁴⁶ 1927 June 15 Statute for the Protection of the State Borders of the USSR, 23; 25.és 26. cikk. in: uo. p. 116.

a parti tengeren.⁶⁴⁷ Más jogtudósok azt emelték ki, hogy az 1960-as államhatárok védelméről szóló jogszabály az 1958-as egyezménytől elvonatkoztatva diszpozitív rendelkezést tartalmaz az áthaladással kapcsolatosan,⁶⁴⁸ amíg mások elismerték, hogy ezentúl a parti tengerek jogállását az egyezmény szabályozza.⁶⁴⁹

Az 1960-as államhatárok védelméről szóló jogszabály szabályozta először, és részletesen az idegen államok békés áthaladásának jogát a szovjet parti tengeren.⁶⁵⁰ A jogszabály úgy fogalmaz, hogy minden nem katonai hajónak jogában áll a békés áthaladáshoz a szovjet parti tengereken. Az áthaladás alatt a parti tengeren való haladást kell érteni, amelynek célja a belvízi területekre való belépés, azokon való áthaladás, vagy a belvízi felől a parti tengeren át a nyílt tenger elérése. Az áthaladás abban az esetben békés, ha követi a szokásos hajózási útvonalat, vagy azt, amelyet a kompetens hatóság jelölt ki, valamint ha a hajó elkerüli a hajózás elől elzárt területeket. Abban az esetben, ha a hajó megrongálódás miatt meg kell, hogy sértse a békés áthaladás jogának szabályait, ezt a tényt azonnal jeleznie kell a parti hatóságnak.⁶⁵¹

Az 1958-as parti tengerről és csatlakozó övezetről szóló egyezménnyel szemben – amely mind a kereskedelmi, mind a hadihajók számára deklarálta a békés áthaladás jogát –, a szovjet szabályozás az idegen lobogó alatt futó hadihajók számára előzetes engedélyezési eljáráshoz kötötte az áthaladás lehetőségét. A Szovjetunió ugyanis fenntartást tett az egyezmény ezzel kapcsolatos 23. cikkéhez.⁶⁵² Eszerint a szovjet parti tengeren áthaladni szándékozó hadihajóknak a hajózás megkezdésétől számítva legkésőbb 30 napon belül a szovjet külügyminisztérium engedélyét kell kérnie. Ugyanezen szabályok alá esnek a tengeralattjárók, akik engedély esetén is a vízfelszínen kötelesek haladni. Ez alól csak az az eset képez kivételt, amikor állam-és kormányfőket szállít vagy kísér a hadihajó, továbbá az, ha természeti katasztrófa vagy a hajót ért

⁶⁴⁷ SCMIGELSKIJ – IASINOVSKIJ: *Osnovy sovetskogo morskogo prava*. Moscow, 1959. p. 30. ; LISOVSKIJ: *Mezhdunarodnoe pravo*. Moscow, 1961. p. 155. in: uo. p. 123.

⁶⁴⁸ SCMIGELSKIJ – IASINOVSKIJ: i.m. p. 33-35.; KOZHEVNIKOV: *Mezhdunarodnoe pravo*. Moscow 1964. p. 218. in: uo. p. 123.

⁶⁴⁹ SILING: *Morskoe pravo*. Moscow, 1964. p. 60-62. ZHUDRO: *Morskoe pravo*. Moscow, 1964. p. 94.; LEVIN-KALIUZHNIA: *Mezhdunarodnoe pravo*. Moscow, 1964. p. 195. in: uo. p. 123-124.

⁶⁵⁰ Ld. BUTLER, William Elliot: "Innocent Passage and the 1982 Convention: The Influence of Soviet Law and Policy." *AJIL*, Vol. 81. 1987. p. 333.

⁶⁵¹ 1960 August 5 Statute on the Protection of the State Border of the USSR, 15.; 17-18. cikk.

⁶⁵² Ld. OLENICOFF: i.m. p. 33.; A Szovjetunió által az egyezményhez tett másik fenntartás a 20 cikket érinti, amely szerint a szovjet hajók idegen államok parti tengerén immunitást élveznek, és az egyezmény 20. cikkében foglalt intézkedések csak a lobogó államának beleegyezésével foganatosíthatóak. BUTLER: *The Legal Regime of Russian Territorial Waters*. p. 65.

súlyos kár miatt kénytelen a hadihajó a szovjet parti tengerbe belépni.⁶⁵³ A hadihajó fogalmát azonban a szovjet gyakorlat igen tágan értelmezi, tekintettel arra, hogy az amerikai parti őrséghez tartozó jégtörő hajókat is idesorolta.⁶⁵⁴

Ha a Szovjetunióknak az lett volna a szándéka, hogy teljesen megtiltsa az idegen hadihajók közlekedését a parti tengerén, akkor az egyezmény 15. cikkéhez fűzött volna fenntartást, amely megtiltja, hogy a parti állam megakadályozza a békés áthaladás jogának gyakorlását.⁶⁵⁵ Tekintettel arra, hogy a szovjet jogszabályban az áthaladás joga magában foglalja a parti tengerről a belvizekre való haladást is, ezért semmiképpen sem tekinthetjük úgy, hogy a Szovjetunió kizárólagos joghatóságot akart volna gyakorolni a területén.

4.3.2.2. Az Északkeleti – átjáró: nemzetközi szoros?

a) Az Északkeleti-átjáró forgalma

Az útvonal vitathatatlanul nyílt tengereket kötnek össze, a funkcionális feltétel tekintetében pedig nyilvánvaló, hogy az Északnyugati-átjáró fontos hajózási útvonal Ázsia és Európa között, amely a hajózási szezonban igen sűrű forgalmat bonyolít, annak ellenére, hogy csekély azon hajók száma, amelyek nem valamelyik orosz kikötőbe tartanak, hanem csak áthajóznak azon.

A jeges környezet sokáig nem tette lehetővé a nemzetközi hajóforgalmat, így az államban olyan érzet alakult ki, hogy a térség a kizárólagos tulajdona, ezért nyilvánvalóan ellenérzést szült az, hogy a szomszédos amerikai hajók kihasználták volna a területben rejlő logisztikai lehetőségeket.⁶⁵⁶

Az első szovjet-amerikai incidens 1924-re datálható, amikor a szovjet fél jegyzékben tiltakozott az ellen, hogy az USA megfigyelő állomást létesített a Bering-szorosnál elhelyezkedő Emma-öbölben, és emiatt többször is behajózott a szovjet parti tenger

⁶⁵³ 1960 August 5 Statute on the Protection of the State Border of the USSR, 2-3. cikk. PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 32.; BUTLER: Soviet Concepts of Innocent Passage. p. 118.; 126-127.

⁶⁵⁴ Ld. Northwind –incidens.

⁶⁵⁵ PHARAND: Innocent Passage in the Arctic. p. 33.; BUTLER: Soviet Concepts of Innocent Passage. p. 129.

⁶⁵⁶ TARACOUZIO, T. A.: *The Soviet Union and International Law*. The Macmillan Company, New York, 1935. p. 54.

területére anélkül, hogy a szovjet állam beleegyezését kérték volna, így megsértették a nemzetközi jogot. Az amerikaiak azzal védekeztek, hogy nincs egyértelmű határ megállapítva a két állam között, így nem lehet tudni, hogy hol végződik az amerikai terület, és hol kezdődik a szovjet.⁶⁵⁷

Az 1940-es években a háborús viszonyok között az északi vizek meglehetősen forgalmasak voltak, kihasználták annak stratégiai előnyeit.⁶⁵⁸ A hidegháború beköszöntével azonban a helyzet megváltozott. Az első incidensre 1955-ben került sor, amikor a szovjetek lelőtték az amerikai flottához tartozó kísérő repülőgépet, a *Neptune*-t, amely szerintük szovjet vízterület felett haladt, így megsértette a szovjet szuverenitást. A *Neptune-incidenst* számos egyéb eset követte. Az 1960-as államhatárok védelmére vonatkozó szabályok hatályba lépése után azonban egyértelmű volt, hogy a Szovjetunió szerint a kereskedelmi hajókat megilleti a békés áthaladás joga, míg a hadihajók, és a tengeralattjárók kizárólag előzetes engedéllyel léphetnek szovjet parti tengerre. Ez utóbbi feltétellel kapcsolatban akadt néhány incidens az amerikai parti őrség jégtörő hajóival, ezeket ugyanis a szovjet vezetés hadihajónak minősítette.

Ilyen volt 1965-ben az amerikai parti őrséghez tartozó jégtörő, a *Northwind* útja, amely Norvégia irányából indult, hogy ökológiai megfigyeléseket végezzen, mégpedig az Északkeleti-átjárón haladva. Útját árnyékként követték a szovjet ellenőrző hajók, végül erős diplomáciai nyomás miatt a Szevernaja Zemlját elérve Washington elrendelte a visszafordulást.⁶⁵⁹ 1967-ben az USA ismét próbálkozott, és ezúttal két – *Edisto* és *Eastwind* elnevezésű – jégtörőt küldött a térségbe, szintén a Barents-tenger felől. Ezúttal is eljutottak a Szevernaja Zemlja területéig, ott azonban a jég miatt kénytelenek voltak visszafordulni, hiszen az akkor jégmentes Vilkickij-szoroson való áthaladást a szovjet hatóságok nem engedélyezték. Arra hivatkoztak, hogy a 22 tm-nyi széles szoros vize parti tengernek minősül, az amerikaiak pedig a parti tengeren minden hajót megillető békés áthaladás jogával érveltek. A hajók végül inkább visszafordultak, és hosszú időre felhagytak az Északkeleti-átjárón való hajózás gondolatával.⁶⁶⁰ Ehhez

⁶⁵⁷ Uo. p. 55.

⁶⁵⁸ Ld. BRUBAKER, R. Douglas - ØSTRENG, Willy: "The Northern Sea Route Regime: Exquisite Superpower Subterfuge?" *Ocean Development & International Law*, Vol. 30. 1999. p. 299–331.; SMOLKA, H.P.: "Soviet Strategy in the Arctic." *Foreign Affairs*, Vol. 16. No. 2. 1938. p. 272–278.

⁶⁵⁹ OLENICOFF: i.m. p.13.

⁶⁶⁰ Ld. WELLS, R.D.: "The Icy 'Nyet'!" *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 94. No. 782. 1968. p. 73–79.

az is hozzájárult, hogy az USA nem rendelkezett olyan jégtrő hajókkal, amelyek megküzdhetek volna a térség természeti erőivel, így kerülni akarták azt a kínos helyzetet, hogy esetleg szovjet segítséget kelljen kérni, ha egy hajó elakad a jégben.⁶⁶¹

A Szovjetunió annak ellenére, hogy voltak idők, amikor egyértelműen nemzeti útvonalként kezelte az Északkeleti-átjárót, az 1958-as, a parti tengerre valamint a csatlakozó övezetre vonatkozó genfi egyezmény ratifikálása, és szabályainak az 1960-as határok védelmére vonatkozó szovjet jogszabályba való beépítése egyértelművé tette, hogy az adott vizek nincsenek elzárva az idegen államok hajói elöl, főként, ha még fizetnek is érte. Természetesen ez nem a békés áthaladás jogának biztosításáért adott összeg lett volna, hanem a nagy teljesítményű szovjet jégtrő hajók által nyújtott segítség ellenértéke.⁶⁶² A legtöbb esetben a hajózást leginkább a környezeti feltételek akadályozták, amelyekkel egy átlagos hajó, de még egy gyengébb teljesítményű jégtrő sem tudta felvenni a versenyt.

Először 1966-ban kezdtek el gondolkodni azon, hogy rendszeres kereskedelmi útvonallá alakítják az átjárót, a 27 napos próbaútra pedig 1967-ben került sor a német Hamburg és a japán Yokohama között.⁶⁶³ Ezzel azt kívánták bizonyítani, hogy az Északkeleti-átjáró a Szezei-csatorna alternatívája lehet [lásd a függelék 2. számú táblázatát], habár a szezei-válság idején a szovjetek nem akartak az arab szövetségeseiknek nehézséget okozni azzal, hogy betöltik az útvonal kiesése miatti űrt.⁶⁶⁴ Ennélfogva csak 1984-ben indult meg jelentősebb kereskedelmi forgalom Észak-Amerika és Európa között, zömmel szovjet vizeken keresztül.⁶⁶⁵ Hivatalosan 1987-ben nyilatkozott az akkori elnök, *Gorbacsov*, a Szovjetunió megnyitja az Északkeleti-átjárót idegen államok hajói előtt, amennyiben azok igénybe veszik a szovjet jégtrők segítségét, a szovjet *Tiksi* pedig a megbízó idegen állam rakományát szállítva charterjáratként funkcionált Hamburg és Osaka között.⁶⁶⁶

⁶⁶¹ OLENICOFF: i.m. p. 15.

⁶⁶² ARMSTRONG, Terence E.: "The Northern Sea Route in 1966." *INTER-NORD*, Vol. 10. 1968. p. 202-203; 332.

⁶⁶³ ANDERSON, Rajmond H.: Soviet to Open Its Arctic Route. *New York Times*, March 29, 1967. p. 1.; ARMSTRONG, Terence E.: "The Northern Sea Route in 1967." *INTER-NORD*, Vol. 11. 1970 p. 123.

⁶⁶⁴ ARMSTRONG, Terence: "The Northern Sea Route in 1968-70." *INTER-NORD*, Vol. 12. 1972. p. 118-119.

⁶⁶⁵ DUNLAP-HOCKNELL: i.m. p. 6.

⁶⁶⁶ FRANCKX: The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic. p. 329. DUNLAP-HOCKNELL: i.m. p. 7.; FRANCKX, Erik: "New Developments in the North-east Passage." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 6. 1991. p. 33; 33-40.

Látható, hogy lassan, de biztosan nemzetközi kereskedelem folytatására alkalmassá válik az útvonal. 1985 és 2003 között több száz hajó több ezer utat tett meg a térségben,⁶⁶⁷ az első hajó pedig, amelyik teljesen egyedül, szovjet jégtörő segítségével nélkül szelhetette át az útvonalat, az a francia *Astrolabe* volt 1991-ben.⁶⁶⁸ Hivatalosan azonban az útvonal nem tekinthető nemzetközi szorosnak.

b) A hajózás jelenlegi szabályozása az Északkeleti-átjárón

1990-ben született meg az a szabályozás, amely a jeges környezetben a hajózás biztonságát hivatott szavatolni, és amely ismét kiemelte az Északkeleti-átjáró nemzeti útvonal jellegét.⁶⁶⁹ Az előírások cél szerinti értelmezése nyomán pedig az is kiderül, hogy annak ellenére, hogy az Északkeleti-átjáró nyílt tengeri területeken is keresztülhalad, annak teljes területén érvényesülnie kell az előírásoknak, ez alól csak akkor lehet mentesülni, ha a hajó az út teljes hosszán orosz joghatóságon kívül marad. A probléma forrása lehet azonban az, hogy a szabályozás területi hatálya, így az Északkeleti-átjáró északi határa nincs meghatározva.⁶⁷⁰ A szabályozás ugyan megelőzte az Oroszországban 1997. március 12-én ratifikált UNCLOS-t, de rendelkezései bizonyos mértékben összhangban vannak a 234 cikk rendelkezéseivel, amely lehetőséget ad, hogy az 1990-es szabályozás kiterjedhet akár az alapvonaltól számított 200 tm-ig. Az időbeli hatály azonban hasonlóan,⁶⁷¹ hiszen a 234. cikk szerinti a szabályozási joghatóság addig áll fenn, ameddig a jég jelenléte a térségben hajózási akadályt okoz. Vannak azonban olyan tengerrészek, mint a Barents-tenger egy része is, amelyet nem borít jég az év 365 napján. Az 1990-es szabályozás ugyanakkor történelmi okokból kifolyólag, egész kiterjedésében egységesnek aposztrofálja az Északkeleti-átjárót, ezért, valamint a környezetvédelmi cél miatt a jogszabály értelmezésekor kellőképpen rugalmas szemléletet tanácsos követni.

⁶⁶⁷ Final Report of the Arctic Marine Transport Workshop, Appendix D.

⁶⁶⁸ FRANCKX: The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic. p. 329.; FRANCKX, Erik: "The Soviet Maritime Arctic, Summer 1991: a Western Account." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 1. 1992. p. 142-143.

⁶⁶⁹ Regulations for Navigation on the Seaways of the Northern Sea Route, Approved by the USSR Minister of Merchant Marine 14 September 1990. Angol nyelvű fordítás: www.morflot.ru/about/sevmorput/en/RULES%20OF%20NAVIGATION.doc (2011.01.24.)

⁶⁷⁰ FRANCKX: The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic. p. 332.

⁶⁷¹ FRANCKX, Erik: *Maritime Claims in the Arctic: Canadian and Russian Perspectives*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993. p. 315-318.

A térségben, illetve az útvonalon haladni szándékozó hajónak kérelmet kell beadnia az *Északi Tengeri Útvonal Hatósághoz*⁶⁷², amely megvizsgálja, hogy a hajó megfelel-e a biztonsági előírásoknak, és hogy a kapitánya kellően tapasztalt-e a jeges térségben való irányításhoz, és ha nem az, akkor kísérehajót kell kirendelni mellé.⁶⁷³ Ezen kívül a hajó tulajdonosának az esetleges környezeti károk miatt felelősségbiztosítással kell rendelkeznie, mielőtt belép az 1990-es szabályozás területi hatályára;⁶⁷⁴ továbbá csak az előre meghatározott útvonalon haladhat. Fontos kiemelni, hogy az engedély kizárólag hajózásra szól, tudományos kutatásra nem.

Oroszország számos nemzetközi környezetvédelmi célú egyezmény részese, így az 1990-es jogszabály keretszabályozásnak tekinthető, a részletszabályokat sokszor egyéb jogforrások tartalmazzák.⁶⁷⁵

c) Útban a nemzetközi rezsim felé?

Az Északkeleti-átjáró nemzetközi hajósforgalom előtti megnyitása az 1988-as szovjet-norvég megegyezéssel, valamint a *Fridtjof Naval Institute* kutatásával indult.

A Nemzetközi Északnyugati-átjáró Program (*International Northern Sea Route Programme – INSROP*) egy hat éven keresztül futó (1993-1999) kutatási együttműködés volt, a hajózás feltételeit és lehetőségeit, valamint a potenciális forgalomnövekedés minden lehetséges hatását vizsgálta a Novaja Zemljától a Bering-szorosig.⁶⁷⁶

Az átjáró a Panama- vagy a Szuézi-csatornával összehasonlítva 40%-kal rövidíti le az Észak-Európa és Északkelet-Ázsia, valamint Északnyugat-Amerika közötti távolságot. Habár a jég hajózási akadályt képez, de az említett csatornáknak is megvannak a maguk nehézségei, ráadásul a Közel-Kelet politikai instabilitása, az ázsiai

⁶⁷² A hatóság statútumát ld: Union of the Soviet Socialist Republics: Statute of the Administration of the Northern Sea Route attached to the Ministry of the Maritime Fleet, September 16, 1971. *ILM*, Vol. 11. 1972. p. 645-646.

⁶⁷³ Regulation 1990, 4. cikk.

⁶⁷⁴ Uo. 5. cikk.; Standard letter of the Head of the Northern Sea Route Administration addressed to the owners or masters of vessels (intending to sail the Northern Sea Route) Angol fordítás: http://www.morflot.ru/about/sevmorput/en/Commemorative_booklet.doc (2011.01.24.)

⁶⁷⁵ FRANCKX: The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic. p. 336.

⁶⁷⁶ DUNLAP- HOCKNELL: i.m. p. 8.

kalózkodások is az orosz területek felé billentik a mérleg nyelvét,⁶⁷⁷ ráadásul a globális felmelegedés előbb-utóbb a jéggel kapcsolatos kihívásokat is redukálja majd.⁶⁷⁸ A programban 14 ország több mint 450 kutatója működött közre, amelynek eredményeit könyvek, publikáció formájában közzétették, illetve egy 1999. november 18-20-án Oslóban tartott konferencián összegezték. Különböző forgatókönyveket dolgoztak ki, de a legfőbb cél, hogy a meglévő hajókkal, és az Oroszország által alkalmazott versenyképes tarifákkal biztosítsák a térségben a biztonságos hajózást. Természetesen célszerű lenne minél hatékonyabb jégtörő hajókat építtetni, ez azonban igen nagy befektetéseket igényelne. Emellett térképeken megjelölték a legsérülékenyebb ökoszisztémákat.⁶⁷⁹

A program egyik eredménye az az 1996-os orosz szabályozáscsomag,⁶⁸⁰ amely megreformálta az 1990-es hajózási feltételeket előíró jogszabályt. Az egyik ilyen útmutató a hajózásra, a személyzetre, valamint az engedélyezési eljárásra vonatkozóan tartalmaz kötelezően követendő szabályokat,⁶⁸¹ a másik pedig a hajó szerkezetére, állapít meg előírásokat.⁶⁸² Oroszország azonban eltökélt, hogy minél forgalmasabb, de egyben biztonságos útvonallá tegyék az átjárót, ezért már dolgoznak az új szabályozáson.⁶⁸³

Az Északkeleti-átjáró tehát szabadon hajózható, az iránymutatásokban meghatározott feltételek betartása, valamint díjfizetés ellenében. Az orosz díjszabás azonban magas, és nem áll arányban a cserébe kapott szolgáltatással, például a viszonylag jégmenetes nyári időszakban egy jégtörővel megerősített hajó is viszonylag gond nélkül képes

⁶⁷⁷ GALLAIS BOUCHET, Anne – GUIZIOU, François: "Piraterie : Perturbation de l'économie maritime?" Institut Supérieur d'Economie Maritime, Note de Synthèse N°128, Octobre 2010. p. 3-4.; PLOCH, Lauren – BLANCHARD, Christopher M. – MASON, Chuck, R. – KING, Rawle, O.: "Piracy off the Horn of Africa." Congressional Research Service, Sept. 28, 2009. p. 12-13.

⁶⁷⁸ Ld. RODRIGUES, J.: "The Rapid Decline of the Sea Ice in the Russian Arctic." *Cold Regions Science and Technology*, Vol. 54. 2008. p. 124–142.

⁶⁷⁹ Homepage of the international, multidisciplinary research programme INSROP <http://www.fni.no/insrop/> (2011.01.25.); RAGNER, Claes Lykke: *Northern Sea Route*. Stockholm, Arena Norden, 2008. p. 117-118.

⁶⁸⁰ Ld. TIMTCHENKO, Leonid: "The Northern Sea Route: Russian Management and Jurisdiction over Navigation in Arctic Seas". in: ELFERINK, Alex G. Oude - ROTHWELL Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Marinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001. p. 284-285.

⁶⁸¹ 1996 Guide to Navigating through the Northern Sea Route.

⁶⁸² 1996 Regulations for Icebreaker and Pilot Guiding of Vessels through the Northern Sea Route.

⁶⁸³ Russia prepares law on Northern Sea Route. 2009.02.13. BarentsObserver.com <http://www.barentsobserver.com/index.php?pid=802265&cat=16149&id=4557561&find=&forumpage=0&showall=#802265> (2011.01.28.)

végighajózni az útvonalat, viszont ennek ellenére teljes árú, igen magas díjat kell fizetnie, amely a közlekedési kedv gátját képezheti.⁶⁸⁴

Az UNCLOS alapján a parti államnak ugyan jogában áll rendelkezéseket elfogadni a parti tengeren történő békés áthaladásra vonatkozóan a hajózás biztonsága érdekében, de a külföldi hajók szerkezete, személyzete, felszerelése tekintetében nem, kivéve, ha az általánosan elfogadott nemzetközi szabályokat, illetve szabványokat juttatják érvényre.⁶⁸⁵ Ez a megszorító értelmezés az, ami a legnagyobb akadály a hatékony arktiszi környezetvédelem tekintetében, hiszen itt a védelem indokolná a megfelelő felszerelés előírását is. A parti állam szükség esetén a hajózás biztonsága érdekében meghatározott útvonalak használatát is előírhatja, különösen a tartályhajók, az atomhajtású hajók, továbbá a radioaktív és egyéb, természetüket tekintve veszélyes, vagy ártalmas anyagokat szállító hajók esetében.⁶⁸⁶ Sőt, a parti tengeren áthaladó idegen hajóktól a hajóknak nyújtott különleges szolgáltatások ellenértékeként díj is szedhető.⁶⁸⁷ Ennek tulajdonképpen megfelel az orosz szabályozás, hiszen az engedélyezési eljárás, valamint a vizsgálatok, az *Északi Tengeri Útvonal Hatóság* által nyújtott, kötelezően követendő előírások, és a szükség esetén a jégtörő hajó általi kíséret nemcsak a parti állam környezetének védelmét szolgálja, hanem az áthaladó idegen hajó biztonságos útját is. A kérdés csak az arányossággal kapcsolatban merül fel.

Összegezve: sem az Északnyugati, sem az Északkeleti-átjáró nem minősül nemzetközi szorosnak. Míg az előbbi kanadai belvizeken halad keresztül, a mai napig vitás az idegen államok áthaladási joga, addig az utóbbi zömmel orosz vizeken – belvízen, parti tengeren, kizárólagos gazdasági övezeten – halad keresztül, viszont nyitva áll a nemzetközi hajóforgalom előtt a megfelelő pénzösszeg befizetése miatt, amely a környezetvédelem biztosítása miatti orosz szolgáltatások ellenértéke.

⁶⁸⁴ RAGNER: i.m. p. 122.

⁶⁸⁵ UNCLOS 21. cikk 1.

⁶⁸⁶ Uo. 22. cikk.

⁶⁸⁷ Uo. 26. cikk.

5. AZ ARKTISZ KONTINENTÁLIS TALAPZATÁNAK JOGI HELYZETE

A 2007-es év fordulópontot jelentett az Arktisz történetében: a jégolvadás rekordot döntött,⁶⁸⁸ augusztusban pedig Oroszország az Északi-sark alatti kontinentális talapzatra kitűzték a zászlójukat, így deklarálva az afelett érzett kizárólagos jogosultságukat.⁶⁸⁹ Ezzel elindították a kontinentális talapzat felosztása iránti versenyt,⁶⁹⁰ amelyben a fő motiváló erő a kiaknázatlan kőolaj-és földgázkészlet.⁶⁹¹ Ahogy a kanadai külügyminiszter fogalmazott, ez nem a XV. század, nem zászlótűzéssel szerzünk területet,⁶⁹² viszont mindez felveti a kérdést: ki jogosult, jogosult-e egyáltalán bárki is az Arktisz kontinentális talapzatát megszerezni?

5.1. A kontinentális talapzatra vonatkozó jelenleg hatályos nemzetközi jogi szabályok

5.1.1. A kontinentális talapzat fogalma

A kontinentális talapzat földrajzi értelemben az a sekély tengerfenék, amely a szárazföldről képez átmenetet a kontinensek és szigetek körül a mélyebb tengerfenékhez; jogi szempontból pedig az állam szárazföldi területéhez kapcsolódó, állandóan vízzel borított tengerfenék, ahol a földrajzi összefüggés címén a parti állam speciális gazdasági jogokat élvez.⁶⁹³ Ahogy a Nemzetközi Bíróság is megállapította a

⁶⁸⁸ BORGERSON, Scott G.: "Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming." *Foreign Affairs*, Vol. 87. No. 2. 2008. p. 63.

⁶⁸⁹ KRAUSS, Clifford et al.: "As Polar Ice Turns to Water, Dreams of Treasure Abound." *The New York Times*, Oct. 10, 2005. <http://www.nytimes.com/2005/10/10/science/10arctic.html> (2011.01.28.)

⁶⁹⁰ KUNOY, Bjorn: "A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 76. 2007. p. 465.; BAEV, Pavel: "Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole." Jamestown Foundation, Occasional Paper, Washington, 2006. p. 3.

⁶⁹¹ Ld. HASSOL, Susan, Joy: "Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment." ACIA, 2004. p. 8. <http://www.amap.no/acia/index.htm> (2011.01.28.)

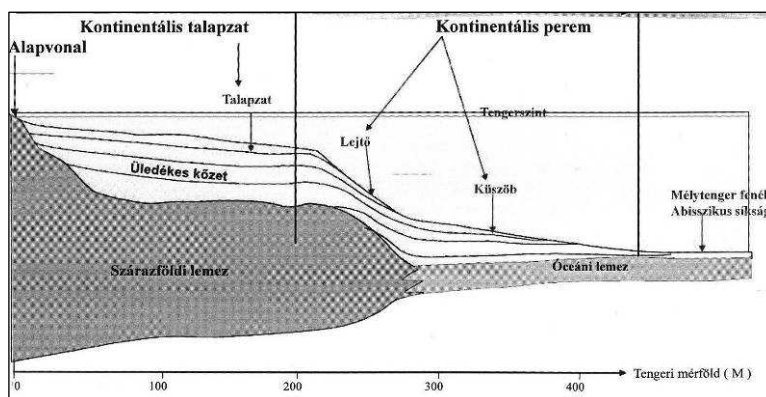
⁶⁹² CHIVERS, C.J.: *Russians Plant Flag on the Arctic Seabed*. Aug. 3, 2007. *The New York Times*. http://www.nytimes.com/2007/08/03/world/europe/03arctic.html?_r=1 (07.10.2010.), DODDS, Klaus: "Flag Planting and Finger Pointing: the Law of the Sea, the Arctic and the Political Geographies of the Outer Continental Shelf." *Political Geography*, Vol. 29. 2010. p. 63.

⁶⁹³ JARES, Vladimir: "The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: the Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009. p. 1272.; McDORMAND, Ted: "The Continental Shelf Beyond 200 Nm: Law and Politics in the Arctic Ocean." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 18. No. 2. 2009. p. 162-167.

Tunézia v. Líbia ügyben, a parti államok jogosítványai a kontinentális talapzaton kizárólag azon alapul, hogy az a parti állam szárazföldi meghosszabbítása.⁶⁹⁴

A kontinentális talapzat állami uralom alá vonásának története szorosan összefügg az államok nyersanyagéhségével. Az erre vonatkozó első igény az 1942-es, Venezuela és az Egyesült Királyság által kötött, a Paria-öbölre vonatkozó szerződésben merült fel, amely felosztotta a Venezuela és Trinidad közötti olajmezőket.⁶⁹⁵ Ezt követően a *Truman deklaráció* fektetett le részletes szabályokat a kontinentális talapzat jogi helyzetére vonatkozóan, amelyet a parti állam meghosszabbításának tekintett egészen addig, ameddig az állam afelett a szuverenitását biztosítani tudja.⁶⁹⁶ Ezt követően a tengerjog kodifikációja során külön egyezménybe foglalták a parti állam, és a kontinentális talapzat viszonyát, jelenleg pedig az UNCLOS szabályozza azt, amely a parti állam jogait a *Truman deklarációhoz* képest jelentősen csökkenti.⁶⁹⁷ Ez az USA esetében fontos tény, hiszen az UNCLOS-nak nem részese.

Az UNCLOS alapján a parti állam kontinentális talapzata (*continental shelf*) a parti tengerén

10. ábra A kontinentális talapzat.

KENDE, Tamás: Terület.

<http://www.nemzetkozijog.hu/> (2011.02.06.)

túlnyúló tenger alatti területek tengerfenékét és

altalaját foglalja magában, a szárazföldi területének egész természetes meghosszabbításán a kontinentális perem külső széléig, vagy a parti tenger szélességének mérésére szolgáló alapvonaltól számított 200 tm távolságig, ha a kontinentális perem külső széle nem terjed ki eddig.⁶⁹⁸ [10. ábra] A kontinentális perem (*continental margin*) a parti állam szárazföldjének elsüllyedt meghosszabbítását foglalja

⁶⁹⁴ *Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)*, Judgment, ICJ Rep.1982. p. 48. 47. pont.

⁶⁹⁵ Treaty Relating to the Submarine Areas of the Gulf of Paria, art. 1, Great Britain-N. Ir.-Venez., February 26, 1942, 205 LNTS 121.; O'CONNELL: i.m. p. 470.; McDORMAND: The Continental Shelf Beyond 200 Nm: Law and Politics in the Arctic Ocean. p. 163.

⁶⁹⁶ Ld. Truman Declaration.

⁶⁹⁷ DINH-DAILLIER-PELLET: i.m. p. 622-624.

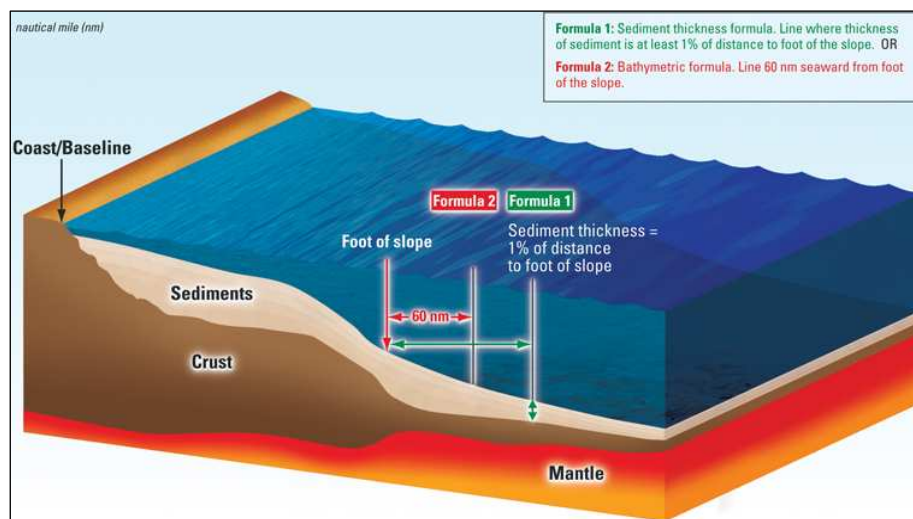
⁶⁹⁸ UNCLOS 76. cikk (1).; Az UNCLOS definíciójának elemeiről részletesen lásd, PHARAND, Donat: "The Continental Shelf Redefinition, with Special References to the Arctic." *McGill Law Journal*, Vol. 18. 1972. p. 536-546.

magában, és a talapzat (*shelf*), a lejtő (*slope*) és a küszöb (*rise*) tengerfenekéből (*seabed*) és altalajából (*subsoil*) áll. Nem foglalja magában a mélytenger medrét (*deep ocean floor*) az óceáni hátságokkal (*oceanic ridges*), illetve az alattuk fekvő altalajt.⁶⁹⁹

5.1.2. A parti állam kontinentális talapzatának kiterjedésére vonatkozó szabályok

A parti állam állapíthatja meg egyoldalú aktussal a kontinentális perem külső szélét minden olyan esetben, amikor a perem túlnyúlik az alapvonaltól számított 200 tm-ön, vagy

○ a legtovábbi rögzített pontokon át meghúzott vonal által, ha a pontok mindegyikénél az üledékes kőzetek vastagsága legalább 1 %-a

11. ábra A kontinentális perem megállapítására alkalmazható formulák.

Forrás: Determining of the limits of the extended continental shelf.

<http://continentalshelf.gov/missions/10arctic/background/shelf.html> (2011.02.06.)

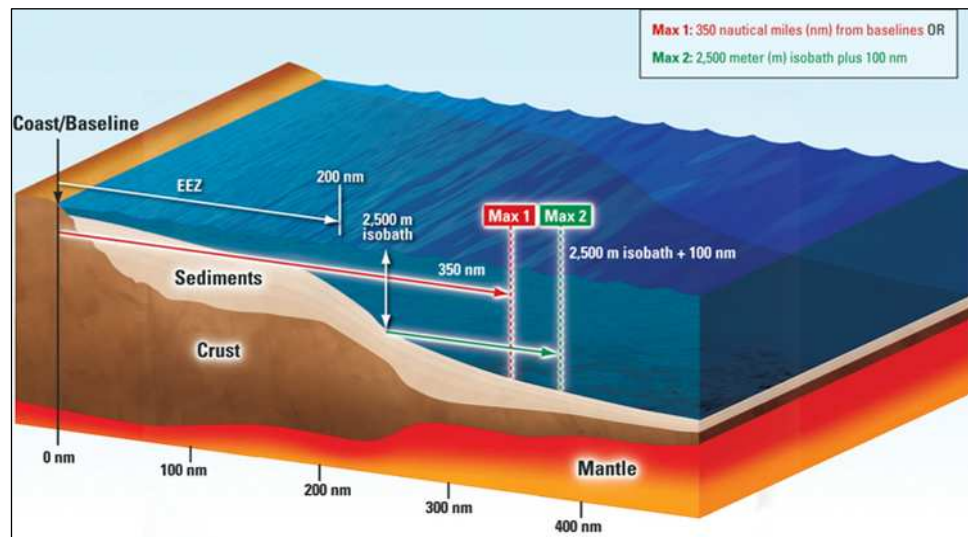
az ilyen pontoktól a kontinentális lejtő lábáig mért legrövidebb távolságnak (*Gardiner-formula/ír-formula/sediment thickness formula*) [11. ábra, Formula 1]; vagy

○ a legtovábbi rögzített pontokon át meghúzott vonal által, ha a pontok távolsága a kontinentális lejtő lábától nem több mint 60 tm (*Hedberg-formula/bathymetric formula/distance formula*).⁷⁰⁰ [11. ábra, Formula 2]

⁶⁹⁹ Uo. 76. cikk (3).

⁷⁰⁰ Uo. 76. cikk (4) a); KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outer Continental Margin. p. 469.; MACNAB, Ron: "The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76." *Ocean Development & International Law*, Vol. 35. 2004. p. 6-7.;

Ellenke
ző
bizonyíték
ok
hiányában
a
kontinentális
is lejtő
lábát a

lejtő alján a
lejtés
maximális

12. ábra A kontinentális talapzat külső határa.

Forrás: Determining the limit of the extended continental shelf.
<http://continentalshelf.gov/missions/10arctic/background/shelf.html> (2011.02.06.)

változásának pontjaként határozzák meg.⁷⁰¹

A kontinentális talapzat külső határa azonban nem nyúlhat túl az attól az alapvonalától számított 350 tm-ön (648 km), ahonnan a parti tenger szélességét mérik vagy a 2500 méteres izobáttól, a 2500 méteres mélységeket összekötő vonaltól mért 100 (185 km) tm-ön.⁷⁰² [12. ábra]

Ugyanígy a 76. cikk (5) bekezdésében megállapítottak ellenére a tenger alatti hátságokon a kontinentális talapzat külső határa nem nyúlhat az alapvonalától számított 350 tm-ön túl. Ez azonban nem vonatkozik azon tenger alatti kiemelkedésekre, melyek a kontinentális perem természetes alkotóelemei, úgymint a fennsíkjai (*plateau*), magaslati (*rise*), fedőköze (*cap*), sziklapadjai (*banks*) és hegynyúlványai (*spurs*).⁷⁰³

A parti állam rajzolja meg kontinentális talapzatának külső határait rögzített pontokat összekötő, szélességi és hosszúsági koordinátákkal meghatározott, legfeljebb 60 tm hosszúságú egyenes vonalakkal azokban az esetekben, ahol ez a talapzat túlnyúlik az attól az alapvonalától számított 200 tm-ön, ahonnan a parti tenger szélességét mérik.⁷⁰⁴

ORTOLLAND, Didier - PIRAT, Jean-Pierre: *Atlas géopolitique des espaces maritimes: frontières, énergie, pêche et environnement*. Editions Ophrys, 2008. p. 200.

⁷⁰¹ UNCLOS 76. cikk (4) b); KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin. p. 470.

⁷⁰² UNCLOS, 76. cikk (6); MACNAB: i.m. p. 7.; ORTOLLAND-PIRAT: i.m. p. 200.; KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin. p. 470.

⁷⁰³ UNCLOS 76. cikk (5).

⁷⁰⁴ Uo. 76. cikk (7).

A kontinentális talapzat az alapvonalától, számított 200 tm-ön belül a parti állam egyoldalú aktusával megvonható.⁷⁰⁵ Amennyiben a parti állam 200 tm-ön túl is igényt tart a kontinentális talapzat feletti kizárólagos állami jogosítványokra, akkor a 200 tm-ön túli rész tekintetében a határookra vonatkozó információt a parti állam a méltányos földrajzi részvétel alapján felállított *Kontinentális Talapzat Bizottságának* (*Commission on the Limits of the Continental Shelf- CLCS*) köteles benyújtani.⁷⁰⁶ A CLCS ajánlásokat tesz a parti államoknak a kontinentális talapzataik külső határainak megállapításával kapcsolatos kérdésekben, és amelyek alapján a parti állam által megállapított talapzathatárok véglegesek és kötelezőek.⁷⁰⁷ Ez a hovatartozási vizsgálat (*test of appurtenance*), amely arra irányul, hogy bizonyítsa, hogy az adott terület valóban annak az államnak a kontinentális talapzata, amelyik arra vonatkozóan igényekkel lép fel.⁷⁰⁸ A főszabály szerinti határok meghúzása azonban nem érinti a kontinentális talapzat elhatárolásának kérdését a szemben levő vagy szomszédos tengerparttal rendelkező államok között.⁷⁰⁹

A parti állam az ENSZ Főtitkáránál helyezi letétbe a tengerészeti térképeket, és a kontinentális talapzat külső határaitra vonatkozó adatokat, aki azokat közzéteszi.⁷¹⁰

5.2.3.A parti állam kontinentális talapzatának 200 tm-ön túli része és a CLCS szerepe

A CLCS 21 olyan tagból áll, akik a geológia, geofizika vagy hidrográfia szakértői, akiket az UNCLOS részes államai választanak állampolgáraik közül a földrajzilag arányos képviselő elvének betartásával.⁷¹¹

Amennyiben egy parti állam, a 76. cikkel összhangban, meg akarja állapítani kontinentális talapzatának 200 tm-ön túlnyúló külső határait, akkor haladéktalanul, de legkésőbb az UNCLOS-nak az adott állam tekintetében történő hatályba lépését követő 10 éven belül be kell nyújtania a CLCS-hez az igényt, és az azt alátámasztó tudományos

⁷⁰⁵ JARES: i.m. p. 1265.

⁷⁰⁶ UNCLOS II. jegyzőkönyv; KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outer Continental Margin. p. 466.

⁷⁰⁷ UNCLOS 76. cikk (8).

⁷⁰⁸ RIDDELL-DIXON: i.m. p. 345.; MACNAB: i.m. p. 3.

⁷⁰⁹ Uo. 76. cikk (10).

⁷¹⁰ UNCLOS 76. cikk (9); ld. 84. cikk.

⁷¹¹ UNCLOS II. sz. Melléklet 2. cikk (1); KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outer Continental Margin. p. 467.

adatokat. Egyidejűleg köteles megadni a bizottság azon tagjainak a nevét, akik részére műszaki-tudományos konzultációt nyújtottak.⁷¹²

A 10 éves szabály tekintetében az egyezményben részes államok között vita alakult ki, amelynek a szerződések jogáról szóló bécsi szerződés (*Vienna Convention on the Law of Treaties - VCLT*) alapján számottevő jelentősége van, ugyanis a szerződés rendelkezései szerint bármely szerződésben részes felek közötti utólagos megegyezés a szerződés értelmezésénél figyelembe veendő.⁷¹³ Végső soron az az informális megegyezés született, hogy elegendő, ha a 10 éves időszakban csak előzetesen jelzik, hogy szándékukban áll igénnyel fellépni a CLCS előtt a kontinentális talapzatuk 200 tm-ön túli határának delimitálása iránt.⁷¹⁴ Ez az állásfoglalás az UNCLOS egyszerűsített módosítási eljárásra vonatkozó szabályok szellemében,⁷¹⁵ valamint a felek későbbi módosításnak minősülő gyakorlatára vonatkozó szokásjog fényében⁷¹⁶ követendőnek minősül.⁷¹⁷ Tekintettel arra, hogy a 10 éves időszak még sok állam esetében nem járt le, és 2011. július 25-ig összesen 56 állam élt az igénylés lehetőségével, és eddig 51 esetben került konkrétan napirendre a kérdés, amiből 18 esetben állították fel az igényekkel konkrétan foglalkozó albizottságot, és mindössze 14 esetben született meg az ajánlás, ezért kiforrott gyakorlatról még nem beszélhetünk.⁷¹⁸

⁷¹² Uo. 4. cikk; Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Twenty-first session, 17 March-18 April 2008, UN Doc. CLCS/40/Rev.1. [Rules of Procedure] 45. A Az I. és II. számú mellékletet a 4. ülésen, 1998. augusztus 31 és szeptember 4. között fogadták el, a III. számú mellékletet a 13. ülésen, 2004. április 26-30. között fogadták el. Ld. Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Selected Documents of the Commission. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_documents.htm#Rules%20of%20Procedure (2011.02.06.)

⁷¹³ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, 1155 UNTS 331 [VCLT]. 31. cikk (3) bekezdés a) pont.; *Case Concerning the Territorial Dispute, (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*, Judgement [1994] ICJ Rep., 41. pont.

⁷¹⁴ Ld. Decision regarding the date of commencement of the ten-year period for making submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set out in article 4 of Annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea (29 May 2001). UN Doc. SPLOS/72. a) pont; Decision regarding the workload of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the ability of States, particularly developing States, to fulfil the requirements of article 4 of Annex II to the Convention, as well as the decision contained in SPLOS/72, paragraph (a). (20 June 2008.). UN Doc. SPLOS/183.; Ld. KUNOY, Bjorn: "The 10 Year Time Frame to Disputed Areas." *Ocean Development & International Law*, Vol. 40. 2009. p. 132.

⁷¹⁵ UNCLOS 313. cikk.

⁷¹⁶ Ld. KUNOY: The 10 Year Time Frame to Disputed Areas. p. 140.

⁷¹⁷ Uo. p. 132.

⁷¹⁸ Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to Article 76 paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm (2011.07.29.)

Az ENSZ Főtitkára nyilvántartásba veszi a beadványt, továbbá kiértésíti az összes tagállamot a beadvány tartalmáról azzal, hogy az értesítéstől számított 3 hónapon túl tűzi napirendre a beadvány tárgyalását, és legalább 60 nappal az ülés megnyílta előtt értesíti beadványt benyújtó tagállamot.⁷¹⁹

Amennyiben a CLCS másképp nem dönt, akkor 7 tagból álló albizottságok útján működik, amelyek tagjait kiegyensúlyozott módon jelölik, figyelembe véve a parti állam beadványának speciális elemeit. A beadványt benyújtó állam állampolgárságával rendelkező bizottsági tagok, és bármely bizottsági tag, aki a parti állam részére műszaki-tudományos segítséget nyújtott, a határok megállapítása tekintetében, nem lehet tagja annak az albizottságnak, amely az adott beadványt elbírálja. A beadványt benyújtó parti állam képviselői szavazati jog nélkül az adott eljárásban részt vehetnek.⁷²⁰

Az albizottságok ajánlásait a CLCS-hez nyújtják be, amely azt a jelen levő és szavazó tagjainak 2/3-os többségével fogadja el, amit aztán írásban juttatnak el a beadványt előterjesztőhöz, valamint a Főtitkárhoz.⁷²¹

A parti államok az ajánlás birtokában a megfelelő nemzeti eljárásokkal összhangban állapítják meg a kontinentális talapzat külső határait,⁷²² figyelembe véve azt, hogy a CLCS aktusai nem befolyásolják a szemben elhelyezkedő vagy érintkező partokkal rendelkező parti államok elhatárolását érintő ügyeket.⁷²³ Az ajánlást írásban juttatják el a beadványt előterjesztő tagállam, valamint a Főtitkár számára.⁷²⁴ Amennyiben a parti állam nem ért egyet a CLCS ajánlásaival, ésszerű határidőn belül köteles új vagy átdolgozott beadványt előterjeszteni.⁷²⁵ A CLCS ajánlása egyéb esetekben kötelező, és végleges.⁷²⁶

A CLCS munkájának egyik legfőbb támasza a *Tudományos és Technikai Útmutató* [Útmutató], amelyet 1999. május 13-án fogadták el,⁷²⁷ de számos alkalommal

⁷¹⁹ Rules of Procedure 50-52.

⁷²⁰ UNCLOS II. sz. Melléklet 5. cikk.

⁷²¹ Uo. 6. cikk.

⁷²² Uo. 7. cikk.

⁷²³ Uo. 9. cikk.; Rules of Procedure 46.

⁷²⁴ Rules of Procedure 53. 3.

⁷²⁵ UNCLOS II. sz. Melléklet 8. cikk.; Rules of Procedure 53. 4.

⁷²⁶ Rules of Procedure 53. 5.

⁷²⁷ CLCS/11 - Scientific and Technical Guidelines of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, 13 May 1999. [CLCS Guidelines]

módosítottak, illetve kiegészítettek.⁷²⁸ A CLCS ugyan nem kapott felhatalmazást az eljárási szabályainak kidolgozására, de mivel a feladata végzéséhez szüksége volt rá, ezért megalkothatta azokat.⁷²⁹

A legfőbb korlát a CLCS eljárásban az államok kopperációjának hiánya, ugyanis a területi vita tárgyát képező területek vonatkozásában nem adhat ajánlást, hacsak nem kapja meg az érintett államok mindegyikének hozzájárulását.⁷³⁰ Ennek oka, hogy a külső határ megvonásában hozott döntéssel nem akarja, és nem is teheti, hogy prejudikálja az államok közötti határmegvonási kérdést.⁷³¹ Vita fogalma alatt a klasszikus, *Mavrommatis-ügyben* lefektetett definíciót kell érteni, amely minden jogi, és ténybeli érdekellentétet felölel.⁷³² Az ellenkezés bármilyen formája az adott államok közötti vitának minősül, amely olyan területet érint, amelyre több állam is igényt tart.⁷³³

5.2.4. A parti állam jogai és kötelezettségei a kontinentális talapzaton

A parti állam a kontinentális talapzat felett kutatás, és gazdasági kiaknázás tekintetében kizárólagos jogokat gyakorol, amelyek sem tényleges vagy jelképes elfoglalástól, sem kifejezett nyilatkozattól nem függenek.⁷³⁴

A természeti erőforrások a kontinentális talapzatra vonatkozó szabályozás tekintetében a tengerfenék és altalaj ásványi és más élettelen forrásaiból, valamint a fenéklakó fajokhoz tartozó élő organizmusokból állnak; azon organizmusokból, amelyek a begyűjtési szakaszban vagy mozdulatlanok a tengerfenéken, illetve az alatt

⁷²⁸ Ld. CLCS Guidelines. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_guidelines.htm (2011.02.11.)

⁷²⁹ A nemzetközi jog általános szabályai alapján, egy egyezmény alapján létrehozott szerv implicit módon rendelkezik a saját működési rendjének megállapításának jogával, akkor is, ha erről a szerződés nem rendelkezik. Ld. *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion, [1949] ICJ Rep. 182.; KUNOY: *The 10 Year Time Frame to Disputed Areas*. p. 183.

⁷³⁰ Rules of Procedure, Annex I. 5. cikk. ("Rule 5"); Ld. MACNAB: i.m. p. 11-12.; Ld. SYMMONS, Clive R.: "The Irish Partial Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf in 2005: A Precedent for Future Such Submissions in the Light of the "Disputed Areas" Procedures of the Commission?" *Ocean Development & International Law*, Vol. 37. 2006. p. 304-305.

⁷³¹ Ld. UNCLOS, 76. cikk (10); KUNOY: *The 10 Year Time Frame to Disputed Areas*. p. 134-135.

⁷³² *Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. United Kingdom)* Judgement on Jurisdiction [1924] PCIJ Rep. Series A, p. 11.; lásd még: *Case Concerning the Northern Cameroons (Cameroon v. United Kingdom)* Judgement [1963] ICJ Rep. p. 27.; KUNOY: *The 10 Year Time Frame to Disputed Areas*. p. 134.

⁷³³ KUNOY: *The 10 Year Time Frame to Disputed Areas*. p. 135.

⁷³⁴ Uo. 80. és 77. cikk; RIDDELL-DIXON: i.m. p. 348.

vagy csak a tengerfenékkal, vagy az altalajjal szilárd fizikai kapcsolatban képesek elmozdulásra.⁷³⁵

Emellett viszont meghatározott feltételekkel ugyan, de minden államnak joga van tengeralatti kábelek és csővezetékek elhelyezésére a kontinentális talapzaton. A parti állam ezt nem akadályozhatja, de ésszerű intézkedéseket tehet a saját jogai gyakorlása, és a szennyezés megelőzése érdekében.⁷³⁶

A kontinentális talapzat kincseiből azonban nem csak annak parti állama részesülhet, ugyanis az alapvonalától 200 tm-nél messzebbre található területek élettelen kincseinek kiaknázása után, a kitermelés megkezdését követő 5 éven túl már befizetésekkel és természetbeni járulékokkal tartozik a Nemzetközi tengerfenék Hatóság felé.⁷³⁷ A 6. évben a befizetés vagy a járulék mértéke az adott körzetben kitermelt termék mennyiségének vagy értékének 1%-a. E mérték a 12. évvel bezárólag évente 1%-al növekszik, majd azt követően 7% marad.⁷³⁸

A befizetések és járulékok teljesítése a *Nemzetközi Tengerfenék Hatóságon* (*International Seabed Authority*) keresztül történik, amely azokat – méltányos elosztási feltételrendszer alapján – az UNCLOS részes államai között osztja szét, figyelembe véve a fejlődő államok szükségleteit és érdekeit, különös tekintettel a legkevésbé fejlett, valamint a tengerparttal nem rendelkező államokra.⁷³⁹

5.2. Az Arktisz-államok kontinentális talapzata az Északi-sarkvidék területén: az igények kavalkádja és azok ütközése

Hét olyan állam van, amely arktiszi kontinentális talapzattal rendelkezik, vagy szeretne: Kanada, Dánia, Izland, Norvégia, Svédország, Oroszország és az Egyesült Államok.

⁷³⁵ UNCLOS 77. cikk (4).

⁷³⁶ Uo. 79. cikk.

⁷³⁷ Uo. 82. cikk (1).

⁷³⁸ Uo. 82. cikk (2)-(3).

⁷³⁹ Uo. 82. cikk (4).

5.2.1. A kontinentális talapzat 200 tm-ön túli határának megállapítása iránti igényt már előterjesztett államok és igényeik tartalma

5.2.1.1. Oroszország

Oroszország volt világ első állama, amely – 2001. december 20-án – előterjesztette igényét a CLCS-nél,⁷⁴⁰ a Jeges-tenger alatt húzódó kontinentális talapzat felére.⁷⁴¹

Ugyanezen terület meghatározott részeire Kanada, Dánia, az USA és Norvégia is igényt tart,⁷⁴² így a négy állam hivatalosan is reagált az orosz előterjesztésre. Kanada és Dánia – akik ekkor még nem is voltak részesei az UNCLOS-nak – úgy nyilatkozott, hogy több információra van szükség ahhoz, hogy az orosz igényeket meg lehessen ítélni, továbbá figyelmeztették a CLCS-t arra, hogy a javaslatának semmilyen prejudikáló hatása nem lehet a határos államok kérelmeire.⁷⁴³ Norvégia szerint egyértelműen területi vitáról (*maritime dispute*) van szó, amelyet a megfelelő vitarendezési fórum elé kell vinni,⁷⁴⁴ míg az USA egyszerűen csak túlzásként írta le az orosz igényeket.⁷⁴⁵

⁷⁴⁰ Press Release: Commission on the Limits of the Continental Shelf Receives Its First Submission: Russian Federation First to Move to Establish Outer Limits of Its Extended Continental Shelf, UN Doc. SEA/1729 (Dec. 21, 2001).

⁷⁴¹ JARASHOW, Mark: "UNCLOS and the Arctic: The Path of Least Resistance." *Fordham International Law Journal*, Vol. 30. 2007. p. 1587 és 1591.; COHEN, Ariel: "Russia's Race for the Arctic." *The Heritage Foundation*, No. 1582., Aug. 6. 2007. p. 1-2.

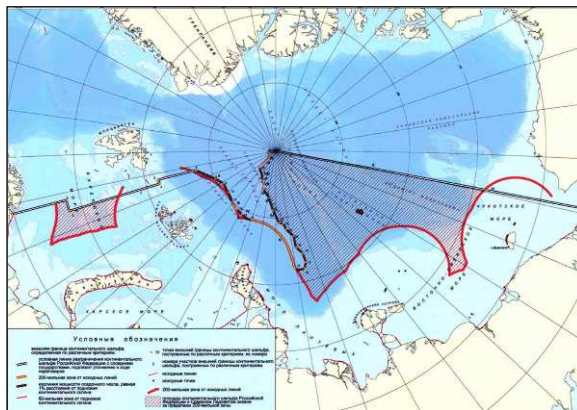
⁷⁴² JARASHOW: i.m. p. 1595.

⁷⁴³ Canada: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref No. CLCS.01.2001.LOS/CAN (Feb. 26, 2002) (attaching Canadian submission dated January 18, p. 2.; JARES: i.m. p. 1284.; Denmark: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/DNK (Feb. 26, 2002) (attaching Danish submission dated February 4, 2002).

⁷⁴⁴ Norway: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/NOR (Apr. 2, 2002) (quoting Rule 5(a) of Annex I to CLCS, Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, UN Doc. CLCS/40/Rev.1 (Apr. 17, 2008) [Norway: Notification to Russian Submission], JARES: i.m. p. 1285.

⁷⁴⁵ United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/USA (Mar. 18, 2002) (attaching U.S. submission dated February 28, 2002) p. 2.; JARES: i.m. p. 1285.

Tekintettel arra, hogy az orosz beadványban szereplő térképek egyikén se jelölik az igények, és a 350 tm-es szabály kapcsolatát, Benitah arra következtetett, hogy az állam nem a mélytengeri hátságokra alapította az igényét, ugyanis az UNCLOS 76. cikk

(6) bekezdése tiltja, hogy 350 tm-ön túli mélytengeri hátságokra terjesszen ki az állam igényt.⁷⁴⁶ A szigorú adatvédelmi szabályok miatt – amelyekkel Oroszország élt – lehetetlen pontosan

13. ábra Az orosz kontinentális talapzat iránti igények 200 tengeri mérföldön túl.

Area of the continental shelf of the Russian Federation in the Arctic Ocean beyond 200-nautical-mile zone

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/RUS_CLCS_01_2001_LOS_2.jpg (2011.02.06.)

megismerni az orosz beadvány tartalmát, arra csak a nyilvánosságra hozott állami reagálásokból, valamint az orosz beadványhoz mellékelt ábra [13. ábra] alapján tudunk következtetni, amelyek viszont megtalálhatóak a CLCS honlapján.⁷⁴⁷

Norvégia 2002-ben deklarálta, hogy a Barents-tenger térségében átfedik egymást a norvég és az orosz igények.⁷⁴⁸ Norvégia ezzel blokkolni akarta az orosz igények elbírálását. Eljárásjogi szempontból ugyanis, ha a szomszédos, vagy szemben lévő állam nem ért egyet az igénylő által betervezett határokkal, így területi vitának minősül a kérdés,⁷⁴⁹ akkor a CLCS addig nem bírálhatja el a beadványt, ameddig a területi vitát az érintettek nem rendezik. Ilyen esetekben a CLCS legfeljebb olyan előzetes véleményt adhat, amelyben megyezésre ösztönzi az államokat.⁷⁵⁰

Amikor pedig Norvégia nyújtotta be a kontinentális talapzat külső határainak vonatkozásában az igényét, akkor nyilvánvalóvá vált, hogy a Loop-mélyedés,⁷⁵¹ és a

⁷⁴⁶ BENITAH, Marc: "Russia's Claim in the Arctic and the Vexing Issue of Ridges in UNCLOS." *American Society of International Law*, Vol. 11. No. 27. 2007. p. 287.

⁷⁴⁷ SPIELMAN, Brian: "An Evaluation of Russia's Impending Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shelve Russia's Submission." *Emory International Law Review*, Vol. 23. 2009. p. 325.

⁷⁴⁸ Norway: Notification to Russian Submission p. 1; 3.

⁷⁴⁹ Rules of Procedure, Annex I. 5.a.

⁷⁵⁰ Ld. ISTED: i.m. p. 359.; JARES: i.m. p. 1286.

⁷⁵¹ Ld. Continental Shelf Submission of Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea. Executive summary. [Submission of Norway] p. 14. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_exec_sum.pdf (2011.02.06.); SPIELMAN: i.m. p. 327.

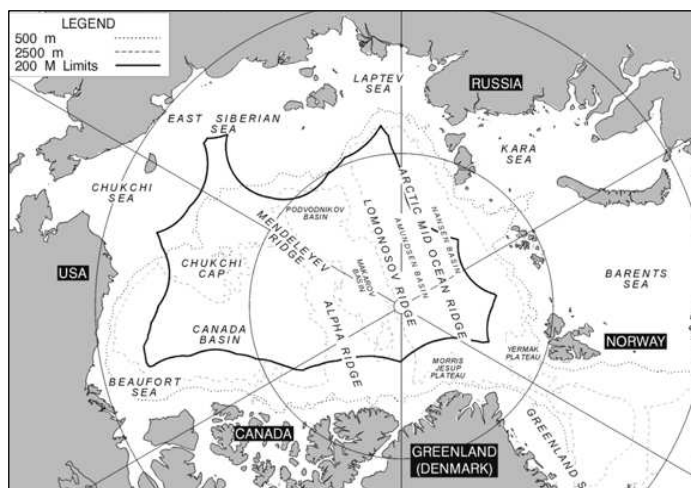
Nyugat-Nansen-medence is orosz-norvég területi vita tárgya az igényátfedések miatt.⁷⁵² Ezt Oroszország is konstatálta.⁷⁵³

A legrészletesebb kritikát az az USA terjesztette be, főként azért, mert Oroszország nem nyújtotta be a kontinentális lejtő lábát, valamint a 2500-as izobátot jelölő térképet a CLCS elé.⁷⁵⁴ Az UNCLOS pontos adatokat kíván meg e tekintetben, hiszen a 350 tm-es szabállyal ellentétben a 2500 izobáttól számított 100 tm-es maximális határvonalat az UNCLOS szabályai szerint nem lehet ignorálni.⁷⁵⁵ viszont az eljárási szabályok nem követelik meg ilyen térkép benyújtását,⁷⁵⁶ így ez a hiányosság nem írható az orosz beadvány terhére.

Az USA ezen felül arra hivatkozott, hogy az Alpha-Megyelejev-hátság, továbbá a Lomonoszov-hátság [14. ábra] nem része egyetlen állam kontinentális talapzatának sem, hanem a Jeges-tenger

medencéjéhez tartozó, szabadon álló terület. Mindezt az UNCLOS 76. cikkének 3. bekezdésére alapozta, amely szerint a kontinentális perem nem foglalja magában a mélytengeri medret az óceáni hátságokkal. Az kérdéses

hátságok vulkanikus eredetűek, és mint ilyen az Izlandi-Feröeri-hátság részei.⁷⁵⁷ Az USA szerint ahhoz, hogy Oroszország

14. ábra Tengeri határok.

MACNAB, Ron - NETO, Paul - VAN DE POLL, Rob:
“Cooperative Preparations For Determining the Outer Limit of
the Juridical Continental Shelf in the Arctic Ocean: A Model for
Regional Collaboration in Other Parts of the World?” *IBRU
Boundary and Security Bulletin* Vol. 9. No. 1. 2001. p. 87.

⁷⁵² Submission of Norway p. 14.

⁷⁵³ Russia: Reaction to Submission Made by Norway to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (Feb. 21, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/rus_07_00325.pdf. (2011.02.10.)

⁷⁵⁴ United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf (2011.02.06.) [USA: Notification to Russian Submission]

⁷⁵⁵ Ld. UNCLOS 76. cikk (5)-(6); SPIELMAN: i.m. p. 331.

⁷⁵⁶ CLCS Guidelines 9.1.4. pont.

⁷⁵⁷ USA: Notification to Russian Submission p. 2.; SPIELMAN: i.m. p. 331.

bebizonyítsa, hogy azok víz alatti, mélytengeri, és nem óceáni hátságok, ahhoz ki kell mutatnia azok, és az orosz kontinentális perem közötti geológiai kapcsolatot.⁷⁵⁸

Harmadrészt az USA arra is kitért, hogy véleménye szerint az Alpha-Megyelejev-hátság kiemelkedései miért nem felelnek meg a mélytengeri kiemelkedések fogalmának. Azt állították, hogy az ilyen sziklák a szárazföldről távol fordulnak elő a hátságokon, és nem a kontinentális talapzaton. Ezen kívül mindkét fajta kőzet, ami az Alpha-Megyelejev-hátságot jellemzi, északnyugat-kanadai eredetű, és egyébként sem kizárólag az orosz kontinentális talapzaton található ilyen.⁷⁵⁹

A negyedik kritika az USA részéről az, hogy Oroszország beadványában nem szerepel a mélytengeri hátság elnevezés.⁷⁶⁰ Természetesen ezért nem lehet visszautasítani az igény elbírálását, azon az alapon, hogy az állam nem hivatkozta meg az összes releváns jogszabályi helyet,⁷⁶¹ de ez a kritika is közelebb visz ahhoz, hogy mi is lehetett a 2001-es beadványának tartalma.

A CLCS végül úgy döntött, hogy több információra van szüksége az orosz kontinentális talapzat külső határára vonatkozó állásfoglalásának kialakításához,⁷⁶² felszólította Oroszországot, hogy léptesse hatályba a Norvégiával kötött, a tengeri határokat rendező, a Barents-tengerre vonatkozó megállapodását,⁷⁶³ valamint az USA-val kötött nemzetközi szerződését a Bering-tenger térségére nézve,⁷⁶⁴ azért is, mert az orosz beadványban a tengeri határok tekintetében Oroszország az 1990. június 1-jén, az USA-val kötött azon megállapodását vette alapul, amelyet az orosz дума nem is ratifikált.

⁷⁵⁸ USA: Notification to Russian Submission p. 3.; SPIELMAN: i.m. p. 334.

⁷⁵⁹ Uo.

⁷⁶⁰ USA: Notification to Russian Submission p. 2-3.; SPIELMAN: i.m. p. 335.

⁷⁶¹ Ld. CLCS Guidelines, 9.1.4. pont.

⁷⁶² Ld. The Secretary-General, Report of the Secretary-General on Oceans and the Law of the Sea, delivered to the Security Council and the General Assembly, 7 March, 2002, UN Doc. A/57/57. [UN Doc. A/57/57.] 38-41. pont; OSTROFF, Ethan, G.: "International Law in the News: Russia's Claim to the Arctic." *ILSA Quarterly*, Vol.16. No. 1. 2007. p. 31.; BAKER, Betsy: "Law, Science and the Continental Shelf: the Russian Federation and the Promise of Arctic Cooperation." *American University's International Law Review*, Vol. 25. 2010. p. 268-269.

⁷⁶³ A megállapodást negyvenévi huzavona után végül 2010-ben megkötötték. Ld. HENRIKSEN, Tore-ULFSTEIN, Geir: "Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Treaty." *Ocean Development & International Law*, Vol. 42. 2011. p. 1-21.

⁷⁶⁴ UN Doc. A/57/57. 39. pont.

Oroszország a döntés nyomán 2007 nyarán tudományos expedíciót küldött az Északi-sark tengerfenekéhez, ahol kitűzték az orosz zászlót, hogy ezzel is jelezzék a szándékaik komolyságát,⁷⁶⁵ de új igénylést még nem nyújtottak be a CLCS-hez.

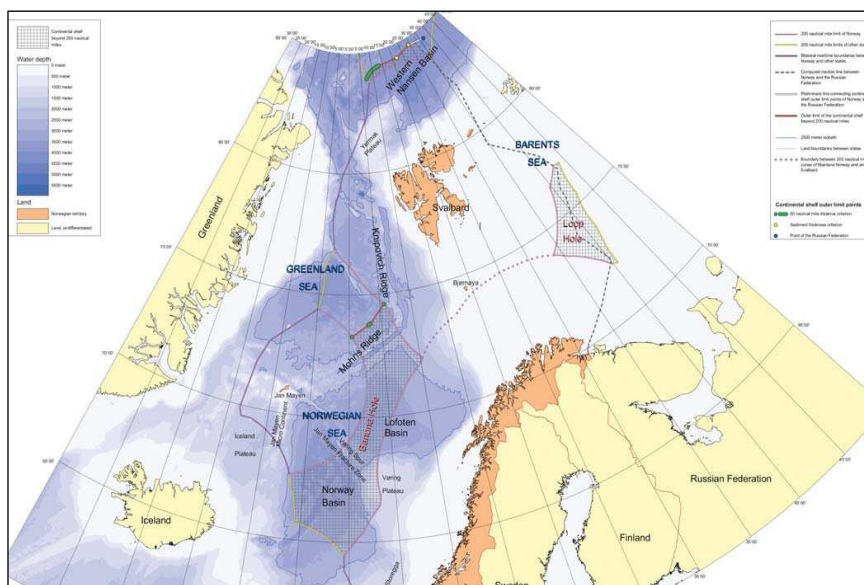
Összességében az állapítható meg, hogy az orosz igények elsősorban a Lomonoszov- valamint az Alpha-Mengyelejev-hátság területére vonatkoznak, azon az alapon, hogy Oroszország szerint ezek nem tengeri hátságok, hanem az orosz kontinentális perem szerves részei.⁷⁶⁶

5.2.1.2. Norvégia

Norvégiában az UNCLOS 1996. július 24-én lépett hatályba. Második Arktisz-államként 2006. november 27-én nyújtotta be a kontinentális talapzat külső határának megállapítására vonatkozó igényét a CLCS-hez.

Norvégia

további 250.000 km² –t szeretett volna a már meglévő kontinentális talapzatához csatolni, amely a Barents-tenger alatti, ún. Loop-mélyedést, a Norvég tenger alatti Banana-mélyedést, valamint a Jeges-tenger alatt húzódó Nyugat-Nansen-medencét foglalja magában.[15. ábra]⁷⁶⁷

15. ábra A norvég igények.
Continental Shelf Submission of Norway. p. 8.

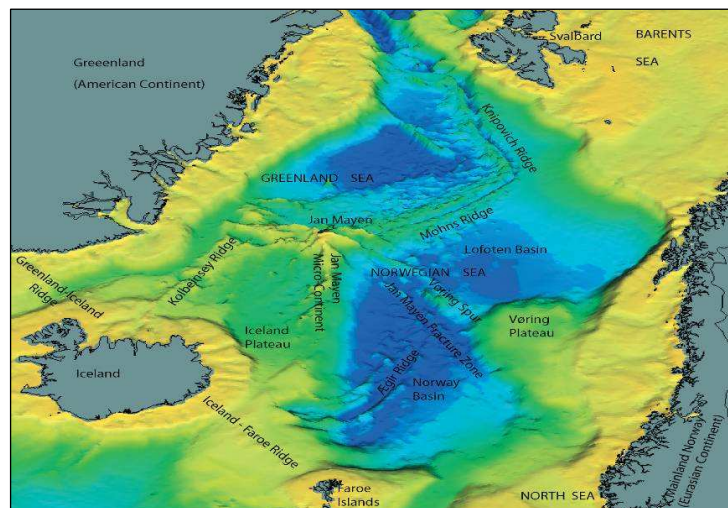
Geológia és geomorfológiai értelemben a Jeges-tenger északkelet-atlanti és eurázsiai medencéjének kontinentális pereme ugyanannak a kontinentális peremnek a részei, vagyis az eurázsiai

⁷⁶⁵ REYNOLDS Paul: "Russia Ahead in Arctic 'Gold Rush,'" *BBC NEWS*, Aug. 1, 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/6925853.stm (2011.01.31.); Russia's Arctic policy to 2020 and Beyond. <http://www.arcticprogress.com/2010/11/russias-arctic-policy/> (2011.02.10.)

⁷⁶⁶ Ld. McDORMAN: *The Continental Shelf Beyond 200 Nm: Law and Politics in the Arctic Ocean*. p. 176.

⁷⁶⁷ Continental Shelf Submission of Norway, p. 6.

kontinentális peremé. Ennek a peremnek a része számos talapzat és lejtő, amelyek Portugáliával, Spanyolországgal, Franciaországgal, Írországgal, az Egyesült Királysággal, Dániával, Norvégiával és az Orosz Föderációval is kapcsolatban állnak. Ezek közül az államok közül többnek is található az anyaföldtől messzebbre eső szigete a talapzat feletti területeken, például Shetlands (Egyesült Királyság), a Svalbard-szigetek (Norvégia), a Ferenc József-föld, a Novaja Zemlja és a Szevernaja Zemlja (Orosz Föderáció). Annak a kontinentális peremnek a részei, amelyek azon a három területen találhatók, amelyekre vonatkozóan Norvégia igényt nyújtott be, mind az Izland-Feröer-hátságtól északra helyezkednek el. Geológiai értelemben a kontinentális perem ezeken a területeken két részből áll. A nagyobbik rész az eurázsiai kontinentális perem, amely a norvég főterülethez, valamint a Svalbard-szigetekhez tartozó peremből áll, és egészen a Norvég- és a Grönlandi-tengeren keresztül tart délre az Északi-tengerig, északra pedig a Jeges-tenger eurázsiai-medencéjéig. Morfológiai és geológiai értelemben is teljes hosszában egységes és folytonos. A kontinentális perem kisebbik része a Jan Mayen szigetet veszi körbe, amely geológiai szempontból önmagában is érdekes jelenség, hiszen saját kis kontinenst alkot. Ez

a mikrokontinens az amerikai és az eurázsiai kontinensről vált le, így saját kontinentális pereme van. Nyugaton, és délen a

mikrokontinens összeolvad az Izlandi-talappal, és az Izland-Feröer-hátsággal. Keletről a mikrokontinens kontinentális lejtője morfológiailag a norvég anyaterület

16. ábra A norvég-izlandi-dán igények geológiája. The Icelandic Continental Shelf. Partial Submission to the Commission of the Limits of the Continental Shelf pursuant to article 76, paragraph 8 of the United Nations Law of the Sea in respect of the Ægir Basin area and Reykjanes Ridge. Part I. Executive Summary. 16. July 2009.[Submission of Iceland] p. 5. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_isl_27_2009.htm (2011.02.09.)

kontinentális lejtőjének folytatása, az Izland-Feröer-hátság, valamint az Izlandi-talapzat lejtője pedig hidat képez felette.⁷⁶⁸ [16. ábra]

Norvégia nemcsak egyoldalúan vázolta az igényeit, hanem részletesen kitért arra is, hogy melyek azok a területek, ahol más államok igényével is számolni lehet.

a) A vitatható hovatartozású területek

i. A Loop-mélyedés a Barents-tengerben

A Loop-mélyedés a Barents-tenger sekély részénél helyezkedik el. A szárazföld felé eső része kontinentális lejtő, déli határa pedig egybeesik a 2500 méteres izobáttal. Az UNCLOS 76. cikk 3-5 bekezdése szerint a kontinentális talapzat részének tekinthető, amely elhelyezkedésénél fogva Norvégia és Oroszország között oszlik meg.⁷⁶⁹

ii. A Nyugat-Nansen-medence

A Nansen-medencét északról a Jeges-tenger egyetlen aktív óceáni hátsága, a Gakkel-hátság határol. A medence déli része Norvégia (a Svalbard-szigeteken) és Oroszország (a Ferenc József-földnél) kontinentális lejtőjéhez kapcsolódik. A kontinentális perem a keletkezését tekintve, az UNCLOS 76. cikk (3) bekezdésének alapján egyértelműen Norvégia szárazföldjének víz alatti meghosszabbodása. A norvég kontinentális talapzat 200 tm-ön túli része is javarészt erre a területre esik a Hedberg-formula alapján, és a kijelölt pontokat összekötő egyenes vonal hossza sem haladja meg a 76. cikk (7) bekezdésben meghatározott 60 tm-et. A Nyugat-Nansen-medence keleti része tekintetében a norvég kontinentális talapzat külső része keleti oldalon összekapcsolódik az orosz kontinentális talapzattal, így itt az igények átfedik egymást. A két állam megállapodása alapján a határ norvég részről a hozzá legkeletebbre eső pontok halmaza, Oroszország részéről pedig a hozzá legnyugatabbra eső pontok alkotta egyenes lesz,

⁷⁶⁸ Uo. p. 9-10.

⁷⁶⁹ Uo. p. 12.

amely nem haladja meg a 60 tm-et. Ez utóbbi határt hivatalosan még nem állapították meg.⁷⁷⁰

A Nyugat-Nansen-medence nyugati része vonatkozásában a norvég kontinentális talapzat határát a Grönlandtól 200 tm-re lévő területen állapították meg a kontinentális lejtő legnyugatabbra eső lábától számított 60 tm-re.⁷⁷¹

iii. A Banana-mélyedés a Norvég- és a Grönlandi-tengerben

Norvégia kontinentális pereme a Norvég-medencében, a Lofoten-medencében és a Grönlandi-tenger alatt húzódik, amelynek talapzat része délen, illetve a középső részen teljes mértékben túlnyúlik az alapvonaltól számított 200 tm-ön.⁷⁷²

A Lofoten-medencét délről a Vøring-fennsík lejtője, és a Norvég-tenger sekély talapzata, keletről pedig a Barents-tenger lejtője, északon a Mohs-hátság, délnyugatról pedig a Jan Mayen-törés határolja. A norvég anyaföldhöz tartozó kontinentális perem benyúlik a Lofoten-medencébe, és részben kiterjed a Mohs-hátság északi részénél található Grönlandi-tenger alá. A térségben található 200 tm-ön túlnyúló norvég igény a Hedberg-formula alapján került meghatározásra.⁷⁷³

A Norvég-medencét keletről a Storegga- és a Vøring-fennsík lejtői, északról a Vøring-nyúlvány és a Jan Mayen-törés, nyugatról a Jan Mayen mikrokontinens és az Izlandi-fennsík, délről pedig a Feröer-szigetek kontinentális lejtője határolja. Ebben a térségben a norvég igény a külső peremhatárral esik egybe, amely a Jan Mayen-sziget és a norvég anyaföld szárazföld alatt folytatódó területe. A kontinentális talapzat külső határát a Gardiner-formula alapján, de a Hedberg-formulára és a 76. cikk (7) bekezdésére figyelemmel határozták meg. A módszer alkalmazása nyomán egyértelmű, hogy a Jan Mayen-szigetektől délkeletre, valamint a norvég szárazföldről nyugatra eső területen a norvég igény teljes mértékben egybeesik az Izlandhoz és a Feröer-szigetekhez (Dánia) tartozó 200 tm-ön túli tengerrésszel.⁷⁷⁴

⁷⁷⁰ Uo. p. 14-15.

⁷⁷¹ Uo. p. 16.

⁷⁷² Uo. p. 16.

⁷⁷³ Uo. p. 16-17.

⁷⁷⁴ Uo. p. 16-17.

b) A területelhatárolási kísérletek

A norvég igény nemcsak az igényelt területrésze, és az esetleges igényátfedésekre vonatkozóan tartalmaz részletes információt, hanem arra vonatkozóan is, hogy milyen eddigi megállapodások születtek az érintett államokkal.

i. A Banana-mélyedés déli része

A norvég anyaföldtől, a Feröer-szigetektől, a Jan Mayen-szigetektől, Grönlandtól és a Svalbard-szigetektől 200 tm-ön túli részt a norvég beadványban Banana-mélyedés néven említik. A terület magában foglalja a Norvég-medence, a Lofoten-medence és a Grönlandi-tenger részeit.⁷⁷⁵ Várható, hogy előbb-vagy utóbb Izland és Dánia – a Feröer-szigetek nyomán – is benyújtja az igényét a kontinentális talapzatuk 200 tm-ön túli részének lehatárolása iránt, amely földrajzi okokból kifolyólag a Banana-mélyedés déli részét érinti majd, és ezzel igényátfedések keletkeznek.⁷⁷⁶

2006. szeptember 20-án szakértői konzultációkat követően Norvégia, Izland és Dánia külügyminisztere, valamint a Feröer-szigetek miniszterelnöke aláírták az *Agreed Minutes*⁷⁷⁷ elnevezésű megállapodást a Banana-mélyedés déli részének jövőbeni elhatárolásának kérdésében. Eszerint a szerződő felek a jövőben benyújtandó igényeik esetében hozzájárulnak ahhoz, hogy a CLCS az ajánlását a megállapodást figyelembe véve hozza meg, illetve kötelezik magukat arra, hogy abban az esetben, ha bármelyikük benyújtja igényét a CLCS-hez, a többi állam jegyzékben tájékoztatja a Főtitkárt a hozzájárulásukról ahhoz, hogy a CLCS a mindhármukat érintő területek vonatkozásában is kialakíthassa az állásfoglalását. Egyetértettek abban is, hogy a CLCS

⁷⁷⁵ BRETT, Patricia: "Global Warming Opens Arctic Seabed to the Search for Oil and Gas." *The New York Times*, Oct. 30, 2007. <http://www.nytimes.com/2007/10/30/business/worldbusiness/30iht-renarct.4.8118665.html> ; WALAAS, Elisabeth: "Norway's Policy in the High North—The Arctic Dimension." (Jan. 21, 2008), http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/About-the-Ministry/Other-political-staff/elisabeth_walaas/Speeches-and-articles/2008/Norways-Policy-in-the-High-North--the-Ar.html?id=497558.

⁷⁷⁶ Submission of Norway p. 11.

⁷⁷⁷ Agreed Minutes on the Delimitation of the Continental Shelf beyond 200 Nautical Miles between the Faroe Islands, Iceland and Norway in the Southern Part of the Banana Hole of the Northeast Atlantic. <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/Laws-and-rules/retningslinjer/2006/Agreed-Minutes.html?id=446839> (2011.02.03.)

javaslata nem befolyásolja a már meglévő kétoldalú kontinentális-talapzat elhatárolási szerződések tartalmát.⁷⁷⁸ A végleges határokat ugyanis kétoldalú egyezményekkel fogják rögzíteni az érintett államok, amikor majd az összes részes fél vonatkozásában megszületik a CLCS kötelező erejű állásfoglalása.⁷⁷⁹ A megegyezés nyomán terjesztette be a norvég kormány az igényét, Dánia és Izland pedig hivatalos álláspontban fejtették ki, hogy nem vitatják a Banana-mélyedésre vonatkozó norvég igényeket.⁷⁸⁰ Oroszország azonban korántsem volt ilyen együttműködő a Barents-tenger alatti Loop-mélyedés tekintetében.⁷⁸¹

ii. A Svalbard-szigetek és a Grönland közötti tengeri határ

2006. szeptember 20-án Norvégia, Dánia és Grönland megegyezett a Grönland, és a Svalbard-szigetek közötti kontinentális talapzat, valamint a halászati zóna elhatárolásában, továbbá, hogy nem fognak Norvégia igényének elbírálásával szemben tiltakozni.⁷⁸²

iii. Az orosz és a norvég területek közötti tengeri határ

Az orosz-norvég tengeri elhatárolással kapcsolatos problémakörnek két iránya van: a Barents-tengeren a Loop-mélyedés, valamint a Jeges-tengeren a Nyugat-Nansen-medence térsége.⁷⁸³

⁷⁷⁸ Submission of Norway p. 11.

⁷⁷⁹ Press Release: Norwegian Mission to UN, Agreement on Continental Shelf in the Norwegian Sea (Sept. 20, 2006), <http://www.norway-un.org/News/Archive+2006/Important+agreement.htm> (2011.01.29.)

⁷⁸⁰ Note from Denmark to the Secretary-General of the UN in Reference to Receipt of Submission by Norway, Ref. No. 119.N.8 (Jan. 24, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/dnk07_00218.pdf (2011.01.29.); Note from Iceland to the Secretary-General of the UN in Reference to Receipt of Submission by Norway, Ref. No. FNY07010008/97.B.512 (Jan. 29, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/isl07_00223.pdf (2011.01.29.)

⁷⁸¹ Note from the Russian Federation to the Secretary-General of the UN in Reference to Receipt of Submission by Norway, Ref. No. 82/n (Feb. 21, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/rus_07_00325.pdf (2011.01.29.)

⁷⁸² Submission of Norway. p. 11-12.

⁷⁸³ Uo. 12.

A Norvégia az orosz igény kapcsán területi vitának minősítette a kérdést, amelynek következményeként a CLCS ajánlás helyett azt javasolta, hogy a két állam először állapítsa meg a tengeri határokat egymás között, amely egyben a kontinentális talapzat határa is lesz Oroszország nyugati részén, valamint Norvégia keleti felén.⁷⁸⁴ Norvégia 2002. március 20-án közleményben jelezte, hogy a Nyugat-Nansen-medence keleti határa ugyancsak kétoldalú megállapodás tárgya lesz a két állam között, Oroszország pedig kijelentette, hogy erre a területrészre vonatkozóan nincs ellenvetése a CLCS döntésével szemben.⁷⁸⁵ A határ megállapítására 2010-ben Murmanszkban került sor.⁷⁸⁶

5.2.1.3. Izland

Izlandot ugyan nem a klasszikus Arktisz-államok között tartják számon, de földrajzi adottságainak köszönhetően oda tartozik. Izlandon az UNCLOS 1994. november 16-án lépett hatályba, a kontinentális talapzatra vonatkozó igényt pedig 2009. április 29-én nyújtották be a CLCS-hez. A beadvány nem vonatkozik olyan területekre, amelyek esetében más államok igénye is szóba jöhet, ezért a 2009-es beadvány kizárólag az Ægir-medence területére vonatkozik.⁷⁸⁷

Az izlandi igények ellen az *Agreed Minutes* rendelkezései miatt a szomszédos államok nem tiltakoztak.⁷⁸⁸

Izland a világ legnagyobb óceáni hátságrendszerén fekszik. A hátságok közvetlen összeköttetésben vannak az izlandi szárazfölddel, és egy szeizmikus hátság fut keresztül a Közép-Atlanti-hátságon Grönlandtól Izlandon keresztül a Feröer-szigetekig. Izland létezése, továbbá a Reykjanes-, a Grönland-Izland-, a Feröer-, a Kolbeinsey-, valamint az Izlandi-hátság is a Közép-Atlanti-hátság vulkanikus működésének eredménye. Az izlandi vulkanizmus kiterjed egészen a Reykjanes-hátságtól a Charlie-Gibbs törésvonalig (*Heljargjá*).⁷⁸⁹

⁷⁸⁴ UN Doc. A/57/57/Add. 1. 39. pont.

⁷⁸⁵ Submission of Norway. p. 12.

⁷⁸⁶ Uo. p. 5.

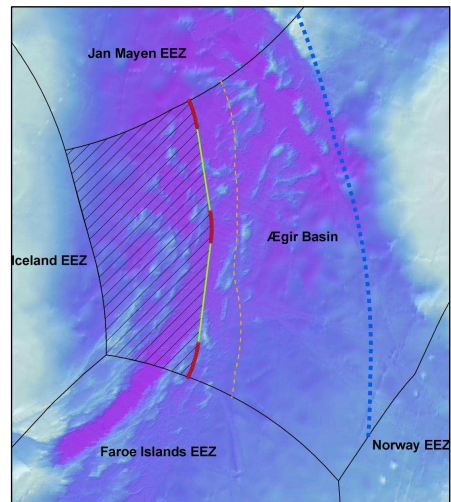
⁷⁸⁷ Submission of Iceland p. 5.

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_isl_27_2009.htm (2011.02.09.)

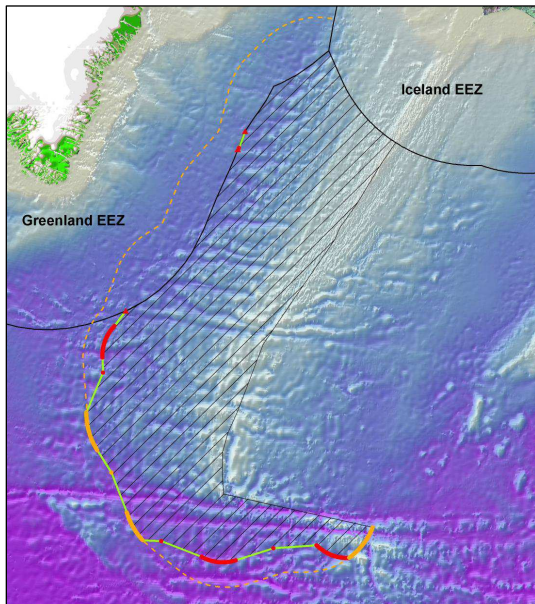
⁷⁸⁸ Uo. p. 8.

⁷⁸⁹ Uo. p. 6.

Az izlandi igények szerint a kontinentális talapzat külső határát az Ægir medencében a Hedberg-formula szerint határozták meg, amely alapján a külső határ a kontinentális lejtő lábától számított legfeljebb 60 tm-re elhelyezkedő pontok által alkotott egyenes.⁷⁹⁰ [17. ábra: piros-zöld vonal] Az így megállapított határvonal nem haladja meg sem a 350 tm-es határt [17. ábra: kék szaggatott vonal], sem a 2500-as izobáttól mért 100 tm-es határvonalat. [17. ábra: narancssárga

17. ábra Az izlandi igények az Ægir-medence területén.
Submission of Iceland, p. 10.

18. ábra Izlandi kontinentális talapzat határok a Reykjanes-hátság délnyugati részén.
Submission of Iceland, p. 11.

szaggatott vonal]⁷⁹¹

A beadványban foglalt igények nem érintik a Reykjanes-hátság keleti részét, amely a több állam által is potenciálisan igényelhető Hatton-sziklahátság területével átfedésben áll, ezért arra vonatkozóan az izlandi kormány később terjeszt majd be igényeket.

A hátság nyugati, és déli részét azonban szintén a Hedberg-formula szerint

állapították meg a külső határt. [18. ábra: piros-zöld vonal] Az így megállapított határ

északnyugati részen a legtöbb helyen egybeesik a grönlandi kizárólagos gazdasági övezet határával, így azokon a szakaszokon a már meglévő határ az irányadó, főként azért, mert ha a 2500 izobát szabályát alkalmaznák, akkor az izlandi kontinentális talapzat iránti igény jelentős területeken benyúlna a grönlandi kizárólagos gazdasági övezetbe, illetve a grönlandi kontinentális talapzatba, viszont ettől délre pedig

⁷⁹⁰ Ld. UNCLOS 76. cikk (4) a) ii.

⁷⁹¹ Submission of Iceland p. 9.

egybeesne a Hedberg-formula szerinti vonallal.
[18. ábra: narancssárga szaggatott vonal]⁷⁹²

Az izlandi igények vonatkozásában a CLCS még nem hozta meg ajánlását.⁷⁹³

5.2.1.4. Dánia

Az UNCLOS Dániában 2004. december 16-án lépett hatályba, a kontinentális talapzat külső határának megállapítása iránti igényt pedig 2009. április 29-én nyújtotta be az állam, ugyanazon a napon, mint Izland.

Dánia, Grönland és a Feröer-szigetek nyomán tarthat számot arktiszi területekre. Az

UNCLOS szabályai alapján, mint sziget, illetve szigetcsoport, mindkét Dániához tartozó területnek lehet kontinentális talapzata. Annak érdekében, hogy a geológiai adatokat csatolni tudják a kérelmükhöz, elindították a *Dán Kontinentális Talapzat Projektet*.⁷⁹⁴ A program 5 potenciális területre [19. ábra: piros vonalazás] vonatkozóan vizsgálja a dán lehetőségeket, hiszen a hátság ugyanúgy tartozhat Oroszországhoz, és Kanadához is, vagy az is kiderülhet, hogy egyik északi államhoz sem.⁷⁹⁵ A másik vitatott régió a Banana-mélyedés területe a Norvég-tenger alatt, amelyet nemcsak Norvégia és Dánia követelhet, hanem Izland is.⁷⁹⁶

19. ábra A dán igények
Continental Shelf Project.
http://a76.dk/lng_uk/main.html (2011.03.14.)

⁷⁹² Uo. p. 9.

⁷⁹³ Ld. Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article 76, paragraph 8, of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. Updated on 7 December 2010.
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm (2011.02.10.)

⁷⁹⁴ Danish Team Heads for North Pole. *BBC NEWS*, Aug. 13, 2007.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6941134.stm> (2011.02.01.); Partial Submission of the Government of the Kingdom of Denmark together with the Government of the Faroes to the Commission on the Limits of the Continental Shelf: The Continental Shelf North of the Faroe Islands. [Partial Submission of Denmark] p. 5.

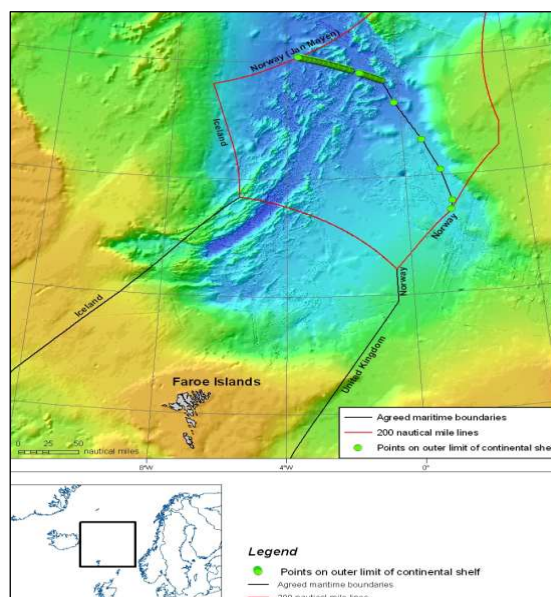
⁷⁹⁵ Ministry of Science, Tech. & Innovation: The Continental Shelf Project.
http://a76.dk/lang_uk/main.html (2011.02.10.)

⁷⁹⁶ BRETT: i.m.

A lehetséges területi átfedések miatt az állam 2009-ben – részben az *Agreed Minutes* rendelkezéseinek megfelelően – a vitáktól potenciálisan mentes Feröer-szigetek északi részéhez tartozó kontinentális talapzat vonatkozásában nyújtott be igényt, 2010. december 2-án pedig a Feröer-sziklafennsík térségére,⁷⁹⁷ a Feröer-szigetek déli részére nézve, bár ez utóbbi nem érinti az Arktiszt, sőt, tulajdonképpen csak a Grönlandtól északra fekvő igény lesz ebből a szempontból releváns.

A Feröer-szigetek kontinentális pereme az északkeleti atlanti perem része, amely délnyugaton a Hatton Banks-től húzódik az északkeleten lévő Møre- és Vøring – peremekig. Északnyugatra a perem tovább nyúlik a Feröer-Izland-hátságon át az Ægir-hátságig. A Feröer-szigetek, és a víz alatti területük vulkanikus eredetűek. A Feröer-szigetek kontinentális pereme különösen gazdag hátságokban, és egyéb altalaj-kiemelkedésekben. A két legnagyobb ezek közül a Feröer-Izlandi-hátság és az Ægir-hátság.⁷⁹⁸

A Feröer-szigetek kontinentális talapzatának északi külső határa a parti tenger mérésére szolgáló alapvonaltól számított 350 tm-re húzódik. Nyugatra, északnyugatra, és délkeletre Izland, a Jan Mayen-szigetek és Norvégia 200 tm-es kontinentális talapzati határai veszik körül. Északnyugatra pedig az UNCLOS 76. cikk (4), valamint a 76. cikk (7) bekezdése alapján megállapított határ húzódik. [20. ábra]⁷⁹⁹

20. ábra A 2009-es dán igények.
Partial Submission of Denmark p. 7.

⁷⁹⁷ Ld. Partial Submission of the Government of the Kingdom of Denmark together with the Government of the Faroes to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. The Southern Continental Shelf of the Faroes. Executive Summary. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk54_10/SFM-Executive_Summary_secure.pdf (2011.03.14.)

⁷⁹⁸ Partial Submission of Denmark p. 10.

⁷⁹⁹ Uo. p. 12.

5.2.2. A kontinentális talapzat 200 tm-ön túli határának megállapítása iránti igényt még elő nem terjesztett Arktisz-államok és álláspontjuk

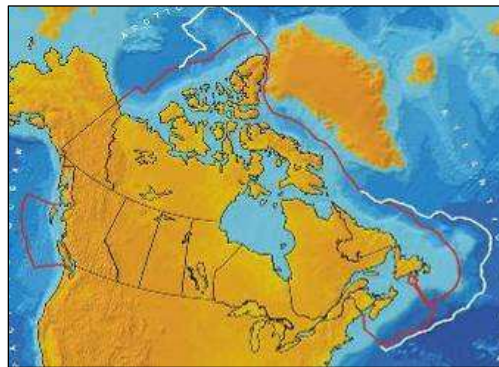
5.2.2.1. Kanada

Kanada a második legnagyobb sarkvidéki állam, amelynek kontinentális talapzata északon ütközhet az orosz, dán és amerikai igényekkel.⁸⁰⁰

Az állam 2003. november 7-én ratifikálta az UNCLOS-t, de a mai napig sem nyújtott be igényt a CLCS-hez,⁸⁰¹ viszont geológiai kutatást vezet annak érdekében, hogy kiderítse, hogy milyen mértékben terjesztheti ki a kontinentális talapzatát, ugyanis a kormány szerint 200 tm-ön túl mintegy 1,7 millió km² kiaknázatlan nyersanyagforrásról van szó.⁸⁰² [21. ábra: fehér görbe]

A kanadai tudósok azon dolgoznak, hogy bebizonyítsák, hogy az Alpha-hátság– egy 2000 km hosszú víz alatti hegység-hálózat – a kanadai kontinentális talapzat része.⁸⁰³

A bizonyítás problémás, ugyanis a szóban forgó terület a Mengyelejev-hátság része is lehet, amely olyan hegyláncolat, amely a szibériai partokig húzódik, és emiatt Oroszország is igényt tart rá, viszont Dánia is ugyanilyen okok miatt terjesztheti ki rá az

21. ábra Kanada kontinentális talapzat igénye 200 tengeri mérföldön túl.
Defining Canada's Extended Continental Shelf Claims. i.m.

⁸⁰⁰ HUEBERT, Rob: "Northern Sovereignty and Canadian Foreign Policy." <http://www.cdfai.org/PDF/Northern%20Interests%20and%20Canadian%20Foreign%20Policy.pdf> (2011.01.29.)

⁸⁰¹ Defining Canada's Extended Continental Shelf, <http://www.international.gc.ca/continental/index.aspx?lang=eng> (2011.01.28.); BERTHIAUME, Lee: Icebreaker Replacement Deadline Looms. Embassy Ottawa, Feb. 27, 2008. p.1.; 10. <http://embassymag.ca/pdf/view/2008-02-27> (2011.01.28.).

⁸⁰² Defining Canada's Continental Shelf. http://www.international.gc.ca/continental/limits-continental-limit.aspx?lang=eng&menu_id=20&menu=R (2011.02.11.) ISTED: i.m. p. 357.

⁸⁰³ BOSWELL, Randy: *Canadian Expedition Seeks to Prove Claim on Underwater Ridge*, National Post, Toronto, February 15, 2008. <http://www.nationalpost.com/news/canada/story.html?id=311913>. (2011.01.30.)

igényét.⁸⁰⁴ Az USA szerint viszont sem az Alpha, sem a Mengyelejev-hátság nem tekinthető geológiai értelemben kontinentális talapzatnak, hanem vulkanikus eredetű kőzetrétegnek, amely több millió évvel ezelőtt alakult ki, teljesen függetlenül az amerikai, és az eurázsiai kontinensektől.⁸⁰⁵

Kanada az esetleges igényátfedések miatt igyekszik rendszeresen konzultálni, illetve jó kapcsolatot fenntartani az USA-val, Dániával és Oroszországgal.⁸⁰⁶

5.2.2.2. Az Egyesült Államok

Az USA nem terjesztett elő kontinentális talapzattal kapcsolatos igényeket, ugyanis a mai napig sem ratifikálta az UNCLOS-t, emiatt a benne foglalt jogokkal sem élhet.⁸⁰⁷

Az ellenzői azzal érvelnek, hogy az USA szuverenitását sértené a rendelkezések egy része, főként azok, amelyek a katonai, és a titkos tevékenységekre vonatkoznak, míg a támogatói arra hivatkoznak, hogy inkább kiszélesíti az USA jogosítványait, ráadásul javarészt szokásjogot kodifikál, ami egyébként is kötelező az Egyesült Államokra nézve is.⁸⁰⁸

Az USA az 1958-as kontinentális talapzat egyezményt 1961. április 12-én ratifikálta, amely nem tartalmazott egzakt távolságbeli limitet, így érthető, hogy e tekintetben miért habozik az UNCLOS ratifikálásával. 2007.

22. ábra Az USA kontinentális talapzat igénye. Continental Shelf Claim.
www.polarfieldservice.wordpress.com
(2011.02.15.)

⁸⁰⁴ ISTD: i.m. p. 358.

⁸⁰⁵ United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, at 2, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/USA (Mar. 18, 2002) (attaching U.S. submission dated February 28, 2002).
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf
(2011.01.31.)

⁸⁰⁶ DUFRESNE Robert: Controversial Canadian Claims over Arctic Waters and Maritime Zones. Parliamentary Information and Research Service Publication, PRB 0747, Jan. 10, 2008. p. 5.; International Collaboration.
http://www.international.gc.ca/continental/collaboration.aspx?lang=eng&menu_id=23 (2011.02.10.)

⁸⁰⁷ BROWNE, Marjorie A.: "The UN Law Of The Sea Convention and The United States: Developments Since October 2003." *CRS Report for Congress*, Oct. 31, 2007. p. 4.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21890.pdf> (2011.01.29.); Az USA hozzáállását a tengerjoghöz részletesen ld.: RICHARDSON, Elliot L.: "Power, Mobility and the Law of the Sea." *Foreign Affairs*, Vol. 58. No. 4. 1980. p. 902-919.

⁸⁰⁸ McDORMAN, Ted L.: "Global Ocean Governance and International Adjudicative Dispute Resolution." *Ocean & Coastal Management*, Vol. 43. 2000. p. 259.; ISTD: i.m. p. 363.

október 31-én a Szenátus külügyi bizottsága támogatását adta ahhoz, hogy a Szenátus ratifikálja az UNCLOS-t, mivel ennek hiányában nem fordulhat igénnyel a CLCS-hez, és a Nemzetközi Tengerfenék Hatóságnak sem lehet a tagja.⁸⁰⁹ Az USA azonban továbbra is alapvetően a *Truman deklarációra* alapítja a kontinentális talapzati igényeit.[22. ábra]⁸¹⁰

5.3. A CLCS álláspontja és az eddigi igények

Az eddig benyújtott igények közül a CLCS eddig csak Norvégiáéval foglalkozott érdemben, azonban az eldöntött tények kihatnak a többi állam igényére is, ha másként nem, mintául szolgálnak a CLCS észjárása tekintetében.

5.3.1. A CLCS norvég igények vonatkozásában adott ajánlása

A Barents-tenger térségében húzódó Loop-mélyedés sekély geomorfikus talapzat, amely tekintetében a norvég információk alapján a CLCS arra az álláspontra jutott, hogy Norvégia kontinentális pereme mindenhol a Loop-mélyedésen túl helyezkedik el, ennél fogva teljes mértékben helyt adott a norvég igényeknek,⁸¹¹ bizonyított, hogy a Loop-mélyedés kétség kívül a Svalbard-szigetek, és a norvég szárazföld víz alatti meghosszabbítása.⁸¹² A kontinentális talapzat külső határát tehát ennek figyelembe vételével, valamint az UNCLOS 76. cikk (5) bekezdésének tiszteletben tartásával lehet megvonni,⁸¹³ figyelemmel arra, hogy Oroszország is ugyanezen a kontinentális talapzathoz tartozik. A két államnak a közös határ vonatkozásában kétoldalú egyezményben kell rendeznie a kérdést.⁸¹⁴

⁸⁰⁹ BROWNE: i.m. p. 6-8.; ISTED: i.m. p. 364.

⁸¹⁰ ISTED: i.m. p. 365.

⁸¹¹ Summary of the Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in regard to the Submission made by Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea on 27 November 2006. Adopted by the Commission on 27 March 2009. [CLCS Recommendation to Norway]
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm (2011.02.10.) 4.2 pont.

⁸¹² Uo. 5. pont.

⁸¹³ Uo. 6. pont.

⁸¹⁴ Uo. 6. 2-3.pont.

A norvég kontinentális perem külső széle a Nyugat-Nansen-medence kontinentális lejtőjének lábától mérhető az UNCLOS 76. cikk (4) bekezdése alapján.⁸¹⁵ A kezdeti kételyek eloszlatása után a CLCS jóváhagyhatja az eredeti igényeket.⁸¹⁶ Ennek nyomán a kontinentális perem külső határát a legtöbb helyen a Hedberg-formula, és a 60 tm-es szabály alkalmazásával állapíthatják meg, a többi helyen pedig jóváhagyták az ír formula alkalmazását.⁸¹⁷ Ennek nyomán Norvégia a kontinentális talapzat külső, 200 tm-ön túli részét a 76. cikk (5) és (6) bekezdése nyomán meghatározhatja.⁸¹⁸

A harmadik terület, amelynek vonatkozásában a CLCS ajánlást tett Norvégiának, a Norvég- és a Grönlandi-tenger alatt húzódó Banana-mélyedés térsége, ahol a kontinentális perem külső szélét a Banana-mélyedés kontinentális lejtőjének lábától számítják az UNCLOS 76. cikk (4) pontja alapján, ezért a CLCS elismerte a norvég kontinentális talapzat igényeket 200 tm-ön túl is.⁸¹⁹ A térségben a kontinentális perem külső határát az ír formula, valamint a 60 tm-es szabály tiszteletben tartásával lehet megvonni,⁸²⁰ ennek nyomán a kontinentális talapzat külső határát pedig az UNCLOS 76. cikk (5) és (6) bekezdésének alkalmazásával.⁸²¹

Norvégia a Banana-mélyedés északi, és középső részeinél kizárólag a 350 tm-es távolságra vonatkozó szabály alapján vonta meg a határt, míg a déli részen, ahol a norvég anyaterület, és a Jan Mayen-sziget kontinentális pereme összekapcsolódik, és átfedésbe kerül az izlandi, és a Feröer-szigeteki 200 tm-es zónával, ott a mélységi szabály alkalmazására került sor. Ezen a területen a CLCS az átfedések miatt részletesen megvizsgálta, hogy a Banana-mélyedés déli része valóban a norvég kontinentális perem részének, természetes meghosszabbodásának tekinthető-e.⁸²² A 2500 izobát a Vøring-hegynyúlvány, a Vøring-fennsík, és a Storegga-perem területén helyezkedik el, a kontinentális lejtőlábánál, ennél fogva helyt adott Norvégia ennek alapján megvont külső határ iránti igényének.⁸²³ A CLCS véleménye alapján azonban a

⁸¹⁵ Uo. 26. pont.

⁸¹⁶ Uo. 29-31. pont.

⁸¹⁷ Uo. 32. pont.

⁸¹⁸ Uo. 33-40.

⁸¹⁹ Uo. 65. pont.

⁸²⁰ Uo. 66. pont.

⁸²¹ Uo. 67. pont.

⁸²² Uo. 68-71. pont.

⁸²³ Uo. 73. pont.

Jan Mayen szigetnél geológiai okokból nem alkalmazható a mélységre vonatkozó szabály.⁸²⁴

5.3.2. Kiemelkedések és hátságok elhatárolása

A kontinentális talapzat külső határának meghosszabbításának kérdésében a legfontosabb kérdés, hogy mi minősül kontinentális talapzatnak, ugyanis ezen áll, vagy bukik az államok igénye.

Az UNCLOS 76. cikke úgy rendelkezik, hogy a kontinentális perem a parti állam szárazföldjének elsüllyedt meghosszabbítását foglalja magában: a talapzat, a lejtő és a küszöb tengerfenekéből és altalajából áll. Nem foglalja magában a mély tengeri medret az óceáni hátságokkal, illetve az alattuk fekvő altalajt. A (6) bekezdés pedig kimondja, hogy az (5) bekezdésben megállapított külső határokra vonatkozó mélységi, illetve távolsági limitek ellenére a tenger alatti hátságokon a kontinentális talapzat külső határa nem nyúlhat az attól az alapvonalától számított 350 tm-ön túl, ahonnan a parti tenger szélességét mérik. Ez a szabály viszont nem alkalmazható azon tenger alatti kiemelkedésekre, melyek a kontinentális perem természetes alkotóelemei, úgymint a fennsíkjai, magaslatai, fedőkőzete, sziklapadjai és hegynyúlványai.

A legtöbb problémát ezek a rendelkezés jelentik, és az Útmutató ennek megítéléséhez próbál segítséget nyújtani. A kérdésnek különös jelentősége van, ugyanis ettől függ többek között az orosz igények megítélésének a kérdése, de a CLCS a norvég igényekkel kapcsolatban is vizsgálta a kérdést a Vøring-fennsík esetében.

A 76. cikk három fajta kiemelkedést különböztet meg az óceán talaján: az óceáni hátságokat (*oceanic ridges*), a tengeri hátságokat (*submarine ridges*) és a tengeri kiemelkedéseket (*submarine elevations*), a pontos meghatározásra vonatkozóan viszont semmilyen eligazítást nem ad.⁸²⁵ A három fogalom megkülönböztetése azonban nem az elnevezésen múlik, hanem geológiai adatokon.⁸²⁶ Az Útmutató összefoglalóan hátság

⁸²⁴ Uo. 74. pont.

⁸²⁵ CLCS Guidelines 7.1.7. pont.

⁸²⁶ Uo. 7.1.8. pont.

elnevezéssel illet különböző geológiai képződményeket a vulkanikus eredetűektől a tektonikus lemezmozgások eredményéig,⁸²⁷ a felsorolás azonban nem taxatív.⁸²⁸

A szakirodalom az óceáni hátság elnevezést nem használja következetesen. Bizonyos esetekben csak olyan hátságot értenek alatta, amely óceáni bazaltsziklából áll, vannak viszont olyan hátságok, amelyek az idők folyamán kontinentális közetrétegből óceáni közetréteggé alakultak, valamint olyanok is, amelyek a kontinentális perem részeként a kezdetektől jelen voltak, és azóta befolyásolták a perem állapotát, ennél fogva azok morfológiailag, illetve üledékvastagság szempontjából egyediékké váltak. Az Útmutató sem definiálja az óceáni, illetve a tengeri hátságokat, hanem azt hangsúlyozza, hogy az ilyenfajta kiemelkedés megítélésének alapja mindig tudományos vizsgálat, amely szerint az vagy a szárazföld meghosszabbított része vagy sem, milyen azok morfológiája, alakja, valamint hogy milyen a geológiai kapcsolatuk a kontinentális peremmel.⁸²⁹ Emiatt a CLCS a hátságok esetenkénti vizsgálatát vezette be, és nem általános szabályozás alá próbálja besorolni őket.⁸³⁰

A tenger alatti kiemelkedéseket fennsík, magaslat, fedőkőzet, sziklapad és hegynyúlvány elnevezéssel is illet az UNCLOS 76. cikkének (6) bekezdése. A felsorolás itt is csak példálózó, viszont közös bennük, hogy a kontinentális perem szerves részei, alkotóelemei, annak kialakulási folyamatának részei, így a kontinensek növekedési fázisának részesei, amely alapján aktív és passzív perem között tehető különbség. Eszerint közös bennük, hogy a perem részeként a szárazfölddel alaktanilag folytonosak, közzettanilag azonos felépítésűek, és azonos eredetűek, azonos fejlődési utat jártak be. A tengeri hátságokra is részben igazak ezek a feltételek, de nem egyszerre az összes, és ez a fő különbség a két kategória között.⁸³¹

Az Útmutató rendelkezéseiből kiderül, hogy annak ellenére, hogy azt geológiában jártas szakértők készítették, tulajdonképpen nem jelent igazi fogódzót sem a CLCS, sem az igényel fellépő állam számára, és joggyakorlat sem alakulhatott még ki ebben a kérdésben, tekintettel arra, hogy például azok az arktiszi államok is, amelyeknek igénye átfedésbe került volna más államok igényével – Oroszországot kivéve – kizárólag olyan

⁸²⁷ Uo. 7.2.1. pont.

⁸²⁸ Uo. 7.2.2. pont.

⁸²⁹ Uo. 7.2.10. pont; Ld: NOYES, John E.: "Judicial and Arbitral Proceedings and the Outer Limits of the Continental Shelf." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009. p. 1227.

⁸³⁰ CLCS Guidelines 7.2.11. pont.

⁸³¹ Uo. 7.3.1.

területekre nézve nyújtottak be igényt, amely területek vonatkozásában átfedési probléma nem áll fenn.

Az egyetlen arktiszi példának a Vøring-fennsík tekinthető, amely hatalmas, 1300-1500 méter mélyen elhelyezkedő képződmény, és a Norvégia által beterjesztett adatok alapján egyértelmű, hogy tengeri kiemelkedés, amely a norvég kontinentális perem természetes alkotóeleme. A tőle északnyugatra húzódó Vøring-hegynyúlvány ezzel szemben az adatok alapján ugyan a norvég szárazföld tenger alatti folytatása, de az adatok alapján az is látszik, hogy a fennsíktól teljesen eltérő fejlődéstörténeti, és geológiai jellege van, így a CLCS véleménye alapján nem tekinthető olyan tenger alatti kiemelkedésnek, amely a kontinentális perem természetes alkotórésze.⁸³²

A probléma gyakorlati megjelenése elsősorban az orosz igényekkel kapcsolatban merül fel, amelyeket azonban nem támasztottak alá kellő geológiai bizonyítékkal ahhoz, hogy a CLCS ajánlást tudjon tenni a kontinentális talapzatuk 200 tm-ön túli, külső határára. A vitatott területet két, a szibériai szárazföldről egészen Grönlandig húzódó, hatalmas tenger alatti hegységrendszer, a Lomonoszov-és a Mengyelejev-hátság foglalja el. Kérdés, hogy ezek vajon minek minősülnek: óceáni hátságnak, tengeri hátságnak, vagy tengeri kiemelkedések. Oroszország azt állítja, hogy a hátságok az eurázsiai kontinentális perem természetes alkotóelemei, így az UNCLOS 76. cikk (6) bekezdése szerinti tengeri kiemelkedések. Dánia és Kanada viszont az észak-amerikai kontinens kontinentális peremének részeként tekintenek rájuk, az USA szerint pedig önálló alakzatok, amelyek egyik állam kontinentális peremének sem részei.⁸³³

Egyelőre a CLCS gyakorlata nem ad igazodási pontot a még meg el nem bíralt igények jövőjére nézve. A norvég-dán-izlandi példa a CLCS előtti eljárást megelőző kooperáció fontosságára hívja fel a figyelmet, azonban arra az esetre is gondolni kell, hogy az esetleges vitás kérdéseket nem tudják egymás között megoldani az államok.⁸³⁴

⁸³² CLCS Recommendation to Norway 73-74. pont.

⁸³³ SPIELMAN: i.m. p. 333-334.

⁸³⁴ Ld. MURPHY, Ireland: "Coordinated, Harmonized or Joint Submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf." <http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS08Folder/Session2-Paper1-Murphy.pdf> (2011.02.19.)

5.4. A tengeri határok rendezésének kérdése az Arktiszon

A kontinentális talapzat – ahogy az egyéb tengerjogi kategóriák – elhatárolását szemben levő vagy szomszédos tengerparttal rendelkező államok között, méltányos megoldás elérése céljából a nemzetközi jog alapján megállapodással kötelesek megvalósítani. Amennyiben ésszerű időn belül nem jön létre megállapodás, az érintett államok kötelesek az UNCLOS-ban meghatározott békés vitarendezési eljárásokhoz folyamodni. A megállapodások megkötéséig az érintett államok a megértés, és az együttműködés szellemében minden erőfeszítést megtesznek, hogy gyakorlati jellegű ideiglenes egyezséget kössenek, és hogy ebben az átmeneti időszakban ne veszélyeztessék, vagy akadályozzák a végső megállapodás létrejöttét. Az ilyen egyezségek a végső elhatárolást nem érintik.⁸³⁵

5.4.1. Bilaterális megoldások

Ahogy az orosz és a norvég beadvány kapcsán a CLCS kifejtette, a külső határ megállapítását igénylő államoknak először a szomszédos államokkal szükséges tisztázniuk a kontinentális talapzati határokat.⁸³⁶ A CLCS ugyanis nem dönt addig a külső határ kérdésében, ameddig a szomszédos határok vonatkozásában nincs megegyezés, viszont emiatt nem utasíthat vissza kérelmet, így előfordul – ahogy elő is fordult, hogy relatíve gyenge lábakon álló – igény kerül elé. Az UNCLOS nem tartalmaz eljárást ilyen esetekre, sőt, egyáltalán nem rendelkezik róla, viszont egyértelmű, hogy ilyen egyoldalú aktus nem válthatja ki a célzott nemzetközi jogi hatást. Az UNCLOS szabályai ugyanis szokásjogi jelleggel bírnak, a CLCS ajánlása viszont nem változtatja meg a külső határ megállapításának jellegét: az ugyanúgy egyoldalú aktus, más kérdés, hogy feltételhez kötött, nem úgy, mint a 200 tm-es határig való lehetőség.⁸³⁷ Ez problematikus az USA részéről, hiszen egészen addig, amíg nem válik az UNCLOS részesévé, addig nem élhet a kontinentális talapzat külső, 200 tm-ön túli határának megállapításának érdekében igénnyel. Az állam a *Truman deklarációra*

⁸³⁵ UNCLOS 83. cikk.

⁸³⁶ NOYES: i.m. p. 1235.; BRUHÁCS: i.m. p. 124-125.

⁸³⁷ MATZ-LÜCK, Nele: "Planting the Flag in the Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole." *Goettingen Journal of International Law*, Vol. 1. No. 2. 2009. p. 244.

hivatkozva gyakorolja a jogait a kontinentális talapzatán, és egyesek kifejezett álláspontja, pedig az, hogy az USA szuverén önálló állam, amelynek jogai nem függnék az ENSZ, vagy a nemzetközi közösség engedélyétől.⁸³⁸ A 200 tm-ön túli határmegvonás viszont azért szükséges, mert addig nem lehet pontosan megállapítani, hogy meddig terjednek az állami jogosítványok, és mikortól beszélhetünk a tengerfenékről, mint az emberiség közös örökségéről, a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság joghatósága alá tartozó területről.⁸³⁹

Az UNCLOS ugyan nem, de a Nemzetközi Bíróság az Északi-tengeri kontinentális talapzat ügyében meghatározta azokat a segédelveket, amelyeket a szomszédos államok a kontinentális talapzatuk elhatárolásához alkalmazhatnak, ugyanis nem létezik egységes, mindenesetre kötelező határmegvonási elv. Az egyenlő távolságok elvének alkalmazása nem feltétlen kötelező megoldás, viszont a határmegvonás az érdekelt felek közötti, igazságos elvek alapján létrejött megegyezéstől függ.⁸⁴⁰ A feleknek a határmegvonáskor figyelembe kell venniük a partvonalak rajzolatát, valamennyi speciális jellemzőt, a kontinentális talapzat geológiai és fizikai tulajdonságait, viszont az 1985-ös, *Líbia és Málta közötti kontinentális talapzat* elhatárolás nyomán a Nemzetközi Bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a földrajzi elemek főszabály szerint nem a döntés releváns tényezői.⁸⁴¹ Tiszteletben kell azonban tartani a kontinentális talapzat, és a partvonal hossza közötti ésszerű arányosságot; az államot megillető kontinentális talapzatot az államterület víz alatti természetes folytatásának kell tekinteni, emiatt nem terjedhet ki olyan területre, amely más államterület folytatásának minősül. Amennyiben a határmegvonás során átfednék egymást az egyes államok területei, akkor azt a feleknek kölcsönös megegyezéssel kell elhatárolniuk, megegyezés hiányában pedig minden államot egyenlő rész illet meg, de abban is megegyezhetnek, hogy közös joghatóság alá vonják az adott területet.⁸⁴²

⁸³⁸ DODDS: i.m. p. 71.; GROVES, S.: "Lost in the Arctic: the US Need not Ratify the Law of the Sea Treaty to Get a Seat at the Table." 26 June 2008, *Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/research/internationallaw/wm1957.cfm>. (2010.07.09)

⁸³⁹ OSTROFF: i.m. p. 33.; BUNIK, V. Ivan: "Alternative Approaches to the Delimitation of the Arctic Continental Shelf." *IELR*, No. 4. 2008. p. 116.

⁸⁴⁰ *North Sea Continental Shelf cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands)* Judgment, ICJ Rep. 1969, p.54-55. 101. pont.

⁸⁴¹ *Continental Shelf (Libyan Arab Jarnahiriya/Malta)*, Judgment, I. C.J. Rep. 1985, p. 46-47. 61. pont.; Ld, KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin. p. 473.

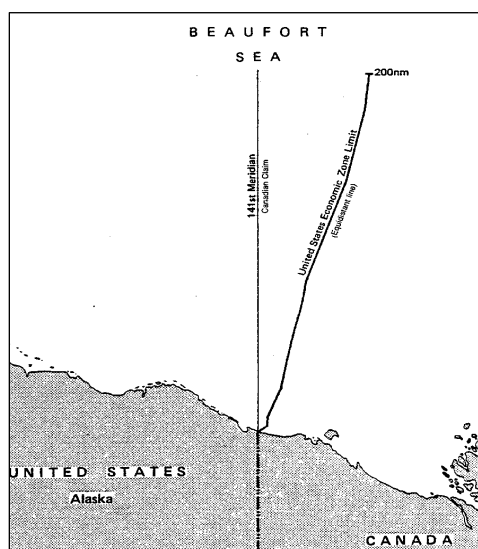
⁸⁴² *North Sea Continental Shelf cases*; 101. pont; KUNOY: A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin. p. 474.

A norvég-ügy megjeleníti mindkét elhatárolási módot, amely az Arktisz-államok rendelkezésére áll: a Loop-mélyedés térsége példa arra, hogy az államok nemzetközi megállapodás útján rendezik az elhatárolási kérdéseket;⁸⁴³ a Nyugat-Nansen-medence pedig arra szolgál mintául, hogy az államok a CLCS-re hagyják annak megítélését, hogy van-e egyáltalán jogvita a területátfedések miatt.⁸⁴⁴ Norvégia és Oroszország közel 40

23. ábra Norvég – orosz határ a Barents-tengeren.

Russia and Norway sign maritime border agreement. 15 Sept 2010. BBC
<http://www.bbc.co.uk/news/business-11316430> (2011.04.17.)

24. ábra A Beaufort-tengeri határvita.

National Maritime Claims in the Arctic.
http://www.virginia.edu/colp/pdf/Van_Pay-Arctic-Claims.pdf (2011.02.15.)

éven keresztül képtelen volt dűlőre jutni a Barents-tengeri határ kérdésében, 2010. szeptember 15-én viszont úgy tűnik, sikerült pontot tenni az ügy végére.⁸⁴⁵ [23. ábra]

Hasonlóan megegyezésre kellene törekedni a kanadai-amerikai határkérdésben a Beaufort-tengeren, bár a nézetkülönbségek még az 1825-ös határszerződésre vezethetőek vissza,⁸⁴⁶ így nyilvánvalóan nehezebb lesz konszenzust elérni. Kanada ugyanis teljesen máshogy értelmezte a határkérdést [24.ábra], mint az USA. A kanadai kormány úgy vélte, hogy a megállapított határok a 141. hosszúsági fok mentén a tengeri határt is

jelölik, míg az USA vezetése azon az állásponton volt, hogy az csak a szárazföldön jelölje ki a határt.⁸⁴⁷

⁸⁴³ Submission of Norway p. 12.

⁸⁴⁴ Uo. p. 14.; DODDS: i.m. p. 69.

⁸⁴⁵ Norway and Russia sign maritime delimitation agreement. <http://www.barentsobserver.com/norway-and-russia-sign-maritime-delimitation-agreement.4819173-16149.html> (2011.02.13.)

⁸⁴⁶ KILLABY: i.m. p. 38.

⁸⁴⁷ LAWSON, Karin L.: "Delimiting Continental Shelf Boundaries in the Arctic: the United States – Canada Beaufort Sea Boundary." *Virginia Journal of International Law*, Vol. 22. No. 1. 1981. p. 221-246.

Egyedül a Maine-öböl ügyét vitték a Nemzetközi Bíróság fóruma elé,⁸⁴⁸ amelyben már a kanadai oldalon az egyenlő távolságok elve, míg az USA részéről egy sokkal komplexebb, speciális körülményekre építő elvrendszer alapján lett volna kívánatos a határmegvonás. A Nemzetközi Bíróság a területet nagyjából fele-fele arányban osztotta el a két állam között.⁸⁴⁹

Megállapodás nélkül viszont a kanadai külső határmegvonással összefüggő, még elő sem terjesztett igények elbírálása is veszélyben van.

5.4.2. A megegyezés hiánya: az UNCLOS kötelező vitarendezési mechanizmusa

A CLCS kizárólag abban a kérdésben ad kötelező ajánlást az igényt betervező államoknak, hogy a kérelmükben megjelölt területre kiterjeszthetőek-e a jogaik, vagy sem. Ha az államok között vita támad a területek hovatartozása tekintetében, ennek a kérdésnek a megoldására nézve nem rendelkezik joghatósággal.⁸⁵⁰ Az UNCLOS 291. cikkének értelmében a CLCS nem vehet részt az államok közötti, kontinentális talapzatot érintő viták bírói rendezésében, nem utalhat nemzetközi bírói fórumok elé ügyet, illetőleg felperesként sem jelenhet meg előttük.⁸⁵¹ Másrészt a CLCS döntései is védettek, azok végleges jellegéhez hozzátartozik az is, hogy az ajánlásokban megállapított külső kontinentális talapzati határokat nem vitathatja sem bírói fórum, sem a Tengerfenék Hatóság.⁸⁵²

⁸⁴⁸ Ez volt az első ügy, amelyet az 1982-es egyezményt követően tárgyalt a Nemzetközi Bíróság. Az ügy jelentőségéről bővebben ld: KAYE, Stuart: "Lessons Learned From the Gulf of Maine Case: The Development of Maritime Boundary Delimitation Jurisprudence since UNCLOS III." *Ocean & Coastal Law Journal*, Vol. 14. No. 1. 2008. 73-99.

⁸⁴⁹ *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America)* ICJ Rep. 1984, p. 345-346.; KILLABY: i.m. p. 38.

⁸⁵⁰ MATZ-LÜCK: i.m. p. 245.;

⁸⁵¹ RANGEL, Vicente Marotta: "Settlement of Disputes Relating to the Delimitation of the Outer Continental Shelf." *International Marine & Coastal Law*, Vol. 21. No. 3. 2006. p. 347.; NOYES: i.m. p. 1238.

⁸⁵² NOYES: i.m. p. 1239.

Bármely, az UNCLOS értelmezését, vagy alkalmazását érintő vitát, a vitában résztvevő bármely fél kérésére joghatósággal rendelkező bíróság vagy más fórum elé lehet terjeszteni.⁸⁵³

Az egyezmény aláírása, megerősítése vagy az ahhoz történő csatlakozás során, vagy ezt követően bármikor, az adott állam írásbeli nyilatkozattal szabadon választhatja meg vita rendezésének módját a következő lehetőségek közül: a Nemzetközi Tengerjogi Bíróság; a Nemzetközi Bíróság; választottbíróság; vagy eseti választottbíróság. Ez a nyilatkozat nem érinti a részes állam azon kötelezettségét, hogy elismerje a Nemzetközi Tengerjogi Bíróság Tengerfenék Vitarendezési Tanácsának hatáskörét.

Azt a részes államot, amely félként egy olyan vitában vesz részt, amelyre hatályos nyilatkozat nem vonatkozik, úgy kell tekinteni, hogy elfogadta a választottbíráskodást. Amennyiben a vitában résztvevő felek ugyanazt a vitarendezési eljárást fogadták el, amennyiben másképp nem állapodtak meg, csak ez alapján az eljárás alapján lehet az ügyet rendezni.

Ha a vitában résztvevő felek nem ugyanazt a vitarendezési eljárást fogadták el, csak választottbíróság elé terjeszthetik az ügyet, amennyiben másképp nem állapodtak meg.⁸⁵⁴

A legproblémásabb állam, Oroszország, azonban az UNCLOS aláírásakor nyilatkozatot tett a 286. cikkel kapcsolatosan,⁸⁵⁵ ahogyan Dánia, és Kanada is.⁸⁵⁶ Az UNCLOS 309. cikke alapján ugyanis a 286. cikkhez fenntartás nem tehető, ezért a 287. cikk (1) bekezdésével összhangban ezek az államok nyilatkozattal választották meg a kötelező vitarendezési mechanizmust, mégpedig úgy, hogy nem kértek az UNCLOS által felsorolt eszközökből. Norvégia az egyetlen Arktisz-állam, amelyik csak a választottbírói eljárást zárta ki jogvita esetén, és kizárólagosan a Nemzetközi

⁸⁵³ UNCLOS 286. cikk.; ld. BRUHÁCS: i.m. p. 132-134.

⁸⁵⁴ Uo. 287. cikk.

⁸⁵⁵ UNCLOS, Russian Federation: Declaration upon Signature (10 Dec. 1982). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Russian%20Federation%20Upon%20signature (2011.02.13.)

⁸⁵⁶ UNCLOS, Canada: Declarations Upon Ratification (7 Dec. 2003). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Canada; UNCLOS, Denmark: Declarations Upon Ratification (16 Nov. 2004). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Denmark%20Upon%20ratification (2011.02.13.)

Bíróságot jelölte meg joghatósággal rendelkező fórumként.⁸⁵⁷ Az USA ugyan nem részese az UNCLOS-nak, de a Nemzetközi Bíróság joghatóságát ő is elismerte.

Mit lehet akkor tenni az egymást átfedő igények esetében? Elsősorban Oroszország okoz problémát, hiszen igényei átfedik más államok igényeit, viszont az állam kivonta magát a kötelező vitarendezési fórumok alól, így csak abban lehet bízni – ahogy az USA esetében is –, hogy kétoldalú megállapodásokkal rendezi a delimitáció kérdését, ha már végső soron úgyis meg kell állapodni benne, amennyiben hasznosítani szeretnék a területet.⁸⁵⁸ Kiemelendő ugyanakkor, hogy lehetőség van arra is, hogy ne bírói ítélet, hanem *tanácsadó vélemény* segítsen tisztázni a jogi problémákat. Erre a Nemzetközi Bíróság, a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság, illetve a Nemzetközi Tengerjogi Bíróság esetén van lehetőség.⁸⁵⁹ Ugyan ezek a döntések jogilag ugyan nem bírnak kötelező erővel, viszont a vélemény objektív színezetet adhatna az egyéni érdekekkel, és hatalmi kérdésekkel erősen átszőtt problémakörnek, és így könnyebben elfogadhatóvá válna a konfliktusban érintettek számára.⁸⁶⁰

Szóba jöhet esetleg a WTO alternatív vitarendezési mechanizmusa,⁸⁶¹ mivel olyan megoldást kínál, amelyet az UNCLOS nem: nem eltávolítja a vitában résztvevő feleket alperest, illetve felperest kreálva belőlük, hanem inkább összehozza őket a közös megoldás kialakítása céljából. Sokkal több irányítási jogot hagy a feleknek a döntés végső kialakítása során azzal, hogy őket sarkallja a megoldás kialakítására. Az együttműködés későbbi alakulásában sokkal inkább kedvezően hat egy ilyen módon hozott konszenzus, mint egy klasszikus bírói eljárás során született ítélet.⁸⁶²

⁸⁵⁷ UNCLOS, Norway: Declarations Upon Ratification (June 24, 1996). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Norway%20Upon%20Ratification (2011.02.13.)

⁸⁵⁸ MATZ-LÜCK: i.m. p. 254.

⁸⁵⁹ NOYES: i.m. p. 1255-1262.

⁸⁶⁰ Ld. KOVÁCS, Péter: "Ítélet tanácsadó vélemény köpönyegében – avagy van-e harmadik típusú eljárás a nemzetközi bíróság előtt? Szélgjegyzetek a Nemzetközi Bíróságnak a palesztinai területen épített fal tárgyában adott tanácsadó véleményéhez" *Iustum Aequum Salutare*, IV. 2008/1. p. 12-22.

⁸⁶¹ Ld. ORANELLA, Marcos, A.: "Swordfish Dispute between the EU and Chile at the ITLOS and the WTO." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 71. No.1. 2002. p. 55-82.; A WTO előtt is zajlanak tengerjoggal – elsősorban gazdasági vetületű – összefüggő ügyek. *United States – Restrictions on Imports of Tuna (US – EU Dispute) – Report of the GATT Panel* (20 May 1994) DS29/R. ILM, Vol. 33. 1994. p. 842.; *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products – Report of the Appellate Body* (12 October 1998) WT/DS58/AB/R. ILM, Vol. 38. 1999. p. 118.

⁸⁶² WEI-EN - YU-TAI: i.m. p. 94-95.

Összegezve: a kontinentális talapzat külső határának megvonásánál is elsősorban a kooperáció és megegyezés a két kulcsfogalom, amellyel kapcsolatosan még vitákra számíthatunk.

6. NEMZETKÖZI KOOPERÁCIÓ AZ ARKTISZON

Az Arktiszon számos állam jelen van: a parti államok a területi hovatartozásuk miatt, a többiek pedig vagy a térség használata, vagy a globális felmelegedés, és a környezetvédelem egybefonódó egysége miatt érintettek a térséggel kapcsolatos kérdésekben. A sarkvidéki problémakör összetettsége ösztönözte az államokat arra az elhatározásra, hogy regionális összefogásra van szükség ahhoz, hogy hatékony megoldást tudjanak kidolgozni, amelyet ki lehet terjeszteni globális szintésre. A kooperáció Gorbacsov 1987. évi murmanszki beszéde nyomán kezdett el nagy léptékkel fejlődni,⁸⁶³ és annak nyomán jött létre először 1991-ben az *Arktiszi Környezetvédelmi Stratégia* (*Arctic Environmental Protection Strategy-AEPS*), majd pedig intézményesült a védelemként az *Arktisz Tanács* (*Arctic Council*).

Az együttműködés elsősorban környezetvédelmi indíttatású, szuverenitási, illetve terület-hovatartozási kérdéseket sosem érintettek.

6.1. Az együttműködés elsőszámú fóruma: az Arktisz Tanács

6.1.1. Az Arktisz Tanács elődje: az AEPS

A környezetvédelmi célú együttműködés céljából Finnország 1989-ben Rovaniemi-be – két megelőző tárgyalás után – egy konferenciát hívott össze a nyolc Arktisszal határos állam, Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország a Szovjetunió és az USA részvételével. A tárgyalások sikeresek voltak, és 1991-ben a *Rovaniemi deklarációval* életre hívták az AEPS-t.⁸⁶⁴

A stratégia egy miniszteri szintű együttműködés volt, amelynek során konferenciákat tartottak – az AESP történetében három ilyen összejövetelre került sor –, a köztes időben pedig a résztvevő államok által jelölt hivatalnok intézte a miniszteri

⁸⁶³ ARMSTRONG: Soviet Proposals for the Arctic: A Policy Declaration by Mr. Gorbachev. p. 68-69.

⁸⁶⁴ Arctic Environmental Protection Strategy (AEPS). Declaration on the Protection of the Arctic Environment. Rovaniemi, Finland, June 1991.; ROTHWELL: The Polar Regions and the Development of International Law. p. 243.

találkozókkal kapcsolatos adminisztratív teendőket.⁸⁶⁵ Az első ilyen összejövetelt 1993-ban rendezték Nuuk városában, ahol deklaráció⁸⁶⁶ formájában újítták meg a célkitűzéseket, valamint kiemelték, hogy szükség lenne belső jogi rendelkezések meghozatalára, valamint kikényszerítésére, emellett a meglévő nemzetközi jogi eszközöket is hatékonyabbnak kellene felhasználni ahhoz, hogy a környezetvédelem ne csupán papíron valósuljon meg.⁸⁶⁷

6.1.1.1. Az AEPS célkitűzései

A stratégia első számú célkitűzése az Arktisz ökoszisztémájának megóvása, a szennyezés megelőzése, és szükség esetén annak minél kisebb kárral járó eltávolítása. A résztvevő államok meghatározták az együttműködés kereteit jelentő fő környezetvédelmi problémákat: az állandó szerves fertőzések, olajszennyezés, nehézfém-szennyezés, zajszennyezés, radioaktivitás és a savasodás. Mindegyik veszélyforrás esetén meghatározták a veszély mibenlétét, az arra vonatkozó akcióprogramot, valamint azokat a nemzetközi jogi eszközöket, amelyek *inter alia* a térségre vonatkoznak.

A legnagyobb veszélyt a vízi területekre a hajós közlekedés jelenti, mivel ebből származik a tengerszennyezés java része. Becsléssel megállapították, hogy ez évente mintegy 200.000. m³ olajat jelent. Emellett megoldást kell találni az olajkitermeléssel, és az olajátadással felmerülő szennyezés megelőzésére, valamint arra, hogy hogyan lehetne kiküszöbölni a fizikai körülményekből eredő hátrányokat, illetve megkönnyíteni a szennyezés eltakarítását.⁸⁶⁸ Ennek érdekében a következő célkitűzéseket születtek: az olajszennyezés szintjének minél alaposabb dokumentálása érdekében folyamatos megfigyeléseket kell végezni, hírközlő rendszert kell felállítani, a legszigorúbb nemzetközi előírásokat fogják betartani a térségben, és azonnal közösen cselekednek szennyezés esetén.⁸⁶⁹ A konkrét feladatok ellátására a nyolc állam külön munkacsoportokat hozott létre az arktiszi flóra és fauna megőrzésére (*Conservation of*

⁸⁶⁵ KOIVUROVA, Timo: "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can Polar Regimes Learn From Each Other?" *International Journal Of Legal Information*, Vol. 33. 2005. p. 209.

⁸⁶⁶ The Nuuk Declaration, 16 September 1993.

⁸⁶⁷ ROTHWELL: *The Polar Regions and the Development of International Law*. p. 237.

⁸⁶⁸ AEPS 3.2. pont

⁸⁶⁹ Uo. 5.2. pont

Arctic Flora and Fauna, CAFF), az arktiszi tenger védelmére (*Protection of the Marine Arctic Environment, PAME*), a sürgősségi megelőzésekre illetve szennyezés felszámolására (*Emergency Prevention, Preparedness and Response, EPPR*) és a megfigyelésre (*Arctic Monitoring and Assessment Programme, AMAP*).⁸⁷⁰

A célkitűzések racionálisak és szükségesek, azonban ezeket valamilyen jogi keretbe kell elhelyezni, és mivel maga a stratégia nem alkotott jogi szabályokat, kizárólag célkitűzéseket fogadott el. A térségre nézve sem globális, sem regionális szinten nincsen egyértelmű, kimunkált szabályozás, a globális környezetvédelmi egyezmények közül kevés olyan van, amelynek mind a nyolc állam részese. Léteznek ugyan egy-egy faj védelmére alkotott egyezmények, de ezek összességében sem teremtenek egységes szabályozást. A következő probléma, amivel szembe kell nézni, hogy eddig az államok egyáltalán nem számoltak a környezeti interdependencia jelenségével, holott a flóra, a fauna, valamint a vízi és a szárazföldi területek szerves egységet alkotnak, nem lehet szigorúan elszigetelni őket a környezetvédelmi problémák kezelése tekintetében, mivel a káros hatások sem határolhatók körül. Emellett ez elmúlt évtizedekben nem volt megfigyelhető, hogy különösebb megelőző szemlélet jellemezte volna a térség államait.⁸⁷¹

A stratégia szövege felsorolta azt az olajszennyezés szempontjából jelentős hat egyezményt, amelynek minden résztvevő állam a részese, és ezeket jelölte meg a kooperáció fő nemzetközi jogi eszközeinek: a két 1969. évi egyezményt,⁸⁷² az 1971. évi, a kompenzációs alapot létrehozó egyezményt,⁸⁷³ az 1972. évi londoni „dumping-egyezményt”,⁸⁷⁴ az 1974. évi párizsi egyezményt,⁸⁷⁵ a MARPOL-t⁸⁷⁶. Emellett belekerült két olyan egyezmény is, amelyek a deklaráció megszületésekor még nem

⁸⁷⁰ Uo. 6-9. pont; Ld. YOUNG, Oran R.: "Governing the Arctic: From Cold War Theater to Mosaic of Cooperation." *Global Governance*, Vol. 11. 2005. p. 11.

⁸⁷¹ ROTHWELL, Donald: "International Law and the Protection of the Arctic Environment." *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 44. 1995. p. 299. ; KOIVUROVA, Timo: "Transboundary Environmental Assessment in the Arctic." *Impact Assessment and Project Appraisal*, Vol. 26. No. 4. 2008. p. 265-275.

⁸⁷² International Convention on the Civil Liability for Oil Pollution Damage [CLC], Brussels, 29 November, 1969. 973 UNTS 3. és Convention on Intervention on High Seas.

⁸⁷³ International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage [Fund Convention] 18 December 1971. 1110 UNTS 58.

⁸⁷⁴ Protocol of 1996 [LC PROT 1996]. 1046 UNTS 138.

⁸⁷⁵ Convention on the Prevention from Marine Pollution from Land-Based Sources [Paris Convention] 4 June 1974. 1833 UNTS 3.

⁸⁷⁶ International Convention for the prevention of pollution from ships, 1973, as modified by the Protocol of 1978, [MARPOL 73/78] London, 17 February 1978. 1340 UNTS 62.

voltak minden államban hatályosak: az UNCLOS és az 1990. évi olajszennyezéssel kapcsolatos kooperációs egyezmény.⁸⁷⁷

6.1.1.2. Az AEPS hiányosságai

A legfőbb problémaforrás, hogy célkitűzéseket fogalmaznak meg konkrét jogi alapok és akciótervek végrehajtása nélkül.

Az AEPS-deklaráció úgy rendelkezett, rendelkezései nem keletkeztetnek jogot, illetve kötelezettséget a részes államok számára, csupán ösztönzik a nemzeti jogszabályok megalkotását.⁸⁷⁸ Prioritást adott azonban a kooperációnak azáltal, hogy meghatározta a fő környezetvédelmi problémákat meghatározta, viszont továbbra sem sikerült egységes szabályozást alkotni a terület problémáira. A legnagyobb hiányosságot pedig magának az Arktisz definiálása jelentette, ez ugyanis kimaradt az AEPS-ből, így gyakorlatilag konkrét területi hatály meghatározása nélkül maradt a stratégia minden rendelkezése.⁸⁷⁹

Az AEPS keretében történő kooperáció így a kötelező erő, valamint a konkrét cselekvés hiányában nem jelentett igazi megoldást a térség környezeti problémáira.

6.1.2. Az Arktisz Tanács

Egy intézményesült kooperáció iránti igény már a 1989-ben megfogalmazódott *Mulroney* kanadai miniszterelnök egyik beszédében, a nemzetközi tanács létrehozásának tervét pedig 1991-ben is lehetőség lett volna megvitatni, de erre nem csak 1992-ben, Ottawában került sor. Az AEPS-ben résztvevő államok ugyanis ráeszméltek, hogy a meglévőnél hatékonyabb összefogásra van szükség a célok megvalósítása érdekében. Példaként az UNEP regionális tengerjogi vívmányai, valamint az Antarktisz Szerződés szolgáltak. Mindkettő azt erősítette, hogy a regionális szintű együttműködések sikere kizárólag az összefogás erősségén múlik, és mivel az általános nemzetközi jogi szabályok alapján a parti államoknak kötelessége a tengeri

⁸⁷⁷ International Convention on Oil Pollution Preparedness, Response and Cooperation, 30 November 1990. 1891 UNTS 51.

⁸⁷⁸ KOLODKIN, A.-ROGINKO, A.: "The Arctic: Arena for International Environmental Security?" *Ocean Yearbook*, Vol. 10. 1993. p. 267.

⁸⁷⁹ ROTHWELL: *The Polar Regions and the Development of International Law*. p. 300-301.

környezet védelme, ezért ez szükségképpen kooperációra ösztökéli az egy térségbe tartozó államokat. Az arktiszi őslakosok kis egységekbe tömörülve már az 1970-es évek óta próbálnak az érdekeik védelmében lépéseket hozni.⁸⁸⁰ Ahhoz, hogy sikeresen megvalósulhasson az Arktisz regionális védelme, az AEPS dokumentumait, célkitűzéseit kibővítve, 1996 márciusában az AEPS utolsó, inuviki konferenciájakor már szervezés alatt volt a szeptemberben felállított Arktisz Tanács, amely intézményesülve kívánta szolgálni a magasabb szintű kooperációt, és biztosítani a térség erősebb védelmét.⁸⁸¹

6.1.2.1. Az Arktisz Tanács szervezeti felépítése

Az 1996. évi Ottawában született deklaráció nemcsak létrehozta az Arktisz Tanácsot, mint magas szintű kormányközi együttműködést, hanem a fő működési elveit is lefektette, amit az első, a kanadai Iqaluitban 1998-ban tartott értekezleten egészítettek ki, amikor elfogadták annak eljárási szabályzatát.⁸⁸² A Deklaráció 2. pontjában rögzítették a tagállamok sorát, amely azonos volt az AEPS-ben részt vevő államokkal.⁸⁸³ Emellett még két résztvevői kategóriát teremtett: az *állandó résztvevők* és a *megfigyelők* csoportját. Azon az őslakosok szervezetei kaptak állandó résztvevői jogot,⁸⁸⁴ akik az AEPS működése során még csak megfigyelőként lehettek jelen, megfigyelői státust pedig azok az államok, NGO-k és egyéb szervezetek kapnak, akik érdekeltek erre igényt tartanak. A döntéshozatali eljárást tekintve a Tanács követte az AEPS nyomvonalát, amikor általános szabályként rögzítette a tagállamok konszenzusos döntéshozását, amelyet mindig meg kell, hogy előzzön az állandó résztvevőkkel való, minden részletre kiterjedő konzultáció. Az állandó résztvevői státus nem biztosít a

⁸⁸⁰ Uo. p. 303-307.

⁸⁸¹ Declaration on the Establishment of the Arctic Council, Ottawa, 19 September 1996. [Arctic Council Declaration] 1 (b) pont.; Az Arktisz Tanács deklarációit lásd: <http://arcticcouncil.org>; KOIVUROVA, Timo-VANDERZWAAG, David L.: "The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects." *U.B.C. Law Review*, Vol. 40. 2007. p. 130.

⁸⁸² Arctic Council Rules of Procedure. Iqaluit, September 17-18, 1998. <http://arcticportal.org/uploads/UG/8j/UG8jta3NiHqZnRYe7iyPMQ/AC-Rules-of-Procedure.pdf> (2009.06.12.)

⁸⁸³ Kanada, Norvégia, Dánia (ide értve Grönlandot és a Feröer-szigeteket is) Finnország, Izland, Oroszország, Svédország és az USA

⁸⁸⁴ Arctic Council Declaration 2. pont. Ezek többek között: Aleut International Association (AIA), Arctic Athabaskan Council (AAC), Gwich'in Council International (GCI), Inuit Circumpolar Council (ICC), Saami Council és a Russian Arctic Indigenous Peoples of the North (RAIPON).

döntéshozatalba való beleszólást, inkább csak mintegy tanácsadói szerepet betöltve befolyásolják azt.⁸⁸⁵ Ezeknek a résztvevőknek a száma mindig kevesebb kell, hogy legyen a tagok számánál is, ezzel is biztosítják azt, hogy véletlenül se léphessék túl a hatáskörüket egy esetleges nagyobb erejű, a döntéshozatalra gyakorolt nyomással. A megfigyelő státussal rendelkező résztvevők testközelből figyelemmel kísérhetik a Tanács munkáját, de véleményezési joggal sem rendelkeznek.

Az Arktisz Tanács két évente tart ülést, a köztes időben pedig tisztviselők biztosítják a működést. Az AEPS rendszerén belül kialakult négy munkacsoport továbbra is ellátja a feladatát, körük kiegészült a Fenntartható Fejlődésért Felelős Munkacsoporttal (*Working Group on Sustainable Development, SDWG*), valamint az Arktisz Fertőzöttségére Reagáló Akció Program (*Arctic Contaminants Action Program, ACAP*) munkájával. Ezek a munkacsoportok tulajdonképpen különböző problémákra lebontva hajtják végre az általános iránymutatásokat. Mindegyikük külön managementtel és adminisztratív funkciókat ellátó szervvel is rendelkezik. Az irányításukat a nemzeti kormányok által delegált tagok végzik az állandó résztvevők, valamint szükség esetén szakértők segítségével.

A Tanács elnökségét egy-egy tagország látja el két évre. Elsőként Kanada kezdte a sort, jelenleg pedig Svédország gyakorolja.

6.1.2.2. Az Arktisz Tanács eddigi teljesítményének értékelése

Az első tanácsi összejövetelre 1998-ban Iqaluitban⁸⁸⁶ került sor. Itt tulajdonképpen környezetvédelmi kérdésekben nem született semmilyen előrelépés, de ekkor alkották meg az eljárási szabályokat, és a megfigyelői státus részletkérdéseit, valamint meghirdették a fenntartható fejlődés programját, és felállították az ezért felelős munkacsoportot. A 2000 októberében, az alaszakai Barrowban tartott ülésen megállapították, hogy az eddigi eredmények alapján az Arktisz Tanács sikeresen átvette az AEPS szerepét, de a közös tevékenységek koordinációja még fejlesztésre szorul. Akciótervet fogadtak el a szennyezés csökkentése végett, és a továbbiakban az ezért felelős munkacsoportra bízta a megelőzési és helyreállítási akciók kidolgozását.

⁸⁸⁵ Uo. 7. pont

⁸⁸⁶ Ld. Iqaluit Declaration. The First Ministerial Meeting of the Arctic Council Iqaluit, September 17-18, 1998.

Emellett üdvözölték a riói fejleményeket, és továbbfejlesztették a fenntartható fejlődés programját.⁸⁸⁷ Két évvel később a finnországi Inariban megrendezett értekezleten megállapították, hogy az Arktisz Tanács már nemcsak egy regionális érdekcsoportosulás, hanem nemzetközi aktorként is megjelent a sarkkörü térség ügyében.⁸⁸⁸ Összességében elmondható, hogy az Arktisz Tanács folyamatosan reagál az aktuális problémákra, és állást foglal a kezelésükkel kapcsolatban,⁸⁸⁹ ez pedig nemcsak a nemzetközi életben biztosít helyet számára, hanem fontos szerepet tölt be a kisebb regionális egységek, vagyis javarészt az állandó résztvevők közötti együttműködés erősítésében.

Negatívum azonban, hogy mind az AEPS, mind pedig az Arktisz Tanács mindenféle jogi kötőerő nélkül működik, a fő célkitűzéseket is legfeljebb deklaráció formájában rögzítették, így viszont a tagállamok nemzeti jogalkotására csak csekély befolyással bírtak a vívmányaik, holott ahhoz, hogy az egységes környezetvédelmi Arktisz-politika biztosítva legyen, szükséges, hogy a belső jogalkotás és jogalkalmazás szintjén is egységet alkosson a nyolc állam. Az Arktisz területének egy jó része ugyanis többé-kevésbé nemzeti joghatóság alá esik. Ez a probléma az 1997. évi altai találkozón elfogadott, és a környezetvédelmi szabályozásokat harmonizálni kívánó iránymutatás példáján is megmutatkozott. A konszenzusnak köszönhetően elfogadták az államok a deklarációt, de nem jött létre olyan mechanizmus, amely alapján a nemzeti jogrendszerbe való átültetés kötelező jelleggel megtörténhetett volna, sőt, később kiderült, hogy számos, a térségben ügyében érdekelt NGO-hoz, szervezethez el se jutott ennek a tervnek a híre. Ennek ellenére sok esetben pozitívumként jelenik meg a hatékony információáramlás a nemzetközi szintér felé, így erősítve a terület veszélyeztetett jellegének, és az odafigyelés fokozott szükségességének tényét. További hiányosság, hogy a demilitarizáció illetve nukleáris fegyvermentesítés kérdései nem is

⁸⁸⁷ Ld. Barrow Declaration on the occasion of the Second Ministerial Meeting of the Arctic Council. Barrow, 13 October 2000.

⁸⁸⁸ Ld. Inari Declaration on the occasion of the Third Ministerial Meeting of the Arctic Council. Inari, 10 October 2002.

⁸⁸⁹ Ld. Reykjavik Declaration on the occasion of the Fourth Ministerial Meeting of the Arctic Council. Reykjavik, 24 November 2004.; Salekhard Declaration on the occasion of the tenth Anniversary of the Arctic Council the Fifth AC Ministerial Meeting, Salekhard 26 October 2006 és Tromsø Declaration on the Occasion of the Sixth Ministerial Meeting of The Arctic Council, 29 April, 2009, Tromsø, Norway.

szerepelnek a programban, amelyek ugyancsak fontos környezetvédelmi vetületet adnának.⁸⁹⁰

A Tanács viszont az arktiszi őslakosok számára véleményalkotási fórumot biztosított azzal, hogy állandó részvételi státussal ruházta fel őket, valamint lehetővé tette, hogy az állásfoglalásuk egységes képet adva jelenhessen meg a nemzetközi közösség előtt.⁸⁹¹ A hiányosságok ellenére tehát az Arktisz Tanácsnak sikerült elérnie, hogy a területet önálló politikai régióként vegyék figyelembe nemzetközi síkon, hiszen ez annak védelme szempontjából egyedülálló kezdeményezés volt, nem beszélve arról, hogy szükséges is, annak ellenére, hogy hatékony környezetvédelmi egységet nem volt képes kialakítani.⁸⁹²

Előrelépésnek számít azonban a 2011. május 12-én a grönlandi Nuuk-ban tartott tanácskozás, amelyen a tagállamok külügyminiszterei mellett az amerikai *Hilton*, és az orosz *Lavrov* is részt vett. Sikerült létrehozni az Arktisz Tanács állandó titkárságát, külön egységet létesítettek az Arktisz Tanács határozatainak végrehajtására és ajánlásban fogalmazták meg a megfigyelői státusz elnyerésének a kritériumait. A legfontosabb eredmény az volt, hogy először fogadtak az Arktiszra nézve kötelező erejű nemzetközi egyezményt, melynek a tárgya a légiforgalmi és tengeri keresési és mentési akciókban való együttműködés és koordináció.⁸⁹³

6.1.2.3. Az Arktisz Tanács hatékonyságának növelésével összefüggő kérdések

Az Arktisz Tanácsnak el kell döntenie, hogy küldetését miként kívánja folytatni.⁸⁹⁴ Választhatja a könnyebbik utat, és egyszerű véleménycserélő fórumként működik tovább, vagy felvállalja a szennyezési problémák szempontjából lényeges döntéshozó és szabályozó funkciót. Ezzel kapcsolatosan fontolóra kellene venni, hogy nemzetközi egyezményekben rögzítsen programokat, amelyek kötik a feleket, és végső soron a

⁸⁹⁰ CONLEY, Heather - KRAUT, Jamie: "U.S. Strategic Interests in the Arctic. An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation." *A Report of the CSIS Europe Program*. 2010. p. 13.

⁸⁹¹ KOIVUROVA: *Transboundary Environmental Assessment in the Arctic*. p. 266.

⁸⁹² KOIVUROVA – VANDERZWAAG: i.m. p. 157-159.

⁸⁹³ Ld. Nuuk Declaration on the occasion of the Seventh Ministerial Meeting of the Arctic Council, 12 May 2011, Nuuk, Greenland.

⁸⁹⁴ Improving the Efficiency and Effectiveness of the Arctic Council: a Discussion Paper. http://arctic-council.org/filearchive/AAC_Arctic_Council_Future_Dec_2006.pdf (2009. 06.11.)

megszegésük szinten szankcionálható. Az elnöksége alatt Norvégia előkészítette azt a dokumentumot, ami ezt a célt szolgálja. Az alapvető strukturális változásokhoz a többi tagállam hozzájárulását viszont lehet, hogy nem lesz egyszerű megszerezni, hiszen a jelenlegi szabályok szerint döntés csak konszenzussal hozható. Ezért is tekinthetők előrelépésnek a 2011. május 25-i ülés vívmányai.

Számos ellenérv szól ugyanakkor a szerződés alapú megközelítés ellen: a konszenzuskeresés nehézsége, a hosszadalmas előkészítő, illetve tárgyalási eljárás, a politikai és bürokratikus merevség, valamint az a tény, hogy az eddig is kaotikus, részterületekre fragmentálódott nemzetközi szennyezésekkel kapcsolatos joganyagot még inkább megbonyolítja. A meglévő dokumentumok nemzeti jogrendszerbe történő beültetésén, pontosabban pedig annak hiányán világosan látszik a tagállamok hozzáállása, amelyből arra következtethetünk, hogy amennyiben szerződéskötésre kerülne a sor, vagy nem születne konszenzus, vagy jóval alacsonyabb standardokat tudnának csak elfogadni, mint amennyi egyébként szükséges lenne. A szigorú, tagállamokat egységes szabályozás alkalmazására szorító jogi eszköz szükségessége azonban nem kérdéses: a klímaváltozás, a közlekedési útvonal és az ásványkincsek iránti igény előbb-utóbb rákényszeríti őket, hogy összehangolják az alkalmazandó jogot. Egy-egy szennyezés – függetlenül attól, hogy az most olaj vagy egyéb szennyezős anyag lerakásával keletkezik – hatásai ugyanis nem korlátozódnak az elkövetés helyére, szükségképpen érintik az Arktisz térségébe tartozó többi államot is.

Az Arktisz Tanács létrehozása, és a környezetvédelmi kérdések egységes kezelése ideális megoldás, csak az eszközök hatékonyságán kell változtatni.

6.2. Egyéb Arktisz-specifikus együttműködések

Az Arktisz Tanácson kívül léteznek egyéb együttműködési fórumok, amelyek kifejezetten az Arktisz problémáinak megoldására szerveződtek, de vagy speciális hatáskörűek az Arktisz Tanácshoz képest, vagy a szervezettségük – tagsági körük, illetve egyéb feltételek hiánya miatt – nem éri el annak szintjét. Közös bennük, hogy kapcsolatban vannak az Arktisz Tanáccsal, legtöbbjük résztvevőként vagy megfigyelőként együttműködik azzal.

6.2.1. Európai regionális szervezetek

Az európai regionális szervezetek szorosan együttműködnek egymással. A legkorábbi kormányközi szerveződés 1971-ben a *Északi Minisztertanács (Nordic Council of Ministers)* volt Dánia, Izland, Norvégia, Svédország, Finnország, Grönland, az Aaland-szigetek és a Feröer-szigetek vezetése között. Ugyanígy, kormányközi alapon működött együtt az 1952-ben alapított *Északi Tanács (Nordic Council)*, és a *Nyugat Északi Tanács (Western Nordic Council)*, amely azonban nem kizárólag a térséggel kapcsolatos kooperáció fóruma.⁸⁹⁵ Kifejezetten Arktisz-specifikus, környezeti kérdésekre fókuszál a *Barents Euro-Arktisz Tanács (Barents Euro-Arctic Council - BAEC)*, amely 1993-ban alakult a Barents-régió államainak részvételével. A működésben főként Finnország, Norvégia, Svédország és Oroszország játszik szerepet, és fő célja, hogy a térségben a fenntartható gazdasági fejlődés feltételeit dolgozzák ki.⁸⁹⁶ A Balti-tengeri Államok Tanácsa (*Council of the Baltic Sea States*) 1992-ben alakult a 10 balti-tenger térségében található állam, és az Európai Bizottság NGO-jaként.⁸⁹⁷

6.2.2. Az őslakosok szerveződései

A legelső ilyen nem kormányközi szervezet a Finnországban, Norvégiában, Svédországban és az Oroszországban élő arktiszi *saami* népcsoport által 1956-ban alapított *Saami Tanács (Saami Council)*, amelynek célja a népcsoport gazdasági, szociális és kulturális érdekeinek védelmét előmozdítani a saami parlament, és az érintett államok közötti egyezmények megkötése révén.⁸⁹⁸ A kanadai inut népcsoport

⁸⁹⁵ WILLIAMS, Tim: "The Arctic: Organizations Involved in Circumpolar Cooperation." Parliamentary Information and Research Service Publication, PRB 08-15E, 24. October 2008. p.3.

⁸⁹⁶ Work Program 2010-2011. Barents Euro-Arctic Council. http://www.barentsinfo.fi/beac/docs/Work_Programme_2010_2011_WGE_Subgroup_on_Nature_Protection.pdf (2011.02.18.); Ld.The Barents Euro-Arctic Region. Cooperation and Visions of the North. <http://bd.lst.se/publishedObjects/10000666/barentsbroschyr.pdf> (2011.02.19.); NIELSEN, Jens Petter: "Russian Norwegian Relations in Arctic Europe: The History of the Barents Euro-Arctic Region." *East European Quarterly*, Vol. 35. No. 2. 2001. p. 163-180.

⁸⁹⁷ (Historical) terms of Reference of the Council of the Baltic States. <http://www.cbss.org/CBSS-The-Council/history> (2011.02.19.)

⁸⁹⁸ The Saami Council: Briefly. <http://www.saamicouncil.net/?deptid=2178> (2011.02.20.)

érdekeinek előmozdítására 1971-ben szerveződött meg az *Inuit Tapiriit Kanatami* (ITK), amely 4 regionális inuit szervezetet, a *Nemzeti Inuit Ifjúsági Tanácsot* (*National Inuit Youth Council*) és a *Sarkkörü Inuit Tanácsot* (*Inuit Circumpolar Council-ICC*) egyesít, és az inutok védelmében jár el különböző fórumokon.⁸⁹⁹ Ez utóbbi 1977-ben alakult, és mára a legnagyobb nemzetközi NGO, amely az orosz, a kanadai és a grönlandi, mintegy 150.000. inuit érdekvédő szerveződése, amely konzultatív státussal rendelkezik az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottságában.⁹⁰⁰

Az *Északi, Szibériai és Távolségi Őslakosok Orosz Szervezete* (*Russian Association of Indigenous Peoples of the North, Siberia and Far East-RAIPON*) 1990-ben alakult, és napjainkban 41 őslakos népcsoport 250.000. tagjának elsősorban a tradicionális életmódhoz való jogait és érdekeit képviseli, védi nemzetközi síkon.⁹⁰¹

6.2.3. Kutatási együttműködések

Az Arktisz térségére vonatkozóan számos kutatási kooperáció létezik, amelyek közül az egyik legjelentősebb a *Nemzetközi Poláris Év* (*International Polar Year – IPY*), amely a Nemzetközi Tudományos Tanácson (*International Council for Science - ICSU*), és a Meteorológiai Világszervezeten (*World Meteorological Organization – WMO*) keresztül működik. Tudósok ezrei vehetnek részt az elmúlt 50 év egyik legnagyobb kutatóprogramjában, amely az Északi- és a Déli-sarkvidéken 2007 márciusától 2009 márciusáig zajlott, több mint hatvan ország részvételével. Ez volt a negyedik sarkvidék-kutatási program 1882 óta, ám az első, amelyben az ember és a klímaváltozás kapcsolatát is vizsgálták. Jégtörőhajók, műholdak, tengeralattjárók, a helyi lakosok és igen nagy összegek segítik a tudóscsoportokat.⁹⁰² A *Nemzetközi Arktiszi Tudományos Bizottság* (*International Arctic Science Committee - IASC*) 1990-ben alakult, és a tagságát alkotó nemzeti kutatócsoportok révén az összes Arktisszal kapcsolatos tudományterületet lefedi a működésével. Habár nem alapítvány, mégis leginkább

⁸⁹⁹ Inuit Tapiriit Kanatami <http://www.itk.ca/> (2011.02.20.)

⁹⁰⁰ ICC. <http://www.inuitcircumpolar.com/index.php?ID=1&Lang=En> (2011.02.20.)

⁹⁰¹ RAIPON. http://www.raipon.info/en/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4 (2011.02.20.)

⁹⁰² About IPY. <http://ipy.arcticportal.org/about-ipy> (2011.02.20.)

tanácsokkal és alaptőkével segíti a kutatásokat.⁹⁰³ Az *Arktisz Egyetem (University of Arctic- UArctic)* hasonlóképpen egy interdiszciplináris együttműködési hálózat egyetemek, és egyéb kutatást végző szervezetek között.⁹⁰⁴ Kifejezetten egészségügyi érdekelttségű NGO az 1981-ben alapított *Sarkvidéki Egészségügyi Nemzetközi Unió (International Union for Circumpolar Health - IUCH)*,⁹⁰⁵ a regionális kutatással foglalkozó vezérszervezet pedig az 1991-óta fennálló *Kanadai Poláris Bizottság (Canadian Polar Commission)*.⁹⁰⁶

6.3. Nem Arktisz-specifikus szervezetek az Arktiszon: az ENSZ és az EU

6.3.1. Az ENSZ és az Arktisz: az UNEP és az IMO szabályai

Az ENSZ elsősorban a környezetvédelemmel összefüggő területeken rendelkezik részletes Arktisz-politikával, amelyet a Környezetvédelmi Program (*United Nations Environment Program, UNEP*), illetve az egyik szakosított intézmény, az IMO keretein belül fejleszt.

6.3.1.1. Az UNEP és az Arktisz

Az 1972 óta működő UNEP feladatai közé tartozik többek között a környezet állapotának figyelése, és az arról szóló adatok beszerzése és terjesztése, a nemzetközi környezetvédelmi együttműködés előmozdítása és az esetleges környezeti katasztrófák kezelése.⁹⁰⁷ Ezen belül az ottawai székhelyű UNEP/GRID-Arendal Sarkvidéki Központjának külön programja foglalkozik az Arktisz speciális kihívásaival.

Az Arktisz-programmal kapcsolatos tevékenységek elsősorban a sarkvidéki lakosság részvételét hangsúlyozzák az környezetvédelmi kérdések megoldásában, illetve a problémák korai előrejelzésében, a projektekben való részvételben és a

⁹⁰³ About IASC. <http://iasc.arcticportal.org/general-information/about-iasc> (2011.02.20.)

⁹⁰⁴ About UArctic. <http://www.uarctic.org/ThemeFront.aspx?m=6> (2011.02.20.)

⁹⁰⁵ About IUCH. <http://iuch.net/about.php> (2011.02.20.)

⁹⁰⁶ About Canadian Polar Commission. http://www.polarcom.gc.ca/index.php?page=a-notre-sujet&hl=en_US (2011.02.20.)

⁹⁰⁷ BACON, T.C.: "The Role of the United Nations Environment Program (UNEP) in the Development of International Environmental Law." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12. 1974. p. 255.

kapacitásfejlesztés, valamint a nemzetközi kooperáció tekintetében az Arktisz Tanáccsal, és számos egyéb Arktisz-specifikus nemzetközi együttműködési fórummal.⁹⁰⁸

A program középpontjában a klímaváltozás és az Arktisz kapcsolata áll, de kiterjed az Arktiszi környezet védelmével kapcsolatos egyéb kérdésekre is, amelyet legutóbb 2010-ben foglaltak össze arra keresvén a választ, hogy hogyan lehetne a meglévő egyezményekkel hatékonyabb védelmet biztosítani a térség számára a biodiverzitás vonatkozásában.⁹⁰⁹

6.3.1.2. Az IMO és az Arktisz

Az ENSZ szakosított intézményeként 1959-óta működő Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (*International Maritime Organisation, IMO*; 1982 előtt *International Maritime Consultative Organisation, IMCO*) a hajózás biztonságaért és védelméért, valamint a hajókból származó tengerszennyezés megakadályozásáért felelős. Teret biztosít a kormányok számára az együttműködésre a hajózás technikai kérdéseire vonatkozó szabályozások és a gyakorlat kialakításában; megkönnyíti a tengeri biztonságra és a navigáció hatékonyságára vonatkozó leginkább megvalósítható szabványok elfogadását; és védi a tengeri környezetet a hajók által okozott szennyeződés megakadályozásával és ellenőrzésével.⁹¹⁰

Az IMO felismerte, hogy a *lex generalis* nem elegendő az Arktisz védelmére, és hogy a térség különleges igényei speciális szabályozást tesznek szükségessé. Ennek eredményeként 2002-ben megszületett az arktiszi jeges vizeken való hajózásra vonatkozó iránymutatása (*Guidelines for ships operating in Arctic ice-covered waters*), amely hiánypótló szerepet tölt be.

⁹⁰⁸ Partners & Links. <http://www.grida.no/polar/about/4386.aspx> (2011.07.12.)

⁹⁰⁹ Ld. JOHNSEN, K. I.- ALFTHAN, B.-HISLOP, L.-SKAALVIK, J. F. (eds): *Protecting Arctic Biodiversity. Limitations and Strengths of Environmental Agreements*. United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2010.

⁹¹⁰ Ld. HESSE, Hartmut: "Maritime Security in a Multilateral Context: IMO Activities to Enhance Maritime Security." *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 18. No. 3. 2003. p. 327 –336.

A dokumentum születésének története az *Exxon Valdez* katasztrófája utáni időkre vezethető vissza, amikor Németország javasolta a SOLAS⁹¹¹ aszerinti módosítását, hogy aki a jeges környezetben szeretne hajózni, annak ajánlatos megerősített felszereléssel rendelkeznie. A kezdeményezést több állam támogatta, így az IMO a terület egyik legkompetensebb tagját, Kanadát kérte fel, hogy tapasztalatai alapján dolgozza ki a hajók számára szükséges felszerelésre, és a speciális hajózási technikák alkalmazására vonatkozó tervezetét, amelyet végül 1998-ban terjesztettek elő kódextervezet elnevezés alatt.⁹¹² A területi hatály az Antarktisz-környéki vizeken való hajózásra is kiterjedt volna, és az Arktiszt az Antarktiszhoz hasonlóan speciális védelmi zónává nyilvánította volna a MARPOL szabályai szerint,⁹¹³ de részletes szabályokat ezen túlmenően nem tartalmazott, ráadásul az Antarktisz Konzultatív Gyűlése jelezte, hogy a szabálytervezet az Antarktisz vizein való hajózás esetén elégtelen, ráadásul bizonyos tekintetben megsértette volna az UNCLOS-t azzal például, hogy előzetes bejelentéshez kötötte volna a kizárólagos gazdasági övezetbe való behajózást is. Végül elvetették a kötelező erőre utaló kódex elnevezést is, így a dokumentum 2002-ben iránymutatás néven látott napvilágot, és kizárólag az Arktiszra vonatkozó szabályokkal, amelyet az IMO tagállamainak ajánlatos megismertetni azokkal az államokkal, amelyek az Arktiszon hajóznak.⁹¹⁴ 2007-ben egy albizottság megkezdte a munkálatokat az Útmutató módosításához, hogy az megfelelő védelmi szabályokat alkosson az Antarktisz vizein való hajózáshoz is.⁹¹⁵

A három részből álló dokumentum részletes ajánlásokat tartalmaz a hajók szerkezeti kívánalmaira vonatkozóan (A-rész), a felszerelés (B-rész), valamint a technikai részletekre (C-rész), továbbá arra az esetre is, ha bekövetkezne a katasztrófa, melyek a legcélravezetőbb környezetvédelmi szabályok, amelyek mentén az eltakarítási

⁹¹¹ Az egyezmény legelső verzióját a Titanic 1914-es katasztrófája ihlette, és azzal a céllal fogadták el, hogy rendszeresen aktualizálják a szabályait, amelyek először csak a tengeri mentésre vonatkoztak, majd folyamatosan szélesítették a szabályozási kört a biztonságos hajózás irányába, de nem vált erős tengervédelmi egyezménnyé. International Convention for the Safety of Life at Sea [SOLAS], London, 10 June 1948. 2163 UNTS 115.

⁹¹² International code of safety for ships in polar waters. JENSEN: The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters. p. 9-10.

⁹¹³ Ld. MARPOL 73/78 Annex I-III.

⁹¹⁴ JENSEN: The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters. p. 9.; MOLENAAR, Eric J.-CORELL, Robert – CENTER, Heinz: "Background Paper. Arctic Shipping." 2009. p. 21-24. <http://arctic-transform.org/download/ShipBP.pdf> (2011.03.08.)

⁹¹⁵ Melting Ice – a Hot Topic? http://www5.imo.org/SharePoint/mainframe.asp?topic_id=1605#polarcode (2011.03.12.)

munkálatokat célszerű lefolytatni (D-rész).⁹¹⁶ Kifejezetten újszerű, hogy a megfelelő technika elsajátítása végett javasolja a jeges vidéken hajózó személyzet speciális képzését.⁹¹⁷

Az Útmutató rendkívül praktikus, és korszerű szabályokat tartalmaz, de már az elnevezése is árulkodik a legnagyobb hibájáról: kizárólag ajánlás jellegű dokumentum, továbbá csak a SOLAS által meghatározott hajókra vonatkozik, így a jachtokra, halászhajókra, fa- illetve az egyszerű hajókra, valamint 500 tonnánál nem nagyobb vízkiszorítású hajókra nem.⁹¹⁸ További hiányossága, hogy a megfigyelő rendszer szükségességéről ugyan szót emel, de részletekbe nem megy.⁹¹⁹

A kötelező erő hiányának kiküszöbölésére többször felmerült az a megoldás, hogy az IMO rendelkezéseit esetleg más egyezmények részévé lehetne tenni, erre azonban eddig nem került sor.⁹²⁰ A megfigyelő és a korai előrejelző rendszer tekintetében pedig 2011. március 8-án jelentette be az IMO a WHO⁹²¹ és az IHO⁹²² vezetése, hogy *World-Wide Navigational Warning System (WWNWS)* elnevezésű megfigyelőrendszert kiterjesztették az Arktisra is. Ez azt jelenti, hogy a térségben hajózók folyamatosan, és automatikusan megkapnak minden friss meteorológiai és navigációs adatot, amelyet mérnek, így valamelyest fel tudnak készülni a természet kihívásaira.⁹²³ Mindez öröndetes hír, azonban nem pótolja az Útmutató kötelező erejének hiányát, főként, ahogy a 2009-es, az Arktisz és Antarktisz vizein való hajózásra kidolgozott dokumentum sem.⁹²⁴

6.3.2. AZ EU és az Arktisz

⁹¹⁶ Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters [IMO Guidelines]. 23 December 2002, London. Ref. T1/3.02.

⁹¹⁷ Uo. P-2.5.

⁹¹⁸ Uo. P-1.2.

⁹¹⁹ Uo. 1.2.2.

⁹²⁰ JENSEN, Oystein: "Arctic Shipping Guidelines: Towards a Legal Regime for Navigation Safety and Environmental Protection?" *Polar Records*, Vol. 44. No. 229. 2008. p. 108.

⁹²¹ World Health Organisation.

⁹²² International Hydrographic Organization.

⁹²³ Expansion of World-Wide Navigational Warning System into Arctic waters marked by IMO, WMO and IHO chiefs <http://www.imo.org/MediaCentre/PressBriefings/Pages/11-arctic.aspx> (2011.03.10.)

⁹²⁴ Guidelines for Ships Operating in Polar Waters. IMO Res. A.1024(26).

Az Európai Unió hosszú évek munkájának eredményeként rendkívül átfogó környezetvédelmi szabályozást dolgozott ki, amelynek középpontjában az éghajlatváltozás megfékezése, a biológiai sokféleség megőrzése, a környezetszennyezésnek tulajdonítható egészségkárosodás mérséklése és a természetes erőforrások felelősségteljesebb felhasználása, a fenntartható fejlődés áll.⁹²⁵

Az EU vezetői 2001-ben indítottak útnak első ízben fenntartható fejlesztésre irányuló stratégiát,⁹²⁶ melyet 2006-ban korszerűsítettek. A 2008 folyamán terelődött az EU figyelme az Arktisra, amely teljes egészében ugyan nem kapcsolódik az Unió területéhez, de a tagállamok által is okozott környezetszennyezés nyomán felgyorsult klímaváltozás okozta folyamatok szükségképpen kapcsolatot létesítenek közöttük. Az egyre nyilvánvalóbban érzékelhető jelenség 2008 márciusában nemzetközi tudományos megbeszélés tárgyát képezte Brüsszelben,⁹²⁷ így született meg a Bizottság ezzel kapcsolatos álláspontja is.⁹²⁸

6.3.2.1. Uniós érdekelttség az Arktiszon

Az EU-t szoros földrajzi, gazdasági és tudományos kapcsolat fűzi az Arktiszhoz. A tagállamok közül Dánia (Grönland), Finnország és Svédország közvetlenül kapcsolódik a térséghez, Izland és Norvégia az Európai Gazdasági Térség tagjai, Kanada Oroszország és az USA pedig stratégiai partnerek. Az olyan uniós szakpolitikák, amelyek a környezetvédelemmel, éghajlatváltozással, energiával, kutatással, közlekedéssel és halászattal kapcsolatosak így szükségképpen kihatnak a sarkvidékre.⁹²⁹ A szélsőségek körülmények ellenére ugyanis az olvadó jég, és a technikai innováció fokozatosan lehetővé teszi az ottani erőforrásokhoz való hozzáférést, a halászati

⁹²⁵ Az Európai Unióról szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe foglalt változata. HL C 83, 2010. márc. 30. 3. cikk.; A tisztább, élhetőbb környezetért. http://europa.eu/pol/env/index_hu.htm (2009.12.02)

⁹²⁶ Presidency Conclusions – Göteborg, 15 and 16 June 2001. SN 200/1/01 REV 1. p. 19-32. A 2001-es Göteborgi csúcson az EU a gazdasági és társadalmi fejlődéssel egy szintre emelte a fenntartható fejlődés célját, és deklarálta, hogy ebben a vonatkozásban globális szinten is aktív szereplő kíván lenni. Ennek nyomán magáévá tette a Kyotói Jegyzőkönyv célkitűzéseit, megalkotta a saját környezetvédelmi programját, standardjait.

⁹²⁷ International Symposium Polar Environment and Climate: The Challenges European Research in the context of the International Polar Year. 5-6 March 2007 Brussels, Belgium. A konferencia keretén belül 60 ország elismert szakértői elemezték az olvadó jég gyorsaságát, annak hatásait mind az EU-ra nézve, mind globális szinten.

⁹²⁸ COM(2008) 763.

⁹²⁹ COM(2008) 763. p. 2.

lehetőségek nőnek, illetve új hajózási útvonalak válnak elérhetőek, amely az EU számára is előnyös,⁹³⁰ ugyanakkor a fellendülő gazdasági élet megfelelő feltételek nélkül tetemes kárt okozhat az Arktiszon. A probléma komplexitása miatt a megoldás csak kooperatív összefogás eredményeként képzelhető el, de ehhez mindenképp egy uniós sarkvidék-politika kidolgozása szükséges, ezt a Tanács is megerősítette. Emellett kiemelte a multilaterális együttműködésekben való uniós szerepvállalás fontosságát, így üdvözölte a Bizottság döntését, mellyel megfigyelői státust igényelt az Arktisz Tanácsban.⁹³¹

6.3.2.2. Az EU-Arktisz kapcsolat kezdetei és az Északi Dimenzió

Az első Arktisz-specifikus uniós politikai fórum az *Északi Dimenzió*⁹³² (*Northern Dimension*), amelyet az Unió északi államai, Norvégia, Izland és Oroszország hívott életre 1999-ben. Ez volt eddig az egyetlen EU politika, amely 2002-től egy *Arktisz-ablak* (*Arctic Window*) nevű programot is tartalmazott, és az utóbbi időben már kifejezetten távolodik az észak-nyugati orosz, illetve a balti problémáktól, és inkább kifejezetten az EU-vonatkozású sarkkörü kérdésekre fókuszál: közös kerettervek megalkotására, párbeszéd folytatására, konkrét együttműködési akciók, gazdasági érdekek összehangolására ad lehetőséget a fenntartható fejlődés égisze alatt az európai partközeli, szubarktikus területeken.⁹³³ Az *Északi Miniszterek Tanácsa* Ilulissatban rendezett konferenciáján a Bizottság tagjai számos Arktisszal, és a klímaváltozással kapcsolatos kérdésben hozzászóltak, jelezvén, hogy az EU igenis rendelkezik Arktisz-programmal, amelyet Európai Parlament felhívására,⁹³⁴ 2008. november 20-án közlemény formájában meg is szövegeztek.⁹³⁵

⁹³⁰ Environment Pushes EU to Become Arctic Player.

<http://www.euractiv.com/en/energy/environment-pushes-eu-arctic-player/article-177438> (2009.11.30.)

⁹³¹ Climate Change and International Security.; European Parliament Resolution on Arctic Governance. B6-0523/2008. 30.9.2008. p. N. 3.

⁹³² The Northern Dimension Policy. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/index_en.htm (2009.12.03.); Northern Dimension Framework Document. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/docs/frame_pol_1106_en.pdf (2009.12.03.)

⁹³³ The Northern Dimension Policy. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/index_en.htm (2009.12.03.); Northern Dimension Framework Document. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/docs/frame_pol_1106_en.pdf (2009.12.03.)

AIROLI, Adele: "The European Union and the Arctic - Policies and Action." Ilulissat Conference, p. 67.

⁹³⁴ European Parliament Resolution on Arctic Governance. B6-0523/2008. 5-8. pont.

⁹³⁵ BORG, Joe: "The Arctic: a matter of concern to us all." Ilulissat Conference, p. 3.

Összehangolt, koherens, következetes politikára van szükség, amelyet nem bontanak meg az egyéni államérdekek. Az első lépés az Integrált Tengerpolitika megszületése volt,⁹³⁶ de a probléma humán vetülete – az ottani népcsoport – is figyelmet érdemel. A Bizottságon belül létre kell hozni egy központi hivatalt, szervet, amely összefogja, és megvalósítja az EU-n belüli szakpolitikák koherenciáját az Arktisz viszonylatában, továbbá nemzetközi szinten ún. kontaktpontként képviseli az EU-t.⁹³⁷

A Bizottság közleménye olyan konkrét, az Arktiszra vonatkozó célokat határoz meg, amelyek a jövőbeni jogalkotást segíthetik.

6.3.2.3. A kutatás a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni harc triásza

Bizonyított tény, hogy a klímaváltozásban nagy szerepet játszik az Arktisz: mind szenvedője, mind fokozója a folyamatoknak, és az EU-nak, mint az üvegházhatású gázok világmértékű kibocsátásának 13%-ért felelős 27 tagállamnak kötelessége hozzájárulni a károk mérsékléséhez, a megoldások kidolgozásához is.⁹³⁸

Az Északi-sarkvidékre vonatkozó kutatási tevékenység a Parlament és a Tanács által közösen elfogadott keretprogramok útján (*framework program, FP*) valósul meg. Jelenleg a 7. számú (FP7), 2007-2013-re kiterjedő program fut.⁹³⁹ Izland és Norvégia is részt vesz azokban a kutatásokban, amelyeknek a célja a tengerszint, és a hőmérséklet emelkedése által okozott hatások összehangolt vizsgálata elsősorban az egészségre

⁹³⁶ Integrated Maritime Policy (IMP). 2007-ben fogadta el a Tanács a célkitűzést, amely a szektorális döntéshozatalt koherens keretpolitikává változtatta úgy, hogy nyomán minden tagállam a Bizottság által meghatározott irányvonalaknak megfelelően dolgozza ki a saját tengerpolitikáját.

⁹³⁷ AIROLI, Adele: "The European Union and the Arctic- Policies and Action." Ilulissat Conference, p.69.

⁹³⁸ STANNERS, David: "Europe's Responsibility for Combined and Cumulative Effects on Arctic Environmental Change." Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat Conference, p. 81-82.; Lipiatou, Elisabeth: "Way Forward for Research in the Arctic Region – European Research, Instruments and Objectives." Ilulissat Conference. p. 133-135.

⁹³⁹ A korábbi két program, az FP5 és FP6, nemcsak a térség feltérképezését szolgálta, hanem a sarkkörüli érdekelt országok közötti interakció mélyítését és megerősítését is, kevés sikerrel. Emellett az FP6 keretében valósult meg többek között a 2009-ben kifutó 4 éves DAMOCLES és az EUROPOLAR. Bővebben ld.: VANGELSTEN, B.V. – CARDINAL, D. - CASALE, R.: "European Research on Polar Environment and Climate. Results and Information from FP5 and FP6 Projects." Climate Change and Environmental Risks Unit, Environment Directorate; Directorate-General for Research Sustainable Development, Global Change and Ecosystems; Summary Reports 2007. AIROLI, Adele: *The European Union and the Arctic: policies and actions*. ANP 2008. Nordic Council of Ministers. Copenhagen 2008. p.52.

gyakorolt hatást tekintve. Fontos a nemzetközi információcsere, és a különböző nemzeti programok közötti koordináció, végtére is egy globális problémáról van szó.⁹⁴⁰

A 2008-as tengeri stratégiára vonatkozó irányelv⁹⁴¹ a klímaváltozással kapcsolatban hívja föl a figyelmet az Arktisra, de a Parlament javaslatát, amely a térséget a *béke és tudomány számára szentelt területként* minősítette volna, nem fogadták el.⁹⁴² Egyelőre csak javaslatok láttak napvilágot a nemzetközi erőfeszítések erősítésére, az NGO-kkal való együttműködésre, a hatásvizsgálatok és a vegyi anyagok szűrésének, valamint nyomon követésének támogatására, továbbá a katasztrófák megelőzésére, a felkészültség, és a gyors reagálás javítása céljából.⁹⁴³ Az olvadás miatt megnyíló, de veszélyes kereskedelmi útvonalak miatt szigorúbb biztonsági és környezetvédelmi szabályok bevezetése elkerülhetetlen, akárcsak a Galileo műholdas navigációs rendszer fejlesztése,⁹⁴⁴ teljesen mindegy, hogy kereskedelmi, vagy turisztikai célú hajóutakról van szó, bár nyilvánvaló, hogy az olajtankerek nagyobb kockázatot jelentenek, mint a személyszállítók. Mivel nem kizárólag EU-tagállamok érintettek a kérdésben, ezért ebben a témában a nemzetközi kooperáció kikerülhetetlen, a legközelebbi érdekelt pedig nem más, mint Oroszország, aki jelentős mennyiségű kőolajat exportál. Az EU felismerte azt, hogy a térségbe belépő hajókra vonatkozó standardok előírásának, és a navigációs rendszer fejlesztésének kulcsszerepe van, ezért a meglévő nemzetközi jogi eszközöket alkalmatlannak találja, az IMO-nak viszont nem tagja, annak speciális egyezményeinek nem részese.⁹⁴⁵

6.3.2.4. Erőforrások fenntartható és ésszerű használata: energia és halászat

Az olvadással a tenger élő és élettelen kincsei egyre elérhetőbbé válnak, így szükség van egy rugalmas szabályozás kialakítására,⁹⁴⁶ amely kellőképpen alkalmazkodik a

⁹⁴⁰ Uo. p. 51-57.; COM(2008) 763. 2.3. pont;

⁹⁴¹ Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy [Marine Strategy Framework Directive], 41. pont.

⁹⁴² AIROLDI: The European Union and the Arctic: policies and actions. p. 63.

⁹⁴³ COM(2008) 763. 2.1. pont.

⁹⁴⁴ COM(2008) 763. 3.3. pont.

⁹⁴⁵ THEOLOGITIS: i.m. p. 109-112.

⁹⁴⁶ DEGNBOL, Poul: "Arctic Marine Ecosystems and Marine Living Resources Management." Ilussiat Conference. p. 89.

pontosan megjósolhatatlan mértékű változásokhoz, és megakadályozhatja a szélsőséges kiaknázásokat. Az EU a sarkvidéki halak legnagyobb fogyasztói közé tartozik, ezért a halászati erőforrások hosszú távú megőrzésének, és optimális hasznosításának garantálása érdekében együttműködik a többi érdekelt állammal.⁹⁴⁷ Az EU pártolja annak lehetőségét, hogy az Arktisz egy része nemzetközi igazgatás, vagy védelem alá kerüljön, ahol biztosított lenne a halászat igazságos, és átlátható igazgatása, és ameddig a jelenlegi szabályokkal le nem fedett rész vonatkozásában nem születik meg az esetleges rendelkezés, az EU szerint nem kezdődhet új halászat.⁹⁴⁸

A kiaknázatlan szénhidrogén-készlet a térség legfőbb vonzereje, ugyanis hozzájárulhatnak az EU energiabiztonságának megvalósulásához.⁹⁴⁹ Az EU jelenleg az energia-felhasználásának mintegy 50%-át importálja, és becslések alapján ez az érték az elkövetkező 20 évben 65-70%-ig emelkedhet.⁹⁵⁰ A törékeny ökoszisztéma, és különös sebezhetőség miatt viszont a sarkvidéki szénhidrogénkészletek kiaknázásának támogatása során a jelenleginél hatékonyabb környezetvédelmi előírások szükségesek.⁹⁵¹ Az olyan drasztikus megoldások, mint az *Aarhusi Konferencián* javasolt moratórium bevezetése az összes nem megújuló energiaforrásra csakúgy, mint a hajózásra ugyan a tökéletes megoldás a klímaváltozás fékezésére,⁹⁵² de nagymértékben utópisztikus elképzelés, hogy ekkora gazdasági potenciált kiaknázatlanul hagynának az államok.

⁹⁴⁷ COM(2008) 763. 3.2. pont.

⁹⁴⁸ Uo.; DEGNBOL: i.m. p. 89.

⁹⁴⁹ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The raw materials initiative — meeting our critical needs for growth and jobs in Europe. COM(2008) 699.; “European Union’s Energy (in)Security: Dependence on Russia.” *Defence & Security*, 2007/2, p. 6-15.; OFFERDALE, Kristine: “Arctic Energy in EU Policy: Arbitrary Interest in the Norwegian High North.” *Arctic*, Vol. 63, No. 1. 2010. p. 30–42.

⁹⁵⁰ AIROLDI: The European Union and the Arctic: policies and actions. p. 47.

⁹⁵¹ COM(2008) 763. 3.1. pont.

⁹⁵² Beyond Kyoto-Addressing the Challenges of Climate Change. The 7 Aarhus Statements on Climate Change. 6 March 2009. Aarhus Denmark. Theme 6: The Arctic. p. 13. 2. pont.

6.3.2.5. Az őslakosok védelme

A sarkvidéken élő 4 millió ember egyharmada őslakos, őket az unió területén az uniós jog speciális rendelkezései védik.⁹⁵³ 2005 óta a fejlesztési együttműködés keretein belül a döntésekbe való teljes bevonásuk, valamint a döntések meghozatala előtt az érintett közösségektől kellő tájékoztatásukat követően szabad beleegyezésük nélkül nem hozható őket érintő döntés.⁹⁵⁴

A tengeri emlősök vadászata a történelem előtti idők óta a sarkvidéki lakosok létfenntartásának, és hagyományainak szerves része, ugyanakkor az EU számos állatvédelemre, és veszélyeztetett fajokra vonatkozó szabályozása gátat szabhat ennek. Emiatt rendkívül fontos a folyamatos párbeszéd az érintett közösségekkel, és lehetőség szerint sarkvidék specifikus szabályozások elfogadása, valamint nemzetközi kötelezettségvállalások során is képviselni az őslakosok igényeit.⁹⁵⁵

6.4. A továbblépés lehetséges irányai

Egyértelmű, hogy a legrészletesebb Arktiszra vonatkozó tervekkel az Arktisz Tanács és az EU rendelkezik, ezért a kettejük együttműködése kulcsfontosságú.⁹⁵⁶

Az EU felismerte, hogy az arktiszi problémakör globális jellegét csak nemzetközi síkon lehetséges rendezni, és igyekszik a meglévő szervezetekkel elmélyíteni a

⁹⁵³ Általánosságban az őslakosok jogait, és a biológiai diverzitás fenntartásában játszott szerepüket elismeri az EU (Council Resolution of 30 November 1998 concerning indigenous peoples within the framework of the development cooperation of the Community and the Member States), de különösebb védelmet inkább a regionális rendelkezések biztosítják. AIROLDI: The European Union and the Arctic: policies and actions. p. 83-84.

⁹⁵⁴ Joint statement by the Council and the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on European Union Development Policy: 'The European Consensus' 2006/C 46/01, 103. pont.

⁹⁵⁵ Elsősorban a bálna és fókavadászattal, illetve ezekből származó termékek export-import tevékenységének szabályozása problémás. Nemzetközi Bálnavadászati Bizottság (IWC) keretében biztosítani kell a bálnák védelmét, de a sarkvidéki sajátosságokra figyelemmel, létfenntartási célú bálnavadászatainak kezelésére vonatkozó javaslatok támogatásával. COM(2008) 763. 2.2. pont.; Ugyanez a helyzet fókák helyzetében: a hagyományosan fókavadászatot folytató őslakos közösségek alapvető gazdasági és szociális érdekeit nem lehet általános tilalom alá rendelni, ezért az inuit közösségek létfenntartási célú, hagyományos vadászatából származó fókatermékeknek az export-import tilalom alól mentesülniük kellene, ha bizonyos kegyelten vadászati módszereket kerülnek. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council concerning trade in seal products. COM(2008) 469. (13). Pont.

⁹⁵⁶ COM(2008) 763. 4. pont.; Climate Change and International Security. Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council. 14 March 2008. S113/08.[HR Paper S113/08] p. 10-11.

kooperációt. Kanadával, Oroszországgal és az USA-val partnerségi megállapodás keretében működnek együtt, az előbbi kettővel többek között az Északi Dimenzió belül, míg az USA ragaszkodik ahhoz, hogy kétoldalú kapcsolatokat tartson fenn a sarkvidéki államokkal, ami a célt tekintve nem éppen a legcélszerűbb.⁹⁵⁷

Számos környezetvédelmi hiányosság van, amelyre megoldást kellene találni, és ehhez a nemzetközi környezetvédelmet jellemző *soft law* jellegű megoldások nem alkalmasak, az egyoldalú nemzeti szabályozások rendszere pedig kaotikussá teszi a szabályozást. Kérdés, hogy mennyiben érdemes továbbfejleszteni az UNCLOS-t, vagy esetleg egy külön egyezményben kellene rendezni a speciális területet. Az EU ez utóbbi megoldásra teszi a voksát.⁹⁵⁸

A legcélszerűbb megoldás a már meglévő eszközök felfejlesztése lenne, elvégre számos szerveződés foglalkozik a terület problémáival, több tucat kutatási projekt fut egymással párhuzamosan, felesleges a számukat növelni, a hangsúly inkább az együttműködésen van. Az Arktisz Tanács 1997 óta próbálja meg ellátni a terület védelmét, szavazattal bíró tagok közé csak sarkvidéki államot engedett, ezzel is kiküszöbölve az kizárólag előnyökért való részvételt, hiszen a sarkvidéki államok a fizikai közelség miatt közvetlenül érintkeznek nemcsak az előnyökkel, hanem a veszélyekkel, a hátrányokkal is, így egy olajkatasztrófa, vagy az olvadó jégből felszabaduló méreganyagok hatásaival. Emellett felesleges pénzek folynak el párhuzamosan folyó ugyanolyan tárgyú kutatásokra, holott célszerű lenne inkább kiszélesíteni a résztvevők körét, és egy keretprogram alatt lebonyolítani, amelynek szintén megfelelő szervezeti keretet adhatna az Arktisz Tanács, amely működése során számos javaslatot alkot, közös álláspontokat fogad el, a melyekhez a tagállamok többé-kevésbé kötik magukat. Ezzel kapcsolatosan azonban fel kellene vállalnia a döntéshozó funkciót, és szerződésben, nemzetközi egyezményekben rögzíteni a szabályokat, a megszegésüket pedig szankcionálni, az közvetlenül érdekelték által kidolgozott egyezményekhez pedig csatlakozhatna a többi állam is. Az EU érdekei ezzel nem csorbulnának, hiszen az Arktisz Tanács 8 tagja közül 3 uniós tagállam is van, és 6 további tagállam megfigyelői státusszal rendelkezik. Ezek az államok az EU-val szemben fennálló kötelezettségük alapján úgyis kötelesek az Unió érdekeit érintő

⁹⁵⁷ AIROLDI: The European Union and the Arctic: policies and actions. p. 26-27.

⁹⁵⁸ ROUAM, Claude: "Environmental Challenges and the Way Forward." Ilulissat Conference. p. 104-105.

bármely nemzetközi szintű fellépés, vagy kötelezettségvállalás megtétele előtt egyeztetni a többi tagállammal a Tanácsban vagy az Európai Tanácsban,⁹⁵⁹ így gyakorlatilag kötelesek az EU Arktisz-politikáját képviselni, a saját álláspontjuknak pedig az EU-n belül érvényt szerezni. Az EU kapcsolata az Arktisz Tanáccsal azonban nem felhőtlen, a kanadai és az orosz ellenállás miatt 2009 után most, 2011-ben sem sikerült elnyernie a megfigyelői státuszt, amellyel egyébként 9 más nemzetközi szervezet és további 11 NGO rendelkezik.⁹⁶⁰

Természetesen a kooperáció is csak akkor hatékony az EU szemszögéből, ha sikerül egységes álláspontot képviselve fellépnie, amihez előbb egy koherens Arktisz-politikát kell kialakítani, amihez a célkitűzések megvannak,⁹⁶¹ kérdés, hogy konkrét akciók és jogszabályok elfogadása esetén sikerül-e az általános, összeurópai érdeket az egyéni, állami-gazdasági érdekek elé helyezni.

Mivel az érdekellentétek szükségképpen konfliktust okoznak majd, ha nem is feltétlenül az EU-n belül, a Bizottság álláspontja szerint fokozni lehetne a nemzetközi együttműködést az éghajlatváltozással kapcsolatos biztonsági kockázatokkal kapcsolatosan többek között az ENSZ Biztonsági Tanácsával és szakosított szerveivel, és fejleszteni kellene a biztonsági fenyegetések felismerése, figyelemmel kísérése, a megelőzési, felkészültségi, kárenyhítési és reagálási képességek terén.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 83, 2010. márc. 30. 32. cikk.

⁹⁶⁰ PHILIPS, Leigh: Arctic Council rejects EU's observer application. *EUobserver*, 30.04.2011. <http://euobserver.com/9/28043> (2011.07.12.); EU left in the cold. *BarentsObserver.com*. 23.05.2011. <http://www.barentsobserver.com/eu-left-in-the-cold.4923605-116321.html> (2011.07.12.)

⁹⁶¹ Ld. COM(2008) 763.

⁹⁶² HR Paper S113/08. p. 10.

7. AZ ARKTISZ ÉS SPECIÁLIS VÉDELMI SZÜKSÉGLETEI: ÚTBAN EGY KÖRNYEZETVÉDELMI REZSIM FELÉ?

Az Északi-sarkvidék a sajátos tulajdonságai miatt jelentősen befolyásolja a Föld éghajlatát: elnyeli a hőt, hat a tengeráramlatokra, a szél- és a csapadékre. Az Arktisz a világ vészjelző rendszere, amelynek különös védelem iránti igényére viszonylag hamar ráeszméltek az államok, hogy a globális eredetű és hatású problémákra a siker záloga a kooperációban rejlik.⁹⁶³

A klímaváltozáson túl az Arktisz legfőbb ellenségét az értékei adják: a rövid útvonalakon való hajózás, és az ezzel szükségképpen megnövekvő, valamint az offshore kiaknázások szaporodásával járó szennyezési problémák, amelyek közül is főként a hajózás az, ami már évtizedek óta potenciális veszélyforrás. Ezek tekinthetők az Arktisz védelmében az elsődleges szabályozási szintnek, a másodlagosnak pedig az általuk veszélyeztetett területek – a légkör és a biodiverzitás például – védelmében született szabályozások.

Kifejezetten a jeges környezet sajátos igényeit figyelembe vevő kötelező szabályozás a mai napig nem született, viszont a parti államok érintettségük folytán már igen korán próbálták pótolni ezek hiányát, és vannak olyan univerzális, illetve regionális nemzetközi környezetvédelmi egyezmények, amelyek relevánsak a térségben.

7.1. Az egyoldalú állami aktusokkal biztosított védelem

7.1.1. Az egyoldalú állami szabályozást kiváltó körülmények

Az Arktiszra az 1960-as években megkezdett offshore kitermelések megkezdése miatt kezdetben a legfőbb veszélyt a vízi szállításból, valamint az olajkitermelésből eredő olajszennyezés jelentette, és csak évtizedekkel később súlyosbította a helyzetet a globális felmelegedés kérdése.

⁹⁶³ Ld. RAYFUSE, Rosemary: "Protecting Marine Biodiversity in Polar Areas Beyond National Jurisdiction." *RECIEL*, Vol. 17. No. 1. 2008. p. 3-12.; MOSSOP, Joanna: "Protecting Marine Biodiversity on the Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles." *Ocean Development & International Law*, Vol. 38. 2007. p. 283-304.; Ld. CORELL, Hans: The Arctic: "An Opportunity to Cooperate and Demonstrate Statesmanship." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009. p. 1069-1070.

Az olajszennyezéssel kapcsolatos nemzetközi fellépés kezdetei 1926-ra datálódnak, amikor annak visszaszorítása céljából Washingtonban kidolgoztak egy egyezményt, amely ratifikációk hiányában sosem lépett hatályba. A néhány évvel később, 1954-ben, Londonban született egyezmény átvette belőle a biztonsági zóna felállításának gondolatát, azonban a lobogó állam jogát erősebbnek ítélte annál, mintsem hogy a nyílt tengeren ellenőrző mechanizmusokat vezetett volna be, így nem érte el a célját,⁹⁶⁴ ahogyan az 1948-ban keletkezett tengeri közlekedés biztonságát szabályozó SOLAS is a kezdeti szabályozásával.⁹⁶⁵

Négy évvel később az ENSZ 1958. évi, a nyílt tengerek jogállásáról szóló egyezményének 24. cikke úgy rendelkezett, hogy minden államnak kötelessége a hajózásból, kiaknázásból, illetve a kutatási tevékenységből származó tengeri szennyezés megakadályozása érdekében rendelkezéseket hozni, de minimum-szabályokra vonatkozóan sem az egyezmény, sem a szokásjog nem adott iránymutatást. Amennyiben a parti állam ennek nem tesz eleget, megsérti az egyezményt, és felelős a szabályozás hiányára visszavezethető szennyezésért. Ok-okozati összefüggésre irányuló bizonyítási problémák miatt azonban csaknem lehetetlen volt a 24. cikk alapján felelősséget megállapítani. Hasonló volt a helyzet az 1958. évi kontinentális talapzatról szóló egyezménnyel, ami arra kötelezte a részes államokat, hogy egy biztonsági zónában minden megfelelő intézkedést hozzanak meg a károsító esemény kivédése céljából, az intézkedés megfelelő voltának megítélésére viszont itt sem találhattunk iránymutatást.⁹⁶⁶

1967-ben olajszállítás közben balesetet szenvedett a *Torrey Canyon* tanker,⁹⁶⁷ 1969-ben pedig Santa Barbara partjainál olajkitermelés közben került hatalmas mennyiségű kőolaj a vízbe.⁹⁶⁸ Ezek az esetek felszínre hozták az eddigi szabályozás hiányosságait: a véletlen balesetekből származó olajszennyezés esetére nincsenek szabályok. Így került sor 1969-ben az olajszennyezéssel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi

⁹⁶⁴ PHARAND, Donat: "Oil Pollution Control in the Canadian Arctic." *Texas International Law Journal*. Vol. 7. No. 1., 1971-72. p. 48-49.

⁹⁶⁵ International Convention for the Safety of Life at Sea, London, 10 June 1948. 2163 UNTS 115.

⁹⁶⁶ CCS 5. cikk 7.; SEEBERG ELVERFELDT-Niels - J.: State "Responsability for Transjurisdictional Oil Pollution Damage Resulting From the Exploration and Exploitation of the Continental Shelf." *New York Journal of International and Comparative Law*, Vol. 2. 1980-81. p. 1-47.

⁹⁶⁷ Ld. GOLDIE, L.F.E.: "International Principles of Responsibility for Pollution." *Columbia Journal Of Transnational Law*, Vol. 9. No. 16. 1970. p. 283-330.

⁹⁶⁸ Az esetet a 2010-es Deepwater Horizon és az 1989-es Exxon Valdez után még mindig a 3. legnagyobb olajkatasztrófaként tartják számon."Oil Spill Case Histories 1967-1991. p. 162-163.

felelősségről szóló, és az olajszennyezést okozó balesetek esetén a nyílt tengeri beavatkozásról szóló két brüsszeli egyezmény elfogadására, azonban ezzel a probléma nem oldódott meg.

Ennek fő oka, hogy a felelősséget rendező egyezmény kizárólag az olajtanker-tulajdonosok fokozott felelősségét rögzítette. Kimentési okként szabályozta a *cause étrangère* esetét,⁹⁶⁹ a felelősség megállapítása esetén pedig maximalizálva van az ezért fizetendő összeg.⁹⁷⁰ Emellett a felmerülő károk fedezése érdekében biztosításkötési kötelezettséget írt elő, viszont a biztosító vagy a pénzügyi fedezetet szolgáltatató számára lehetőség ad, hogy közvetlenül a károsulttal szemben felhozzák kifogásként, hogy a szennyezés oka a hajó tulajdonosának a szándékos cselekménye vagy mulasztása, így könnyen mentesülnek a kifizetési kötelezettség alól.⁹⁷¹ Az egyezmény területi hatálya csak a parti állam államterületére terjedt ki,⁹⁷² ami azt jelenti, hogy kizárólag a parti tengerig bezárólag. Ezt tetézi, hogy a nyílt tengeren való beavatkozásról szóló egyezmény csak csekély lehetőséget adott az ott történt balesetek kezelésére, aminek hatékonyságát rontja az a kötelezettség, amely szerint a minden intézkedés előtt a parti állam köteles konzultálni a többi esetlegesen érdekelt állammal az intézkedések jellegéről, és ettől csak rendkívüli vészhelyzet esetén térhet el.⁹⁷³

A fő probléma viszont a szabályozás *ex post* jellegével volt, vagyis kizárólag a már bekövetkezett szennyezésre reagált, ahelyett, hogy a megelőzésre helyezte volna a hangsúlyt, ami az Arktisz esetében, ismerve a terület különleges voltát, szükségszerű lett volna. Ennek kiküszöbölése végett Kanada volt az első állam, amely egyoldalú aktussal próbálta védeni partjait és vizeit a szennyezés következményeitől.

7.1.2. Az unilaterális aktusok a nemzetközi jog forrásai között

Habár a klasszikus szuverenitás elméletének hívei a nemzetközi környezetvédelemi szabályokat az állami szuverenitás korlátozásaként értelmezik, a modern irányvonal

⁹⁶⁹ CLC III. (2) b.

⁹⁷⁰ CLC V. (1).

⁹⁷¹ CLC VII. (8).

⁹⁷² CLC II.

⁹⁷³ KLOTZ, John C.: "Are Ocean Polluters Subject to Universal Jurisdiction – Canada Breaks the Ice." *The International Lawyer*, Vol. 6. No. 4. 1972. p. 709.

ezzel ellentétesen, a főhatalom spektrumainak kiszélesedéseként értékeli.⁹⁷⁴ Az államok a nemzetközi jog szabályai szerint kötelesek biztosítani a környezet védelmét. Egyrészt felelősséggel tartoznak a negatív környezeti hatások áldozatai felé,⁹⁷⁵ az egészséges környezethez való jog ugyanis emberi jog,⁹⁷⁶ másrészt a többi állam irányában köti őket a *sic utere*-elv.⁹⁷⁷ Az állam ezzel párhuzamosan viszont védekezhet olyan külső hatásokkal szemben, amelyek veszélyeztetik a kötelezettségének a betartását, így a szennyező tevékenység megelőzése érdekében jogosult fellépni. Jogosult-e azonban egyoldalú aktussal, nemzeti törvényhozás útján kötelezettséget keletkeztetni idegen államokkal szemben azért, hogy a saját területét védje a szennyezésektől, ha a nemzetközi jog szabályai elégtelennek bizonyulnak?

A nemzetközi tengerjog az államok szerződések, és szokásjog követésén keresztül megvalósuló önkéntes kötelezettségvállalása.⁹⁷⁸ A tengerjog ennek megfelelően nem abszolút szabályok statikus szövege, hanem folyamatosan alakul, az államok gyakorlata során formálódik,⁹⁷⁹ hiszen a technikai fejlődés, valamint a környezetvédelem erősödése változásokat indukált a fennálló nemzetközi jogi rendszerben is. Nem a régi szabályok eltörléséről van szó, hanem újak alkotásáról, megegyezés, vagy egyoldalú állami aktusok útján, és amennyiben a megegyezésre hiába várunk, akkor kizárólag egyoldalú

⁹⁷⁴ PERREZ, Franz Xaver: *Cooperative Sovereignty from Independence to Interdependence in the Structure of International Environmental Law*. Kluwer Law International, The Hague, 2000. p. 46-64.; REISMAN, Michael W.: "Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law." *AJIL*, Vol. 84. 1990. p. 331-343.

⁹⁷⁵ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972. [Stockholm Declaration] Principle 22.

⁹⁷⁶ BOYLE, A. – ANDERSON, M.: *Human Rights Approaches to Environmental Protection*. Clarendon Press, Oxford, 1996. p. 43.; Ld. Problems of the Human Environment. UN GA Resolution 2398 (XXII) 3 December 1968.; Stockholm Declaration; Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (Protocol of San Salvador), 17 November 1988, San Salvador, OAS, Treaty Series, NO. 69 .; African Charter on Human and Peoples' Rights, June 27 1981, Nairobi, 1520 UNTS 217.; World Charter for Nature, A/RES/37/7, 48th plenary meeting, 28 October 1982, paras 15-16, 23.; Rio Declaration on Environment and Development, 3 to 14 June 1992 Rio de Janeiro, A/CONF.151/26, Principles 1 and 10.; Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). ICJ Rep. 1997. 7, Separate Opinion of Judge Weeramantry. p. 91-92.

⁹⁷⁷ Ld. Trail smelter case (United States, Canada), 16 April 1938 and 11 March 1941, UNRIIA Vol. III. 1905-1982.; Stockholm Declaration, Principle 21.

⁹⁷⁸ DYKE VAN, Jon M.: "The Legitimacy of Unilateral Actions to Protest the Ocean Shipment of Ultrahazardous Radioactive Materials." *Nuclear Control Institute*, Washington D.C. <http://www.nci.org/i/ib121396.htm> (2010.01.05.); MCDUGAL, Myres S.- SCHLEI, Norbert A.: "The Hydrogen Bomb Tests in Perspective: Lawful Measures for Security." *Yale Law Journal*, Vol. 64. 1955. p. 648.

⁹⁷⁹ CHAZOURNES DE, Laurence Boisson: "Unilateralism and Environmental Protection: Issues of Perception and Reality of Issues." *EJIL*, Vol. 11. No. 2. 2000. p. 315-338.

aktusok útján kénytelenek alkalmazkodni az államok a megváltozott viszonyokhoz.⁹⁸⁰ Például ahhoz, hogy a parti államok védelmében radioaktív és egyéb veszélyes anyagokkal kapcsolatosan új egyezmény szülessen, az IMO 1996 márciusában összehívott egy konzultációs testületet, azonban a 13 állam érdeellentét miatt nem hozott létre új egyezményt.⁹⁸¹ Ilyen, és ehhez hasonló éles ellentétek gyakran megakadályozzák az egyezmények létrejöttét, emiatt alakult ki az unilaterális aktusokkal való egyoldalú problémamegoldás. És valójában mi mást is tehetnének az államok az érdekeik megóvása végett?

Az államok a nemzetközi joggal összhangban, akaratnyilatkozataik útján kötelezettséget vállalhatnak, megállapodásokat köthetnek. A nemzetközi jogban kötelezettségek forrása azonban minden olyan aktus, amelyet az államok azzal a céllal hoztak létre, hogy az nemzetközi jogi hatással bírjon.⁹⁸² Számos olyan nézet van, amely szerint az egyoldalú állami aktusok nem minősülnek a nemzetközi jog forrásának,⁹⁸³ de ez nem jelenti egyúttal azt is, hogy az államok ne alakíthatnák a nemzetközi jogot unilaterális aktusok nyomán,⁹⁸⁴ elég csak arra gondolni, hogy a szokásjog alakulásában milyen szerepet játszanak.⁹⁸⁵

A nemzetközi bírói fórumok nem foglaltak állást abban a kérdésben, hogy vajon az egyoldalú állami aktusok a nemzetközi jog forrásának minősülnek-e, pusztán annyit szögeztek le, hogy azok nemzetközi jogi kötelezettségek forrásai lehetnek, amennyiben eleget tesznek az 1974-es francia nukleáris kísérletek ügyeiben foglalt feltételeknek.⁹⁸⁶

7.1.3. Az első egyoldalú aktus az Arktisz környezetének védelmében: a kanadai Arctic Waters Pollution Prevention Act (AWPPA)

⁹⁸⁰ O'CONNELL: i.m. p. 31.

⁹⁸¹ Ld. VAN DYKE: The Legitimacy of Unilateral Actions to Protest the Ocean Shipment of Ultrahazardous Radioactive Materials.

⁹⁸² First Report on Unilateral Acts of States by Mr. Victor Rodriguez Cedeño, Special Rapporteur. UN Doc. A/CN.4/486. 63-71. pont.

⁹⁸³ TRIEPEL, Heinrich: *Droit international et droit interne*. (traduit par BRUNET, René) Pedone, Paris-Oxford, 1920. p. 32.

⁹⁸⁴ UN Doc. A/CN.4/486. 81. pont.

⁹⁸⁵ DEGAN, Vladimir.: *Developments in International Law: Sources of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997. p. 253.

⁹⁸⁶ *Nuclear Tests case (Australia v. France)*, (Judgment of 20 December 1974), ICJ Rep. 1974, 253. 43. pont.

Az 1969-es Manhattan-incidens világított rá, hogy az Arktiszon előbb-utóbb megindul a hajóforgalom, a balesetek veszélye a jég és a rossz időjárási körülmények, látási viszonyok miatt viszont nagyon magas, az északi olajszennyezés következményei pedig elsősorban Kanadát fogják érinteni. A gazdasági fejlődés természetesen elengedhetetlen, de nem feltétlen kell a környezet rombolásával járnia, ezért Kanada – *Beesley* szavaival élve – modern keresztes lovagként úgy döntött, hogy a nemzetközi jog ezen hiányosságait pótolja, és egyoldalú aktussal biztosítja a szükséges védelmet.⁹⁸⁷

Az 1970-ben hozott – és a mai napig hatályban lévő – AWPPA⁹⁸⁸ nem korlátozza a hajóforgalmat a kanadai térségben, pusztán távol tartja a szennyezés veszélyét jelentő hajókat. Kanada alapvonalától számított 100 – most már 200⁹⁸⁹ – tm-es körzetbe így csak olyan kereskedelmi hajók léphetnek be, amelyek megfelelnek az előírt biztonsági szabályoknak. *Trudeau* miniszterelnök kihangsúlyozta, hogy a kanadai szabályozás csak ideiglenesnek tekintendő, mert amint a nemzetközi jog is biztosítani tudja az Arktisz megfelelő védelmét, nem lesz szükség rá,⁹⁹⁰ addig pedig az emberiség érdekében a környezetvédelem fejlődését előmozdító első lépésnek számít.⁹⁹¹ *Trudeau* szerint erre a törvényre úgy kell tekinteni, mint a fejlődés ugródeszkájára.⁹⁹²

A preambulumból egyértelműen kiderül, hogy Kanada egyensúlyt akar teremteni a gazdasági fejlődés, a kiaknázások, és az arktiszi őslakosok, valamint a tengeri környezet védelme között, vagyis egyiket sem akarja a másiknak alá rendelni.⁹⁹³

7.1.3.1. A rendelkezések területi és tárgyi hatálya

Az AWPPA előírásai a 141-60' hosszúsági fokok által meghatározott, Kanada szárazföldi területeitől és szigetvilágától – a Grönland felé eső rész kivételével – 100

⁹⁸⁷ BEESLEY, J. Alan: "Rights and Responsibilities of Arctic Coastal States: The Canadian View." *Journal of Maritime Law & Commerce*, Vol. 3. No. 1. 1971-72. p. 6.

⁹⁸⁸ Az Arktisz vizek szennyezésének megelőzését célzó törvény. Arctic Waters Pollution Prevention Act 1970. [AWPPA] <http://laws.justice.gc.ca/PDF/Statute/A/A-12.pdf> (18.12.2009.)

⁹⁸⁹ Ennek oka, hogy 1970-ben a kizárólagos gazdasági övezetre, mint tengerjogi kategóriára vonatkozó szokásjog még csak kialakulóban volt, és a parti tengert is csak ekkor terjesztette ki Kanada 3-ról 12 tengeri mérföldre.

⁹⁹⁰ BEESLEY, J. Alan: "The Arctic Pollution Prevention Act: Canada's Perspective." *International Law Journal of Syracuse*, Vol. 1. 1973. p. 226.

⁹⁹¹ PHARAND: Oil Pollution Control in the Canadian Arctic. p. 62.

⁹⁹² Uo.; AWPPA 3(2).

⁹⁹³ AWPPA Preamble.

tm-es zónában elterülő térségre vonatkoznak.⁹⁹⁴ A víz megjelölést annak folyékony, és megfagyott állapotára is érteni kell, a biztonsági szabályokat pedig kontinentális talapzat kiaknázásakor is be kell tartani, függetlenül attól, hogy a zónán kívül, vagy belül végzik azt.⁹⁹⁵ Emellett minden olyan anyag vízbe helyezése tilos, ami az AWWPA szerint ott káros hatást fejt ki.⁹⁹⁶

A szabályozás tehát próbál széleskörű védelmet biztosítani a potenciális veszélyforrásokkal szemben.⁹⁹⁷

7.1.3.2. A felelősség kérdése

Az AWWPA polgári jogi felelősséget keletkeztet a szennyező anyagoknak a térségben történő elhelyezése miatt, történjen az kutatás vagy kiaknázási munkák végzése során, vagy bármilyen az altalajon, a vízben, vagy a vízfelszínen végzett tevékenység miatt.⁹⁹⁸ A szennyező köteles minden olyan költség megtérítéséért, amely a tevékenysége következtében szükségessé vált intézkedés végrehajtása miatt merül fel, és azokért a károkért, amit ezzel másoknak okozott, mégpedig úgy, hogy ezeknek a károsult személyeknek a bíróság előtti igényérvényesítés során a követelése megelőzi a beavatkozással kapcsolatos állami költségigényeket.⁹⁹⁹ Az igényérvényesítésre a szennyezéstől számított 2 éven belül van lehetőség.¹⁰⁰⁰

Az AWWPA a brüsszeli egyezményekhez hasonlóan a fokozott felelősségre épül, de egyetemleges felelősséget létesít a hajó, és a rakomány tulajdonosa között.¹⁰⁰¹

Előzetes ellenőrzés tárgya, hogy a térségben kiaknázási, kutatási, vagy hajózási tevékenységet folytatni szándékozó rendelkezik-e a kártérítéshez, és az eltakarításhoz szükséges pénzüsszeggel, így akár biztosítás, akár egyéb megfelelő módon ezt igazolni kell.¹⁰⁰² Mivel a felelősségi szabályok miatt szinte nem lett volna olyan biztosító, aki ekkora kockázatot vállal, ezért a végrehajtási szabályok 4 kimentési okot határoztak

⁹⁹⁴ Uo. 3(1).

⁹⁹⁵ Uo. 3(2); PHARAND: Oil Pollution Control in the Canadian Arctic. p. 57.

⁹⁹⁶ AWWPA 2(1).

⁹⁹⁷ Uo. 4(3).

⁹⁹⁸ Uo. 6(1).

⁹⁹⁹ Uo. 6(2)-(3).

¹⁰⁰⁰ Uo. 6(5).

¹⁰⁰¹ Uo. 7(1).

¹⁰⁰² Uo. 8.

meg.¹⁰⁰³ Ez a kör a *vis maior*, a harmadik fél szándékos magatartása, a kormány vagy hajózási segélynyújtásért felelős szerv által adott utasítás vagy szabályozás, illetve a hajótulajdonos szándékos hajózási kötelezettségszegése következtében bekövetkezett balesetekre terjed ki.¹⁰⁰⁴ Emellett limitálták a hajó- és a rakománytulajdonos egyetemleges felelősségével kapcsolatosan a hajó tonnánkénti súlya alapján kikalkulált fizetendő összeget.¹⁰⁰⁵

Az AWPPA hatálya alá tartozó területen minden szabályozott tevékenység tekintetében részletes munkatervet kell készíteni, amely alapján a kijelölt kormány megbízott felméri, hogy az adott tevékenység mennyiben jelent majd veszélyt a környezetre, és szükség esetén a terv módosítását kéri, vagy megtiltja annak végrehajtását.¹⁰⁰⁶

7.1.3.3.A biztonsági zóna és a szennyezés-megelőzésért felelős biztos (*pollution prevention officer*)

A hajózás biztonsága, és a szennyezés megelőzése érdekében a térségbe behajózó hajóknak bizonyos technikai szabályokat be kell tartaniuk, többek között az üzemanyagtartály felépítésére, és a jéghegyeket jelző készülékek vonatkozásában.¹⁰⁰⁷ Különösen az 1970-es *Arrow-katasztrófa* világított rá ilyen előírások szükségességére,¹⁰⁰⁸ viszont sem akkor, sem később nem vált általános nemzetközi szabállyá, hogy idegen hajók elé ilyen követelményeket lehessen állítani.¹⁰⁰⁹ A rendelkezések hatálya alól kivették azokat a hajókat, amelyek szuverén hatalom alatt állnak, és a felszerelésük lényegében megegyezik a kanadai szabályokkal.¹⁰¹⁰ A törvényhez fűzött, hajózás biztonságának ellenőrzésére létesített zónára vonatkozó

¹⁰⁰³ Arctic Waters Pollution Prevention Regulation [AWPPR] [http://laws.justice.gc.ca/en/C.R.C.-c.353/\(2009.06.10.\)](http://laws.justice.gc.ca/en/C.R.C.-c.353/(2009.06.10.))

¹⁰⁰⁴ AWPPR 11(1).

¹⁰⁰⁵ Uo. 14(2).

¹⁰⁰⁶ AWPPA 10.

¹⁰⁰⁷ Uo. 12(1).

¹⁰⁰⁸ Az Arrow egy libériai olajtanker volt, amelyen az olajtároló tank sérülése folytán az utazás során sok olaj került a vízbe, majd Új-Skócia közelében a sérült 5 tartály mentén a tanker szabályosan kettétört, és elsüllyedt. Egy megfelelően megerősített tárolóval erre a katasztrófára nem került volna sor. The Arrow. http://www.ns.ec.gc.ca/emergencies/studies_arrow.html (2009.05.04.); O'BRIEN, William V. - CHAPELLI, Armando C.: "The Law of the Sea in the Canadian Arctic: the Pattern of Controversy. Part. I." *McGill Law Journal*, Vol. 19. 1973. p. 323.

¹⁰⁰⁹ Ld. UNCLOS 211.

¹⁰¹⁰ AWPPA 12(2). PHARAND: Oil Pollution Control in the Arctic. p. 59.

rendelet¹⁰¹¹ biztonsági szabályok alapján 16 különböző sávra osztotta a 100 tm-es zónát.¹⁰¹² Az előírásokat az évszakok változásának megfelelően alakították ki, viszont egyik sávba sem léphet be olyan hajó, amely nem rendelkezik jégjelző navigációs rendszerrel,¹⁰¹³ és az olajátadással járó műveletekre mindenhol ugyanazok a szigorú szabályok érvényesek.¹⁰¹⁴

1974-ben az is bebizonyosult, hogy Kanada szigorúan be is tartatja az AWPPA-t. A vancouveri kikötő közelében haladó nyugat-német *Westfalia* ugyanis nem felelt meg az előírásoknak, és olajszennyezést is okozott. A kanadai bíróság annak ellenére elítélte az idegen hajóért felelős személyeket, hogy az átadás idején senki nem tartózkodott a hajón, és elutasította azokat az érveket, amelyek arra épültek, hogy a hajó gyakorlatilag üresen állt, mikor a szennyezés történt.¹⁰¹⁵

A rendszabályok betartását elsősorban a *szennyezés-megelőzésért felelős biztos* végzi, akinek a biztonsági zónán belül joga van a hajó területére belépni, azt a zónából kiutasítani, szükség esetén a rakománnyal együtt lefoglalni, és olyan sávba irányítani a hajót, amelyben az megfelel a hajózási feltételeknek, emellett olyan területre belépni, és ott vizsgálatot folytatni, ahol kiaknázás, kutatás folyik. Amennyiben szennyezést észlel, kötelezheti a térségben tartozó összes hajót, hogy azok adják meg a tartózkodási helyük koordinátáit, vegyenek részt a szennyezés eltakarításában, és a körülmények feltárásában, azoknak pedig kötelességük együttműködni a biztossal, és számára valós információt szolgáltatni.¹⁰¹⁶

7.1.3.4. Az AWPPA megszegésének következményei

Minden kanadai bíróság jogosult eljárni a szabályok megsértése miatt. Amennyiben nem személy, hanem hajó ellen járnak el, azt a kapitánya, bármelyik tisztje, vagy annak ügyvédje képviselheti.¹⁰¹⁷

¹⁰¹¹ Shipping Safety Control Zones Order (C.R.C., c. 356) [SSCZO]

http://laws.justice.gc.ca/PDF/Regulation/C/C.R.C.,_c._356.pdf (2009.06.05)

¹⁰¹² Arctic Shipping Pollution Prevention Regulations (C.R.C., c. 353) [ASPPR] 1970
http://laws.justice.gc.ca/PDF/Regulation/C/C.R.C.,_c._353.pdf (2009.06.05.)

¹⁰¹³ ASPPR 26(1).

¹⁰¹⁴ Uo. 20.

¹⁰¹⁵ PHARAND, Donat: "Protection of the Marine Environment" *Ottawa Law Review*, Vol. 9. 1977. p. 512.

¹⁰¹⁶ AWPPA 14-17.

¹⁰¹⁷ Uo. 22.

A hajókra, és a személyekre az AWPPA eltérő bírságot állapít meg, személyek esetében, folyamatos szabályszegés esetén naponta kiszabható a bírság. Ugyancsak bírságható az, aki a biztosítással kapcsolatos pénzügyi fedezetére vonatkozóan szolgálat valótlan adatot, aki a törvényben meghatározott esetekben elmulasztja a szennyezés-megelőzésért felelős biztos értesítését, aki hátráltatja annak munkáját, illetve aki a munkatervvel kapcsolatosan követ el szabályszegést. Ugyanígy büntetendő a hajó, ha behajóz a védelmi zónába anélkül, hogy a szükséges feltételeknek megfelelné, ha nem engedelmeskedik a biztos intézkedéseinek, továbbá ha nem jelenti az általa észlelt szennyezést.¹⁰¹⁸

7.1.4. Az AWPPA nemzetközi visszhangja

Az USA egyetértett az AWPPA célkitűzéseivel, de magával az eszközzel nem. Nemzetközi joggal ellentétesnek tartotta ugyanis azt, hogy Kanada a *mare liberum*¹⁰¹⁹ elvével ellentétesen vont szabályozása alá nyílt tengeri területeket, továbbá azt, hogy a lobogó joga ellenére a rendelkezések betartatása joghatóságot biztosít az idegen hajók felett.

Az *angol-norvég halászati ügyben* a Nemzetközi Bíróság kimondta, hogy amennyiben egy nemzeti aktus kihat más államokra is, akkor minden esetben vizsgálni kell, hogy kötelezőnek tekintendő-e a jogszabály harmadik államok számára is, vagyis nem zárták ki automatikusan a kötelező erő lehetőségét.¹⁰²⁰ Ezt megelőzően a *Lotus-ügyben* az Állandó Nemzetközi Bíróság török jogszabályok extritorialitása vonatkozásában kimondta, hogy egy nemzeti jogi aktus nemzetközi jogi síkon legálisnak tekintendő, amennyiben nem ütközik a nemzetközi jog szabályaival.¹⁰²¹ Jelen esetben akár a nyílt tengerek szabadsága jelenthetné a korlátot, azonban ezt az elvet sosem alkalmazták abszolút értelemben. A vezető tengeri hatalmak gyakorlata is egyértelmű abban, hogy nyílt tengeren is gyakorolható az állami szuverenitás, amennyiben az államterület védelme ezt indokolja. Kanada nézőpontja szerint a

¹⁰¹⁸ AWPPA 18-19.

¹⁰¹⁹ PHARAND: Oil Pollution Control in the Arctic. p. 64.

¹⁰²⁰ Fisheries case, p. 20.; Kanada kizárta a Nemzetközi Bíróság joghatóságát az AWPPA rendelkezéseiből eredő nemzetközi jogviták elbírálásának tekintetben. Declaration made upon ratification (7 November 2003)

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Canada (2011.02.18.)

¹⁰²¹ Lotus case, p. 13-15.

környezet súlyos veszélyeztetése a parti állam biztonságának veszélyeztetését is magában foglalja, mivel a környezet integritásához való jog egyenértékű a területi integritáshoz való joggal, ezért a megelőző védelemhez való jog alapján a parti állam ésszerű mértékben preventív intézkedéseket hozhat veszélyhelyzet megakadályozása érdekében.¹⁰²² Erre a tézisre alapozta az USA az 1935-ös *csempésztörvényét*, amellyel kiterjesztette az állami szuverenitást a parti tengertől számított 50 tm-es övezetre is. Maga a csatlakozó övezet is az állami érdekek védelmét szolgálja, de ez a 12 tm nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy a nyílt tengeri szennyezés ne érhesse el drasztikus mértékben a partokat.¹⁰²³

Tekintettel arra, hogy a szennyezés hatásai első körben a parti államot érintik, ezért annak vitathatatlan érdeke fűződik ahhoz, hogy megelőző intézkedéseket tegyen.¹⁰²⁴ Egyenesen a nyílt tengerek szabadságával való visszaélés lenne, ha az abból folyó jogosultságokkal támasztanák alá azt, hogy a parti államoknak csendben tűrniük kellene a szennyezés lehetőségét, és nem hozhatnának ilyen rendszabályokat az érdekeik védelmében. Mindez ellentmondana a *sic utere* elvének is. A Korfu-szoros ügyében is kimondták, hogy minden állam köteles gondoskodni arról, hogy a területét senki se használhassa olyan tevékenységekre, amellyel más államoknak kárt okoznak.¹⁰²⁵

Összegzőképpen elmondható, hogy nemzetközi jogi akadályja tulajdonképpen nincs a szuverenitás ilyen – preventív védelmi – célból való kiterjesztésének.

7.1.5. Az AWPPA legitimációja: az UNCLOS 234. cikke

Kanada nemcsak egyoldalú aktussal akarta biztosítani az Arktisz védelmét, ezért egy új, szennyezést szabályozó egyezmény-tervezetet nyújtott be az ENSZ Tengerfenék

¹⁰²² BEESLEY, J. A.: "Rights and Responsibilities of Arctic Coastal States: The Canadian View." *Journal of Maritime Law & Commerce* Vol. 3. No. 1. 1971-1972. p.35.; O'BRIEN, William V. - CHAPPELLI, Armando C.: "The Law of the Sea in the Canadian Arctic: the Pattern of Controversy. Part. II." *McGill Law Journal*, Vol. 19. 1973. p. 510-517.

¹⁰²³ Amikor az USA bevezette az alkoholtilalmat, a csempészek rendszeresen a parti tengeren kívül lehorgonyzott hajókon mérték a szeszt, tekintettel arra, hogy az már nem minősült az állam területének. JESSUP: *The Anti-Smuggling Act of 1935*. p. 104-105.; Ld. Church v. Hubbart-ügy.; SUTTON, Gary: "Pollution Prevention in the Arctic -National and Multinational Approach Compared." *Ottawa Law Review*, Vol. 5. No. 32. 1971-1972. p. 45.

¹⁰²⁴ MCDUGAL, Myres S.-BURKE, William T.: *The Public Order of the Oceans*. New Heaven and London, 1962. p. 566.; O'BRIEN – CHAPPELLI: i.m. p. 356.

¹⁰²⁵ Corfu channel case, p. 22.

Bizottságához. A javaslat alapján a parti állam a saját joghatóságán belül környezetvédelmi célból szükségesnek ítélt intézkedéseket hozhat ökológiai és földrajzi szempontból különleges területeken. 1973 augusztusában ez a tervezet már módosítva került az IMCO-konferencia napirendi pontjai közé, leszögezték azonban, nem lehetet a hajó tervezésével, felszerelésével vagy a kezelő személyzettel kapcsolatos követelményeket rögzíteni. Emellett jelentősen korlátozták a területi hatályt: Kanada által eredetileg ökológiai és földrajzi szempontból különlegesnek jelölt területen belül is csak a különösen sérülékeny, így a külső hatásoknak legkevésbé ellenálló térségekre engedett speciális szabályokat előírni.¹⁰²⁶

A tervezetekből végül nem született önálló egyezmény, de hatására a Caracasban 1975-ben összehívott tengerjogi konferencia már számolt az Arktisz számára szükséges speciális szabályozás kérdésével.¹⁰²⁷ Ekkor került kidolgozásra a később, 1982-ben Montego Bay-ben született egyezmény 234. cikke.

Az UNCLOS 234. cikke szerint a parti államnak jogában áll a kizárólagos gazdasági övezet határain belül található jég által borított területeken a tengeri környezet szennyezésének megelőzése, csökkentése, valamint ellenőrzése céljából hátrányos megkülönböztetéstől mentes előírásokat elfogadni, és végrehajtani az olyan jég által borított területekre vonatkozóan, ahol a különösen kemény időjárási viszonyok és az év legnagyobb részében ezeket a területeket borító jégtakaró akadályokat vagy kivételes veszélyeket jelent a hajózás számára, és a tengeri környezet szennyeződése az ökológiai egyensúlyban lényeges kárt vagy visszafordíthatatlan zavarokat okozhat. E törvények és előírások megfelelő tekintettel kell, hogy legyenek a hajózásra és a tengeri környezetnek a legjobb elérhető tudományos bizonyítékon alapuló megőrzésére, és védelmére. Az Arktiszra vonatkozóan tehát megszületett az első nemzetközi szabály, a kérdés csak az, hogy alkalmas-e annak védelmére, viszont fontos hiányossága volt, hogy nem vonatkozott állami hajókra, illetve tengeralattjárókra.¹⁰²⁸

¹⁰²⁶ MCRAE, D.M. - GOUNDREY D.J.: "Environmental Jurisdiction in the Arctic Waters: The Extent of Article 234." *U.B.C. Law Review*, Vol. 16. No. 2. 1982. p. 210-213.; HUEBERT, Rob: "Article 234 and Marine Pollution Jurisdiction in the Arctic." In: ELFERINK, Alex G. Oude – ROTHWELL, Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Martinus Nijhoff Publishers, 2001. p. 254-255.

¹⁰²⁷ BULMER, Charles: "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Caracas and Geneva Sessions." *GPSA Journal*, Vol. 4. No. 2. 1976. p. 59-78.

¹⁰²⁸ LALONDE, Suzanne: Arctic Waters: Cooperation or Conflict? *BTH*, Vol. 65. No. 4. p. 12.

A jéggel borított, nehezen regenerálódó világában pusztán a rendszeres hajózás is komoly károkat okozhat, anélkül, hogy az olajat, vagy egyéb szennyező anyagot juttatna a vízbe. De lehet-e tengeri szennyező tevékenységnek tekinteni a jeges térségben való hajózást? Az egyezménytervezet 1. cikkelye szerint bármilyen emberi tevékenységből közvetlenül vagy közvetetten származó anyag vagy energia-szennyezésnek minősül, ami miatt káros hatások érik vagy érhetik a tenger élővilágát, a halászatot vagy az emberek egészségét.¹⁰²⁹ A közlekedési célú hajózás esetén a kulcsfogalom az *energia*, ugyanis a hajó egyéb szennyező tevékenység nélküli mozgását másnak nem lehet megfeleltetni. Az Arktisz térségében az „energia-bevitel” megfelelőjét az ENSZ stockholmi környezetvédelmi konferenciáján elhangzott 6. alapelvben is megtaláljuk, amely a hőkibocsátást – mint az energia-bevitel következményét – is a szennyező tevékenységek közé sorolja. Ki kell emelni, hogy nem akármilyen hajózási tevékenységet lehet szabályozni a 234. cikk alapján, ugyanis a jég miatt kell, hogy tényleges, vagy a potenciáli veszély leselkedjen a hajósokra. A rendelkezés szövegének jóhiszemű értelmezéséből következik, hogy az áthaladás általános, teljes tilalma nem rendelhető el.¹⁰³⁰

A kiömlő olaj által okozott károkkal összefüggésben itt is a megelőzésen van a hangsúly, viszont ha elolvad a jég, és változnak a különlegesen zord időjárási viszonyok akkor a 234. cikk alapján hozott szabályozás hatályát veszti, vagyis a parti államnak pusztán időszakosan fennálló jogot biztosít,¹⁰³¹ annak ellenére, hogy a terület elhelyezkedéséből kifolyólag például a látási viszonyok még nem javulnak. Ugyanez a probléma merül fel a folyékony állapotú gázok szállításával, vagyis hogy beavatkozhat-e a parti állam a speciális szabályozásai révén, ha egy robbanás nem a jeges közlekedési viszonyok következménye, hanem annak, hogy ettől függetlenül gázszivárgás történt.¹⁰³² Amennyiben a jóhiszeműség elvének fényében a rendelkezés általános célját szem előtt tartva tágan értelmezzük a 234. cikket, a parti állam szabályozási joga akkor is fenntartható, amikor kifejezetten a jég a közvetlen oka a szennyezésnek.

A legfőbb probléma azonban abban rejlik, hogy a hajó szerkezetére, berendezéseire vonatkozóan a 234. cikk által szabályozott területeken sem lehet olyan követelményeket

¹⁰²⁹ MCRAE-GOUNDREY: i. m. p. 223.

¹⁰³⁰ VCLT 31.cikk.

¹⁰³¹ MCRAE-GOUNDREY: i. m. p. 24-25.

¹⁰³² Ld. VAN DYKE, Jon, M: "Canada's Authority to Prohibit LNG Vessels from Passing Through Head Harbor Passage to U.S. Ports." *Ocean & Coastal Law Journal*, Vol. 14. No. 1. p. 45-71.

támasztani, amelyek egyébként nincsenek jelen a nemzetközi jog általános szabályaiban,¹⁰³³ ha pedig mégis ilyen jellegű szabályozást kíván az állam érvényesíteni, akkor az IMO-n keresztül egy meglehetősen hosszú nemzetközi konzultáció során kell azt jóváhagyatnia a nemzetközi közösséggel.¹⁰³⁴

Összességében az UNCLOS 234. cikke előrelépés ugyan, de továbbra sem biztosítja a legmegfelelőbb védelmet, inkább csak alapnak, keretrendelkezéseknek tekinthető.

7.1.6. Az egykori Szovjetunió egyoldalú aktusa: szokásjog és evolúció

Az egykori Szovjetunió az UNCLOS ratifikálása után, de annak hatályba lépése előtt ediktummal szabályozta az ekkor még szokásjogilag elismert, és az UNCLOS-ban is megjelent kizárólagos gazdasági övezetben a környezet védelmét.¹⁰³⁵ Az ediktum a kanadai AWPPA szabályozásához hasonlóan a szennyezés megelőzése érdekében szovjet szabályok betartását írja elő azoknak a hajóknak, amelyek az érintett vizeken hajózni kívánnak. A rendelkezések hatálya a – mai fogalmak szerinti – kizárólagos gazdasági övezetére terjed ki, amelyek jéggel borítottak, és emiatt olyan környezeti sajátossággal bírnak, amelyek miatt az esetleges szennyezés az ökológiai egyensúlyra nézve visszafordíthatatlan következményekkel járna.

1984 márciusában született meg az *edictum*, amely az AWPPA-hoz hasonlóan környezetvédelmi kérdések köré szerveződött. Területi hatályként az északi térség tengeri területeit, az ehhez csatlakozó északi partot, és a kizárólagos gazdasági övezet és *egyéb vizek* területét jelölte meg a jogszabály címe is,¹⁰³⁶ amely kellően tág meghatározás ahhoz, hogy később teljes mértékben szabadon, konkrét északi határvonal

¹⁰³³ Uo. 211. cikk (3) és (6) c).

¹⁰³⁴ LAMPE, W. H.: "The „New” International Maritime Organisation and its Place in the Development of International Maritime Law.” *Journal of Marine Law & Commerce*, Vol. 14. 1983. p. 329.; Ld. JENSEN, Oystein: "The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters. From Voluntary to Mandatory Tool for Navigation Safety and Environmental Protection?" *Fridtjof Nansens Institutt Report*, 2/2007. p. 8-14.

¹⁰³⁵ FRANCKX, Erik: "The New USSR Legislation on the Pollution Prevention in the Exclusive Economic Zone." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 1. 1986. p. 172-183.

¹⁰³⁶ Edict on Intensifying Nature Protection in Areas of the Far North and Marine Areas Adjacent to the Northern Coast of the USSR.

nélkül lehessen betartatni annak rendelkezéseit.¹⁰³⁷ Szigorú szabályokat vezettek be bizonyos időszakokban nemcsak a hajózásra, hanem a kutatási tevékenységre is.

A 6 évvel későbbi, 1990. évi dekrétum gyakorlatilag az 1984-ben lefektetett szabályozást pontosította.¹⁰³⁸ Eszerint minden hajó, amelyik az Északkeleti-átjáró útvonalat használni kívánja, köteles a szándékát az utazás megkezdése előtt 4 hónappal bejelenteni az *Északi Tengeri Útvonal Hatóság*hoz, és megadnia minden, az *1996-os rendszabályok* által előírt adatot, az esetlegesen bekövetkező szennyezésre kötött felelősségbiztosítást igazoló dokumentumot, valamint az utazás célját és várható időtartamát.¹⁰³⁹ Díjazás ellenében 1 hónapra is lecsökkenthető a bejelentési idő hossza.¹⁰⁴⁰ Amennyiben a Hatóság engedélyezi a hajózást, a hajót a tulajdonos költségén átvizsgálják, és ha nem felel meg a feltételeknek, akkor kizárólag kísérő hajóval kelhet át az útvonalon, természetesen további díjfizetés ellenében.¹⁰⁴¹ A fedélzeten két felügyelő kell, hogy tartózkodjon, és a keleti vagy nyugati Tengeri Operációs Központ jégtöréssel kapcsolatos szervezési és végrehajtási instrukcióit kell követni.¹⁰⁴² Az utasítások végrehajtási kötelezettsége ellenére a felelősség teljes mértékben a hajó kapitányát terheli.¹⁰⁴³ Amennyiben a hajó megszegi a rendelkezéseket, visszafordítható, vagy kitiltható az útvonalról, esetleg segítség nyújtható számára a rendelkezések végrehatása érdekében, viszont mindhárom eset további pénzfizetési kötelezettséget von maga után.¹⁰⁴⁴ A hajón a legkorszerűbb navigációs eszközöket kell alkalmazni, valamint kétnaponta jelentést kell küldeni a Tengeri Operációs Központnak.¹⁰⁴⁵ A megjelölt útvonalról letérni nem lehet, ennek betartását az orosz hatóságok rendszeresen ellenőrzik.¹⁰⁴⁶

Az 1996-os szabályok olyan, a hajók szerkezetére, felszereltségére vonatkozó különleges követelményeket ír elő, amelyek birtokában azok képesek lesznek felvenni a versenyt a zord környezeti kihívásokkal. Ezek az előírások minden 300 tonna

¹⁰³⁷ KOLODKIN, A.-VOLOSOV, M.: The Legal Regime of the Soviet Arctic. Marine Policy. *Marine Policy*, No. 14. 1990. p. 158-168.

¹⁰³⁸ FRANCKX, Eric: "Nature Protection in the Arctic: Recent Soviet Legislation." *International Law and Comparative Law Quarterly*, Vol. 41. 1992. p. 379-381.

¹⁰³⁹ 1996 Regulations, 2. cikk 1.

¹⁰⁴⁰ Uo. 2.3. cikk.

¹⁰⁴¹ Uo. 2.4. cikk.

¹⁰⁴² Uo. 2. cikk 8.; 13.

¹⁰⁴³ Uo. 3. cikk 2. -3.

¹⁰⁴⁴ Uo. 2. cikk 18-19; 21.

¹⁰⁴⁵ Uo. 4. cikk 2., 2. cikk 22.

¹⁰⁴⁶ Uo. 4. cikk 6.

vízkielvezésű hajóra vonatkoznak, és elsősorban a szennyezés megakadályozását célozzák, valamint a MARPOL-nál szigorúbb környezetvédelmi szabályokat tartalmaznak.¹⁰⁴⁷

A szovjet/ orosz rendelkezéseket vizsgálva megállapítható, hogy egyoldalúan túllépte az akkor még hatályba sem lépett UNCLOS 234. cikkét azzal, hogy állandó jelleggel szabályozza az említett területeket, a szerkezetre és a berendezésre is megállapít kötelezettségeket, akárcsak az AWPPA, de ez sem meglévő nemzetközi előírásokkal nincs összhangban, se nem folytattak le azokkal kapcsolatban nemzetközi konzultációt.

A nemzetközi szakirodalom a szovjet szabályozást a környezetvédelemmel kapcsolatos szokásjog központi elemének tekinti, mivel továbbviszi az AWPPA által megkezdett irányvonalat, és az UNCLOS szabályait is továbbfejleszti. Habár a szokásjog formálódásához az államok általános gyakorlata szükséges, és nem elég egy-egy állam aktusa, az Arktisz azonban ebben is speciális. Az Északi-sarkvidék különleges, egyedülálló környezete speciális védelmet igényel, ezért a rá vonatkozó szokásjog alakulása is eltér a többi vízi területre vonatkozó szabályoktól, így annak alakításában kiemelten figyelembe kell venni a térség államainak gyakorlatát. Mindemellett a nagyobb hatalmaknak mindig nagyobb befolyása van a szokásjog alakulására, hiszen példájukon felbuzdulva a kisebb jelentőségű államok is követőkké válhatnak. Vitathatatlan, hogy az érintett államok között Kanada és az egykori Szovjetunió nagyhatalomnak számít, már csak a területük nagysága miatt, és az Arktisz történetében játszott szerepük miatt is.¹⁰⁴⁸

7.1.7. A többi Arktisz-állam gyakorlata

Kifejezetten egyoldalú szennyezés-megelőzést célzó szabályozást három állam, az USA, Norvégia és Dánia alkalmaz.

7.1.7.1. Az USA

¹⁰⁴⁷ FRANCKX: The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic. p. 339.

¹⁰⁴⁸ Uo. p. 158.

Az Egyesült Államok sokáig hevesen tiltakozott az AWPPA és az azt legitimáló 234. cikk indokolásával, hogy többek között emiatt nem részese a mai napig sem az UNCLOS-nak. Az alaszakai területnél történt *Exxon Valdez*-katasztrófa során a több, mint 27.000 tonna nyersolaj vízbe ömlése, és az ezzel okozott kár azonban cselekvésre késztette, és így született meg 1990 augusztusában az *Oil Pollution Act (OPA)*. A törvény az AWPPA-hoz hasonló módon részletesen rendezi a felelősségi kérdéseket, az ezzel kapcsolatos kártérítési, és az eltakarítással kapcsolatos anyagi kötelezettséget, a rendelkezések ugyanúgy vonatkoznak a hajózással kapcsolatos balesetekből származó szennyezésre, mint bármilyen egyéb tevékenységből származókra.¹⁰⁴⁹ A felelősség alól mentesülnek azok az esetek, amikor a szennyezés oka háború, természeti esemény, vagy kívülálló harmadik személy cselekménye.¹⁰⁵⁰ A helyreállítás, és egyéb beavatkozási cselekmények finanszírozására pénzügyi alapot hoznak létre, emellett az USA kerületi bíróságai részére kizárólagos joghatóságot biztosít a törvény a rendelkezéseinek megsértése esetére.¹⁰⁵¹ Az *Act to Prevent Pollution from Ships* szimbolizálja a MARPOL egyezményhez való csatlakozást, az Alaszka térségében való olaj-kitermelési tevékenység miatti környezetszennyezés kérdését pedig az *Alaska Oil and Hazardous Substances Pollution Control Act* és a *Water, Air, Energy and Environmental Conservation Act* szabályozza.¹⁰⁵²

7.1.7.2. Norvégia

Környezetvédelmi szempontból releváns szabályozást Norvégia esetében az 1903. évi *Seaworthiness Act* tartalmazott, amely teljes mértékben megfelel a későbbi MARPOL szabályainak, de kizárólag norvég hajókra vonatkoztak. A több, mint 100 éves szabályokat 2007. július 1-jén váltotta fel a *Maritime Safety Act*, de konkrétan, az UNCLOS 234. cikke alapján nem született rendelkezés.¹⁰⁵³

¹⁰⁴⁹ Oil Pollution Act (33. USC 40.) [OPA] Sec. 2702. ; NOYES, John E. : "The US Oil Pollution Act of 1990." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 7. No. 1. 1992. p. 43-56.

¹⁰⁵⁰ Uo. Sec. 2703.

¹⁰⁵¹ Uo. Sec. 2112; 2717.

¹⁰⁵² JENSEN: The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters. p. 7.

¹⁰⁵³ Uo. p. 8.

7.1.7.3. Dánia

A dán tengerbiztonsági szabályok közé a 2002. évi *Sea Safety Act* és az 1993. évi *Marine Environment Act*, valamint az 1988. december 7-i *Act Number 749* által implementált SOLAS tartozik. Dánia ezzel az 1988. évi szabályozással a kikötőiben az export-import forgalmat lebonyolító hajók biztonsága érdekében „jégtörő zónát” létesített.¹⁰⁵⁴ Ezt tekinthetjük környezetvédelmi lépésnek olyan szempontból, hogy ezzel nyilván csökkenthető a balesetek, így a szennyezés száma is, de mivel a szolgáltatás igénybevétele önkéntes, ezért jelentős védelmi szabályozásnak nem tekinthető. Az UNCLOS 234. cikke alapján belső törvényhozási aktus nem történt.¹⁰⁵⁵

7.1.8. Az unilateralista megoldások a jövő?

Az arktiszi hajózás komoly kihívást jelent a parti államok számára, akik a szennyezés következményeivel első ízben találkoznak.¹⁰⁵⁶ A parti államnak nemcsak kötelessége, hanem joga is védeni a környezetét, akkor is, ha a nemzetközi jog nem biztosít megfelelő védelmet a számára,¹⁰⁵⁷ így elkezdtek egyoldalú aktusokkal kitölteni a nemzetközi környezetvédelmi szabályok által hagyott űrt, a gyakorlat pedig bebizonyította, hogy az unilateralizmus sokkal egyszerűbb megoldása egy problémának, mint multilaterális egyezkedések sorát lefolytatni, és is nem minden esetben bűn ezt az eszközt alkalmazni.¹⁰⁵⁸ Az egyoldalú aktusok vitathatatlan előnye, hogy specifikus szabályozások révén hatékonyabbak az általános szabályoknál, azonban globális szinten nem oldják meg a komplex problémát pont a különbözőségük miatt.

¹⁰⁵⁴ MOLENAAR, Erik Jaap: "Coastal State Jurisdiction Over Vessel-Source Pollution." *The Hague/Boston/London. Kluwer Law International*. 1998. p. 424.

¹⁰⁵⁵ JENSEN: *The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters*. p. 8.

¹⁰⁵⁶ Stockholm Declaration. Principle 7.

¹⁰⁵⁷ Declaration on International Economic Cooperation adopted by the General Assembly in May 1990. UN Doc. A/RES/S-18/3.

¹⁰⁵⁸ HOMES, John: "The New Agenda for Canadian Internationalism. in: Stromberg, Rhiannon: *Unilateralism in Canadian Foreign Policy: an Examination of Three Cases*." Thesis. Saskatoon, 2006. p. 1. <http://library2.usask.ca/theses/available/etd-10172006-120149/unrestricted/Stromberg.Thesis.FullDraft.October17.pdf> (2011.02.26.)

7.2. A multilaterális védelem eszközei

Számos nemzetközi környezetvédelmi egyezmény létezik, amelyekben az Arktisz államai is részesek, és ezek között akadnak olyanok is, amelyek szabályozási tárgykörükön túl akár nevesítik is az Arktiszt, és annak speciális igényeit. Az Arktiszra is hatályos nemzetközi egyezményeket 1991-ben az AEPS alakuló ülésére összesítette egy bizottság azzal a céllal, hogy azokat kielemezve tudják meghatározni, hogy milyen szabályozásokat kell kiegészíteni, milyen területeken kell fejleszteni az Arktisz védelmét.¹⁰⁵⁹

Az értekezés a továbbiakban az Északi-sarkvidék környezetének védelmét szabályozó egyezményeket tekinti át.

7.2.1. A tengeri környezet védelme

Az univerzális tengerjogi szabályozás fő forrása az Arktiszon is az UNCLOS, tekintettel arra, hogy ez a legszélesebb szabályozási körű, és egyben a legtöbb tagállammal rendelkező egyezmény, amelynek az USA kivételével minden Arktisz-állam a részese, és amely javarészt szokásjogot kodifikált.

Az UNCLOS a XII. része általános jelleggel kötelezi az államokat a tengeri környezet védelmére és megőrzésére. Minden állam köteles a szükséges intézkedéseket megtenni annak érdekében, hogy megelőzze a – bármilyen forrásból származó – tengerszennyezést, és a joghatósága alá tartozó tevékenységek vonatkozásában ennek betartását ellenőrizni. Az általános kötelezettség mellett számos szennyezés fajtára külön, speciális szabályokat tartalmaz.¹⁰⁶⁰

Az UNCLOS mellett azonban egyéb releváns, zömmel az IMO égisze alatt született egyezmény is hozzájárul az Arktisz védelméhez.

¹⁰⁵⁹ Ld. Rovaniemi Declaration p. 23-32.

¹⁰⁶⁰ DZIDZORNU, David, M.: "Coastal State Obligations and Powers Respecting EEZ Environmental Protection under Part XII of the UNCLOS? A Descriptive Analysis." *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 8. No. 2. 1997. p. 283.

7.2.1.1. A hajókból származó szennyezés

a) A közlekedéssel járó szennyezés visszaszorítása

Az UNCLOS 211. cikke részletesen szabályozza a hajókról származó szennyezéssel kapcsolatos szabályokat. A parti állam a balesetek minimalizálásához szükséges hajózási útvonalrendszert alakíthat ki,¹⁰⁶¹ de a parti tengeren kívül különleges követelményeket csak idegen hajóknak a kikötőikbe, vagy belvizeikbe való behajózásának, és a tengeri termináljaikban történő megállásának a feltételeként írhat elő, és azt is csak a kizárólagos gazdasági övezeteiken belül.¹⁰⁶² Semmiképpen nem követelhetik meg idegen hajóktól, hogy a tervezés, szerkezet, a személyzettel való ellátás, és a felszerelés tekintetében az általánosan elfogadott nemzetközi szabályokban és szabványokban nem foglaltakat is betartsák, továbbá a nemzeti rendelkezések nem érinthetik a békés áthaladás jogának folyamatos gyakorlását sem.¹⁰⁶³ Mindemellett ahhoz, hogy ilyen parti állami rendelkezés hatályba léphessen, az IMO-n keresztül hosszadalmas nemzetközi konzultációs előírásokat kell betartani,¹⁰⁶⁴ amelynek nyomán a többi állam is véleményt mondhat a szabályozás szükségességéről.

A 211. cikkben túlmenően a 234. cikk jogosítja fel a parti államot speciális szabályozás bevezetésére a kizárólagos gazdasági övezetig bezárólag abban az esetben, ha az extrém időjárási viszonyok és az év nagy részében hajózási akadályt képező jég a hajózást megnehezíti és a balesetek előfordulásának esélyét megnöveli. Az ezen szabállyal kapcsolatos ellentmondásokról lásd 7.1.5. pont.

A hajózás tenger környezetre jelentő veszélyeit igyekszik minimalizálni az IMO égisze alatt született MARPOL, és annak jegyzőkönyvei. Az I. számú melléklet kifejezetten az olajszennyezésre való érzékenység szempontjából speciális hajózási szabályokat vezetett be a környezeti problémákra különösen érzékeny, ún. speciális területek (*special areas, SAs*),¹⁰⁶⁵ vonatkozásában,¹⁰⁶⁶ az Arktiszon azonban nem jelöltek ki ilyeneket, mivel az 1996-os inuviki Arktisz Tanácson úgy vélték, hogy

¹⁰⁶¹ UNCLOS 211. cikk 1.

¹⁰⁶² Uo. 211. 3. és 5.

¹⁰⁶³ Uo. 211 3. és 6.c).

¹⁰⁶⁴ Uo. 211. 6.

¹⁰⁶⁵ MARPOL 73/78 Annexe I. R. 10. A Földközi-tenger, a Balti-tenger, a Fekete-tenger, a Vörös-tenger és az öblök területe minősül ilyennek.

¹⁰⁶⁶ Az I. számú mellékletnek mindegyik Arktisz állam a részese.

felesleges, mivel az UNCLOS 234. cikk alapján a parti állam úgyis jogosult különleges szabályokat bevezetni, és inkább a meglévő nemzetközi egyezményekhez való csatlakozásra szólították fel az államokat.¹⁰⁶⁷ Előírták a duplafalú hajótest alkalmazását, így a nemzetközi szabályozás részévé vált, hogy ilyen tekintetben lehet szerkezeti előírást tenni.¹⁰⁶⁸ A tankerekre vonatkozó szabályozást tovább szigorították, ám a lassú módosítási eljárás miatt az 1980-as években felvetett ötletet csak 1992-ben sikerült implementálni, a hatálybalépésre azonban várhatóan csak 2015-ben kerül majd sor. Ugyanígy problematikus a szabályainak kikényszerítése. A *Prestige* esetében például a hajót már régen nem lehetett volna tengerre bocsátani, öreg volt, elavult, és rosszul felszerelt, mégis számos európai kikötőben megfordulhatott, mielőtt elsüllyedt.¹⁰⁶⁹ Márpedig a megelőzés nagyon fontos az Arktisz esetében, hiszen a legfelkészültebb mentési és eltakarítási akció sem állítja helyre az érzékeny arktiszi ökoszisztémát.¹⁰⁷⁰

Habár a MARPOL-t sikeres és hatékony egyezménynek tartják, hiszen a tengerszennyezés számos egyéb módját is szabályozza a 6 mellékletében,¹⁰⁷¹ az Arktisz viszonylatában nem kifejezetten az.¹⁰⁷²

b) A szándékos szennyező tevékenység kérdése

A hajózásból, és a véletlen hajóbalesetekből származó szennyezéstől meg kell különböztetni a szennyezés azon formáját, amikor szándékosan, a hajó felhasználásával követnek el ilyen cselekményeket, leginkább a hajóból kidobálva. Erről az esetről szól az UNCLOS keretszabálya, amely feljogosítja az államokat, hogy a kidobásból származó szennyezés ellen rendelkezéseket fogadjanak el, és biztosítsák annak

¹⁰⁶⁷ Inuvik Declaration. p. 2.; NOWLAN, Linda: "Arctic Regime for Environmental Protection." IUCN Environmental Policy and Law Paper No 44. 2001. p. 20.

¹⁰⁶⁸ Ennek jelentőségét ld. UNCLOS 211. cikk.

¹⁰⁶⁹ HUEBERT, Rob: *The New Sea. The Need for a Regional Agreement on Management and Conservation of the Arctic Marine Environment*. WWF International Arctic Programme, Oslo, October 2006. p. 43-44.

¹⁰⁷⁰ Például az OPRC részletesen szabályozza a tennivalót balesetek esetén, de a International Convention on Oil Pollution Preparedness, Response and Cooperation [OPRC], London, 30 November 1990. 1891 UNTS 78.

¹⁰⁷¹ Olaj; nagy mennyiségű ártalmas folyékony anyag; a tengeren szállított becsomagolt káros anyagok; szennyvíz; szemét; halon, freon, kén, nitrogén-oxid és az illékony vegyületek által okozott szennyezés.

¹⁰⁷² NOWLAN: i.m. p. 21.

betartását.¹⁰⁷³ A részletszabályokat a minden Arktisz-állam által ratifikált 1972-es londoni egyezmény, valamint az azt teljesen megreformáló 1996-os kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazza.¹⁰⁷⁴ Tekintettel arra, hogy az Arktisz kevésbé használt nyílt tengeri területei kedvelt veszélyesanyag-lerakótelepek lehetnek – bevett szovjet gyakorlat volt, hogy a feleslegessé vált radioaktív anyagokat például az Arktiszon süllyesztették el¹⁰⁷⁵ –, ezért az egyezmény különösen fontos a vízi világ védelme céljából főként, hogy a 2006-ban hatályba lépett jegyzőkönyv az elővigyázatosság elvét hangsúlyozva megtiltja minden, az I. mellékletben nem szereplő anyag hajókból való kidobását.¹⁰⁷⁶ A jegyzőkönyv szigorúan az elővigyázatosság és a „szennyező fizet” elvére épít.¹⁰⁷⁷

7.2.1.2. A szárazföldről származó szennyezés

Kutatások szerint a tengersiznyezés 80%-a a szárazföldön végzett ipari, mezőgazdasági, és egyéb kommunális tevékenységből, valamint az ezek által okozott légköri szennyezésből származik, és ez az Arktiszra is többé-kevésbé igaz, annak ellenére, hogy az legészakibb szárazföldek nem túl sűrűn lakottak, viszont a bányászat és a kitermelés egy része itt összpontosul.¹⁰⁷⁸

Az UNCLOS kötelezi a parti államot, hogy a nemzetközi joggal összhangban rendelkezéseket fogadjon el a szárazföldről származó szennyezés megelőzése és visszaszorítása érdekében, illetve, hogy etekintetben nemzetközi síkon is együttműködjön.¹⁰⁷⁹ 1998-ban az Arktisz Tanács is meghatározta az ezzel kapcsolatos legfőbb elveket, és kiemelte annak fontosságát, hogy a partközeli ipari létesítmények, bányák tekintetében szigorú környezetvédelmi szabályokra van szükség,¹⁰⁸⁰ de ebben a

¹⁰⁷³ UNCLOS 210. cikk.

¹⁰⁷⁴ Az 1996-os kiegészítő jegyzőkönyvet egyedül Oroszország nem ratifikálta eddig. (2011. május 31-es adat)

¹⁰⁷⁵ STOKKE, Olav Schram: “Radioactive Waste in the Barents and Kara Seas: Russian Implementation of the Global Dumping Regime” in Davor VIDAS, ed.: *Protecting the Polar Marine Environment – Law and Policy for Pollution Prevention* Cambridge: Cambridge University Press, 2000. p. 65.

¹⁰⁷⁶ A vis maior eseteket kivéve gyakorlatilag csak a szerves, lebomló hulladékokat lehet a tengerbe dobni. LC PROT 1996 4 (1) és 8. cikk.

¹⁰⁷⁷ Uo. 3. cikk.

¹⁰⁷⁸ NOWLAN: i.m. p. 21.; VANDERZWAAG: i.m. p. 178.

¹⁰⁷⁹ UNCLOS 207. cikk.

¹⁰⁸⁰ Regional Programmes of Action for the Protection of Arctic Marine Environment from Land-Based Activities, Minister of Public Works and Government Services, Arctic Council, PAME, Canada, 1999.

tárgyban az Arktisra is alkalmazható nemzetközi egyezmény nem született. Az 1974-es párizsi egyezmény is például csak az Arktisz egy meghatározott részére vonatkozik, és még annyira sem részletes, mint az UNCLOS, és a kiegészítő jegyzőkönyve is csak a légkörre terjesztette ki a hatályát.¹⁰⁸¹

7.2.1.3. Az OSPAR: fény az alagút végén?

Az észak-atlanti térség tengeri környezetének védelmét célzó egyezmény, az OSPAR, amelyet 1992-ben fogadott el a területen érintett 15 állam, és 1998-ban hatályba is lépett,¹⁰⁸² Az Arktisz szempontjából egy mintaszerződés, amely ötvözi mindazt, amit annak teljes területén meg kellene valósítani.

Nem Arktisz-specifikus szerződés, de területi hatálya az Északi-sarkvidék egy részét fedi le, így szabályai a jeges környezet igényeit is figyelembe veszi, valamint a többi, hasonló jellegű egyezményhez képest számos innovatív elemet tartalmaz.¹⁰⁸³ Sikeresen ötvözi ugyanis a technikai elemeket, az emberi tevékenység széleskörű megfigyelési rendszerét a tengerhez kapcsolódó valamennyi szennyezési forma (szárazföldről származó, olajkitermelés miatti, valamint vízbe dobott szennyezés) esetén.

Generális kötelezettségként írja elő az elővigyázatosság, és a szennyező fizet elvének alkalmazását,¹⁰⁸⁴ a lehető legjobb technológia és felszerelés használatát,¹⁰⁸⁵ valamint a kölcsönös információ-szolgáltatást a közlekedéssel összefüggő minden tengeri ténnyel kapcsolatosan.¹⁰⁸⁶

A szerződő felek abban is megállapodtak, hogy a környezet védelme érdekében megtiltanak minden tartós építményt a tengeren, amely azt jelenti, hogy a jövőben esedékes olajkitermeléshez szükséges berendezéseket úgy kell kialakítani, hogy azokat később szét lehessen szedni, és a szárazföldre lehessen kivinni.¹⁰⁸⁷ Ezzel a használat

¹⁰⁸¹ Convention for the Prevention of Marine Pollution From Land-Based Sources, Paris, June 4th, 1974. 1546 UNTS 119.;NOWLAN: i.m. p. 22.

¹⁰⁸² Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR), 22 September, Paris 1992, 2354 UNTS 67.

¹⁰⁸³ Ld. LA LAYETTE, Louise: "The OSPAR Convention Comes into Force Continuity and Progress." *The Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 14. No. 2. 1999. p. 247-297.

¹⁰⁸⁴ Uo. 2.2. b. cikk.

¹⁰⁸⁵ Uo. 2.2. b. i-ii. cikk.

¹⁰⁸⁶ Uo. 9.1-2. cikk.

¹⁰⁸⁷ Uo. 4. cikk.

utáni elsüllyesztésüket, mint *ultima ratio* megoldást próbálták kiküszöbölni.¹⁰⁸⁸ Fontos kiemelni, hogy önálló, kötelező vitarendezési mechanizmust is tartalmaz az egyezmény,¹⁰⁸⁹ és állandó titkárságot hozott létre,¹⁰⁹⁰ amelynek működése nem a részes államok aktuális évi anyagi bőkezűségétől függ, így a szabályok betartatás, és a végrehajtás megfigyelése folyamatos.

Hátránya azonban, hogy a halászatból és a hajókról származó szennyezést – a kidobott anyagoktól eltekintve – nem szabályozza,¹⁰⁹¹ és az az esetleges tendencia, amely minden nagyobb egyezményes együttműködés metelye, nevesen, hogy a résztvevők a kötelező erejű döntések helyett hajlanak az ajánlások megfogalmazására.¹⁰⁹²

Jelenlegi formájában az OSPAR legfőbb ereje abban rejlik, hogy a hatékony arktiszi környezetvédelmi szabályokra jellemző *soft law* mellett kötelező erejű szabályokat is megfogalmazott olyan módon, amely alapján az államok kénytelenek cselekedni, és nem csak hangzatos elveket vallani. A szerződő felek között az arktiszi régió államai közül az észak-atlanti térségben érintett Dánia, Izland és Norvégia is ratifikálta.¹⁰⁹³ Az egyezmény hatékony védelemre lenne képes, ha a területi hatály a teljes Arktiszra kiterjedne.

7.2.2. A légkör védelme

A légkörbe kerülő anyagok, és a klímaváltozás együttesen károsítja az Arktiszt, így öröndetes, hogy vannak olyan légkört védő egyezmények, amelyek kifejezetten említést tesznek az Arktiszról.

A nagy távolságra jutó, országhatárokon áttérjedő levegőszennyezésről szóló egyezmény eredetileg az Európát is elérő savas eső miatt született 1979-ben, és mindegyik Arktisz állam a részese.¹⁰⁹⁴ Az eredeti szöveg nem említi az Északi-sarkvidéket, de a kiegészítő jegyzőkönyvek már számolnak annak speciális védelmi

¹⁰⁸⁸ JARLIER-CLEMENT, Chantal: "The OSPAR Convention and Its Implementation: Radioactive Substances." *Nuclear Law Bulletin*, Vol. 67. 2001. p. 26.; BRUHÁCS: i.m. p. 132.

¹⁰⁸⁹ OSPAR 32. cikk.

¹⁰⁹⁰ Uo. 12. cikk.

¹⁰⁹¹ LA LAYETEE: i.m. p. 252.

¹⁰⁹² HUEBERT: *The New Sea*. p. 42.

¹⁰⁹³ Ld. Status of the Treaty. <http://treaties.un.org/pages/UNTSONline.aspx?id=2> (2011.03.17.)

¹⁰⁹⁴ Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution [LRTAP], Geneva, 13 November 1979, 1302 UNTS 217.

szükségleteivel, így a kénkibocsátást szabályozó oslói,¹⁰⁹⁵ az aarhusi nehézfém-kibocsátást,¹⁰⁹⁶ valamint a tartós szerves szennyező anyagok kibocsátását szigorító jegyzőkönyv is utal a preambulumban ezeknek az anyagoknak a különösen sérülékeny Arktiszon való káros hatásaira,¹⁰⁹⁷ a göteborgi savasodással, eutrofizálódással és talajközeli ózonnal kapcsolatos jegyzőkönyv pedig a rendelkezések hatályát tekintve is számol az Arktisz speciális körülményeivel.¹⁰⁹⁸

A jegyzőkönyvek hatékonyságával kapcsolatban azonban ki kell emelni, hogy egyiknek sem részese minden Arktisz-állam, és egyébként sincs egyiknek sem 30-nál több részese.¹⁰⁹⁹

E tekintetben a másik jelentős, a tartós szerves szennyező anyagok kibocsátását szabályozó 2001-es stockholmi egyezmény születésének hátterében azok a kutatások állnak, amelyek többek között kimutatták, hogy ezek az anyagok megtalálhatóak a vérben, az élő szövetben és még azon arktiszi lakosok anyatejében is, akik a szennyezési forrástól távol élnek.¹¹⁰⁰ Ennek megfelelően a preambulum is kiemeli az arktiszi ökoszisztéma sérülékenységét, és annak távolról származó toxinok miatti szennyezettségét. Az egyezménynek 185 részes állama van, így széles körben alkalmazott, hatékony eszköznek tekinthető.¹¹⁰¹

Az ózonréteg vékonyodása ok és okozat az Arktisz esetében, ennek ellenére sem a bécsi egyezmény, sem annak kiegészítő jegyzőkönyve nem tartalmaz utalás a térségre, viszont mind a 8 Arktisz-állam, összesen pedig 193 állam a részese.¹¹⁰² Ugyanígy nem jelenik meg az Arktisz az ENSZ klímaváltozás elleni keretegyezményében, és a kyotoi jegyzőkönyvben sem, annak ellenére, hogy a konferenciákon rendszeresen példálózna vele, mint a klímaváltozás és a légszennyezés legnagyobb áldozatával, viszont mind a 8

¹⁰⁹⁵ Protocol to LRTAP on Further Reduction of Sulphur Emissions. Oslo, 14 June 1994. 2030 UNTS 122.

¹⁰⁹⁶ Protocol to LRTAP on Heavy Metals. Aarhus, 24 June 1998, 2237 UNTS 4.

¹⁰⁹⁷ Protocol to LRTAP on Persistent Organic Pollutants. Aarhus, 24 June 1998 2230 UNTS 79.

¹⁰⁹⁸ Protocol to LRTAP to Abate Acidification, Eutrophication And Ground-Level Ozone. Goetheborg, 30 November 1999. EB.AIR/1999/1.

¹⁰⁹⁹ Protocols to Convention. http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_s.htm (2011.07.14.)

¹¹⁰⁰ NOWLAN: i.m. p. 24.

¹¹⁰¹ Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants. Stockholm, 22 May 2001. 2256 UNTS 119.; Summary of the Fifth Session of the Inter-governmental Negotiating Committee for an International Legally Binding Instrument for Implementing International Arctic on Certain Persistent Organic Pollutants. IISD, 2000. <http://www.iisd.ca/download/asc/enb1554e.txt> (2011.07.14.)

¹¹⁰² Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer. Vienna, 22 March 1985, 1513 UNTS 293.; NOWLAN: i.m. p. 25.

Arktisz-állam részese mindkét dokumentumnak, ahogy az államok javarésze is. Mindenesetre, a szennyezettség mértékek nem javul az Arktiszon.¹¹⁰³

7.2.3. A biodiverzitás védelme

A térség biológiai sokféleségének védelmét szolgálják tulajdonképpen a különböző szennyezés visszaszorításával kapcsolatos egyezmények is, ennek ellenére bizonyos fajok védelmét kifejezetten szabályozzák az államok.

A védelem kereteit a biológiai sokféleségről szóló 1992-es egyezmény jelenti, amely a fenntartható fejlődés nyomán kijelöli a célokat, és nemzeti jogalkotásra buzdítja a részes államokat, így védett övezetek kijelölésére.¹¹⁰⁴ Ennek nyomán az egyéb védelmi célú egyezmények szabályozási köre alapján számos ilyen zónát hoztak létre az Arktiszon, bár szinte csak szárazföldeken, és csekély részen a parthoz közeli vizeken.¹¹⁰⁵ Az Arktiszra vonatkozó jelentéseket, és a stratégiai terveket a CAFF készíti.

Az élővilágra a szennyezésen kívül a legnagyobb veszély a fogyasztói felhasználás, és a kereskedelem, amelyek ésszerű keretek közé szorítása a tradicionális életmód fenntartásában nagy szerepet játszik. Ezt hivatott biztosítani a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló 1973-as washingtoni egyezmény, amely arktiszi fajokat is véd.

A kipusztulás szélén álló fajokkal folytatott nemzetközi kereskedelem szigorúan tilos, ezek listáját az egyezmény I. függeléke tartalmazza, és szerepel rajta az összes arktiszi bálnafaj. A II. függelékben szereplő fajok veszélyeztetettek, de ún. CITES engedélyekkel kereskedelmi forgalomba kerülhetnek. Ide tartozik az arktiszi jegesmedve és a narval. A III. függelékre az államok jelölhetik az általuk veszélyeztetettnek tartott fajokat, Kanada például a rozsmárt ítélte ilyennek.¹¹⁰⁶

¹¹⁰³ NOWLAN: i.m. p. 26.

¹¹⁰⁴ Convention on Biological Diversity. Rio de Janeiro, 5 June 1992. 1760 UNTS 79. (8a).

¹¹⁰⁵ Protected areas in the Arctic. <http://maps.grida.no/go/graphic/protected-areas-in-the-arctic> (2011.07.14.)

¹¹⁰⁶ Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora.[CITES] Washington, 3 March 1973, 993. UNTS 244.

Külön védelem alá esnek az arktiszi bálnák, amelyek vadászata tradicionális tevékenység már az idők kezdete óta, a védelmüket szolgáló első egyezmény pedig 1946-ban született meg a betartást felügyelő Nemzetközi Bálnavadászati Bizottság (*International Whaling Commission, IWC*) felállításával együtt.¹¹⁰⁷ 1982-ben teljesen betiltották a kereskedelmi célú bálnavadászatot, de mivel kutatási és az őslakosok számára létfenntartási célból engedélyezi azt, ezért limitáltan a mai napig zajlik, ráadásul 1992-ben egy „ellenbizottság” is létrejött azokkal az északi államokkal (Norvégia, Grönland, Izland, és a Feröer-szigetek), amelyek nem értettek egyet a zéró-kvóta rendszerével, mivel az a gazdaságuk egyik alapja, emiatt a bálnák védelme meglehetősen ellentmondásos, és állandó probléma.¹¹⁰⁸

Az élővilág kiaknázása vonatkozásában Kanada vezényletével jelentős kompromisszum született 1995-ben, az UNCLOS kiegészítéseként elkészült a kizárólagos gazdasági övezeten túlnyúló és a vándorló halfajok védelmével és kezelésével kapcsolatos egyezménnyel, amely igazságos elosztást tesz lehetővé, ugyanakkor ellent is mond a nyílt tengerek szabadságának, amikor korlátozza az egyezményben nem részes államok halászati jogát.¹¹⁰⁹ Az egyezmény hatékonysága és jogszerűsége – az egyezményben nem részes államok hajói felett is gyakorolnak felügyeleti jogot a részes államok a területi hatály alá tartozó fajok tekintetében olyan térségben, ahol az UNCLOS már ezt nem engedné – időről-időre megkérdőjeleződik, ugyanakkor a rendelkezései lényeges előrelépést jelentett a vándorfajok védelmének tekintetében,¹¹¹⁰ és az Arktisz államokkal összesen 79-en ratifikálták. A halászat tekintetében azonban nem elhanyagolható tény, hogy a térségre nem kevesebb, mint 10 két-vagy többoldalú egyezmény, és az általuk felállított halászatot felügyelő szervezet

¹¹⁰⁷ International Convention for the Regulation of Whaling. Washington, 2 December 1946, 161 UNTS 72.

¹¹⁰⁸ Ld. North Atlantic Marine Mammals Commission (NAMMCO). Agreement on cooperation in research, conservation and management of marine mammals in the North Atlantic. Nuuk, 9 April 1992. 1945 UNTS 4.; HARDY, Brettny: "A Regional Approach to Whaling: How the North Atlantic Marine Mammal Commission is Shifting the Tides for Whale Management." *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 17. 2006. p. 170.

¹¹⁰⁹ Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks. 4 August 1995. New York. 2167 UNTS 3. Mindegyik Arktisz-állam ratifikálta.

¹¹¹⁰ HUEBERT: *The New Sea*. p. 40.

illetékes, ami tökéletes példája annak, hogy milyen fejetlenség eredője lehet a specifikus szabályozás hiánya.¹¹¹¹

Az Arktiszon él a világ összes jegesmedvéje: a teljes populáció fele Kanadában, a többi pedig Oroszország, Grönland, Alaszka és Norvégia között oszlik meg, így ezek az államok szükségképpen szerződtek a jegesmedvék védelme érdekében.¹¹¹² A hidegháború enyhülését követően 1973-ban született meg az egyezmény, amely megtiltja a jegesmedvék leölését és vadászatát.¹¹¹³ Ez alól csak az őslakosok tradicionális tevékenységei, a tudományos célok, és az élővilág egyensúlyának fenntartása lehet kivétel, de Oroszország és Norvégia esetében még ezek is tiltott tevékenységnek számítanak, míg más államok inkább speciális zónákat hoztak létre a védelmük érdekében, de az ún. *bona fides* célú vadászatot engedélyezik.¹¹¹⁴ Hasonlóan jellegzetes állat az Arktiszon a fóká, amelynek védelmére nem született olyan szigorú szabályozás, mint az antarktiszi fókák esetén, sőt, az egyetlen, kétoldalú, 1911-ben született megállapodás kiterjesztése 1984-ben meghiúsult az USA elutasítása miatt.¹¹¹⁵

A jegesmedvékhez hasonlóan a karibuk védelméről is külön egyezmény született 1987-ben az USA és Kanada között, amely elsősorban a vadgazdálkodás előmozdításával és a tradicionális életmód megőrzésével kapcsolatos kooperációt célozta.¹¹¹⁶ Létrehozták az *International Porcupine Caribou Board* irodáját, amely ajánlásokkal segít az együttműködést megvalósító belső jogi normák megszületését. Az együttműködés számára kihívás, hogy az ezeknek az állatoknak otthont adó *Arctic*

¹¹¹¹ Ezek többek között az International Commission on the Conservation of Atlantic Tunas (ICCAT), az amerikai-kanadai International Pacific Halibut Commission (IPHC), az orosz-amerikai Intergovernmental Consultative Committee (ICC), a Northwest Atlantic Fisheries Organization (NAFO), a North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO), a North East Atlantic Fisheries Commission (NEAFC), The North Pacific Anadromous Fish Commission (NPAFC), a norvég-orosz Norway-Russian Federation Fisheries Commission, a Western and Central Pacific Ocean Fisheries Commission (WCPFC), és a Convention on the Conservation and Management of the Pollock Resources in the Central Bering Sea (CBS) felügyelete. LOUKACHEVA, Natalia: *Polar Law Textbook*. TemaNord 2010:538, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010. p. 74.

¹¹¹² Making International and Environmental Agreements Work: the Canadian Arctic Experience, 1999 report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development, Chapter 6, Exhibit 6.3. http://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/att_c906xe03_e_10096.html (2011.07.16.)

¹¹¹³ Agreement on the Conservation of Polar Bears and Their Habitats. Oslo, 15 November 1973. [Polar Bear Convention] *ILM*, Vol. 13. p. 13. 1973.

¹¹¹⁴ Polar Bear Convention, III. cikk.; NOWLAN: i.m. p. 31-32.

¹¹¹⁵ Convention on the Preservation and Protection of Fur Seals. Washington, 7 July 1911. ; 104 BFSP 104. (British Foreign and State Papers); NOWLAN: i.m. p. 33.

¹¹¹⁶ Agreement between the Government of Canada and the Government of the USA on the Conservation of the Procupine Caribou Herd. Ottawa, 17 July 1987, 2174 UNTS 268.

National Wildlife Refuge területén a jelentős kőolaj-és földgázkitermelés iránti fejlesztés is napirenden van.¹¹¹⁷

Jelenleg – az általános környezetvédelmi problémákon túl – két kihívás vár megoldásra a biológiai sokféleség megőrzése érdekében. Az Arktiszon jelentős számú rénszarvas is él, amelynek háztáji tartása a gazdaság és a kultúra része, azonban őket nem védi semmilyen nemzetközi megállapodás, annak ellenére, hogy azok életterét is jelentősen befolyásolják a környezeti ártalmak. Ezért az Arktisz Tanács jelenleg is nagy hangsúlyt fektetnek kérdésére.¹¹¹⁸ Emellett az Arktiszon költő költöző madarak védelme is megoldásra vár. Mintegy 450 madárfaj él a térségben, ebből 279 tölti máshol a telet. 1998-as kutatások kimutatták, hogy mindegyik faj védelme valamilyen szinten biztosítva van a számos nemzetközi megállapodás valamelyikével,¹¹¹⁹ de azt is leszögezték ekkor, hogy minél délebbre megy az adott madárfaj, annál kevésbé élvez megfelelő védelmet, hiszen annál kevésbé számolnak vele a szabályozás kialakításakor. Márpedig az arktiszi madarak a világ minden tájára eljutnak, így az Arktisz, és annak problémái ilyen módon is kapcsolatban vannak a többi tájegységgel.¹¹²⁰

7.2.4. A kitermelésre vonatkozó szabályok

A nyersanyag-kitermelésre vonatkozó szabályozás sarkalatos pontja az Arktisz védelmének, amelyet tipikusan az egyes államok szabályoznak belső jogalkotás útján szabályoznak a saját területükön, így nem születtek többoldalú együttműködések közöttük.¹¹²¹ A minimum-szabályoknak ez esetben is azok a nemzetközi egyezmények minősülnek, amelyeknek az Arktisz-államok a részeseik.

¹¹¹⁷ NOWLAN: i.m.p.32.

¹¹¹⁸ JERNSLETTEN, Johnny-Leo L.- KLOKOV, Konstantin: "Sustainable Reindeer Husbandry Final Report." Centre for Saami Studies, Arctic Council 2000-2002. http://www.reindeer-husbandry.uit.no/online/Final_Report/final_report.pdf (2011.07.18.)

¹¹¹⁹ Például a bonni, a vándorfajok védelméről szóló egyezménynek.(Convention on the conservation of migratory species of wild animals. Bonn, 23. June 1979. 1651 UNTS 333.)

¹¹²⁰ SCOTT, Derek, A.: "Migratory Birds of the Arctic – A Review of International Conventions and Other Legal Instruments Relevant to the Conservation of Migratory Birds." Bird Life International, CAFF, 1998.

¹¹²¹ ROTHWELL: i.m. p. 342.

Az egyik legjelentősebb ebből a szempontból a veszélyes hulladék határon túli szállítását szabályozó 1989-es baseli egyezmény,¹¹²² hiszen az ipari tevékenység egyik nemkívánatos velejárója a hulladék, amelyet igen gyakran elszállítanak a kitermelés helyéről, az legkézenfekvőbb, legrövidebb útvonal pedig az Arktisz vizeit tekintve adott.¹¹²³

A hulladékképződés mellett a legérzékenyebb pont maga a kitermelés környezetbiztonsága mind a szárazföldön, mind az offshore munkálatok mellett. Etekintetben a tengerszennyezést megelőző egyezmények az irányadók, ezek viszont nem szólnak azokról a technikai megoldásokról, amelyek birtokában a különösen sérülékeny ökoszisztémán biztosítható a fenntartható fejlődés.¹¹²⁴ Ennek egyik eszköze az megelőzést célzó Espoo egyezmény – amelyet Izland, az USA és Oroszország csak aláírt, de nem ratifikált – által előírt környezeti hatástanulmány készítése a határon túli szennyezéssel járó kitermelési munkálatokról.¹¹²⁵ Ennél szigorúbb az Arktisz Tanács által készített, a hatástanulmányok minőségére vonatkozó iránymutatás, amely az egyedülálló fizikai és időjárási körülményeket is figyelembe veszi, azonban ez nem kötelező jellegű dokumentum.¹¹²⁶

7.3. Tanulságok

Számos környezetvédelmi célú nemzetközi egyezmény érinti az Arktisz térségét, amely egyrészt pozitívum, hiszen a területen felmerülő problémák csak globális összefogás útján oldhatók meg, másrészt negatívum, ugyanis számos átfedés, duplikáció fordul így elő, problémát jelent a koordináció hiánya, és legfőképpen az, hogy sok esetben az Arktisz megjelölése mellé nem társult kellően hatékony, specifikus

¹¹²² Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal. Basel, 22 March 1989, 1673 UNTS 58.

¹¹²³ Uo. p. 214.

¹¹²⁴ NOWLAN: i.m.p. 36-37. Erről bővebben a 8.1. fejezet szól.

¹¹²⁵ Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (UNECE/Espoo Convention) 1989 UNTS 309.; Az Espoo-t megújító, 2010. július 11-én hatályba lépett kijevi jegyzőkönyvet viszont csak Norvégia és Finnország ratifikálta. Status of Protocol on Strategic Environmental Assessment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context. Kiev, 21 May 2003

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4-b&chapter=27&lang=en (2011.07.18.)

¹¹²⁶ Guidelines for Environmental Impact Assessment in the Arctic. AEPS 1997. <http://ceq.hss.doe.gov/nepa/eiaguide.pdf> (2011.07.18.) p. 39-41.

rendelkezés. Az is igen gyakori, hogy a releváns egyezményeknek sok esetben nem tagja az elsődleges potenciális „kártévő”, azaz valamelyik arktiszi állam, vagy az adott eszköz területi hatálya nem terjed ki a teljes területre.

Annak ellenére, hogy lehetőség van védett területté nyilvánítani egy-egy térséget, az Arktiszon nagyon kevés ilyet találunk,¹¹²⁷ de előrelépés, hogy legalább létrejött néhány. A Ramsari egyezmény nyomán – amelynek minden arktiszi állam a részese – például élőhelyeket,¹¹²⁸ a Világörökség Egyezmény alapján pedig különleges természeti képződményeket kezelnek ilyenként,¹¹²⁹ speciális környezetvédelmi szabályok hatálya alatt.

Az Arktisz különösen sérülékeny ökoszisztémája miatt rendkívül fontos lenne az *elővigyázatosság elvére (precautionary principle)* épülő szabályozási szemlélet, és mivel még mindig tartogat meglepetéseket a térség, a következő jelmonddal kellene kezelni a területet: *Ameddig nem vagy tisztában egy terület ökoszisztémájával, addig ne is kezd el megbolygatni.*¹¹³⁰

¹¹²⁷ NOLAN: i.m. p. 33.

¹¹²⁸ Ramsar Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat. Ramsar, 2 February 1971, 996 UNTS 245. 4. cikk.

¹¹²⁹ UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris 16 November 1972. *ILM*, Vol. 11. p. 1358. 1972. 2. és 5. cikk.

¹¹³⁰ VANDERZWAAG, David: “Land Based Marine Pollution and the Arctic: Polarities between Principles and Practice.” in: VIDAS, Davor: *Protecting the Polar Marine Environment: Law and Policy for Pollution Prevention*. Cambridge University Press, 2000. p. 175.; Ld. Tromsø Declaration.

8. AZ ARKTISZ ÉS AZ ANTARKTISZ-REZSIM: A KÖVETENDŐ PÉLDA? KÖVETHETŐ PÉLDA?

Az Antarktiszt az Arktisszal ellentétben valódi kontinens, de környezetét tekintve olyan, mint az északi terület: nagyon hideg, szeles, és a tényleges birtokban tartással itt is problémák adódtak a XX. század hajnalán.¹¹³¹ A terület gazdag kiaknázatlan szénben, fémércekben és szénhidrogénekben, de eleinte csak a foka- és bálnavadászat, illetve a halászat vonzotta az államokat, amikor a szektorelmélet alapján 1908-ban megjelentek az első igények először Nagy Britannia részéről, majd sorban a többi, a környéken területtel rendelkező állam: Új-Zéland, Norvégia, Ausztrália, Chile, Argentína és Franciaország részéről.¹¹³² A területi viták, és az egyre fokozódó érdeklődés ellenére az 1957-58 során tartott Nemzetközi Geofizikai Év (*International Geophysical Year – IGY*) során a 12 potenciális érdeklődőt sikerült rábírni arra, hogy gyakorlatilag lemondjanak a területi igényeikről,¹¹³³ és megállapodtak abban, hogy kizárólag tudományos célokra fogják a területet használni. Az Antarktiszt jogi helyzetét a *res communis omnium usus* kategóriája alá sorolták.¹¹³⁴ A nyílt egyezménynek jelenleg 48 állam a részese.¹¹³⁵ Az 1959-ben kötött, és 1961-ben hatályba lépett egyezményt eredetileg 30 évre kötötték, majd 1988-ban bizonyos mértékű bányászatot engedélyeztek volna, de az erről szóló wellingtoni egyezmény végül nem lépett hatályba, az 1991-es madridi jegyzőkönyv pedig újabb 50 évre meghosszabbította az igénymoratóriumot, és ezzel együtt a kiaknázási lehetőséget is elnapolta.¹¹³⁶ Jelenleg az Antarktiszt jogi helyzetét az ún. Antarktiszi Szerződés-rendszer (*Antarctic Treaty System-ATS*) határozza meg, amelynek alapja az 1959-es szerződés, illetve a különböző környezetvédelmi célú kiegészítő szerződések.¹¹³⁷

¹¹³¹ KOIVUROVA, Timo: "Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal." *RECIEL*, Vol. 17. No. 1. 2008. p. 17.

¹¹³² HERON: i.m. p. 661-667.

¹¹³³ Antarctic Treaty 4. cikk.

¹¹³⁴ Ld. 1. és 5. cikk.; FRANCIONI, Francesco: "Resource Sharing in Antarctica: for whose Benefit?" *EJIL*, Vol. 1. No. 1. 1990. p. 263.

¹¹³⁵ Secretariat of the Antarctic Treaty. Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2010.12.16.)

¹¹³⁶ KOVÁCS: i.m. p. 196.

¹¹³⁷ Külön megállapodás született a flóra és fauna, a fókák, és összefoglalóan a tengeri élővilág, valamint a meg nem újuló erőforrások védelmében. SIMMONDS, Kenneth R: *Antarctic Conventions*. Simmonds & Hill Publishing Ltd., 1993. p. 6-8.

Az Arktisz olyan egyedülálló térség, amelynek környezet-pusztulása nemzetközi összefogás hiányában felmérhetetlen károkat okoz az egész Föld életében, emiatt gyakran felmerül annak esetleges lehetősége, hogy az Antarktiszhoz hasonlóan nemzetközi igazgatás alá kellene vonni, és indokolt lenne akár az emberiség közös örökségeként is kezelni. Habár a nemzetközi igazgatás alá vonás még környezetvédelmi szempontból is problematikus, és jelenleg is csak ajánláson és önkéntes kötelezettségvállalásokon keresztül érvényesül, viszont érdemes megvizsgálni, hogy ezen túlmenően vajon megvalósítható lehet-e a demilitarizált övezet, illetve a kiaknázási moratórium lehetősége. Az Arktisz államok 2008-ban, az Ilulissatban tartott konferencián kifejezték azon szándékukat, hogy az Arktisz területét a béke és az összefogás szellemében kezelik, valamint elrendezik az egymást átfedő kontinentális talapzat igényeket.¹¹³⁸

A kérdés az, hogy ezért mennyit hajlandóak tenni, és mennyi marad hangzatos szózat.

8.1. A kiaknázási moratórium lehetősége

Az Északi-sarkvidéken a 200 tm-ön túli kontinentális talapzat határainak megállapítása iránt – Kanada és az UNCLOS-ban nem részes USA kivételével – már mindegyik állam benyújtotta az igényét. Természetesen a határmegvonás nem jelenti egyúttal azt is, hogy rögvest megindulnak a kitermelési munkálatok, viszont – leginkább Oroszország 2007-es magatartása nyomán – nyilvánvaló, hogy céljuk van a terület megszerzésével. Ha tüzetesebben megvizsgáljuk az arktiszi tengeri határokat, akkor a 200 tm-ön túli követelések által megnövelt külső határok által szabadon hagyott terület igen csekély az Arktisz teljes területéhez képest.

A jeges térségben még a hajózás is meglehetősen kockázatos, ezért a kitermelést, mint fokozott kockázattal járó tevékenységet ég a hajózásnál is szigorúbb szabályok alá indokolt vonni. A szándékos magatartásokat ugyanis valamelyest vissza lehet szorítani, de a *vis maior* ellen csak úgy lehet védekezni, ha eleve bele se fogunk az adott tevékenységbe. A klímaváltozással kapcsolatos problémakört körbejáró, 2009 márciusában megrendezett *aarhusi konferencián* az Arktisz esetében nemcsak a

¹¹³⁸ The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008. http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf (2011.03.14.)

kiaknázás, hanem a hajózás problémáira is a moratórium bevezetését találták ideális megoldásnak.¹¹³⁹ Ez meglehetősen utópisztikus elképzelés, ismervé az egyes északi államok nyersanyagéhségét, és ezzel kapcsolatos vehemens magatartását.

A kiaknázási moratórium ötletét egy hónappal az aarhusi konferencia után, a tromsói Arktisz Tanácson is felvetették, amely mindenfajta ipari tevékenység megtiltását jelentené a térségben,¹¹⁴⁰ mivel úgy ítélték meg, hogy a technikai felszereltség, és a kiaknázásra vonatkozó nemzetközi – illetve nemzeti – szabályozás nem biztosít megfelelő védelmet az ismeretlen, vagy legalábbis előre nehezen felbecsült esetleges környezeti károk ellen, valamint azok eltakarítása tekintetében.

A moratórium szükségességét és indokát az Antarktisz kitermelési moratóriumának környezetvédelmi sikerével szokták alátámasztani.¹¹⁴¹ Ellenzői ezzel szemben arra hivatkoznak, hogy tudományos célokba burkolva eddig is számos esetben megsértették például a bálnavadászatra bevezetett tilalmat is, és ez a helyzet az olajfúrás esetében is könnyen előfordulhat.¹¹⁴² Azt sem szabad elfelejteni, hogy mennyire különbözőek észak és dél adottságai, ezért is sürgetik elsősorban egy olyan Arktisz-specifikus nemzetközi egyezmény létrehozását, amely hozzájárulna a fenntartható fejlődéshez, és nem kellene többé analógiák útján keresni a legcélravezetőbb megoldást.

“Don’t do the drill if you can’t clean up the spill!” Ez a jelmondata a megoldást kínáló kanadai kezdeményezésnek. Kanada hosszú évek óta végez part menti fúrásokat az Arktiszon, így valamelyest tisztában van ennek minden nehézségével és veszélyével. Szakértők szerint egy a 2010-es mexikói katasztrófához hasonló kitermelés közben bekövetkezett olajkatasztrófa az északi jeges térségben felbecsülhetetlen károkat okozhatna, és az egyetlen pozitívum a mexikói szerencsétlenségben az volt, hogy legalább meleg égővben következett be.¹¹⁴³

¹¹³⁹ Beyond Kyoto-Addressing the Challenges of Climate Change. The 7 Aarhus Statements on Climate Change. 6 March 2009. Aarhus Denmark. Theme 6: The Arctic. p. 13. 2. pont.

¹¹⁴⁰ Ld. Tromsø Declaration.

¹¹⁴¹ Ld. MYHRE, Jeffrey: “Exploiting Antarctica’s Minerals: The Treaty System Completed.” *International Review*, Summer 1989. p. 37-46.

¹¹⁴² Ld. Japan’s research whaling in the Antarctic. <http://www.icrwhale.org/eng/FAQResearch.pdf> (2010.11.09.); Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan) Australia institutes proceedings against Japan for alleged breach of international obligations concerning whaling No. 2010/16, 1 June 2010. A felperes kereseti kérelmét lásd: <http://www.icj-cij.org/docket/files/148/15951.pdf> (2010.11.09.)

¹¹⁴³ BUTTS, Gerald: “An Arctic spill would be even worse.” *Globe and Mail*, 11 June 2010. <http://www.theglobeandmail.com/news/opinions/an-arctic-spill-would-be-even-worse/article1599718/> (2010.10.07.); ZELLER, Dirk: “From Mare Liberum to Mare Reservatum: Canada’s Opportunity for Global Leadership in Ocean Resource Governance.” *Ocean Yearbook*, Vol. 19. 2005. p. 1-18.

Kanada azt vallja, hogy csak olyan társaság kezdhet kitermelésbe, amely igazolni tudja, hogy a legmodernebb felszereléssel képes megelőzni a katasztrófákat, a *vis maior* esetekre pedig megfelelő vésztervvvel, és azt megvalósítani képes technikai berendezéssel rendelkezik az olajfolt feltakarításához, illetve a hiba kijavításához.¹¹⁴⁴ Etekintetben az USA Szenátusában elhangzott egy javaslat, amely szerint az Arktisz területén fúrást végző olajtársaságoktól előzetesen olyan pénzügyi garanciát kellene megkövetelni, amely alkalmas egy esetleges kár fedezésére. Nyilvánvaló, hogy környezeti károk esetén sokszor csak eszmei értékről lehet beszélni, és a helyreállítás sem mindig lehetséges, viszont ha bekövetkezik a káresemény, legalább azonnal van mihez nyúlni, amiből megkezdődhetnek a helyreállítás munkálatai, valamint a kártérítési igények kielégítése.¹¹⁴⁵ A megoldás alkalmazható a parti állami joghatóság alá eső területeken, azon túl azonban kétséges, hogy mennyire lehet kikényszeríteni annak betartását.¹¹⁴⁶

8.2. A demilitarizált övezet létesítésének kérdése

Az Antarktisz-szerződés volt a világon az első, amelyik nukleáris fegyvermentes övezetet létesített¹¹⁴⁷: a terület kizárólag békés célokra vehető igénybe, katonai tevékenység, például fegyverek tesztelése tilos, azonban tudományos kutatásra, és bármilyen más békés célra katonai személyzet és eszközök felhasználhatók;¹¹⁴⁸ valamint tilos a nukleáris robbantások végzése és radioaktív hulladékok elhelyezése.¹¹⁴⁹

¹¹⁴⁴ Don't do the drill if you can't clean the spill. 13 Juin 2010. ArcticSecurity.org. <http://www.arcticsecurity.org/?p=391> (2010.11.09.)

¹¹⁴⁵ Murkowski Introduces Legislation to Help Spill Victims in the Gulf. 29. June 2010, United States Senate Commission on Energy & Natural Resources. http://energy.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=PressReleases.detail&PressRelease_id=1e0f7a69-8b7e-48d3-b3a8-5af23ee416e7 (2010.11.09.)

¹¹⁴⁶ A rendelkezések betartása lehetséges az általános tengervédelmi szabályokra való hivatkozással, pl. UNCLOS 234. cikk, vagy 213-222. cikk.

¹¹⁴⁷ STOLLER, Paul L.: "Protecting the White Continent: Is the Antarctic Protocol Mere Words or Real Action?" *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 12. 1995. p. 340-41.; GOLDBLAT, Jozsef: "Nuclear-Weapon-Free Zones: A History and Assessment" *The Non-proliferation Review*, Vol. 4. No. 3. 1997. p. 18.

¹¹⁴⁸ Antarctic Treaty 1. cikk.

¹¹⁴⁹ Uo. 5. cikk.

Az Arktisz hadászati célú felhasználása a hidegháború során érte el a csúcspontját, de a térség az USA, Kanada, és Oroszország részéről jelenleg is jelentős stratégiai pont.¹¹⁵⁰

8.2.1. A demilitarizáció és a nukleáris fegyvertől mentes övezet kialakításának problematikája

Az elmúlt 40 évben számos szervezet hívta fel arra a figyelmet, hogy környezetvédelmi megfontolásból az Arktiszt demilitarizált, vagy legalábbis nukleáris fegyvertől mentes övezetté kellene minősíteni.¹¹⁵¹ Erre utalt többek között *Gorbacsov* híres murmanszki beszéde is.¹¹⁵² Annak ellenére, hogy nem új keletű a gondolat, mégsem ért el jelentős sikert.

A demilitarizáció kérdése kizárólag a sarkkörüli államok hajlandóságán áll. Már 1989-ben, a szovjet-kanadai Arktiszon való együttműködés céljából összehívott konferencián is foglalkoztak ennek lehetőségével. A két állam céljai között egy, az alapvonaltól 200 km-től túli térségre vonatkozó demilitarizált zóna létrehozása szerepelt, amelyben az Arktisz-medence minden állama részt vett volna, és amely esetében a fegyvertilalom nemcsak a tengerfenékre és az altalajra vonatkozott volna, hanem a vízterületre, valamint a légtérre is. A rendelkezések betartását ellenőrző rendszer felállításával biztosították volna.¹¹⁵³ Azóta sem született ehhez hasonlóan részletes tervzet, viszont többször felmerült annak kérdése, hogy ha a teljes fegyvermentes zóna kialakítását nem lehet megvalósítani, akkor legalább a környezetre igen káros nukleáris fegyvereket kellene a térségből kitiltani.

Mára a világ felét lefedik a nukleáris fegyverektől mentes zónák. Az ENSZ tagállamainak többsége is részese ilyen egyezményeknek, de mindez az Arktiszra

¹¹⁵⁰ RUSSELL, Anthony, L.: "Carpe Diem. Seizing Strategic Opportunity in the Arctic." *JFQ* No. 51. 2008. p. 94-100.

¹¹⁵¹ VINOGRADOV, Alexandre, P – RICH, Alexander: "Arctic Disarmement." *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 20. 1964.p. 2-23.; NEWCOMBE, Hanna: "A Proposal for a Nuclear-Free Zone in the Arctic." *Peace Research*, *Peace Research*, Vol. 12, No. 4. 1980. p. 175-81.; Inuit Circumpolar Conference, „Arctic as a Nuclear-Free Zone, Res. 83-01, 1984. p. 30.; Legislative Assembly of the Northwest Territories: Declaration of a Nuclear-Weapons-Free Zone". Hansard, June 1986. p. 1253-4.; PHARAND, Donat: "The Case for an Arctic Region Council and a Treaty Proposal." *RGD*, Vol. 23. 1992. p. 184.

¹¹⁵² GORBACHEV, Mikhail: "The Speech in Murmansk." 1 October 1987, *Novosti Press Agency Publishing House*, Moscow. p. 30.

¹¹⁵³ PHARAND: The Case for an Arctic Region Council. p. 185.

vonatkozóan kizárólag igény szintjén jelent meg.¹¹⁵⁴ Az arktiszi atomhatalmak által is ratifikált *atomsorompó egyezmény* preambuluma régen feledésbe merült, amely szerint az aláírók mielőbb véget vetni szándékoznak az atomfegyverkezési hajszának, hatékony intézkedéseket tesznek az atomleszerelés irányába, beleértve az összes kísérleti robbantás örök időkre szóló beszüntetését, az atomfegyverek előállításának beszüntetését, az összes létező atomfegyver-készlet megsemmisítését, az atomfegyverek és célba juttató eszközeik kizárását az államok fegyverzetéből.¹¹⁵⁵ Az 1963-as részleges atomcsend egyezménynek is tagjai az Arktisz-államok,¹¹⁵⁶ viszont az eddigi nukleáris szabályozások hiányait pótló, még hatályba nem lépett, 1996-os *Átfogó Atomcsend Szerződést* az USA kivételével (aki eddig csak aláírta)¹¹⁵⁷ az összes Arktisz-állam ratifikálta.¹¹⁵⁸ Az egyezmény korlátlan tilalmat rendel el a nukleáris robbantások végrehajtására. A korábbi hasonló tárgyú nemzetközi megállapodásokkal összehasonlítva az új szerződés átfogó jellege abban nyilvánul meg, hogy hatálya a légkör, a világűr és a víz alatti közeg mellett a földfelszín alatti kísérletekre is kiterjed, illetve, hogy semmilyen mennyiségi küszöbérték alatt nem tesz lehetővé nukleáris robbantásokat.¹¹⁵⁹ A hatálybalépést követően ezek a tilalmak egyrészt korlátozzák majd a nukleáris fegyverzetek minőségi továbbfejlesztésének technikai lehetőségét, másrészt

¹¹⁵⁴ Canada, the United States, Denmark (Greenland), Iceland, Norway, Sweden, Finland and Russia.

A nuclear-weapon-free zone in the Arctic. 15 September 2010.; Status Report on Korean Arctic Research in 2008. FARO Business meeting, Bergen, Norway. <http://faro-arctic.dmu.dk/NR/rdonlyres/B5155E2E-50E7-4E70-BC31-50BD0517C518/0/2009StatusReportonKoreanArcticResearchin2008rev.pdf>

(2011.10.19.) Id. BUCKLEY, Adele: Nuclear-Weapon-Free Zones Civil Society Forum United Nations, New York 29 April 2010 <http://www.arcticsecurity.org/wp-content/uploads/2010/05/ARCTIC-NWFZ-Apr-29-2010-UN-Civil-Soc-Forum-final.pdf> (2011.10.18.); VESTERGAARD, Cindy ed.: "Conference on an Arctic Nuclear Weapon Free Zone. Copenhagen, 10-11. August, 2009." DIIS Report, 2010:03. p. 28. <http://www.diis.dk/sw47288.asp> (2011.03.08.); MCDONOUGH, Alexa: *Freeing the Poles of Nuclear Conflicts? Time for an Arctic Nuclear Weapon-Free Zone!* Global Security Institute. p. 19-21. <http://www.gs-institute.org/pnnd/docs/ArcticEuroNWFZs.pdf> (2010.10.18.).

¹¹⁵⁵ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [NPT], 1 July 1968, London, Moscow and Washington D.C., 10485 UNTS 729, p. 169-175. Preamble.; Izrael, Pakisztán, India és Koreai Demokratikus Népköztársaság kivételével minden ENSZ tagállam részese az egyezménynek.

¹¹⁵⁶ A kísérleti atomrobbantások korlátozásának kérdésében született részleges atomcsend szerződés megtiltotta a nukleáris kísérleti robbantásokat a légkörben, a világűrben, illetve az óceánok mélyén. Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water. (Partial Test Ban Treaty -PTBT) 5 August 1963, London, Moscow and Washington D.C., 480 UNTS 43.

¹¹⁵⁷ Az USA és a CBTB viszonyát lásd: JONAS, David S.: "The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty: Current Legal Status in the United States and the Implications of a Nuclear Test Explosion." *International Law and Politics*, Vol. 39. 2007. p. 1007-1046.

¹¹⁵⁸ Ld. CIMBALA, Stephen J.: "Forward to Where? U.S.-Russian Strategic Nuclear Force Reductions." *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 22. 2009. p.68-86.

¹¹⁵⁹ The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty [CTBT] 10 September 1996, New York, UN Doc. A/50/1027.

megakadályozzák, hogy újabb nukleáris fegyverrel rendelkező országok jelenjenek meg. A rendelkezések célja elsősorban az erőszak tilalmának elvével függ össze, de kétségtelenül szolgálja a környezet védelmét is.¹¹⁶⁰

Az Arktisra nézve a *lex specialis* legfeljebb az 1971-es ún. *Seabed Treaty* lehet, amely a 12 tm-es parti tengeri térségen túl az altalajra és a tengerfenékre vonatkozóan generálisan betiltotta a nukleáris fegyverek mindennemű alkalmazását, és megerősítette a tengerfenék és altalaj békés célokra való felhasználásának követelményét.¹¹⁶¹ Az egyezmény az USA, az egykori Szovjetunió és az Egyesült Királyság kezdeményezésére jött létre, de részese Kanada, Dánia, Finnország, Izland és Norvégia is.¹¹⁶² Érdekes tény, hogy a szovjet szövegtervezet teljes demilitarizációról szólt, addig az amerikai javaslat ugyan 3 tm-ön túli térségre vonatkozott, és arra hivatkozott, hogy a teljes demilitarizáció betartása nemcsak ellenőrizhetetlen, de a katonai jelenlét biztonsági szempontból nélkülözhetetlen az állam számára.¹¹⁶³

Az Arktisz területére nézve először 1958-ban merült föl a nukleáris fegyverektől mentes övezet kialakításának kérdése: az USA tett erre javaslatot a Szovjetuniónak, amelyet az elutasított.¹¹⁶⁴ Az övezet létesítésének kérdése elsősorban a drasztikus olvadással egy időben jelent meg újra a napirenden, és egyre több olyan fórum van, amely az egyedülálló ökoszisztéma védelme érdekében feltétlenül szükségesnek tartja, és egyre jobban propagálja.¹¹⁶⁵

A demilitarizáció sikertelenségének – mint láhattuk – legalapvetőbb oka az, hogy az államok alapvetően eltérően kezelik a biztonság, valamint az annak fenyegetését jelentő tényezők kérdését,¹¹⁶⁶ ez pedig nem csekély módon abban gyökerezik, hogy az Arktisz

¹¹⁶⁰ Ld. Legality and Threat or Use of Nuclear Weapons. Advisory Opinion of 8 July 1996, ICJ. Rep.226.; MATHESON, Michael J.: "The Opinions of the International Court of Justice on the Threat or Use of Nuclear Weapons." *AJIL*, Vol. 91. No. 3. 1997. p. 422.

¹¹⁶¹ Seabed Treaty Preamble.

¹¹⁶² Signatories of the Seabed Treaty <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/seabed3.txt> (2011.03.06.)

¹¹⁶³ Narrative. <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/seabed1.html> (2011.03.06.)

¹¹⁶⁴ GREENBERG, Jonathan D.: "The Arctic in World Environmental History." *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Vol. 42. 2009. p. 1375-76.

¹¹⁶⁵ Ld. BARSH, Russel, Lawrence: "Demilitarizing the Arctic as an Exercise of Indigenous Self-Determination." *Nordic Journal of International Law.*, Vol 55. 1986. p. 208-218.; AXWORTHY, Thomas S. – FRENCH, Sara: "A Proposal for an Arctic Nuclear-Weapon-Free Zone Presentation to the Interaction Council Expert Meeting on "Achieving a World Free of Nuclear Weapons" 15-16 April, 2010 Hiroshima, Japan.

¹¹⁶⁶ HEININEN, Lassi: "Security in the North." http://www.nrf.is/Publications/The%20Resilient%20North/Plenary%204/3rd%20NRF_Plenary%204_PP_Heinenen.pdf (2011.03.06.)

a hidegháború során az USA, és a Szovjetunió közötti konfrontáció kulcsterülete volt, és ennél fogva jelenleg is fontos hadi központok állnak a térségben.¹¹⁶⁷

8.2.2. Lehetőségek az Arktisz-stratégiák fényében

“Only when the ice breaks will you truly know who is your friend and who is your enemy.”¹¹⁶⁸ Az inuit közmondás tökéletesen kifejezi azt, ami miatt a biztonsági kérdések, úgy, mint az illegális migráció, a csempészet, valamint a nem megfelelő biztonsági berendezkedéssel bíró hajók kizárása a térségből,¹¹⁶⁹ a jelenkorban is indokoltá teszik a megerősített védelmet a térségben.

Habár a 2008-as *Ilulissati deklarációban* az arktiszi államok ígéretet tettek arra, hogy a térséggel kapcsolatosan felmerülő nézeteltéréseiket békés úton fogják megoldani, az általános biztonságpolitika jegyében jelentős hadászati tevékenység folyik az Arktiszon.

A 2010-es évben Kanada számos katonai célú intézkedést hozott az arktiszi területén,¹¹⁷⁰ azzal a nem titkolt szándékkal, hogy biztosítsa a nyersanyagforrások feletti felügyeletet, az arktiszi vizei fölötti szuverenitását, valamint a környezetének épségét.¹¹⁷¹ Egyes álláspontok szerint nem is Kanada, hanem a NATO áll a katonai szervezkedés mögött,¹¹⁷² és ahogyan a Közel-Keleten és Közép-Ázsiában, északon is biztosítani akarja a szénhidrogének feletti ellenőrzést, főként, hogy a 2010-es *Nanook-*

¹¹⁶⁷ WALLACE, Michael – STAPLES, Steven: “Ridding the Arctic of Nuclear Weapons: A Task Long Overdue.” March 2010. p. 12-14. <http://www.arcticsecurity.org/docs/arctic-nuclear-report-web.pdf> (19.10.2010.)

¹¹⁶⁸ Csak akkor tudod meg igazán, hogy ki a barátod, és ki az ellenséged, amikor a jég elkezd olvadni.

¹¹⁶⁹ Ld. GARCIN, Thierry: “The Arctic Revisited.” és NGUYEN, Hanh-Kieu Florence: “Security in the Arctic.” *Défense nationale et sécurité collective*, February 2008. p. 107-108. és 36-43.

¹¹⁷⁰ HUEBERT, Rob: “Welcome to a new era of Arctic Security.” *Globe and Mail*, 24 August 2010.

¹¹⁷¹ HUEBERT, Rob: “Canada and the Changing International Arctic: At the Crossroad of Cooperation and Conflict.” in ABELE, F., COURCHENE, Thomas J. et al.: *Northern Exposure: Peoples, Powers and Prospects for Canada's North*, IRPP, Montréal, 2009. p. 20.; HUEBERT, Rob: “Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World.” *Foreign Policy for Canada's Tomorrow*. No. 4. July 2009. p. 24-33.; GRIFFITHS, Franklyn – OKALIK, Paul – LALONDE, Suzanne-HUEBERT, Rob – LACKENBAUER, Whitney: Canada's Arctic Interests and Responsibilities. *Behind the Headlines*. Vol. 65 No. 4. August 2008. p. 17-20.; Ld, McRAE: Arctic Sovereignty? What is at Stake? p. 12-19.; Stratégie pour le Nord du Canada Notre Nord, notre patrimoine, notre avenir. 2009. p. 9-26. <http://www.northernstrategy.ca/cns/cns.pdf> (2011.03.08.); Naval Operations in the Arctic Waters. p. 32-40.

¹¹⁷² A NATO Arktisz stratégiáját ld: “Security Prospects in the High North. Geostrategic Thaw or Freeze?” NATO Defense College, Rome, May 2009.; BESSON, Daniel: “L’Alliance et l’Arctique à la veille du Sommet de Strassbourg.” *Défense nationale et sécurité collective*, N° 04 - Avril 2009. p. 65-75.

hadműveletben Dánia és az USA is résztvevő.¹¹⁷³ A kanadai stratégiában fontos szerepe van a nemzetközi együttműködésnek, és az Arktisz Tanács megerősítésének.¹¹⁷⁴

Oroszország már a 2007-es zászlókitűzés után úgy nyilatkozott, hogy az igényeit akár katonai úton is megvédelmezi, ennek nyomatékául pedig jelentős erőket telepített a térségbe,¹¹⁷⁵ a 2020-ig tartó időszakra vonatkozó stratégiai terve is arra irányul, hogy megőrizze a térségben a vezető szerepét.

Az Arktisz ugyanis kiemelkedően fontos gazdasági szerepet tölt be az állam életében a kiaknázatlan források, és a jól jövedelmező tengeri útvonal miatt,¹¹⁷⁶ ennek megfelelően kulcsszerepe van az állam jövőjében, így a térséget katonai és politikai vonalon is erős védelem illeti meg. A katonai jelenlét elsősorban a tengeri terrorista cselekmények miatt, és a csempészet, valamint az illegális migráció megelőzésében fontos, de ugyanilyen jelentőséggel bír az erőforrások védelmezése is.

A katonai jelenlét ellenére Oroszország céljai között szerepel a térségben a két-vagy többoldalú békés kooperáció megvalósítása. Kiemelendő, hogy Oroszország alapvetően nukleáris meghajtású jég törő hajókat alkalmaz a térségben, és a tendencia azt mutatja, hogy ezeknek a számát növelni fogja.¹¹⁷⁷

¹¹⁷³ Canada's Plan for Arctic Militarisation. <http://www.arcticprogress.com/2010/11/canadas-plan-for-arctic-militarization/> (2011.03.06.); ROZOFF, Rick.: "Canada Opens Arctic to NATO, Plans Massive Weapons Buildup." *CRM*, Montréal, le 29 août 2010. <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=20808> (2011.03.06.)

¹¹⁷⁴ GRIFFITHS, Franklyn: "Towards a Canadian Arctic Strategy." *Foreign Policy for Canada's Tomorrow*. No. 1. 2009. p. 12-28.

¹¹⁷⁵ CONLEY – KRAUT: i.m. p. 1.; BYERS, Michael: "Conflict or Cooperation: What Future for the Arctic?" in: *Swords and Ploughshares Global Security, Climate Change, and the Arctic*, The bulletin of the Program in Arms Control, Disarmament, and International Security, Vol. XVII. No. 3. 2009. p. 18-21.; BURGESS, Richard R.: "The New Cold War?" *Seapower*, October 2007. p. 14-18.; WEIR, Gary E.: "Virtual War in The Ice Jungle: 'We Don't Know How to Do this.'" *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28. No. 2. 2005. p. 411 – 427.

¹¹⁷⁶ BAEV: i.m. p. 6-7.

¹¹⁷⁷ ZYSK, Katarzina: "Russia's Arctic Strategy: ambitions and constraint." *JFQ*, No. 57. 2010. p. 104-110.; ATLAND, Kristian: "Russia's Northern Fleet and the Oil Industry – Rivals or Partners? A Study of Civil-Military Relations in the Post-Cold War Arctic." *Armed Forces & Society*, Vol. 35. No. 2. 2009. p. 362-384.;

Az USA a jelenlegi Arktisz-programját 2009-ben hirdette meg, amely az azt megelőző, 1994-es programhoz képest intenzívebb arktiszi jelenlétet vázol fel, azt állítva, hogy a térség alapvető biztonsági, és stratégiai pont, de a nemzetközi kooperációtól sem zárkóznak el, így légvédelem tekintetében Kanadával szervez közös kiképzéseket és gyakorlatokat.¹¹⁷⁸ A természeti kincsek hozzáféréseinek potenciális harcában ugyanakkor az USA is biztosítani kívánja a saját érdekeinek védelmét, és mindemellett a gazdaság és a környezetvédelem mérlegén megtalálja az egyensúly pontját.¹¹⁷⁹ Ehhez hozzátartozik a korai előrejelző rendszer sikeres működtetése nemcsak környezetvédelmi síkon, hanem a külső biztonsági fenyegetésekkel szemben is, főleg hogy még határviták is vannak a szomszédos Oroszországgal. 2009 októberében a hadi flotta kapacitását növelték meg ebből a célból, valamint igyekeznek a hadi képességeikben rejlő hiányosságokat is kiküszöbölni, amihez a jégtörő flotta az orosz atommeghajtású hajók mintájára való tovább fejlesztése is hozzátartozik, ahogy a ballisztikus rakétával felszerelt flotta megerősítése is.¹¹⁸⁰

Norvégiának 2006 óta van Arktisz-stratégiája, viszont az előző három állammal ellentétben nem katonai, hanem környezetvédelmi jellegű, és a fenntartható fejlődés megvalósítását fogalmazza meg a nemzetközi kooperáció motorjaként.¹¹⁸¹ Finnország ehhez hasonló célokat fogalmazott meg 2010-es stratégiájában,¹¹⁸² ugyanúgy, ahogy Dánia is a 2008-ban meghirdetett programjában.¹¹⁸³ Kiemelendő, hogy ez utóbbi három államnál az a nemzetközi kooperáció, főleg az EU-val, kulcsfogalom.

¹¹⁷⁸ CONLEY – KRAUT: i.m. p. 12.; National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive January 9, 2009. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html> (2011.03.16.); CONLEY, Heather - KRAUT, Jamie: "U.S. Strategic Interests in the Arctic. An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation." A Report of the CSIS Europe Program. 2010. http://csis.org/files/publication/100426_Conley_USStrategicInterests_Web.pdf (2011.03.16.).

¹¹⁷⁹ U.S. Navy and U.S. Coast Guard, *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*, Washington, D.C.: U.S. Department of Defense, October 2007. p. 3. <http://www.navy.mil/maritime/MaritimeStrategy.pdf> (2011.03.16.)

¹¹⁸⁰ CONLEY – KRAUT: i.m. p. 9.; TITLEY David W. - ST. JOHN, Courtney C. "Arctic Security Considerations and the U.S. Navy's Roadmap For The Arctic." *Naval War College Review*, Vol. 63. No. 2. 2010. p. 35-46.

¹¹⁸¹ Ld. The Norwegian Government's High North Strategy. <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf> (2011.03.08.)

¹¹⁸² Finland's Strategy for the Arctic Region. Prime Minister's Office Publications 8/2010. p. 18-48. <http://www.geopoliticsnorth.org/images/stories/attachments/Finland.pdf> (2011.03.08.)

¹¹⁸³ PETERSEN, Nikolaj: "The Arctic as a New Arena for Danish Foreign Policy: the Ilulissat Initiative and its Implications." in: *Danish Foreign Policy Yearbook*, 2009. p. 53-61. http://www.diiis.dk/graphics/Publications/Books2009/Yearbook2009/Yearbook_2009_web.pdf (2011.03.08.)

Világosan látszik, hogy az Arktisz-államok két nagy táborra oszlanak: a fegyverkezők, a biztonságpolitikai aspektusra fókuszáló (USA, Kanada, Oroszország), és a pacifista, kizárólag a környezetvédelem, és a fenntartható fejlődés spektrumán mozgó államokra (Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország). Az éles elkülönültségen csak az a tény enyhít valamennyit, hogy a legtöbb nemzetközi fórumon mindannyian a békés kooperáció mellett tették le a voksukat. Kérdés azonban, hogy ezzel a kijelentéssel mennyiben cselekednek majd összhangban, ha a szuverenitásféltes kiváltó okai nemcsak potenciálisan, hanem ténylegesen is felmerülnek. Elméleti síkon emiatt a demilitarizáció lehetőségét teljes mértékben elvethetjük, a nukleáris fegyvermentesítést ugyan felvállalták, de kérdés, hogy magatartásuk mennyiben lesz összhangban a *Átfogó Atomcsend Szerződésben* foglalt kötelezettségvállalásokkal, ha a két atomhatalom, és Kanada – ugyanúgy biztonsági okokból – jelenleg is éppen a katonai jelenlét megerősítésén munkálkodik?¹¹⁸⁴ Az USA meg is határozta, hogy egy esetleges arktiszi nukleáris fegyvertől mentes övezetet létesítő szerződésnek milyen tartalmat lehetne adni, tehát nem zárkózik el a gondolattól, viszont az *Átfogó Atomcsend Szerződést* még mindig nem ratifikálta.¹¹⁸⁵

Más kérdés, hogy az orosz térségben közlekedő jégtörő hajók atommeghajtásúak, nagy teljesítményük csak így biztosított, és így jelent biztonságos hajózást a térségben. Ennek fényében felmerül a kérdés: hol húzódik a határ a nukleáris fegyver és a nukleáris meghajtású hajók között? Környezetvédelmi szempontból mindkettő jelenthet veszélyt. Szükséges és arányos intézkedés lenne-e, ha kitiltanák a térségből az összes nukleáris energiát?

8.3. Az Arktisz, mint az emberiség közös öröksége?

Számos alkalommal felmerült a kérdés, hogy az egyedülálló ökoszisztéma miatt az *emberiség közös örökségének* (*common heritage of mankind – CHM*) kellene minősíteni

¹¹⁸⁴ Ld. SCHEIMER, Michael: "Symposium: Russia and the Rule of Law: New Opportunities in Domestic and International Affairs." *American University International Law Review*, Vol. 25. 2010. p. 207-208.

¹¹⁸⁵ WALLACE – STAPLES: i.m. p. 10-12.

az Arktiszt ugyanúgy, ahogy a tengerfeneket, illetve,¹¹⁸⁶ ahogy a szokásjog, és a jogirodalom egy része vitatható módon ugyan, de az Antarktiszt,¹¹⁸⁷ és a világűr¹¹⁸⁸ is.

Az emberiség közös örökségnek koncepciója elsősorban a szokásjogban élő intézmény, amelynek fennállása és feltételei is vita tárgyát képezi.

A tengerfenék vonatkozásában az UNCLOS szabályai szerint – ahogyan a szokásjog szerint is – ennek a minősítésnek 4 konjunktív jellemzője van: (1) az adott területen egy állam sem igényelhet vagy gyakorolhat szuverenitást vagy szuverén jogokat; (2) a területet csak békés célokra lehet használni; (3) a terület nemzetközi igazgatás alatt kell, hogy álljon; és (4) az emberiség minden tagja egyenlő arányban részesül a terület hasznáiból.¹¹⁸⁹

Az Arktisz esetében ezzel a minősítéssel a terület java részén elkésett a nemzetközi jogközösség, az a terület pedig, amely a nemzeti joghatóságon kívül esik, az általános szabályok szerint egyébként is az emberiség közös örökségének minősül.¹¹⁹⁰

A fő probléma, hogy az Arktisz esetén jelenleg az (1) pont szerinti feltétel csak akkor valósulhatna meg, ha az államok lemondanának a térségre vonatkozó összes szuverén jogokról, és sikerülne azt a (3) feltétel szerinti közös, mindenre kiterjedő nemzetközi igazgatás alá vonni. Ennek lehetősége az értekezés eddigi megállapításainak tükrében gyakorlatilag kizárt, ahogyan a békés célú hasznosítás is, hiszen az USA, Kanada és Oroszország is jelentős katonai erőt tart a térségben. Emellett eltörpül az a tény, hogy az emberiség közös örökségének kategóriája a *res communis*-ből nőtte ki magát, az Arktisz

¹¹⁸⁶ Ld. WOLFRUM, Rüdiger: "Common Heritage of Mankind." *Encyclopedia of International Law* Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990. p. 65-68.; Ld. GOLDIE, L.F.E.: "A Note on Some Diverse Meanings of the Common Heritage of Mankind." *Syracuse Journal of International Law and Comparative Law*, Vol. 10. 1983. p. 69-110.

¹¹⁸⁷ Az Antarktiszt hivatalosan sosem nyilvánították az emberiség közös örökségének, hasonló szabályokat vezettek ugyan be rajta, de a szuverenitás szerzés tilalmát csak befagyasztották az államok, az igényekkel nem véleg hagytak fel.

¹¹⁸⁸ Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies [Moon Treaty] 5 Dec., 1979, 1363 UNTS 3. A 11. cikk egyértelműen az emberiség közös örökségének minősíti a területet, viszont a szerződést mindössze 13 állam írta alá, és ebből is csak 6 ratifikálta.

¹¹⁸⁹ UNCLOS 137-141. cikk.; SCOVAZZI, Tullio: "The Concept of Common Heritage of Mankind and the Resources of the Seabed Beyond the Limits of National Jurisdiction." p. 4. http://www.iadb.org/intal/aplicaciones/uploads/ponencias/Seminario_AUSPINTAL_2006_04_Scovazzi.pdf (2011.03.12.); HOLMILA, Erkki: "Common Heritage of Mankind in the Law of the Sea." *Acta Societatis Martensis*, Vol. 1. 2005. p. 195.

¹¹⁹⁰ KISS, Alexandre: La notion de patrimoine commun de l'humanité. RCADI, Vol. 175. 1982. II. p. 120-123.; Ld. még: KISS, Alexandre: "Conserving the Common Heritage of Mankind." *Revista Jurídica de la Universidad de Puerto Rico*, Vol. 59. 1990. p. 773-777.

pedig legfeljebb annyiban tekinthető *res communis-övezetnek*, amennyire a területét borító nyílt tenger.

Helytállóbb az emberiség közös öröksége helyett inkább emberiség közös érdekének (*common concern of mankind – CCM*) titulálni,¹¹⁹¹ mivel az Arktisz esetében a környezetvédelemi szempontból különleges területek szigorúbb szabályozásának létjogosultságát a nemzetközi jog közös érdek miatt elismerte.¹¹⁹² A nemzetközi jogban meghatározott tendencia mutatkozik arra, hogy az emberiség közös érdekét az emberiség közös örökségének kritériumai közé kellene sorolni.¹¹⁹³ Az Arktisz esetben ez a kritérium kétség kívül megáll,¹¹⁹⁴ és mint ilyen, további szabályozás alapját szolgálhatná. Ennek érdekében, ha már az emberiség közös örökségeként nem lehet közös irányítás alá vonni, célszerű lenne megfontolni a védett területté nyilvánítást (*protected area*), amelyre az ENSZ biológiai sokféleségről szóló egyezménye óta a fenntartható fejlődés célja érdekében lehetőség van.¹¹⁹⁵ Az Arktisz esetén ajánlás jelleggel az Arktisz Tanács keretén belül működő PAME és a CAFF munkacsoportok dolgoznak folyamatosan a védettség szintjének és eszközeinek fejlesztésén,¹¹⁹⁶ de a leghatékonyabb módszer az egységes, kötelező erejű szabályok bevezetése lenne, és a védett övezetek kiterjesztése.

¹¹⁹¹ BASLAR, Kemal: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, 1998. p. 107-112.

¹¹⁹² SHELTON, Dinah: "Common Concern of Humanity." *Iustum Aequum Salutare*, V. 2009/1. p. 33–40.

¹¹⁹³ BASLAR: i.m. p. 107.

¹¹⁹⁴ Ld. LE BRIS, Catherine: "Le degel en Arctique: briser la glace entre États dans l'intérêt de l'humanité." *RGDIP*, Vol. 112. No. 2. 2008. p. 336-352.

¹¹⁹⁵ Convention on Biological Diversity 8. cikk.

¹¹⁹⁶ KOIVUROVA, Timo: "Governance of Protected Areas in the Arctic." *Utrecht Law Review*, Vol. 5. No. 1. 2009. p. 49-56.

9. KONKLÚZIÓ: EGY ARKTISZ-SPECIFIKUS SZERZŐDÉS SZÜKSÉGESSÉGE

Az *Ilulissati deklaráció* fő érdeme, hogy felhívta a világ figyelmét az Arktisszal kapcsolatos problémák, és ezzel együtt azok megoldásának globális jellegére. Az értekezés igyekezett rámutatni arra, hogy a térség legnagyobb problémája gazdasági és stratégiai érdekek kiaknázása miatti túlzott állami érdeklődés, és az egyedülállóan törekeny – globális szinten központi helyet elfoglaló – ökoszisztéma ellentéte.

Az Arktisz térsége kiváló lehetőséget ad annak bemutatására, hogy az államok hogyan tudnak, vagy sem együttműködni, és saját érdekeiket háttérbe szorítani egy globális cél érdekében. Ennek megvalósulását a legtöbben egy új Arktisz-rezsim létrehozásában látják.¹¹⁹⁷

Az Arktiszra vonatkozóan már létezik egy kötelező rezsim, amelyet az UNCLOS és a specifikus, Arktiszra is kiterjedő hatállyal bíró nemzetközi környezetvédelmi egyezmények alkotnak, ennél fogva teljesen új jogrendet nem kell, illetve nem is lehet alkotni. A meglévő eszközök – elsősorban a szennyezés megelőzése terén – azonban sok esetben nem igazodnak a térség speciális igényeihez, emiatt hosszú idő óta a nemzetközi kooperáció fő feladata a hiányosságok pótlása, amely az 1970-es években egyoldalú aktusokkal indult, jelenleg pedig az Arktisz Tanács és az IMO speciális, ámde *soft law* jellegű iránymutatásaival folytatódik. Problémát jelent többek között a meglévő eszközök alkalmazása is, hiszen a részes államok köre eltérő, és sokszor hiányos. Ezért is támogatják számos esetben a meglévő eszközök mellett egy Arktisz-specifikus szerződés létrehozását.

¹¹⁹⁷ GUNITSKIY, Vsevolod: "On Thin Ice: Water and Resource Disputes in the Arctic." *Journal of International Affairs*, Spring/Summer 2008. p. 267-268.; WALLACE-STAPLES: i.m. p. 9-11.; KOIVUROVA, Timo: Alternatives for an Arctic Treaty. p. 22-24.; STOKKE, Olav, Schram: "A legal Regime for the Arctic? Interplay with the Law of the Sea Convention." *Marine Policy*, Vol. 31. No. 4. 2007. p. 405-407.; ROTHWELL, Donald: "The Arctic in International Affairs: Time for a New Regime?" *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. XV. No. 1. 2008. p. 248-250.; HUEBERT: The Ne Sea. p. 30-35.; MOLENAAR: Arctic Marine Shipping. p. 319-322.; PHARAND: The Case for an Arctic Region Council and a Treaty Proposal. i.m. p. 165-195.; Pour une gouvernance internationale de l'Arctique. <http://www.lecerclepolaire.com/traitearctic.html> (2011.08.12.); DAS, Angelica: "The Polar Conservation Organisation. Report on the Future of an International Agreement for the Arctic." *PCO*, Aug. 2009. p. 13-16.; LOUKACHEVA, Natalia: *Arctic Governance*. in: *Polar Law Textbook* (ed. LOUKACHEVA). TermaNord, Copenhague, 2010. p. 125-146.

Elsősorban környezetvédelmi indíttatású, az utópisztikus megoldásoktól mentes, gyakorlati és konkrét rendelkezésekre van szükség, amelyeket az államok kötelezőnek fogadnak el. A regionalizmus síkján kell maradni a terület specifikumának megfelelő szabályok megalkotásakor, illetőleg a betartatás és felügyelet tekintetében, univerzalizmusra kell viszont törekedni a szabályok személyi hatályának meghatározásakor: a régió államai speciális kötelezettségek és a kikényszeríthetőség érdekében különleges jogosítványok birtokosai kell, hogy legyenek elsősorban a vizeken kifejtett cselekmények tekintetében; a térségen kívüli államok kötelezettségvállalása szükséges viszont a klímaváltozás elleni harc miatt, továbbá a térségben való hajózás miatt.

Az értekezés következtetéseként a következő területekre kell kitérnie egy Arktisz-specifikus szabályozásnak.

9.1. Szervezet

Az Arktisszal kapcsolatos problémakör figyelemmel kísérésére, illetőleg a kihívásokra adandó válaszok kidolgozására szükség van egy szervezetre, amelynek az Arktisz Tanács meg is felelne, amennyiben a konszenzusos döntéshozatali rendszerét felváltaná a többségi rendszer, továbbá az eddigi ajánlások és deklarációk, mint *soft law* helyét átvennék a kötelező erejű döntések.

Célszerű kötelező vitarendezési mechanizmusról is előre gondoskodni, hogy az esetleges nézeteltérések azonos metódus alapján – és a *forum shopping* lehetőségének kizárásával – a leginkább Arktisz-konform módon oldódnának meg.

Erőforrás- és költségkímélő megoldás lenne, ha a meglévő kutatási projekteket közös szervezet koordinációja alá vonnák. Így elkerülhetők lennének a párhuzamosan folyó, de ugyanarra vonatkozó kutatások, és az így felszabaduló kapacitásokat más célra lehetne fordítani.

A legfontosabb szervezeti kérdés a végrehajtás, a kötelező erő kikényszerítésének biztosítása. Abban az esetben, ha egy szervezet fogja körbe az összes Arktisszal kapcsolatos problémakört, és alakít ki kötelező jellegű szabályokat, akkor ennek megvan az az előnye, hogy a jogkövető államok magatartása nyomásként nehezedik

azokra, akik letérnek a helyes útról. Másrészt indokolt lenne olyan mértékű pénzügyi szankciók bevezetése, amelyek az államot sújtják a lobogójuk alatt futó hajók okozta szennyezésekért. Ebben az esetben az államnak is érdeke, hogy megfelelő módon gondoskodjon a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeinek betartásáról, a hatékonynak mondott kártérítési rendszert felállító 1992-es, az 1971-es brüsszeli egyezményt módosító jegyzőkönyvnek a térség államaiból Oroszország és az USA sem részese, és egyébként is még félszáz állam vonatkozásában sem hatályos.¹¹⁹⁸

9.2. A tengeri környezet védelme

Az Északkeleti- és az Északnyugati-átjáró esetlegesen nemzetközi szorossá minősítése számos állam esetében kívánatos lenne, ez azonban a funkcionális kritérium miatt jelenleg még nem aktuális, így az átszelt vizek jogi helyzetét osztja az útvonal adott szakasza. Tekintettel arra, hogy a nemzetközi kooperáció környezetvédelmi síkon egységként kezeli a térséget, ezért célszerű lenne a hajózási szabályokat is egységesíteni, amelyek betartása független attól, hogy az útvonal éppen milyen területen húzódik. Ez természetesen csak a két érintett állam, Kanada és Oroszország abszolút együttműködése, és hajlandósága esetén valósítható meg. A szuverenitáskiterjesztést az UNCLOS is lehetővé teszi környezetvédelmi célok érdekében. Az egységes szabályok lehetővé tennék az egységes felügyeletet is.

A biztonsági szabályok tekintetében fontos kiemelni, hogy azok minden hajóra kivétel nélkül vonatkoznak. A fő irányvonalat az OSPAR által is előírt elvek jelenthetnék. Az IMO 2002-es, a jeges környezetben való hajózásra vonatkozó iránymutatása részletesen összegezte a szükséges tudnivalókat, a kötelező erő hiánya azonban útját állja a hatékony érvényesülésnek, ezt mindenképpen ki kell küszöbölni: vagy az egyezménybe való integrálással, vagy a szabályok átvételével. A szennyező fizetőképességéről oly módon szükséges gondoskodni, ahogyan már az AWPPA is megtette: a jeges vizekre való behajózást olyan biztosítás meglétéhez kell kötni, amelynek összegéből fedezhetők az anyagi károk. Ennélfogva csak olyan hajó közlekedne a térségben, amely tulajdonosának megfelelő anyagi fedezete van ahhoz,

¹¹⁹⁸ Ld. Protocol of 1992 to amend the International Convention on the establishment of an international fund for compensation for oil pollution damage. London, 27 November 1992. 1953 UNTS 530.

hogy a szükséges felszerelést biztosítsa a hajónak, illetve a magas összegű biztosítást megkösse. Abban az esetben, ha egy hajó minden biztonsági előírásnak megfelel, de nem rendelkezik a legkorszerűbb jégtörő rendszerrel, arra megoldás lehet az orosz módszer: díjfizetés ellenében a parti állam biztosítja a megfelelő jégtörő hajóval való kíséretet a biztonságos hajózás végett. Amelyik ugyan rakományt szállítana a térségben, de a szabályoknak nem felel meg, azok szintén az orosz megoldás nyomán a parti állam megfelelő hajóit vehetik bérbe a cél érdekében. Ilyen módon a hajózás szabadságából senki nem lenne kizárva, de csak a szükségesség-arányosság tesztje alapján, a környezet speciális igényeihez igazodva tehetné azt meg.

A jeges környezetben való hajózás esetén nagy szerepe van a gyakorlatnak, és a megfelelő navigációs technikának, így indokolt lenne a navigációs személyzet kötelező jellegű speciális képzésben részesítése. Az egységes megfigyelőrendszer, és annak állandó jellegű meteorológiai és egyéb hajózási információk juttatása a térségben hajózók számára már a WWNWS rendszerének az Arktiszra való kiterjesztésével megvalósulni látszik. Ebben fontos szerepe lenne a kölcsönösségnek, vagyis nemcsak a központi rendszer, hanem a hajó is ellátna információkkal a központot, valamint a térségben haladó más hajókat is.

A hajókkal, és azok közlekedésével kapcsolatos szabályok nyomán, az OSPAR rendszere alapján a kitermelésre, és a szárazföldről eredő szennyezés esetére is szigorú, kötelező szabályokra van szükség.

A vázolt szabályok betartása nagymértékben hozzájárulna a tengeri élővilág védelméhez.

9.3. A demilitarizáció és a nukleáris fegyvertől mentesítés

A környezetvédelem érdekében a fegyverkezést is szükségképpen érintenie kell az Arktisz-specifikus nemzetközi szerződésnek.

Az amerikai igényekben tulajdonképpen nincs semmi ésszerűtlen, vagy túlzó a katonai jelenlét ugyanis az ország biztonsága szempontjából kulcsfontosságú, sőt a katonai összefogás, ami csírájában egyes államok között már megvalósulni látszik, csak

növelheti a sikeres védelem szintjét a közös problémákkal szemben, például az emberkereskedelem, az illegális migráció, csempésztevékenység esetén.

Ezzel ellentétben a nukleáris fegyverek alkalmazása más kérdés. Az Arktisszal határos államok között két atomhatalom is van, akik egyébként is a demilitarizáció legfőbb akadályai. Egyhangúan született megoldás nélkül viszont nincs hatékonyság. A siker záloga abban rejlik, hogy az Arktisz-szerződés kizárólag az atomfegyverek térségben való használatát tiltaná meg, mégpedig környezetvédelmi okokból, és ezzel kikerülhető lenne a kérdés biztonságpolitikai vetülete. Maga az USA, mint atomhatalom határozta meg azokat az elveket, amely mentén a kooperáció ezen formája sikerre vihető, tehát valószínű, hogy ő maga is hajlana az ezirányú együttműködésre.

A szerződés ezen részében fontos kikötni, hogy a rendelkezések nem érintik az ENSZ Alapokmány 51. cikke szerinti egyéni vagy kollektív önvédelem jogának gyakorlását, továbbá az övezet létesítése nem befolyásolhatja a nyílt tengerek szabadsága alapján a katonai járművek szabad áthaladáshoz való jogát, a sziget tengeren való békés áthaladás jogát, valamint a nemzetközi szorosokon való tranzitjogot.¹¹⁹⁹

Meg kell határozni a nukleáris szó jelentését, amelynek hatálya kizárólag a katonai célú alkalmazásra terjedne ki, a civil célú felhasználásra nem. Itt nagyon fontos meghatározni, hogy az orosz nukleáris meghatású jégtörő hajók milyen kritériumok esetén minősülnek még civil felhasználásúnak, és mikortól hadi jellegűnek. Lényeges egy, a szabályok betartását felügyelő, a parti államok által állandó, közösen kiépített rendszeren alapuló szervének létesítése nemcsak a parti államok, hanem az idegen államok Arktiszon végzett tevékenysége tekintetében is, elvégre a jeges környezet, és a hosszú sötét éjszakák ellenére a kontinensek közötti rövid út csábító a tilosban járók számára.

Amennyiben nem sikerülne a térség összes államát rábírni a nukleáris fegyvermentesítést célzó szerződés aláírására, akkor az államok kisebb csoportjának kell először lépnie, és folyamatos lobbizással élve rábírni a hiányzó államokat annak kötelező hatályának elfogadására. A nukleáris fegyvermentes övezet létrehozása ugyanis minél sürgetőbb kérdés, hiszen a jég olvadásával egyre valószínűbb, hogy a térség forgalma megnő, és jelentősége minden tekintetben felértékelődik. Az Arktisz-

¹¹⁹⁹ WALLACE – STAPLES: i.m. p. 10-12.

egyezmény kidolgozása ezért, és a fentebb említett okok miatt szükséges, és ezt a térségben érintett államok is belátják.

Kérdés, hogy az egyéni érdekeket mikor sikerül a globális érdekek mögé szorítani, hogy létre is jöhessen maga az egyezmény. Márpedig az Arktisz problémáinak kezelése globális érdek és feladat.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az értekezés célja az Arktisz nemzetközi jogi helyzetének tisztázása, az azzal kapcsolatos vitatott kérdések elemzése, a térségre vonatkozó jelenlegi parti állami szabályozás, illetőleg nemzetközi kooperáció áttekintése, kiértékelése, valamint ennek fényében a terület jövőbeni jogi helyzet lehetséges vetületeinek meghatározása. Az értekezés azt a kérdéskört járja körbe, hogy vajon az Arktisz – elsősorban vízi – területére, ugyanazok a jogi szabályok vonatkoznak, mint a Föld bármely más részére, vagy az egyedülálló, különleges jellemvonásai speciális rendelkezések, netalántán új jogi kategóriák alkalmazását indokolják, hiszen a története jogi szempontból az általánostól való eltérésre, így jogi bizonytalanságok halmazára épül.

Ennek keretén belül az Arktisz területének meghatározását követően a térség gazdasági, navigációs, stratégiai érdekei, valamint a klímaváltozásban játszott kulcsfontosságú szerepének megvilágítása után az értekezés a parti államok jogosítványait vizsgálta. Az északi térségben lévő szárazföldi területek feletti szuverenitás kérdését tisztázva a klasszikus területszerzési jogcímek által állami uralom alá nem vonható területek – a jég és víz – feletti esetleges parti állami jogosítványokat elemzi. Ennek keretén belül megvizsgálja a szektorelmélet, és annak nemzetközi jogi relevanciáját, és megállapítja, hogy területszerzési jogcímként sem a Poirier-féle verzió, sem annak szovjet mutációja nem állja meg a helyét, és az erre alapozott területszerzési szándékot az érintett államok már a XX. század elején feladták.

Ezt követően az értekezés annak kérdését járja körbe, hogy a térségben található jég – amely miatt sokszor a szárazföld szabályainak analógiáját akarták a térségre alkalmazni – vajon értékelhető-e külön nemzetközi jogban releváns jogi kategóriaként, vagy semmiben sem változtatja meg a Jeges-tenger jogállását a felszínének részben vagy teljesen fagyott állapota. Az elemzés eredményeképpen a jég tulajdonságai alapján az értekezés meghatározza az alkalmazandó jogot.

Tengeri területek vonatkozásában a parti állam jogosítványai közül először a vízterület tekintetében vizsgálja a disszertáció a kanadai partoknál húzódó Északnyugati-átjáró majd az orosz partoknál húzódó Északkeleti-átjáró esetén keresztül, amelyek az Arktisz-területének egyik legvitatottabb jogi státuszú területei. Az elemzés

eredményeként az értekezés megállapítja, hogy jelenleg egyik útvonal sem minősíthető nemzetközi átjárónak, így a jogi helyzetük attól függ, hogy az útvonalak bizonyos szakaszai milyen jogállású tengeri területeken húzódnak: belvízen vagy parti tengeren. A belvízi területen húzódó útvonalrész Kanada esetében lehet problematikus, ugyanis egyes államok vitatják, hogy nem történeti jogcím jogán, hanem az egyenes alapvonalak miatt minősül a kanadai szigetvilág közötti vízterület belvízi jogállásúnak, amely így az Északnyugati-átjárón való hajózási lehetőségre is kihat.

A vízterületen fennálló szuverenitás áttekintése után a kontinentális talapzaton való állami felségjogok lehetőségét elemzi a disszertáció, amely a 2007 nyarán történt orosz zászlókitűzéssel szimbolizált igénybejelentés nyomán a lehetséges állami szuverenitás mértékét vizsgálja és elemzi a 200 tm-ön túli kontinentális talapzatok külső határának megállapítására hivatott CLCS ajánlásának fényében.

Az értekezés többször utal a nemzetközi összefogás szerepére Arktiszon, így ennek szellemében dolgozza fel azon nemzetközi szervezetek Arktisz-programját, amelyek ilyennel rendelkeznek: az Arktisz Tanács, valamint annak elődje, az AEPS, mint kifejezetten a térség problémáira szakosodott regionális szervezet, illetve a kisebb, egyes problémák mentén szerveződött együttműködések, továbbá azok az egyéb nemzetközi szervezetek, amelyek Arktisz-stratégiával bővítették az egyébként ettől független tevékenységüket, így az ENSZ –az UNEP és az IMO –, valamint az EU.

A környezetvédelem kulcsfontosságú az Arktisz létét illetően, ezért a 8. fejezet a térséget érintő környezetvédelmi rezsimet tekinti át, amely az eredetileg elégtelennek minősülő nemzetközi szabályozásra adott válaszként született egyoldalú állami aktusok, illetve azon nemzetközi egyezményekből áll, amelyek vagy a szerződő felek, vagy a területi hatály miatt az Arktiszra is vonatkoznak. Kifejezetten az Arktisz kihívásaira reagáló nemzetközi egyezmény ugyanis nem létezik. Emiatt vizsgálja a disszertáció annak lehetőségét, hogy esetleg az Antarktiszt – amellyel számos esetben igyekszik analógiát vonni a szakirodalom a térség védelme érdekében – esetén hatékonynak minősülő szabályozási elvek, mint a demilitarizáció, a nukleáris fegyverektől mentes övezet létrehozása, és az igény, illetve a kiaknázási moratórium megvalósíthatóak-e, végül pedig az emberiség közös örökségének minősítését vizsgálja meg az Arktiszon.

A disszertáció záró fejezete azt a kérdést járja körbe, hogy az arktiszi környezetvédelmi problémákat milyen szabályozással lehetne kiküszöbölni, vagyis,

hogy egy Arktisz-specifikus egyezmény milyen kritériumok esetén lenne képes felvenni a versenyt a térséget ért hatások kihívásaival.

Összegezve az Arktisz általános nemzetközi jogi státusáról összefoglalt ismereteket, a következő konklúzió vonható le: az Arktisz speciális nemzetközi jogi státussal bír, amelyet nem a szektorelméleten alapuló területszerzési jogcímnek tulajdonítunk – ahogy azt számos alkalommal hitték korábban – hanem a törekény és egyedülálló ökológiai sajátosságainak, amelyek indokoltá teszik, hogy a jelenleg hatályos, sok tekintetben elégtelen nemzetközi szabályozás hiányosságait egy Arktisz-specifikus nemzetközi szerződés pótolja ki, amely kifejezetten a térség igényei szerint kötelező jelleggel egy önálló rezsim alá helyezné az Arktisz vízi világát. A térség jogi helyzetét tekintve elmondható, hogy jelenleg kizárólag az útvonalak – az Északkeleti- és az Északnyugati-átjáró – vonatkozásában történhet változás, amennyiben azokat nemzetközi szorosság lehet majd minősíteni, illetve a 200 tm-ön túli kontinentális talapzat hovatartozása tekintetében folyik még eljárás a CLCS előtt. Jelenleg egyetlen részkomponens jogi helyzete vitatható: az Északnyugati-átjáró jogi helyzetét is befolyásoló kanadai vízterület történeti jogcímen vagy pedig egyenes alapvonalak miatti belvízi minősítésének kérdése. Ezen túlmenően azonban az Arktisz jogi státusza a nemzetközi jog hatályos szabályai szerint tisztázott.

Lezárva: 2011. augusztus 8.

FÜGGELÉK

SZERZŐ	A JÉGLEMEZ JOGI HELYZETE	A JÉGLEMEZ GYAKORLATI JELENTŐSÉGE
Auburn	Az alapvonalat meghatározza.	Átlagos jégkiterjedéstől számítjuk.
Bernhardt	~ <i>Terra firma</i>	-
Boyd	Az alapvonalat meghatározza.	Átlagos jégkiterjedéstől számítjuk.
Green	Az alapvonalat meghatározza.	A jég aktuális kiterjedésétől számítjuk.
Joyner	<i>Sui generis</i>	Nincs hatása az alapvonal megvonására.
Kaye	<i>Sui generis</i>	Az UNCLOS 7. cikk (2) bekezdése alkalmazandó, vagy az átlagos jégkiterjedéstől számítjuk az alapvonalat.
Mangone	Az alapvonalat meghatározza.	Csak a parti tenger és a csatlakozó övezet esetén van jelentősége, a kizárólagos gazdasági övezetet és a kontinentális talapzat kiterjedését nem befolyásolja.
McConnell	~ <i>Terra firma</i>	-
Pharand	~ <i>Terra firma</i>	-
Prescott	~ <i>Terra firma</i>	-
Rothwell	<i>Sui generis</i>	Az UNCLOS 7. cikk (2) bekezdése alkalmazandó.
Sahurie	<i>Sui generis</i>	Befolyásolhatja a tengerjogi zónák kiterjedését.
Theutenberg	Tengervíz	-
Watts	~ <i>Terra firma</i>	-
Zuccaro	Az alapvonalat meghatározza.	Átlagos jégkiterjedéstől számítjuk.

1. táblázat: Jogirodalmi álláspontok a jéglemezek jogi helyzetéről.

KAYE: i.m. p. 31. és a szerző kiegészítései.

Kikötők	Panama	Északnyugati- átjáró	Északkeleti- átjáró	Szuez és Malacca
London-Yokohama	23 300	14 080	13 841	21 200
Marseille-Yokohama	24 030	16 720	17 954	17 800
Marseille-Shanghai	26 038	19 160	19 718	16 460
Marseille-Szingapúr	29 484	21 600	23 672	12 420
Rotterdam-Szingapúr	28 994	19 900	19 641	15 950
Rotterdam-Shanghai	25 588	16 100	15 793	19 550
Rotterdam-Yokohama	23 470	13 950	13 360	21 170
Hamburg-Seattle	17 110	13 410	12 770	29 780
Rotterdam-Vancouver	16 350	14 330	13 200	28 400
Rotterdam-Los Angeles	14 490	15 120	15 552	29 750
Lisszabon-Los Angeles	14 165	14 940	16 150	27 225
Lisszabon-Szingapúr	25 341	19 740	20 070	13 191
Lisszabon-Yokohama	21 590	14 240	15 230	18 724
Gioia Tauro-Hongkong	25 934	20 230	20 950	14 093
Gioia Tauro-Singapour	29 460	21 700	23 180	11 430
Barcelona-Hongkong	25 044	18 950	20 090	14 693
New York-Shanghai	20 880	17 030	19 893	22 930
New York-Hongkong	21 260	18 140	20 985	21 570
New York-Szingapúr	23 580	19 540	23 121	19 320
New Orleans-Szingapúr	22 410	21 950	25 770	21 360
Maracaibo-Hongkong	18 329	19 530	23 380	22 790

2. táblázat: Kikötők közötti távolság (tengeri mérföldben).

LASSERRE, Frédéric: "Vers une autoroute maritime ? Passages arctiques et trafic maritime international?" http://archives-fig-st-die.cndp.fr/actes/actes_2009/lasserre/TLasserre.pdf (2011.04.19.) p. 6.; zöld: a legrövidebb útvonal; sárga: legalább 15%-kal rövidebb útvonal.

IRODALOMJEGYZÉK

KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

- ALEXANDERSSON, Gunnar: *The Baltic Straits*. Martinus Nijhoff Publishers, 1982.
- ANDRASSY, J.: "Étude des mesures internationales les plus aptes à prévenir la pollution des milieux marins." *Annuaire de l'Institut de droit international*, Vol. 1. 1969.
- APÁTHY, István: *Tételes európai nemzetközi jog*. Franklin-társulat, Budapest, 1888.
- AUBURN, F.M.: *Antarctic Law & Politics*. C. Hurst & Company, London, 1983.
- BAXTER, R. R.: *The Law of International Waterways*. Harvard University Press, 1964.
- BISHOP, William W.: *International Law Cases and Materials*. Little, Brown & Co., Boston, 1962.
- BOYLE, A. – ANDERSON, M.: *Human Rights Approaches to Environmental Protection*. Clarendon Press, Oxford, 1996.
- BREITFUSS: "Territorial Division of the Arctic." *Dalhousie Review*. Vol. 8. 1928-29.
- BRIERLY, J.L.: *The Law of Nations: an Introduction to the International Law of Peace*. Calrendon Press, Oxford, 1963.
- BROWNLIE, Ian: *Principles of Public International Law*. Clarendon Press, Oxford, 1979.
- BRÜEL, Erik.: *International Straits. A Treatise on International Law, Vol. I*. Sweet & Maxwell, London, 1947.
- BRUHÁCS, János: *Nemzetközi jog II. Különös rész*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2010.
- BUSH, W.M. ed.: *Antarctica and International Law: a Collection of Inter-state and National documents*. Vol. 1. 1982.
- BUSTAMANTE Y SIRVEN, Antonio Sanchez de: *Droit International Public. Traduction par Paul GOULÉ*. Tome III., Sirey, Paris, 1936.
- BUTLER, William E.: *Northeast Arctic Passage*, Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1978.
- BUTLER, William, Elliot: *Northeast Arctic Passage*. Sijthoff & Noordhoff International Publisher, 1978.
- BUZA, László: *A nemzetközi jog tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935.
- CAMINOS, Hugo: *The Legal Régime of Straits in the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea*. RCADI, Tome 205, 1987:V.
- CASTEL, J.-G.: *International Law*. Butterworths, Canada, 1976.
- CHURCHILL, Robin Rolf- LOWE, Alan Vaughan: *The Law of the Sea*. Manchester University Press ND, 1988.

- COBBETT, Pitt: *Cases on International Law*. Vol. 1. Peace. Sweet & Maxwell, London. 1947.
- CSARADA, János: *A tételes nemzetközi jog rendszere*. Franklin- Társulat, Budapest, 1910.
- DE HARTINGH, France. *Les Conceptions Soviétiques du Droit de la Mer*. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1960.
- DEGAN, Vladimir.: *Developments in International Law: Sources of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997.
- Designated Airspace Handbook. *Minister of Transport*. No. 221. Effective 0901Z, 13 Jan. 2011. http://www.navcanada.ca/ContentDefinitionFiles/Publications/AeronauticalInfoProducts/DAH/DAH_current_EN.pdf (2011.01.28.)
- DINH, Nguyen, Quoc – DAILLIER, Patrick – PELLET, Alain: *Droit international public*. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1980.
- DIUBALDO, Richard J.: *Stefansson and the Canadian Arctic*. McGill-Queen's Press - MQUP, 1999.
- DOLLOT, René: *Le droit international des espaces polaires*. RCADI, Vol. 75. 1949: II.
- DUPUY, Pierre- Marie: *Droit International Public*. Dalloz, Paris 2002.
- DUPUY, René Jean – VIGNES, Daniel: *A Handbook on the New Law of the Sea*. Vol. 1. Martinus Nijhoff Publishers. 1991.
- DUPUY, René Jean - VIGNES, Daniel: *Handbook on the New Law of the Sea*. Part II. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1991.
- DUPUY-VIGNES: *Handbook of the Law of the Sea. Part I*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1991.
- ELFERINK, Alex G. Oude- ROTHWELL, Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001.
- FAUCHILLE, Paul: *Traité de droit international public*. Tome I., Rousseau, Paris, 1925.
- FENWICK, Charles G.: *Cases on International Law*. Callaghan and Company, Chicago, 1935.
- FENWICK, Charles G.: *International Law*. Appleton-Century-Crofts, New York, 1965.
- FRANCKX, Erik: *Maritime Claims in the Arctic: Canadian and Russian Perspectives*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993.
- GARDINER DAVENPORT, Frances - PAULLIN Charles Oscar ed: *European Treaties Bearing on the History of the United States*. The Lawbook Exchange, Ltd., 2004.
- GIDEL Gilbert: *Le droit international public de la mer*. Tome I. Sirey, Paris, 1932.
- GIDEL, Gilbert: *Le droit international public de la mer*. Tome III. Sirey, Paris, 1934.
- GRANT, Shelagh D.: *Polar Imperative: A History of Arctic Sovereignty in North America*. Douglas & McIntyre, 2010.
- GREELY Adolphus Washington: *Handbook of Arctic Discoveries*. Elibron Classics, London, 2005.
- GREWE, Wilhelm, Georg – BYERS, Michael: *The Epochs of International*

- Law. Walter de Gruyter, Berlin, 2000.
- GROTIUS, Hugo: *The Freedom of the Seas, or the Right Which Belongs to the Dutch to take part in the East Indian Trade*. The Lawbook Exchange, Ltd., 2001.
 - GUO, Rongxing: *Territorial Disputes and Resource Management: a Global Handbook*. Nova Publishers, New York, 2007.
 - HENKIN, Louis – PLUGH, C. Richard- SCHACHTER, Oscar – SMIT, Hans: *International Law Cases and Materials*. West Publishing Co., Minnesota, 1989.
 - HOFFECKER, John, F.: *A Prehistory of the North: Human Settlement of the Higher Latitudes*. Rutgers University Press, 2005.
 - HOMES, John: *The New Agenda for Canadian Internationalism*. in: Stromberg, Rhiannon: *Unilateralism in Canadian Foreign Policy: an Examination of Three Cases.* Thesis. Saskatoon, 2006. <http://library2.usask.ca/theses/available/etd-10172006-120149/unrestricted/Stromberg.Thesis.FullDraft.October17.pdf> (2011.02.26.)
 - HUEBERT, Rob: *The Need for a Regional Agreement on Management and Conservation of the Arctic Marine Environment*. WWF International Arctic Programme, Oslo, October 2006.
 - HYDE, C.C.: *International Law*. Vol 3. Little Brown & Co., Boston, 1945.
 - JACKSON, Andrew R. W. – Jackson, Julie M.: *Environmental Science: The Natural Environment and Human Impact*. Pearson Education, Essex, 2000.
 - JAGOTA, S. P.: *Maritime Boundaries*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985
 - JENNINGS, R. Y.: *The Acquisition of Territory in International Law*. Manchester University Press, 1963.
 - JENNINGS, Robert – WATTS, Arthur ED.: *Oppenheim's International Law*. Vol. I. Longman, Harlow, 1992.
 - JESSUP, Philip C.: *The Law of Territorial Waters and Maritime Jurisdiction*. J.A. Jennings, New York, 1927.
 - JIA, Bing Bing: *The Regime of Straits in International Law*. Oxford University Press, 1998.
 - JOHNSEN, K. I.- ALFTHAN, B.-HISLOP, L.-SKAALVIK, J. F. (eds): *Protecting Arctic Biodiversity. Limitations and Strengths of Environmental Agreements*. United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2010.
 - JOHNSTON, Douglas, M. – VALENCIA, Mark, J.: *Pacific Ocean Boundary Problems: Status and Solutions*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1991.
 - KOH, K. L: *Straits in International Navigation-Contemporary Issues*. Oceana Publications, New York, 1982.
 - KOVÁCS, Péter: *Nemzetközi jog*. Osiris, Budapest, 2006.
 - KOVALEV, A.A.: *Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches*. [translated by BUTLER, W. E.] Eleven International Publishing, Utrecht, 2004.
 - KUSHNER, Howard I: *Conflict on the Northwest Coast: American-Russian Rivalry in the Pacific Northwest, 1790-1867*. Westport, Conn., Greenwood Press, 1975.
 - LAMM, Vanda: *Az államok közötti viták bírói rendezésének története*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1990.

- LANGAVANT, E.: *Droit de la mer II. Le droit des communications maritimes*. Cujas, Paris, 1979.
- LANGAVANT, E.: *Droit de la mer Vol. II. Le droit des communications maritimes*. Cujas, Paris, 1981.
- LAPIDOTH, R.: *Les détroits en droit international*. Publications de la RGDIP, n°17, Paris, Pedone, 1972.
- LAUTERPACHT, H.: *Private Law Sources and Analogies of International Law*. Longmans, Green and Co. LTD., London, 1927.
- LAVER, Roberto C.: *The Falklands/Malvinas case: breaking the deadlock in the Anglo-Argentine sovereignty dispute*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001.
- LEVERE, Trevor H.: *Science and the Canadian Arctic: A Century of Exploration, 1818-1918*. Cambridge University Press, 2004.
- LINDEY, M. F.: *The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law*. Longmans, London, 1926.
- LLOYD NASH, Marian: *Digest of International States Practice in International Law*. Washington, USGPO, 1983.
- MALLOY, W.M.: *Treaties, Conventions, International Acts, etc. between the United States of America and Other Powers*. Vol. 2. Govt Docs Ref: JX236. 1910.
- MANIN, Philippe: *Droit international public*. Masson, Paris, 1979.
- MCDUGAL, Myres S.-BURKE, William T.: *The Public Order of the Oceans*. New Heaven and London, 1962.
- MILLS, William, James: *Exploring Polar Frontiers. A Historical Encyclopedia*. ABC-CLIO, Santa Barbara, 2004.
- MIRSKY, Jeannette: *To the Arctic!: The Story of Northern Exploration from Earliest Times*. University of Chicago Press, 1970.
- MOLENAAR, Erik Jaap: "Coastal State Jurisdiction Over Vessel-Source Pollution." *The Hague/Boston/London. Kluwer Law International*. 1998.
- MOUTON, M. W.: *The International Regime of the Polar Regions*. RCADI, Vol. 107, 1962.
- NAGY, Károly: *Nemzetközi jog*. Püski, Budapest, 1998.
- NANSEN, Fridtjof: *"Farthest north": being the record of a Voyage of exploration of the ship 'Fram' 1893-96 and of a fifteen months' sleigh journey by Dr. Nansen and Lieut. Johansen*. Vol. 1. Archibald Constable Publisher, 1897.
- O'CONNELL, D.P.: *The International Law of the Sea*. Vol. 1. Clarendon Press, 1970.
- OPPENHEIM, L. F. L.: *Oppenheim's International Law*. Vol. 1. Peace. Longman. 1928.
- ORTOLLAND, Didier - PIRAT, Jean-Pierre: *Atlas géopolitique des espaces maritimes: frontières, énergie, pêche et environnement*. Editions Ophrys, 2008.
- OSHERENKO, Gail - YOUNG, Oran R.: *The Age of the Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*. Cambridge University Press, 1989.
- PAINE, Lincoln, P.: *Ships of discovery and exploration*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000.
- PERREZ, Franz Xaver: *Cooperative Sovereignty from Independence to Interdependence in the Structure of International Environmental Law*. Kluwer Law International, The Hague, 2000.

- PHARAND, Donat: *Canada's Arctic Jurisdiction in International Law*. Cambridge University Press, 1988.
- PHARAND, Donat: *The Legal Status of the Arctic Regions*. RCADI, Vol. 163. 1979: II.
- RAGNER, Claes Lykke: *Northern Sea Route*. Stockholm, Arena Norden, 2008.
- REMOND-GOUILLAUD, Martine: *Études Internationales - Droit Maritime*. Pedone, Paris. 1993.
- REUTER, Paul: *Droit international public*. Thémis, Presse universitaire de France, Paris, 1958.
- RONHOVDE A. G.: *Jurisdiction over Ice Islands: The Escamilla Case in Retrospect*. Arctic Institute of North America. 1972.
- ROTHWELL, Donald: *The Polar Regions and the Development of International Law*. Cambridge University Press, 1996.
- ROUSSEAU, Charles: *Droit international public. Les compétences. Tome III*. Sirey, Paris, 1977.
- ROUSSEAU, Charles: *Droit international public. Les relations internationales. Tome IV*. Sirey, Paris, 1977.
- SALE, Richard – POTAPOV, Eugene: *The Scramble for the Arctic: Ownership, Exploitation and Conflict in the Far North*. Frances Lincoln Ltd, 2010.
- SCHACHTER, Oscar: *International Law in Theory and Practice*. RCADI, Vol. 178. 1982:V.
- SHARMA, Surya Prakash: *Territorial Acquisition, Disputes, and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997.
- SHAW, Malcom N.: *International Law*. Cambridge University Press, 2003.
- SIBERT, Marcel: *Traité de droit international public. Le droit de la paix. Tome I*, Dalloz, 1951.
- SIMMONDS, Kenneth R: *Antarctic Conventions*. Simmonds & Hill Publishing Ltd., 1993.
- SINGH, Elen: *The Spitsbergen (Svalbard) Question: United States Foreign Policy, 1907-1935*. Universitetsforlaget, Oslo, 1980.
- SMEDAL, Gustav: *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo, 1931.
- SMEDAL, Gustav: *De l'acquisition de souveraineté sur les territoires polaires*. Rousseau, Paris, 1932.
- SORENSEN, Max: *Manual of Public International Law*. St. Martin's Press N.Y. Maximilian, London, 1968.
- SPARROW, Giles: *Az Univerzum közéről: gyakorlati útmutató az éjszakai égbolt jelenségeihez és értelmezésükhöz*. Gabo, Budapest, 2001.
- STOWELL, Ellery C.: *International Law. A Restatement of Principles in Conformity with Actual Practice*. Henry Holt and Company, New York, 1931.
- STROHL, Mitchell: *The International Law of Bays*. Martinus Nijthoff, 1963.
- TANDON, M. P.: *Public International Law*. 12th edition, Allahabad Law Agency, 1993.
- TARACOUZIO, T. A.: *Soviets in the Arctic: A historical, economic and political study of the Soviet advance into the Arctic*. The Macmillan, New York, 1938.
- TARACOUZIO, T. A.: *The Soviet Union and International Law*. The Macmillan Company, New York, 1935.
- TEGHZE, Gyula: *Nemzetközi jog*. Város Nyomda, Debrecen, 1930.

- TOUSCOZ, Jean: *Droit international*. Presses Universitaires de France, Paris, 1993.
- TREVES, Tullio: *Codification du droit international et pratique des états dans le droit de la mer*. RCADI, Vol. 223. 1990:IV.
- TRIEPEL, Heinrich: *Droit international et droit interne*. (traduit par BRUNET, René) Pedone, Paris-Oxford, 1920.
- TÜRK, Danilo: *A nemzetközi jog alapjai*. SZEK JGYF Kiadó, Szeged, 2009.
- VATTEL, Emmer de: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle: appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. Gauthier, Lyon, 1802.
- VERDROSS, A: *Règles générales du droit international de la paix*. RCADI, Vol. 30. 1929.
- VERZIJL, J.H.W.: *International Law in Historical Perspective. Part III*. A.W. Sijthoff-Leyden, Utrecht, 1970.
- VISSCHER, Charles de: *Problèmes de confins en droit international public*. Pedone, Paris, 1969.
- VISSCHER, de Charles: *Les effectivités en droit international public*. Pédone, Paris, 1967.
- WALCH, Weston J.-O'HALLORAN, Kate: *Case and Controversies in U.S. History*. Walch Publishing, Portland, 1993.
- WALDOCK, C.H.M.: "Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies." *BYBIL*, Vol. 25. 1948.
- WILLIAMS, Sharon A. – MESTRAL, Armand L.C.: *An Introduction to International Law Chiefly as Interpreted and Applied in Canada*. Butterworths, Toronto, 1979.

TUDOMÁNYOS CIKKEK, TANULMÁNYOK, ELŐADÁSOK

- A Perspective from Studying the Arctic." *Human and Ecological Risk Assessment*, Vol. 11. 2005.
- AIROLDI, Adele: *The European Union and the Arctic: policies and actions*. ANP 2008. Nordic Council of Ministers. Copenhagen 2008.
- AIROLI, Adele: "The European Union and the Arctic- Policies and Action." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
- ANDERSON, Alun: "The Great Melt - The Coming Transformation of the Arctic." *World Policy Journal* 2009/10.
- ANGHIE, Antony: "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law." *Harvard International Law Journal*, Vol. 40. No. 1. 1999.
- Arctic environment: European perspectives Why should Europe care?" *Environmental issue report No. 38*. EEA, Copenhagen, 2004.
- ARMSTRONG, T.E.: "Soviet Proposals for the Arctic: A Policy Declaration by Mr. Gorbachev." *Polar Records*, Vol. 24. 1988.
- ARMSTRONG, Terence E.: "The Northern Sea Route in 1966." *INTER-NORD*, Vol. 10. 1968.

- ARMSTRONG, Terence E.: "The Northern Sea Route in 1967." *INTER-NORD*, Vol. 11. 1970.
- ARMSTRONG, Terence: "The Northern Sea Route in 1968-70." *INTER-NORD*, Vol. 12. 1972.
- ATLAND, Kristian: "Russia's Northern Fleet and the Oil Industry – Rivals or Partners? A Study of Civil-Military Relations in the Post-Cold War Arctic." *Armed Forces & Society*, Vol. 35. No. 2. 2009.
- AXWORTHY, Thomas S. – FRENCH, Sara: "A Proposal for an Arctic Nuclear-Weapon-Free Zone Presentation to the Interaction Council Expert Meeting on "Achieving a World Free of Nuclear Weapons" 15-16 April, 2010 Hiroshima, Japan.
- BACON, T.C.: "The Role of the United Nations Environment Program (UNEP) in the Development of International Environmental Law." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12. 1974.
- BAEV, Pavel: "Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole." Jamestown Foundation, Occasional Paper, Washington, 2006.
- BAKER, Betsy: "Law, Science and the Continental Shelf: the Russian Federation and the Promise of Arctic Cooperation." *American University's International Law Review*, Vol. 25. 2010.
- BALCH, Thomas, Willing: "Is Hudson Bay a Closed or an Open Sea?" *AJIL*, Vol. 6. 1912.
- BARBER, D.G. – LUKOVICH, J.V. – KEOGAK, J. – BARYLUK, S. – FORTIER, L. – HENRY, G.H.R.: "The Changing Climate of the Arctic." *Arctic*, Vol. 61. Suppl. 1. 2008.
- BARSH, Russel, Lawrence: "Demilitarizing the Arctic as an Exercise of Indigenous Self-Determination." *Nordic Journal of International Law*, Vol 55. 1986.
- BARTON, Michael Maj: "Canada's Arctic Quest Recognized Sovereignty in a Secure North." *Canadian Forces College*, CSC 33, 23 April 2007.
- BASLAR, Kemal: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1998.
- BEESLEY, Alan J.: "The Arctic Pollution Prevention Act: Canada's Perspective." *Syracuse Journal of International & Comparative Law*, Vol. 1. 1973.
- BEESLEY, J. A.: "Rights and Responsibilities of Arctic Coastal States: The Canadian View." *Journal of Maritime Law & Commerce* Vol. 3. No. 1. 1971-1972.
- BEESLEY, J. Alan: "Rights and Responsibilities of Arctic Coastal States: The Canadian View." *Journal of Maritime Law & Commerce*, Vol. 3. No. 1. 1971-72.
- BEESLEY, J. Alan: "The Arctic Pollution Prevention Act: Canada's Perspective." *International Law Journal of Syracuse*, Vol. 1. 1973.
- BENITAH, Marc: "Russia's Claim in the Arctic and the Vexing Issue of Ridges in UNCLOS." *American Society of International Law*, Vol. 11. Issue 27. 2007.
- BERKES, Fikret-MATHIAS, Jack – KISLALIOGLU, Mina – FAST, Helen: "The Canadian Arctic and the Oceans Act: the Development of Participatory Environmental Research and Management." *Ocean and Coastal Management*, Vol. 44. 2001.

- BESSON, Daniel: "L'Alliance et l'Arctique à la veille du Sommet de Strassbourg." *Défense nationale et sécurité collective*, N° 04 Avril 2009.
- BIAYS, Pierre: "Les îles de glace arctiques." *Annales de Géographie*, Vol. 62. No. 333. 1953.
- BLACK, T. W.: "The Arctic and Antarctic Regions and the Law of the Nations." *AJIL*, Vol. 4. 1910.
- BORCH, Merete: "Rethinking of Terra Nullius." *Australian Historical Studies*, No. 117. 2001.
- BORG, Joe: "The Arctic: a matter of concern to us all." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
- BORGERSON, Scott G.: "Arctic Meltdown." *Foreign Affairs*, Vol. 87 No. 2. 2008.
- BORGERSON, Scott G.: "Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming." *Foreign Affairs*, Vol. 87. No. 2. 2008.
- BOURQUIN, M.: *Les baies historiques*. Mélanges Georges Sanser-Hall, Paris-Neuchatel, 1952.
- BOYD, Susan B.: "The Legal Status of the Arctic Sea Ice." *Annuaire canadien de droit international*, Vol. 22. 1984.
- BOYDE, Susan: "The Legal Status of the Arctic Sea Ice." *The Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 22. 1984.
- BRADSHAW, Richard E.: "The Politics of Soviet Marine Security: Soviet Legal Doctrine and the Status of Coastal Waters." *Journal of Maritime Law and Commerce*, Vol. 10. No. 3. 1979.
- BRIGGS, Philip, J.: "The Polar Sea Voyage and the Northwest Passage Dispute." *Armed Forces and Society*, Vol. 16. No. 3. 1990.
- BRIGHAM Lawson – ELLIS, Ben ed.: Final Report of the Arctic Marine Transport Workshop. 2004. <http://www.institutenorth.org/servlet/download?id=28> (2011.01.19.)
- BROWNE, Marjorie A.: "The U.N. Law Of The Sea Convention and The United States: Developments Since October 2003." *CRS Report for Congress*, Oct. 31, 2007. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21890.pdf> (2011.01.29.)
- BRUBAKER, R. Douglas - ØSTRENG, Willy: "The Northern Sea Route Regime: Exquisite Superpower Subterfuge?" *Ocean Development & International Law*, Vol. 30. 1999.
- BUCKLEY, Adele: Nuclear-Weapon-Free Zones Civil Society Forum United Nations, New York 29 April 2010 <http://www.arcticsecurity.org/wp-content/uploads/2010/05/ARCTIC-NWFZ-Apr-29-2010-UN-Civil-Soc-Forum-final.pdf> (2011.10.18.)
- BUDIKOVA, Dagmar: "Role of Arctic sea ice in global atmospheric circulation: A review." *Global and Planetary Change*, Vol. 68. 2009.
- BUKY, Michael: "Terrorism, Piracy and Climate change: Challenge to International Maritime Governance." *Social Alternatives*, Vol. 28. No. 2. 2009.
- BULMER, Charles: "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Caracas and Geneva Sessions." *GPSA Journal*, Vol. 4. No. 2. 1976.
- BUNIK, V. Ivan: "Alternative Approaches to the Delimitation of the Arctic Continental Shelf." *IELR*, No. 4. 2008.

- BURGESS, Richard R.: "The New Cold War?" *Seapower*, October 2007.
- BUTLER William E.: "Some Recent Developments in Soviet Maritime Law." *International Lawyer*, Vol. 4. No. 4. 1970.
- BUTLER, Richard, J.: "Sovereignty and Protective Zones in Space and Appropriate Command and Control of Assets." A Research Report Submitted to the Faculty, Air Command and Staff College, Air University. AU/ACSC/034/2001-04.
- BUTLER, William E.: "The Legal Regime of Russian Territorial Waters." *AJIL*, Vol. 62. 1968.
- BUTLER, William Elliot: "Soviet Concepts of Innocent Passage." *Harvard International Law Club Journal*, Vol. 7., No. 1.
- BUTLER, William, E.: "Northeast Arctic Passage." *Alphen aan den Rijn*, Vol. 72. 1978.
- BUTLER, William Elliot: "Innocent Passage and the 1982 Convention: The Influence of Soviet Law and Policy." *AJIL*, Vol. 81. 1987.
- BUTTS, Gerald: "An Arctic spill would be even worse." *Globe and Mail*, 11 June 2010. <http://www.theglobeandmail.com/news/opinions/an-arctic-spill-would-be-even-worse/article1599718/> (2010.10.07.)
- BYERS, Michael: "Conflict or Cooperation: What Future for the Arctic?" in: *Swords and Ploughshares Global Security, Climate Change, and the Arctic*, The bulletin of the Program in Arms Control, Disarmament, and International Security, Vol. XVII. No. 3. 2009.
- BYERS, Michael – LALONDE, Suzanne: "Who Controls the Northwest Passage?" *Vanderbilt Law Review*, Vol. 42. No. 4. 2009.
- BYRNE, John: "Canada and the Legal Status of Ocean Space in the Canadian Arctic Archipelago." *Faculty of Law Review*, Vol. 28. 1970.
- CARMEL, Stephen: "Trade Impacts of a Viable Northwest Passage." ISA Annual Conference, 2009. http://www.allacademic.com/meta/p310585_index.html (2011.01.21.)
- CAVELL, Janice: "Historical Evidence and the Eastern Greenland Case". *Arctic*. Vol. 61. No. 4. 2008.
- CHARRON, Andrea: "The Northwest Passage: Is Canada's Sovereignty Floating Away?" *International Legal Journal*, Vol. 60. 2005.
- CHAZOURNES DE, Laurence Boisson: "Unilateralism and Environmental Protection: Issues of Perception and Reality of Issues." *EJIL*, Vol. 11. No. 2. 2000.
- CHEN, Tung-pi: "International Law-Arctic Sovereignty Northwest Territories Act, R.S.C., 1906, c. 62- R. V. Tootalik." *Alberta Law Review*, Vol. 8. 1970.
- CHRISTENSEN, Kyle D.: "The Navy in Canada's Northern Archipelago." és GIZEWSKI, Peter - GODEFROY, Andrew: "Force Requirements (Land)." és MACDONALD, George: "Force Requirements (Air)." in: *Defence Requirements for Canada's Arctic*. Edited by MACDONALD, Brian. Vimy Paper 2007.
- CIMBALA, Stephen J.: "Forward to Where? U.S.-Russian Strategic Nuclear Force Reductions." *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 22. 2009.
- CLUTE, A.R.: "The Ownership of the North Pole." *Canadian Bar Review*, Vol. 5. No 19. 1927.
- COHEN, Ariel: "Russia's Race for the Arctic." *The Heritage Foundation*, No.

- 1582., Aug. 6. 2007.
- COHEN, Maxwell: "Polar Ice and Arctic Sovereignty." *Saturday Night*, Vol. 73. 1958.
 - CONLEY, Heather - KRAUT, Jamie: "U.S. Strategic Interests in the Arctic. An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation." *A Report of the CSIS Europe Program*. 2010.
 - CONLEY, Heather - KRAUT, Jamie: "U.S. Strategic Interests in the Arctic. An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation." *A Report of the CSIS Europe Program*. 2010. http://csis.org/files/publication/100426_Conley_USStrategicInterests_Web.pdf (2011.03.16.).
 - CONNELLY, Sandra. "Drift Ice." *Encyclopedia of Global Warming and Climate Change*. 2008. SAGE Publications. http://www.sage-reference.com/globalwarming/Article_n205.html (2010.12.20.)
 - CORELL, Hans: The Arctic: "An Opportunity to Cooperate and Demonstrate Statemanship." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009.
 - CÔTÉ, François-DUFRESNE, Robert: "The Arctic: Canada's Legal Claims." *Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 08-05E*, 24 October 2008.
 - CRUICKSHANK, David A.: "Arctic Ice and International Law: The Escamilla Case". *Western Ontario Law Review*, Vol. 10. 1971.
 - CURRIE, Duncan E. J.: "Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and the Legal Status of the Arctic." *Globelaw-International Environmental & Transnational Law*. Aug. 5, 2007.
 - CURRIE, Duncan E.J.: "Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and the Legal Status of the Arctic." *Globelaw – International Environmental & Transnational Law*. <http://www.globelaw.com/LawSea/arctic%20claims%20and%20climate%20change.pdf> (2010.11.23.)
 - DAS, Angelica: "The Polar Conservation Organisation. Report on the Future of an International Agreement for the Arctic." *PCO*, Aug. 2009.
 - DEGNBOL, Poul: "Arctic Marine Ecosystems and Marine Living Resources Management." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
 - DICKINSON, Edwin D.: "Editorial Comment on "The Clipperton Island Case". *AJIL*, Vol. 27. 1933.
 - DODDS, Klaus: "Flag Planting and Finger Pointing: the Law of the Sea, the Arctic and the Political Geographies of the Outer Continental Shelf." *Political Geography*, Vol. 29. 2010.
 - DONAT, Pharand: "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit." *Ocean Development and International Law*, Vol. 38., 2007.
 - DZIDZORNU, David, M.: "Coastal State Obligations and Powers Respecting EEZ Environmental Protection under Part XII of the UNCLOS? A Descriptive Analysis." *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 8. No. 2. 1997.

- DUFRESNE Robert: "Controversial Canadian Claims over Arctic Waters and Maritime Zones." Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 07-47E, 10. Jan. 2008.
- DUFRESNE, Robert: "Canada's Legal Claims over Arctic Territory and Waters." Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 07-39E, 6 Dec. 2007.
- DUMAS, J. A. – FLATO, G. M. – BROWN, R. D.: „Future Projections of Landfast Ice Thickness and Duration in the Canadian Arctic." *American Meteorological Society Journal of Climate*, Vol. 19. 15 October 2006.
- DUMAS, J. A.-FLATO, G. M. – BROWN, R. D.: "Future Projections of Landfast Ice Thickness and Duration in the Canadian Arctic." *Journal of Climate*, 15 October 2006.
- DUNLAP William V. – HOCKNELL, Peter: *Transit Passage in the Russian Arctic Straits*. IBRU, 1996.
- DUREY, Michael: Exploration at the Edge: Reassessing the Fate of Sir John Franklin's Last Arctic Expedition. *The Great Circle: Journal of the Australian Association for Maritime History*, Vol. 30. No. 2. 2008.
- DYKE VAN, Jon M.: "The Legitimacy of Unilateral Actions to Protest the Ocean Shipment of Ultrahazardous Radioactive Materials." *Nuclear Control Institute*, Washington D.C. <http://www.nci.org/i/ib121396.htm> (2010.01.05.)
- EBINGER, Charles K. – ZAMBETAKIS, Evie: "The Geopolitics of Arctic Melt." *International Affairs*, Vol. 85. No. 6. 2009.
- ELLIOT-MEISEL, Elizabeth: "Politics, Pride, and Precedent: The United States and Canada in the Northwest Passage." *Ocean Development and International Law*, Vol. 40. 2009.
- ELLIOT-MEISEL, Elizabeth: "Still Unresolved after Fifty years: the Northwest Passage in Canadian-American Relations, 1946-1998." *The American Review of Canadian Studies*, Vol. 29. 1999.
- European Union's Energy (in)Security: Dependence on Russia. *Defence & Security*, 2007/2.
- FAWCETT, J.E.S.: "How Free are the Seas?" *International Affairs* Vol. 49. No.14. 1973.
- FITZMAURICE, Gerald: "The Law and Procedure of the International Court of Justice, 1951-54: General Principles and Sources of Law." *BYIL*, Vol. 30. 1953.
- FLEMMING, Brian: "Canada – US Relationship in the Arctic: Neighbourly Proposal." *Canadian Defence & Foreign Affairs Institute*, Dec. 2008.
- FORBES, Vivian-ARMSTRONG, Patrick: "The „Sector Principle": Two Indian Ocean Examples." *IBRU Boundary and Security Bulletin*, Jan. 1995.
- FORD, James D. – SMIT, Barry – WANDEL, Johanna: "Vulnerability to climate change in the Arctic: A case study from Arctic Bay, Canada." *Global Environmental Change*, Vol. 16. 2006.
- FOURNIER, Jean-Benoit: "In the Wilderness with a Honey Pot and a Shrinking Pie: An Overview of the Ecoviolence Debate." *Undercurrent Journal*, Vol. 5. No. 1. 2008.
- FRANCIONI, Francesco: "Resource Sharing in Antarctica: for whose Benefit?" *EJIL*, Vol. 1. No. 1. 1990.
- FRANCKX, Eric: "Nature Protection in the Arctic: Recent Soviet Legislation." *International Law and Comparative Law Quarterly*, Vol. 41. 1992.

- FRANCKX, Erik: "New Developments in the North-east Passage." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 6. 1991.
- FRANCKX, Erik: "The Legal Regime of Navigation in the Russian Arctic." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 18. No. 2. 2009.
- FRANCKX, Erik: "The New USSR Legislation on the Pollution Prevention in the Exclusive Economic Zone." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 1. 1986.
- FRANCKX, Erik: "The Soviet Maritime Arctic, Summer 1991: a Western Account." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 1. 1992.
- FRANKLIN, William M.: "Alaska, Outpost of American Defense." *Foreign Affairs*, Vol. 19. 1940-1941.
- FRENCH, Duncan – SCOTT, Karen: "International Legal Implications of Climate Change for the Polar Regions: Too Much, Too Little, Too Late?" *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 10. 2009.
- GAGNÉ, Maud: "The Legal Status of the Waters Met by the Manhattan during her Voyage through the Arctic." *Les Cahiers de Droit*, Vol. 11., 1970.
- GALEA, Francesca: *Artificial Islands in the Law of the Sea*. Doktori disszertáció, Faculty of Laws, University of Malta, May 2009. http://www.seasteading.org/files/research/law/ARTIFICIAL_ISLANDS_-_01.09.09_mod.doc.pdf (2011.01.24.)
- GALLAIS BOUCHET, Anne – GUIZIOU, François: "Piraterie : Perturbation de l'économie maritime?" Institut Supérieur d'Economie Maritime, Note de Synthèse N°128, Oct. 2010.
- GALVIS, Ricardo, Abello: "Eaux et baies historiques en droit international." *Revista Estudios Socio-Jurídicos*, Vol. 5. No. 1.
- GARCIN, Thierry: "Arctic Revisited." *Défense nationale et sécurité collective*, February 2008.
- GARCIN, Thierry: "The Arctic Revisited." és NGUYEN, Hanh-Kieu Florence: "Security in the Arctic." *Défense nationale et sécurité collective*, February 2008.
- GENET, R: "Notes sur l'acquisition par l'occupation et le droit des gens traditionnel." *Revue de droit international et de législation comparée*, Vol. 15. 1934.
- GEON, Bryan S: "A Right to Ice? :the Application of International and National Water Laws to the Acquisition of Iceberg Rights." *Michigan Journal of International Law*, Vol. 19. 1997-98.
- GILMAN, Elias: "Hic Sunt Glacierum: Canadian Arctic Sovereignty and the Role of American Challenges." Humanities Paper 1. 2009. <http://commons.pacificu.edu/cashu/1> (2011.01.21.)
- GIVEN, D.W.: "The Sea of Okhotsk: USSR'S Great Lake?" *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 96. No. 811. 1970.
- GOLDBLAT, Jozef: "Nuclear-Weapon-Free Zones: A History and Assessment" *The Non-proliferation Review*, Vol. 4. No. 3. 1997.
- GOLDIE, L.F.E.: "International Principles of Responsibility for Pollution." *Columbia Journal Of Transnational Law*, Vol. 9. No. 16. 1970.
- GOLDIE, L.F.E.: "A Note on Some Diverse Meanings of the Common Heritage of Mankind." *Syracuse Journal of International Law and Comparative Law*, Vol. 10. 1983.
- GORBACHEV, Mikhail: "The Speech in Murmansk." 1 October 1987, *Novosti*

Press Agency Publishing House, Moscow.

- GREENBERG, Jonathan D.: "The Arctic in World Environmental History." *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Vol. 42. 2009.
- GRIFFITHS, Franklyn – OKALIK, Paul – LALONDE, Suzanne- HUEBERT, Rob – LACKENBAUER, Whitney: Canada's Arctic Interests and Responsibilities. *Behind the Headlines*. Vol. 65 No. 4. August 2008.
- GRIFFITHS, Franklyn: "Towards a Canadian Arctic Strategy." *Foreign Policy for Canada's Tomorrow*. No. 1. 2009.
- GROVES, S.: "Lost in the Arctic: the US Need not Ratify the Law of the Sea Treaty to Get a Seat at the Table." 26 June 2008, *Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/research/internationallaw/wm1957.cfm>. (2010.07.09)
- GUNITSKIY, Vsevolod: "On Thin Ice: Water and Resource Disputes in the Arctic." *Journal of International Affairs*, Spring/Summer 2008.
- HANSEN, Jesper: "Crime in the Arctic." 14 Aug. 2009. http://arcticcouncil.org/article/2009/8/crime_in_the_arctic (2010.10.19.)
- HARDY, Brettny: "A Regional Approach to Whaling: How the North Atlantic Marine Mammal Commission is Shifting the Tides for Whale Management." *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 17. 2006.
- HASSOL, Susan, Joy: "Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment." ACIA, 2004. <http://www.amap.no/acia/index.htm> (2011.01.28.)
- HATTERSLEY-SMITH, G.: "The Ellesmere Ice Shelf and the Ice Islands". *The Canadian Geographer*, No. 9. 1957.
- HAYTON, Robert D.: "Polar Problems and International Law." *AJIL*, Vol. 52. No. 4. 1958.
- HEAD, Ivan: "Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions." *McGill Law Journal*, Vol. 9. No. 3. 1963.
- HEAD, Ivan: "ADIZ, International Law and Contiguous Air and Space." *Alberta Law Review*, Vol. 3. 1964.
- HEININEN, Lassi: "Security in the North." http://www.nrf.is/Publications/The%20Resilient%20North/Plenary%204/3rd%20NRF_Plenary%204_PP_Heinenen.pdf (2011.03.06.)
- HENRIKSEN, Tore-ULFSTEIN, Geir: "Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Treaty." *Ocean Development & International Law*, Vol. 42. 2011.
- HERON, David Winston: "Antarctic Claims." *Foreign Affairs*. Vol. 32. No. 4. 1954.
- HESSE, Hartmut: "Maritime Security in a Multilateral Context: IMO Activities to Enhance Maritime Security." *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 18. No. 3. 2003.
- HEYDTE, Friedrich AF von der: "Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law" *AJIL*, Vol. 29. 1935.
- HILL, Alexander: "Russian and Soviet Naval Power and the Arctic from the XVI. Century to the Beginning of the Great Patriotic War." *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 20. 2007.
- HOFMAN, Rainer: "Spitsbergen/Svalbard." in: *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990.
- HOLLICK, Ann: "Canadian-American Relations: Law of the Sea." *International Organization*, Vol. 28. 1974.
- HOLMILA, Erkki: "Common Heritage of Mankind in the Law of the Sea." *Acta*

- Societatis Martensis*, Vol. 1. 2005.
- HOWSON, Nicholas C.: "Breaking the Ice: The Canadian-American Dispute over the Arctic's Northwest Passage." *Columbia Journal of Transnational Law*. Vol. 26. No. 2. 1988.
 - HUBERT, Charles: "Les îles artificielles", *RGDIP*, Vol. 71. 1967.
 - HUEBERT, Rob: "Article 234 and Marine Pollution Jurisdiction in the Arctic." In: ELFERINK, Alex G. Oude – ROTHWELL, Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Martinus Nijhoff Publishers, 2001.
 - HUEBERT, Rob: "Canada and the Changing International Arctic: At the Crossroad of Cooperation and Conflict." in ABELE, F., COURCHENE, Thomas J. et al.: *Northern Exposure: Peoples, Powers and Prospects for Canada's North*, IRPP, Montréal, 2009.
 - HUEBERT, Rob: "Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World." *Foreign Policy for Canada's Tomorrow*. No. 4. July 2009.
 - HUEBERT, Rob: "Northern Sovereignty and Canadian Foreign Policy." <http://www.cdfai.org/PDF/Northern%20Interests%20and%20Canadian%20Foreign%20Policy.pdf> (2011.01.29.)
 - HUEBERT, Rob: "Renaissance in Canadian Arctic Security?" *Canadian Military Journal*, Winter 2005-06.
 - HUEBERT, Rob: "The Rise and Fall (and Rise?) of Canadian Arctic Security /L'essor et la chute (et l'essor ?) de la sécurité de l'Arctique canadien." in: MACDONALD, Brian: *Defence Requirements for Canada's Arctic*. Vimy Paper 2007, The Conference of Defence Associations Institute.
 - HUEBERT, Rob: "Welcome to a New Era of Arctic Security." *Globe and Mail*, 24 August 2010.
 - HUNTER MILLER, David: "Political Rights in the Arctic." *Foreign Affairs*, Vol. 4. No. 47. 1925-26.
 - INCH, Donald, R.: "An Examination of Canada's Claim to Sovereignty in the Arctic." *Manitoba Law School Journal*, Vol. 1. 1962-65.
 - ISTED, Kathryn: "Sovereignty in the Arctic: an Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations." *Journal of Transnational Law & Policy*, Vol. 18. No. 2. 2009.
 - JABOUR, Julia – WEBER, Melissa: "Is it Time to Cut the Gordian Knot of Polar Sovereignty?" *RECIEL*, Vol. 1. 2008.
 - JAKOBSON, Linda: "China Prepares for an Ice-Free Arctic." *SIPRI Insights on Peace and Security*, No. 2010/2 March 2010.
 - JAKOBSON, Linda: *China Prepares for an Ice-Free Arctic*. SIPRI Insights on Peace and Security, No. 2010/2.
 - JANUSZ, Barbara: "The Caspian Sea-Legal Status and Regime Problems." Chatham House, Russia and Eurasia Programme, REP BP 05/02, August 2005. http://www.chathamhouse.org.uk/files/3273_bp0805caspien.pdf (2011.01.25.)
 - JARASHOW, Mark: "UNCLOS and the Arctic: The Path of Least Resistance." *Fordham International Law Journal*, Vol. 30. 2007.
 - JARES, Vladimir: "The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: the Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009.

- JARLIER-CLEMENT, Chantal: "The OSPAR Convention and Its Implementation: Radioactive Substances." *Nuclear Law Bulletin*, Vol. 67. 2001.
- JENSEN, Oystein: "Arctic Shipping Guidelines: Towards a Legal Regime for Navigation Safety and Environmental Protection?" *Polar Records*, Vol. 44. No. 229. 2008.
- JENSEN, Oystein: "The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-Covered Waters. From Voluntary to Mandatory Tool for Navigation Safety and Environmental Protection?" *Fridtjof Nansens Institutt Report*, 2/2007.
- JERNSETTEN, Johnny-Leo L. - KLOKOV, Konstantin: "Sustainable Reindeer Husbandry Final Report." Centre for Saami Studies, Arctic Council 2000 – 2002,. http://www.reindeer-husbandry.uit.no/online/Final_Report/final_report.pdf (2011.07.18.)
- JESSUP, David, Eric: "J. E. Bernier and the Assertion of Canadian Sovereignty in the Arctic." *American Review of Canadian Studies*, Vol.38. No. 4. 2008.
- JESSUP, Philip, C.: "The Anti-Smuggling Act of 1935." *AJIL*, Vol. 31. 1937.
- JOHN, Patch: "Cold Horizons: Arctic Maritime Security Challenges." Vol. 135. No. 5. 2009.
- JOHNSTON, V.: Kenneth: "Canada's Title to the Arctic Islands." *Canadian Historical Review*, Vol. 14. No. 24. 1933.
- JOLICOEUR, Thomas: "Arctic unprepared for another oil spill." WWF. <http://www.canada.com/news/Arctic+unprepared+another+spill/1419878/story.html> (2009.05.22.)
- JONAS, David S.: "The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty: Current Legal Status in the United States and the Implications of a Nuclear Test Explosion." *International Law and Politics*, Vol. 39. 2007.
- JONES, J.M.: "The Corfu Channel Case: Merits." *BYIL*, Vol. 26., 1949.
- JOYNER, Christopher, C.: "Ice-covered Regions in International Law." *Natural Resources Journal*, Vol. 31. 1991.
- KAYE, Stuart, B.: "Territorial Sea Baselines along Ice Covered Coasts: International Practice and Limits of the Law of the Sea." *Ocean Development & International Law*, Vol. 35. No. 1. 2004.
- KAYE, Stuart: "Lessons Learned From the Gulf of Maine Case: The Development of Maritime Boundary Delimitation Jurisprudence since UNCLOS III." *Ocean & Coastal Law Journal*, Vol. 14. No. 1. 2008.
- KILLABY, Guy: "Great Game in a Cold Climate": Canada's Arctic Sovereignty in Question." *Canadian Military Journal*, Winter 2005-2006.
- KILLAS, Mark: "The Legality of Canada's Claims to the Waters of its Arctic Archipelago." *Ottawa Law Review*, Vol. 19. No. 1. 1987.
- KIRKEV, Christopher: "Smoothing Troubled Waters: the 1988 Canada – United States Arctic Co-operation Agreement." *International Journal*, Vol. 50. 1995.
- KISS, Alexandre: "Conserving the Common Heritage of Mankind." *Revista Juridica de la Universidad de Puerto Rico*, Vol. 59. 1990.
- KISS, Alexandre: *La notion de patrimoine commun de l'humanite*. RCADI, Vol. 175. 1982: II.
- KLOTZ, John C.: "Are Ocean Polluters Subject to Universal Jurisdiction – Canada Breaks the Ice." *The International Lawyer*, Vol. 6. No. 4. 1972.
- KOHN, Marek: "The Arctic Killers." *New Statesman*, 13 August 2007.

- KOIVUROVA, Timo: "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can Polar Regimes Learn From Each Other?" *International Journal Of Legal Information*, Vol. 33. 2005.
- KOIVUROVA, Timo: "Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal." *RECIEL*, Vol. 17. No. 1. 2008.
- KOIVUROVA, Timo: "Governance of Protected Areas in the Arctic." *Utrecht Law Review*, Vol. 5. No. 1. 2009.
- KOIVUROVA, Timo: "Transboundary Environmental Assessment in the Arctic." *Impact Assessment and Project Appraisal*, Vol. 26. No. 4. 2008.
- KOIVUROVA, Timo-VANDERZWAAG, David L.: "The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects." *U.B.C. Law Review*, Vol. 40. 2007.
- KOLODKIN, A.-ROGINKO, A.: "The Arctic: Arena for International Environmental Security?" *Ocean Yearbook*, Vol. 10. 1993.
- KOLODKIN, A.-VOLOSOV, M.: The Legal Regim of the Soviet Arctic. Marine Policy. *Marine Policy*, No. 14. 1990.
- KONAN, Raymond W.: "The Manhattan's Arctic Conquest and Canada's Reponse in Legal Diplomacy." *Cornell International Law Journal*, Vol. 3. No. 2. 1970.
- KOVÁCS, Péter: "Ítélet tanácsadó vélemény köpönyegében – avagy van-e harmadik típusú eljárás a nemzetközi bíróság előtt? Széljegyzetek a Nemzetközi Bíróságnak a palesztinai területen épített fal tárgyában adott tanácsadó véleményéhez" *Iustum Aequum Salutare*, IV. 2008/1.
- KRASKA, James: "The Law of the Sea and the Northwest Passage." *International Journal of Marine & Coastal Law*, Vol.22., No. 2. 2007.
- KRASKA, James: International Security and International Law in the Northwest Passage. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. No. 4. October 2009.
- KRASKA, James:"International Security and International Law in the Northwest Passage." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42.
- KUNIG, Philip: "Arctic." in: Encyclopedia of International Law Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990.
- KUNOY, Bjorn: "The 10 Year Time Frame to Disputed Areas." *Ocean Development & International Law*, Vol. 40. 2009.
- KUNOY, Bjorn: "A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 76. 2007.
- KURLANTZICK, Joshua: "What Lies Beneath." *The American Prospect*, November, 2006.
- KUTNER, L.: "The Arctic Ocean: A Contest of Sovereignty." *The Common Law Lawyer*, Vol. 1. 1983.
- LA LAYETTE, Louise: "The OSPAR Convention Comes into Force Continuity and Progress." *The Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 14. No. 2. 1999.
- LAGOUDAKIS, Giorgos: "Floating Territories." http://www.floatermagazine.com/issue01/Floating_Territories/ (2010.11.23.)
- LAJEUNESSE, Adam: "The Northwest Passage in Canadian Policy: an Approach for the 21st Century." *International Law Journal*, Autumn 2008.
- LAKHTINE, W.: "Rights Over the Arctic." *AJIL*, Vol. 24. 1930.
- LALONDE, Suzanne: "Increased Traffic through Canadian Arctic Waters: Canada's State of Readiness." *Revue juridique Thémis*, Vol. 38. No. 1. 2004.

- LALONDE, Suzanne: Arctic Waters: Cooperation or Conflict? *BTH*, Vol. 65. No. 4.
- LAMPE, W. H.: "The „New” International Maritime Organisation and its Place in the Development of International Maritime Law.” *Journal of Marine Law & Commerce*, Vol. 14. 1983.
- LASSERRE, Frédéric: "China and the Arctic: Threat or Cooperation Potential for Canada?" *Canadian International Council*, China Papers No. 11. 2010.
- LASSERRE, Frédéric: "De nouvelles routes maritimes dans l'Arctique?" *Le Cercle Polaire*, March 2007.
- LASSERRE, Frédéric: "La souveraineté canadienne dans le passage du Nord-Ouest." *Policy Options*, May 2007.
- LASSERRE, Frédéric: "Les détroits arctiques canadiens et russes: souveraineté et développement de nouvelles routes maritimes." *Cahiers de géographie du Québec*, Vol. 48. N. 135. 2004.
- LAWSON, Karin L.: "Delimiting Continental Shelf Boundaries in the Arctic: the United States – Canada Beaufort Sea Boundary." *Virginia Journal of International Law*, Vol. 22. No. 1. 1981.
- LAWSON, W. Brigham: "Thinking about the Arctic's Future." *The Futurist*, Sept-Oct. 2007.
- LE BRIS, Catherine: "Le degel en Arctique: briser la glace entre États dans l'intérêt de l'humanité." *RGDIP*, Vol. 112. No. 2. 2008.
- LEXANDROV, Vitaly: Sea "Ice in the Laptev Sea and Ice export to the Arctic Ocean: Results from Satellite Sensing and Numerical Modeling." *Journal of Geophysical Research*, Vol. 105. No. C7. 15. 2000.
- LINDSAY, R. W. – ZHANG, J., SCHWEIGER, A. – STEELE, M. - STERN, H.: "Arctic Sea Ice Retreat in 2007 Follows Thinning Trend." *American Meteorological Society Journal of Climate*, Vol. 22. 2009.
- LIPIATOU, Elisabeth: "Way Forward for Research in the Arctic Region – European Research, Instruments and Objectives." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic” Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
- LONG, Maj, S.G.: "A Whole of Government Approach to Canadian Arctic Sovereignty in the Face of Global Warming." *Canadian Forces College, CSC* 33.
- LOUKACHEVA, Natalia: "Arctic Governance." in: *Polar Law Textbook* (ed. LOUKACHEVA). TemaNord 2010:538, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010.
- LOUKACHEVA, Natalia: *Polar Law Textbook*. TemaNord 2010:538, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010.
- LUARD, Evan: "Who Owns the Antarctic?" *Foreign Affairs*. Vol. 62. No. 5. 1984.
- MACDONALD, R. W. - BEWERS, J. M.: "Contaminants in the Arctic Marine Environment: Priorities for Protection." *ICES Journal of Marine Science*, Vol. 53. 1996.
- MACDONALD, Robie W.: "Climate Change, Risks and Contaminants:
- MACNAB, Ron: "The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76." *Ocean*

- Development & International Law*, Vol. 35. 2004.
- MACNEIL, Gillian: "The Northwest Passage: Sovereign Seaway or International Strait? A Reassessment of the Legal Status." *Dalhousie Journal of Legal Studies*, Vol. 15. 2006.
 - MAMEDOV, Rustam F.: "International –Legal Status of the Caspian Sea in its Historical Development." *The Turkish Yearbook*, Vol. 30. 2000.
 - MATHESON, Michael J.: "The Opinions of the International Court of Justice on the Threat or Use of Nuclear Weapons." *AJIL*, Vol. 91. No. 3. 1997.
 - MATZ-LÜCK, Nele: "Planting the Flag in the Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole." *Goettingen Journal of International Law*, Vol. 1. No. 2. 2009.
 - MCDONOUGH, Alexa: *Freeing the Poles of Nuclear Conflicts? Time for an Arctic Nuclear Weapon-Free Zone!* Global Security Institute. <http://www.gsinitiative.org/pnnd/docs/ArcticEuroNWFZs.pdf> (2010.10.18.)
 - McDORMAN, Ted L.: "Global Ocean Governance and International Adjudicative Dispute Resolution." *Ocean & Coastal Management*, Vol. 43. 2000.
 - McDORMAN, Ted, L.: "In the Wake of the Polar Sea: Canadian Jurisdiction and the Northwest Passage." *Les Cahiers de Droit*, Vol. 27. No. 3. 1986.
 - McDORMAND, Ted: "The Continental Shelf Beyond 200 Nm: Law and Politics in the Arctic Ocean." *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 18. No. 2. 2009.
 - MCDUGAL, Myres S.- SCHLEI, Norbert A.: "The Hydrogen Bomb Tests in Perspective: Lawful Measures for Security." *Yale Law Journal*, Vol. 64. 1955.
 - MCGIBBON, I. C.: "The Scope of Acquiescence in International Law." *BYIL*, Vol. 31. 1954.
 - McKINNON, J. B.: "Arctic Baselines: A Litore Usque Ad Litus." *Canadian Bar Review*. Vol. 66. No.4. 1987.
 - McKITTERICK, T. E. M.: "The Validity of Territorial and Other Claims in Polar Regions." *Journal of Comparative Legislation and International Law*, Vol. 21. No. 1. 1939.
 - MCRAE, D.M. - GOUNDREY D.J.: "Environmental Jurisdiction in the Arctic Waters: The Extent of Article 234." *U.B.C. Law Review*, Vol. 16. No. 2. 1982.
 - McRAE, Donald: "Arctic Sovereignty: Loss by Dereliction?" *CARC- Northern Perspectives*, Vol. 22. No. 4. 1994-95.
 - McRAE, Donald: "Arctic Sovereignty? What is at Stake?" *BHT*, Vol. 64. No. 1. January 2007.
 - MEADE, J. F.: "The Great Territorial Sea Squabble." *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 95. No. 794. 1969.
 - MEIER, Walt – STROEVE, Julianne. "Sea Ice." *Encyclopedia of Global Warming and Climate Change*. 2008. SAGE Publications. http://www.sage-reference.com/globalwarming/Article_n570.html (2010.12.15.)
 - MENON, P. K.: "The Acquisition of Territory in International Law: Traditional Perspective." *The Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 22. 1994.
 - MOLDE, Jorgen: "The Status of Ice in International Law." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 51. 1982.
 - MOLENAAR, Eric J.-CORELL, Robert – CENTER, Heinz: "Background Paper. Arctic Shipping." 2009. <http://arctic-transform.org/download/ShipBP.pdf> (2011.03.08.)

- MOSSOP, Joanna: "Protecting Marine Biodiversity on the Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles." *Ocean Development & International Law*, Vol. 38. 2007.
- MUIR, Magdalena, A. K.: "Oceans and Climate Change: Global and Arctic Perspectives." *Sustainable Development Law and Policy*, Vol 7. 2006.
- MÜNCH, Ingo von: "Clipperton Island Arbitration." *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 1. North Holland, The Hague, 1992.
- MURPHY, Ireland: "Coordinated, Harmonized or Joint Submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf." <http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS08Folder/Session2-Paper1-Murphy.pdf> (2011.02.19.)
- MYCHAJLYSZYN, Natalie: „The Arctic: Geopolitical issues." Parliamentary Information and Research Service Publication PRB 08-06E, 24 Oct. 2008.
- MYHRE, Jeffrey: "Exploiting Antarctica's Minerals: The Treaty System Completed." *International Review*, Summer 1989.
- NANDAN, S.N. – ANDERSON, D.H.: "Straits." *BYIBL*, Vol. 61. 1990.
- NEWCOMBE, Hanna: "A Proposal for a Nuclear-Free Zone in the Arctic." *Peace Research*, *Peace Research*, Vol. 12, No. 4. 1980.
- NGUYEN, Hanh-Kieu Florence: "Security in the Arctic." *Défense nationale et sécurité collective*, February 2009.
- NIELSEN, Jens Petter: "Russian Norwegian Relations in Arctic Europe: The History of the Barents Euro-Arctic Region." *East European Quarterly*, Vol. 35. No. 2. 2001.
- NOTZ, Dick: "The Future of Ice Sheets and Sea Ice: Between Reversible Retreat and Unstoppable Loss." *PNAS*, Vol. 106. No. 49. 2009.
- NOYES, John E.: "Judicial and Arbitral Proceedings and the Outer Limits of the Continental Shelf." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009.
- NOYES, John E. : "The US Oil Pollution Act of 1990." *International Journal of Estuarine and Coastal Law*, Vol. 7. No. 1. 1992.
- O'BRIEN, William V. - CHAPPELLI, Armando C.: "The Law of the Sea in the Canadian Arctic: the Pattern of Controversy. Part. I. " *McGill Law Journal*, Vol. 19. 1973.
- O'BRIEN, William V. - CHAPPELLI, Armando C.: "The Law of the Sea in the Canadian Arctic: the Pattern of Controversy. Part. II. " *McGill Law Journal*, Vol. 19. 1973.
- OFFERDALE, Kristine: "Arctic Energy in EU Policy: Arbitrary Interest in the Norwegian High North." *Arctic*, Vol. 63, No. 1. 2010.
- Oil Spill Case Histories 1967-1991. Summaries of Significant U.S. and International Spills. Report No. HMRAD 92-11.
- OKALIK, Paul: "Arctic Priorities: a Northern Perspective." in: "Canada's Arctic Interests and Responsibilities." *BTH*, Vol. 65. No. 4. 2008.
- OLENICOFF, S.M.: "Territorial Waters in the Arctic: the Soviet Position." Advanced Research Projects Agency, R-907-ARPA, ARPA Order No. 189-1.
- OOSTDAM, J. Van et al.: "Human health implications of environmental contaminants in Arctic Canada: A review." *Science of the Total Environment*, Vol. 351-352. 2005.
- ORANELLA, Marcos, A.: "Swordfish Dispute between the EU and Chile at the ITLOS and the WTO." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 71. No.1.

2002.

- OSTROFF, Ethan, G.: "International Law in the News: Russia's Claim to the Arctic." *ILSA Quarterly*, Vol.16. No.1. 2007.
- PARISEAU, Jule-Anne: "Le statut juridique véritable du passage Nord-ouest: le Canada est-il souverain en ces eaux?" *FracVert - Le Webzine Environmental*, Vol. 5. No. 1. 2008.
- PATTERSON, I. A.: "Climate Change and the Impact on the Northwest Passage: A Challenge to Canadian (Arctic) Sovereignty." *Canadian Forces College*, NSSC 8.
- PEARSON, Lester B.: "Canada Looks Down North." *Foreign Affairs*, Vol. 24. 1946.
- PETERSEN, Nikolaj: "The Arctic as a New Arena for Danish Foreign Policy: the Ilulissat Initiative and its Implications." in: *Danish Foreign Policy Yearbook*, 2009.
http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2009/Yearbook2009/Yearbook_2009_web.pdf (2011.03.08.)
- PHARAND, Donat.: "The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic". *Les Cahiers de Droit*, Vol. 10. No. 3. 1969.
- PHARAND, Donat: "Canada's Jurisdiction in International Law." *Dalhousie Law Journal*, Vol. 7. 1982-83.
- PHARAND, Donat: "Canada's Sovereignty over the Newly Enclosed Arctic Waters." *The Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 25. 1987.
- PHARAND, Donat: "State Jurisdiction over Ice Island T-3: The Escamilla Case." *Arctic*, Vol. 83. 1971.
- PHARAND, Donat: "The Waters of the Canadian Arctic Islands." *Ottawa Law Review*, Vol. 3. 1968-69.
- PHARAND, Donat: "Freedom of the Seas in the Arctic Ocean." *University of Toronto Law Journal*, Vol. 19. 1969.
- PHARAND, Donat: "Historic Waters in International Law with Special Reference to the Arctic." *University of Toronto Law Journal*, Vol. 21. 1971.
- PHARAND, Donat: "Innocent Passage in the Arctic." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 6. 1968.
- PHARAND, Donat: "La souveraineté du Canada dans l'Arctique." *Revue québécoise de droit international*, Vol. 3. 1986.
- PHARAND, Donat: "Le passage du Nord-ouest, un souci des canadiens." *RGD*, Vol. 5. 1974.
- PHARAND, Donat: "Oil Pollution Control in the Canadian Arctic." *Texas International Law Journal*. Vol. 7. No. 1., 1971-72.
- PHARAND, Donat: "Protection of the Marine Environment" *Ottawa Law Review*, Vol. 9. 1977.
- PHARAND, Donat: "The Case for an Arctic Region Council and a Treaty Proposal." *RGD*, Vol. 23. 1992.
- PHARAND, Donat: "The Continental Shelf Redefinition, with Special References to the Arctic." *McGill Law Journal*, Vol. 18. 1972.
- PHARAND, Donat: "The Northwest Passage in International Law." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 17. 1979.
- PHARAND, Donat: "Waters of the Canadian Arctic Islands." *Ottawa Law Review*, Vol. 3. 1969.

- PHARAND, Donat: "Canada's Sovereignty over the Northwest Passage." *Michigan Journal of International Law*, Vol. 10. 1989.
- PHARAND, Donat: "The Legal Regime of the Arctic: Some Outstanding Issues". *International Journal*, Vol. 39. 1984.
- PHARAND: "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit." *Ocean Development & International Law*, Vol. 38. 2007.
- PHOENIX, Gareth K. - LEE, John A.: "Predicting impacts of Arctic climate change: Past lessons and future challenges." *Ecological Research*, Vol. 19. 2004.
- PLOCH, Lauren – BLANCHARD, Christopher M. – MASON, Chuck, R. – KING, Rawle, O.: "Piracy off the Horn of Africa." Congressional Research Service, Sept. 28, 2009.
- PORSILD, Erling: "Greenland at the Crossroads." *Arctic*, Vol. 1. No. 1. 1948.
- POTTS, Tavis – SCHOFIELD, Clive: "Current legal developments: the Arctic." *International Journal of Marine & Coastal Law*, Vol. 23. No. 1. 2008.
- QUENEUDEC, Jean-Pierre: "Chronique du droit de la mer." *Annuaire français de droit international*, Vol. 34. No. 34. 1988.
- RANGEL, Vicente Marotta: "Settlement of Disputes Relating to the Delimitation of the Outer Continental Shelf." *International Marine & Coastal Law*, Vol. 21. No. 3. 2006.
- RAYFUSE, Rosemary: "Protecting Marine Biodiversity in Polar Areas Beyond National Jurisdiction." *RECIEL*, Vol. 17. No. 1. 2008.
- REID, R. S.: "The Canadian Claim to Sovereignty over the Waters of the Arctic". *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12. 1974.
- REISMAN, Michael W.: "Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law." *AJIL*, Vol. 84. 1990.
- RICHARDSON, Elliot L.: "Power, Mobility and the Law of the Sea." *Foreign Affairs*, Vol. 58. No. 4. 1980.
- RIDLEY, Jeff – LOWE, Jason – SIMONIN, David: "The Demise of Arctic Sea Ice During Stabilisation at High Greenhouse Gas Concentrations." *Climate Dynamics*, 13 July 2007.
- RODRIGUES, J.: "The Rapid Decline of the Sea Ice in the Russian Arctic." *Cold Regions Science and Technology*, Vol. 54. 2008.
- RODRIGUES, J.: "The Rapid Decline of the Sea Ice in the Russian Arctic." *Cold Regions Science and Technology*, Vol. 54. 2008.
- ROSENKRANZ, Rolf: "The Northern Drift of the Global Economy: the Arctic as an Economic Area and Major Traffic Route." *World Customs Journal*, Vol. 4. No. 1.
- ROSS, Gillies, W.: "Canadian Sovereignty in the Arctic: The Neptune Expedition of 1903-04." <http://pubs.aina.ucalgary.ca/arctic/Arctic29-2-87.pdf> (2010.12.07.)
- ROTH, Robert R.: "Sovereignty and Jurisdiction over Arctic Waters." *Alberta Law Review*, Vol. 28. No. 4. 1990.
- ROTHWELL, Donald R.: "The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment." *Cornell International Law Journal*, Vol. 26.
- ROTHWELL, Donald: "International Law and the Protection of the Arctic Environment." *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 44. 1995.
- ROTHWELL, Donald: "The Arctic in International Affairs: Time for a New

- Regime?" *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. XV. No. 1. 2008.
- ROUAM, Claude: "Environmental Challenges and the Way Forward." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic" Ilulissat, Greenland, 9 September 2008.http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
 - ROUCEK, Joseph: "The Geopolitics of the Arctic." *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 42. No. 4. 1983.
 - ROZOFF, Rick: "Canada Opens Arctic to NATO, Plans Massive Weapons Buildup." *CRM*, Montréal, le 29 août 2010. <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=20808> (2011.03.06.)
 - RUSSELL, Anthony, L.: "Carpe Diem. Seizing Strategic Opportunity in the Arctic." *JFQ*, No. 51. 2008.
 - RUSSELL, Anthony: "Carpe Diem: Seizing Strategic Opportunity in the Arctic." *JFQ*, No. 51. 2008.
 - SADLER, Christopher: "Staking A Claim: Hans Island and Canada's Arctic Sovereignty." *Strategic Datalink*. No. 131. 2005.
 - SANDS, Christopher: "Toward a New Frontier Improving the U.S.-Canadian Border." July 2009. The Brookings Institute, Metropolitan Policy Program, 2009.
 - SCACKELFORD, Scott J.: "The Tragedy of the Common Heritage of Mankind." *Stanford Environmental Law Journal*, Vol. 27. 2009.
 - SCHACTER, Oscar-SERWER, Daniel: "Marine Pollution and Remedies". *AJIL*, Vol 65. No. 84. 1971.
 - SCHEIMER, Michael: "Symposium: Russia and the Rule of Law: New Opportunities in Domestic and International Affairs." *American University International Law Review*, Vol. 25. 2010.
 - SCOTT, Derek, A.: "Migratory Birds of the Arctic – A Review of International Conventions and Other Legal Instruments Relevant to the Conservation of Migratory Birds." Bird Life International, CAFF, 1998.
 - SCOTT, J. B.: "Arctic Exploration and International Law." *AJIL*, Vol. 3. 1909.
 - SCOVAZZI, Tullio: "La ligne de base de la mer territoriale dans l'Arctique canadien." *Annuaire français de droit international*, Vol. 33. No. 1. 1987.
 - SCOVAZZI, Tullio: "The Concept of Common Heritage of Mankind and the Resources of the Seabed Beyond the Limits of National Jurisdiction." http://www.iadb.org/intal/aplicaciones/uploads/ponencias/Seminario_AUSPINT_AL_2006_04_Scovazzi.pdf(2011.03.12.);
 - SEEBERG ELVERFELDT-Niels - J.:State "Responsability for Transjurisdictional Oil Pollution Damage Resulting From the Exploration and Exploitation of the Continental Shelf." *New York Journal of International and Comparative Law*, Vol. 2. 1980-81.
 - SHELTON, Dinah: "Common Concern of Humanity." *Iustum Aequum Salutare*, V. 2009/1.
 - SIMARD, Camil: "Soviet Sovereignty in the Arctic Seas." *CARC*, Vol. 16. No. 4. 1988.
 - SIMSARIAN: "The Acquisition of Legal Title to Terra Nullius." *Political Sciences Quarterly*, Vol. 53. No. 111. 1938.
 - SMITH, Brian: "Innocent Passage as a Rule of Decision: Navigation v.Environmental Protection." *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 21. 1982-83.

- SMITH, Gordon W.: "The Transfer of Arctic Territories from Great Britain to Canada in 1980, and some Related Matters, as Seen in Official Correspondence." *Arctic*, Vol. 14. 1961.
- SMOLKA, H.P.: "Soviet Strategy in the Arctic." *Foreign Affairs*, Vol. 16. No. 2. 1938.
- SPEARS, Joseph: "China and the Arctic: The Awakening Snow Dragon." *China Brief*, Vol. 9. No. 6. 2009.
- SPIELMAN, Brian: "An Evaluation of Russia's Impending Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shelve Russia's Submission." *Emory International Law Review*, Vol. 23. 2009.
- STANNERS, David: "Europe's Responsibility for Combined and Cumulative Effects on Arctic Environmental Change." Conference „Common Concern for the Arctic" Speech at Conference „Common Concern for the Arctic" Ilulissat, Greenland, 9 September 2008.
http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)
- STOKKE, Olav Schram: "A legal regime for the Arctic? Interplay with the Law of the Sea Convention." *Marine Policy*, Vol. 31. 2007.
- STOKKE, Olav Schram: "Radioactive Waste in the Barents and Kara Seas: Russian Implementation of the Global Dumping Regime" in Davor VIDAS, ed.: *Protecting the Polar Marine Environment – Law and Policy for Pollution Prevention* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- STOLLER, Paul L.: "Protecting the White Continent: Is the Antarctic Protocol Mere Words or Real Action?" *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol. 12. 1995.
- SUPRUN, Mikhail: "Operation "West": the Role of the Northern Fleet and its Air Forces in the Liberation of the Russian Arctic in 1944." (translated by HILL, Vera) *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 20. 2007.
- SUTTON, Gary: "Pollution Prevention in the Arctic -National and Multinational Approach Compared." *Ottawa Law Review*, Vol. 5. No. 32. 1971-1972.
- SVARLEIN: "The Legal Status of the Arctic." *Proceedings of the American Society of International Law*, Vol. 52. 1958.
- SVARLIEN, Oscar: "The Legal Status of the Arctic." *American Society International Law Proceedings*, Vol. 52. 1958.
- SYMMONS, Clive R.: "The Irish Partial Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf in 2005: A Precedent for Future Such Submissions in the Light of the "Disputed Areas" Procedures of the Commission?" *Ocean Development & International Law*, Vol. 37. 2006.
- Tackling Climate-Change-Driven Conflict and Instability. " *Whitehall Papers*, Vol. 69. No. 1. 2007.
- TEAL, John J. Jr.: "Greenland and the Word Around." *Foreign Affairs*, Vol. 31. 1952-53.
- TEEPLE, Nancy: "L'histoire des intrusions dans l'Arctique canadien, en bref" *Le Journal de l'Armée du Canada*, Vol. 12. No. 3. 2010.
- TEEPLE, Nancy: "L'histoire des intrusions dans l'Arctique canadien, en bref" *Le Journal de l'Armée du Canada*, Vol. 12. No. 3. 2010.
- THEOLOGITIS, Dimitrios: "The EU Perspective for Energy and Maritime Transport." Speech at Conference „Common Concern for the Arctic" Ilulissat,

http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile (2009.12.02.)

- THEUTENBERG, Bo Johnson: "The Arctic Law of the Sea." *Nordic Journal of International Law*, Vol. 52. 1983.
- THEUTENBERG, Bo, Johnson: "Mare Clausum et Mare Liberum." *Arctic*, Vol. 37. No.4. 1984.
- TIMTCHENKO, Leonid: "The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present." *Arctic*, Vol. 50. No. 1. 1997.
- TIMTCHENKO, Leonid: "The Northern Sea Route: Russian Management and Jurisdiction over Navigation in Arctic Seas". in: ELFERINK, Alex G. Oude - ROTHWELL Donald: *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Marinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2001.
- TIPSON, Frederick: "Canadian and Soviet Arctic Policy: an Icy Reception for the Law of the Sea?" *Virginia Journal of International Law*, Vol. 16. No. 3. 1975-76.
- TITLEY, David W.-ST. JOHN, Courtney C.: "Arctic Security Considerations and the U.S. Navy's Roadmap for the Arctic." *Naval War College Review*, Vol. 63. No. 2. 2010.
- TREVES, Tullio: "Governing The Oceans: Risks and Potential Conflicts." XVII. Malente Symposium. More than Water –Oceans and Global Responsibility. Luebeck, 12-14 October 2008.
- Trouble in the Arctic: how will warmer weather affect life at the top of the world. *GeoTrek*, Vol. 12. No. 12. 2007.
- TRUDEAU-BÉRARD, Nicole: "Souveraineté et passage du Nord-ouest." *Revue juridique Thémis*, Vol. 5. 1970.
- VALLAUX, C.: "Droits et prétentions sur les régions polaires." *Affaires étrangères*, Vol. 2. No. 1. 1932.
- VAN DYKE, Jon, M: "Canda's Authority to Prohibit LNG Vessels from Passing Through Head Harbor Passage to U.S. Ports." *Ocean & Coastal Law Journal*, Vol. 14. No. 1.
- VANDERZWAAG, David – PHARAND, Donat: "Inuit and the Ice: Implications for Canadian Arctic Waters." *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 21. 1983.
- VANDERZWAAG, David: "Land Based Marine Pollution and the Arctic:Polarities between Principles and Practice." in:VIDAS, Davor: *Protecting the Polar Marine Environment: Law and Policy for Pollution Prevention*. Cambridge University Press, 2000.
- VANGELSTEN, B.V. – CARDINAL, D. - CASALE, R.: "European Research on Polar Environment and Climate. Results and Information from FP5 and FP6 Projects." Climate Change and Environmental Risks Unit, Environment Directorate; Directorate-General for Research Sustainable Development, Global Change and Ecosystems; Summary Reports 2007.
- VARTANOV, R. P. - ROGINKO, A. Y.: "New Dimension of Soviet Arctic Policy: Views from the Soviet Union." *Annals of the Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, Nov., 1990.
- VESTERGAARD, Cindy ed.: "Conference on an Arctic Nuclear Weapon Free Zone. Copenhagen, 10-11. August, 2009." DIIS Report, 2010:03.

- <http://www.diiis.dk/sw47288.asp> (2011.03.08.)
- VINCENT, W. F. - GIBSON, J. A. E. - JEFFRIES, M. O.: "Ice-shelf collapse, climate change, and habitat loss in the Canadian high Arctic". *Polar Records*, Vol. 37 No. 201. 2001.
 - VINOGRADOV, Alexandre, P – RICH, Alexander: "Arctic Disarmement." *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 20. 1964.
 - WALAAS, Elisabeth: "Norway's Policy in the High North—The Arctic Dimension." (Jan. 21, 2008), http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/About-the-Ministry/Other-political-staff/elisabeth_walaas/Speeches-and-articles/2008/Norways-Policy-in-the-High-North--the-Ar.html?id=497558.(2011.02.18.)
 - WALDOCK, C.H.M.: "The Anglo-Norwegian Fisheries case." *BYIL*, Vol. 28. 1951.
 - WALLACE, Michael – STAPLES, Steven: "Ridding the Arctic of Nuclear Weapons: A Task Long Overdue." March 2010.<http://www.arcticsecurity.org/docs/arctic-nuclear-report-web.pdf> (19.10.2010.)
 - WEI-EN, Tan - YU-TAI, Tsai: "After the Ice Melts: Conflict Resolution and the International Scramble for Natural Resources in the Arctic Circle." *Journal of Politics and Law*, Vol. 3. No. 1. 2010.
 - WEIR, Gary E.: "Virtual War in The Ice Jungle: 'We Don't Know How to Do this.'" *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28. No. 2. 2005.
 - WELLS, R.D.: "The Icy 'Nyet'!" *U.S. Naval Institute Proceedings*, Vol. 94. No. 782. 1968.
 - WEST, Mary Beth: "Arctic Warming: Environmental, Human, and Security Implications." *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 42. 2009.
 - WILLIAMS, Tim: "The Arctic: Organizations Involved in Circumpolar Cooperation." *Parliamentary Information and Research Service Publication*, PRB 08-15E, 24. October 2008.
 - WISE Jr., Sherwood Willing: "The Antarctic Ice Sheet: Rise and Demise?" *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 15. No. 9. 1999-2000.
 - WOLFRUM, Rüdiger: "Common Heritage of Mankind." *Encyclopedia of International Law* Vol. 12. Geographic Issues, The Hague, 1990.
 - www.draeger.com/HG/internet/pdf/Stiftung/081104_rede_treves.pdf - (2010. 09.01.)
 - YOUNG, Oran R.: "Governing the Arctic: From Cold War Theater to Mosaic of Cooperation." *Global Governance*, Vol. 11. 2005.
 - ZELLER, Dirk: "From Mare Liberum to Mare Reservarum: Canada's Opportunity for Global Leadership in Ocean Resource Governance." *Ocean Yearbook*, Vol. 19. 2005.
 - ZUSCHLAG, Michael – VOLPE, John A.: "Violations of Temporary Flight Restrictions and Air Defense Identification Zones: an Analysis of Airspace Violations and Pilot Report Data." Prepared for Langley Research Center under Intragovernmental Transaction, NASA/CR—2005-213923. Sept. 2005.
 - ZYSK, Katarzina: "Russia's Arctic Strategy: ambitions and constraint." *JFQ*, No. 57. 2010.

A) NEMZETI BÍRÓI FORUM ELŐTT

- *Chung Chi Cheug v. The King* [1939] A.C. 160.
- *Church v. Hubbard*, 6 US (2 Cranch) 187, 1804.
- *Regina v. Tootalik E4-321* (1969), 71 W. W. R. 435 revd. on other grounds (1970) 74 W.W. R. 740 Territorial Court of the Northwest Territories.
- *United States of America, Appellee, v. Mario Jaime Escamilla*, Appellant United States Court of Appeals, Fourth Circuit - 467 F.2d 341 (Argued June 7, 1972. Decided Aug. 17, 1972)

B) NEMZETKÖZI BÍRÓI FORUM ELŐTT

- *Affaire de l'île de Clipperton. Mexique contre France*. Rome, 28 janvier 1931, UNRIAA Vol. II.
- *Campania De Navegacion Nacional (Panama) v. United States* (1933), UNRIAA Vol. VI.
- *Case Concerning the Northern Cameroons (Cameroon v. United Kingdom)* [1963] ICJ Rep. 1963, p. 15.
- *Case Concerning the Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)* [1994] ICJ Rep.1994, p. 6.
- *Continental Shelf (Libyan Arab Jarnahiriya/Malta)*, [1985] ICJ Rep. 1985. p. 13.
- *Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)*, [1982] ICJ Rep.1982. p. 18.
- *Continental shelf case (Tunis v. Lybia)* [1982] ICJ Rep. 1982. p.192.
- *Corfu Channel Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)* [1949] ICJ Rep. 1949. p. 4.
- *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America)* [1984] ICJ Rep. 1984. p. 246.
- *Eastern Greenland case (Denmark / Norway)* (1933) PCIJ (Ser A/B) No. 53.
- *Fisheries case (United Kingdom v. Norway)* [1951] ICJ Rep. 1951. p. 116.
- *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*. ICJ Rep. 1997, Separate Opinion of Judge Weeramantry.
- *Island of Palmas (or Mianga) Case*. United States of America v. The Netherlands. Permanent Court of Arbitration, The Hague. 4 April 1928. UNRIAA Vol. II.
- *L'affaire de la frontière de la Guyane britannique*, 6 juin 1904, *RGDIP*, 1904.
- *Legality and Threat or Use of Nuclear Weapons*. Advisory Opinion of 8 July 1996, ICJ. Rep.226.
- *Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. United Kingdom)* Judgement on Jurisdiction [1924] PCIJ Ser. A.
- *Minquiers and Ecrehos (France/United Kingdom)* [1953] ICJ Rep. 1953.p. 47.
- *North Atlantic Coast Fisheries Case (Great Britain v.United States)* L.M. DRAGO, dissenting opinion, 7 September 1910, UNRIAA, Vol. XI.
- *North Sea Continental Shelf cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands)* [1969] ICJ Reports 1969. p. 3.

- *Nuclear Tests case (Australia v. France)*, [1974] ICJ Rep. 1974. p. 253.
- *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion, [1949] ICJ Rep. 1949. p. 174.
- *Sentence de la Cour Centraméricaine dans l'affaire entre El Salvador c. Nicaragua* comme conséquence du traité Bryan-Chamorro signé entre le Nicaragua et les États-unies, Arrêt du 9 mars 1917, *AJIL*, Vol. 11. 1917.
- *Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute (Eritrea v. Yemen)* [1998] 22 UNRIAA 209.
- *The Case of the S.S. Lotus (French Republic v. Turkish Republic)* (1927) PCIJ (Ser. A) No. 10.
- *The Monastery of Saint-Naoum*, Advisory Opinion of 4 September 1924, PCIJ Ser B. No. 9.
- *Trail smelter case (United States, Canada)*, 16 April 1938 and 11 March 1941, UNRIAA Vol. III.
- *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products – Report of the Appellate Body* (12 October 1998) WT/DS58/AB/R. *ILM*, Vol. 38. 1999. p. 118.
- *United States – Restrictions on Imports of Tuna (US – EU Dispute) – Report of the GATT Panel* (20 May 1994) DS29/R. *ILM*, Vol. 33. 1994. p. 842.
- *Western Sahara*, Advisory opinion, [1975] ICJ Rep. 1975. 12.
- *Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan)* Australia institutes proceedings against Japan for alleged breach of international obligations concerning whaling No. 2010/16, 1 June 2010.

NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, MEGÁLLAPODÁSOK, DEKLARÁCIÓK

- Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (Protocol of San Salvador), 17 November 1988, San Salvador, OAS, Treaty Series, NO. 69 .
- African Charter on Human and Peoples' Rights, June 27 1981, Nairobi, 1520 U.N.T.S. 217.
- Afrika némely (Kongo) vidékére vonatkozó kérdések szabályozása iránt tartott berlini értekezlet főokmányának becikkelyezéséről. [Kongó Akta] Magyar fordítás:1886. évi XIV. törvénycikk
- Agreement between the Government of Canada and the Government of the USA on the Conservation of the Procupine Caribou Herd. Ottawa, 17 July 1987, 2174 UNTS 268.
- Agreed Minutes on the Delimitation of the Continental Shelf beyond 200 Nautical Miles between the Faroe Islands, Iceland and Norway in the Southern Part of the Banana Hole of the Northeast Atlantic. <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/Laws-and-rules/retningslinjer/2006/Agreed-Minutes.html?id=446839> (2011.02.03.)
- Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the maritime boundary, 1 June 1990.
- Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory

Fish Stocks. 4 August 1995. New York. 2167 UNTS 3. [91/2001. (XII. 21.) OGY határozat]

- Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies [Moon Treaty] 5 Dec., 1979, 1363 UNTS 3.
- Agreement on cooperation in research, conservation and management of marine mammals in the North Atlantic. Nuuk, 9 April 1992. 1945 UNTS 4.
- Agreement on the Conservation of Polar Bears and Their Habitats. Oslo, 15 November 1973. [Polar Bear Convention] *ILM*, Vol. 13. p. 13. 1973.
- Agreement on the maritime boundary between the two countries in the Gulf of Mannar and the Bay of Bengal and related matters (with map). Signed at New Delhi on 23 March 1976. 1049 UNTS 44.
- Beyond Kyoto-Addressing the Challenges of Climate Change. The 7 Aarhus Statements on Climate Change. 6 March 2009. Aarhus Denmark
- Canada and United States of America Agreement on Arctic Cooperation, Ottawa, 11 January 1988, 1852 UNTS 61.
- Chicago Convention on International Civil Aviation, 7 December 1944, 15 UNTS 295. [Magyarországon kihirdette: 1973. évi 15. tvr.]
- Convention for the Prevention of Marine Pollution from Dumping by Ships and Aircraft, Oslo, 15 February 1972. 932 UNTS 3. [Magyarországon kihirdette: 1976. évi 20. tvr.]
- Convention for the Prevention of Marine Pollution From Land-Based Sources, Paris, 4 June 1974. 1546 UNTS 119.
- Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic [OSPAR], 22 September, Paris 1992, 2354 UNTS 67.
- Convention on Biological Diversity, 5 June 1992 Rio de Janeiro, 1760 UNTS 79. [Magyarországon kihirdette: 1995. évi LXXXII. tv.]
- Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context [UNECE/Espoo Convention] 1989 UNTS 309.
- Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 29 April 1958, 559 UNTS 285. [Magyarországon kihirdette: 1964. évi 31. tvr.]
- Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora. [CITES] Washington, 3 March 1973, 993. UNTS 244; [Magyarországon kihirdette: 1986. évi 15. tvr.]
- Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution [LRTAP], Geneva, 13 November 1979, 1302 UNTS 217.
- Convention on the conservation of migratory species of wild animals. Bonn, 23. June 1979. 1651 UNTS 333. [Magyarországon kihirdetve: 1986. évi 6. tvr.]
- Convention on the Continental Shelf [CSC], Geneva, 29 April 1958, 499. UNTS 311.
- Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal. Basel, 22 March 1989, 1673 UNTS 58. [Magyarországon kihirdette: 101/1996/VII.12./Korm. R.]
- Convention on the High Seas, Geneva, 29 April 1958, 450 UNTS 11. [Magyarországon kihirdette: 1963. évi 6. tvr.]
- Convention on the Preservation and Protection of Fur Seals. Washington, 7 July 1911, 104 BFSP 104.
- Convention on the Prevention from Marine Pollution from Land-Based Sources

- [Paris Convention] June 4, 1974. 1833 UNTS 3.
- Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter [London Dumping Convention], 30 August 1972. 1046 UNTS 138. [Magyarországon kihirdette: 1976. évi 20. tvr.]
 - Convention on the Rights and Duties of States signed at Montevideo, Uruguay, on December 26, 1933. 49 Stat. 3097, 165 LNTS 19.
 - Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone.[CTSCZ] Geneva, 29 April 1958, 516 UNTS 205. [Magyarországon kihirdette: 1964. évi 31. tvr.]
 - Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972.
 - Declaration on International Economic Cooperation adopted by the General Assembly in May 1990. UN Doc. A/RES/S-18/3.
 - International Convention for the Regulation of Whaling. Washington, 2 December 1946, 161 UNTS 72.
 - International Convention for the Safety of Life at Sea [SOLAS] London, 10 June 1948. 2163 UNTS 115. [Magyarországon kihirdette: 2001. évi XI.]
 - International Convention on Oil Pollution Preparedness, Response and Cooperation, 30 November 1990. 1891 UNTS 51.
 - International Convention on the Civil Liability for Oil Pollution Damage [CLC], Brussels, 29 November, 1969. 973 UNTS 3.
 - International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage [Fund Convention] 18 December 1971. 1110 UNTS 58.
 - International Convention on the Prevention of Pollution of the Seas by Oil, London,. 12 May 1954, 327 UNTS 3.
 - International Convention relating to intervention on the high seas in cases of oil pollution casualties, Brussels, 29 November 1969. 970 UNTS 212.
 - International Symposium Polar Environment and Climate: The Challenges European Research in the context of the International Polar Year. 5-6 March 2007 Brussels, Belgium.
 - Legislative Assembly of the Northwest Territories: Declaration of a Nuclear-Weapons-Free Zone". Hansard, June 1986.
 - Problems of the Human Environment. UN GA Resolution 2398 (XXII) 3 December 1968.
 - International Convention for the prevention of pollution from ships, 1973 as modified by the Protocol of 1978 [MARPOL 73/78] London, 17 February 1978. 1340 UNTS 62.
 - Protocol of 1992 to amend the International Convention on the establishment of an international fund for compensation for oil pollution damage. London, 27 November 1992. 1953 UNTS 530.
 - Protocol to LRTAP on Further Reduction of Sulphur Emissions. Oslo, 14 June 1994. 2030 UNTS 122. [2004. évi CVIII. tv.]
 - Protocol to LRTAP on Heavy Metals. Aarhus, 24 June 1998, 2237 UNTS 4.
 - Protocol to LRTAP on Persistent Organic Pollutants. Aarhus, 24 June 1998 2230 UNTS 79.
 - Protocol to LRTAP to Abate Acidification, Eutrophication And Ground-Level Ozone. Goetheborg, 30 November 1999. EB.AIR/1999/1.

- Ramsar Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat. Ramsar, 2 February 1971, 996 UNTS 245. [Magyarországon kihirdette: 1993. évi XLII. tv.]
- Rio Declaration on Environment and Development, 3 to 14 June 1992 Rio de Janeiro, A/CONF.151/26, Principles 1 and 10.
- Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants. Stockholm, 22 May 2001. 2256 UNTS 119. [Magyarországon kihirdette: 2008. évi V. tv.]
- The Antarctic Treaty, Washinton, 1 december 1959. 402 UNTS 71. [Magyarországon közzétette: 1984/7. szerződés a külügyminisztertől]
- The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty [CTBT] 10 September 1996, New York, U.N. Doc. A/50/1027. [Magyarországon kihirdette: 1999. évi L. tv.]
- The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008. http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf (2011.03.14.)
- Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water. [Partial Test Ban Treaty, PTBT] 5 August 1963, London, Moscow and Washington D.C., 480 UNTS 43. [Magyarországon kihirdette: 1963. évi 26. tvr.]
- Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920. 2 LNTS 7. [Magyarországon kihirdette: 1927. évi XXIX. törvénycikk]
- Treaty of Peace (together with declarations and protocols relative thereto), Finland 5 March 1921. LNTS 91.
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [NPT], 1 July 1968, London, Moscow and Washington D.C., 10485 UNTS 729. [Magyarországon kihirdette: 1970. évi 12. tvr.]
- Treaty Relating to the Submarine Areas of the Gulf of Paria, art. 1, Great Britain-N. Ir.-Venez., February 26, 1942, 205 LNTS 121.
- UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris 16 November 1972. *ILM*, Vol. 11. p. 1358. 1972.
- United Nations Convention on the Law of the Sea [UNCLOS] Montego Bay, 10 December 1982. 1833 UNTS 3. [91/2001. (XII. 21.) OGY határozat]
- Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer. Vienna, 22 March 1985, 1513 UNTS 293 [Magyarországon kihirdette: 31/1990/II. 161./MT R.]
- Vienna Convention on the Law of Treaties [VCLT] 23 May 1969, 1155 UNTS 331 [Magyarországon kihirdette: 1987. évi 12. tvr.]
- World Charter for Nature, A/RES/37/7, 48th plenary meeting, 28 October 1982.

A nemzetközi szerződések státuszát, részes feleit lásd:

United Nations Treaty Series (UNTS) Databases

Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General
<http://treaties.un.org/pages/ParticipationStatus.aspx>

AZ ENSZ DOKUMENTUMAI

- Articles concerning the Law of the Sea with commentaries. *Yearbook of the*

International Law Commission. 1956 Vol. II.

- Certain Legal Aspects Concerning the Delimitation of the Territorial Waters of Archipelagos.”Preparatory Document by EVENSEN, Jens No. 15. U.N. Doc. A/CONF.13/18.
- Declaration made upon ratification (7 November 2003) http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Canada (2011.02.18.)
- First Report on Unilateral Acts of States by Mr. Victor Rodriguez Cedeño, Special Rapporteur. U.N. Doc. A/CN.4/486. 63-71. pont.
- International Law Commission Yearbook, Summary records of the seventh session, 2 Mai-8 July 1955. U.N. Document A/CN.4/SER.A/1955.
- Juridical Regime of Historic Waters Including Historic Bays - Study prepared by the Secretariat. U.N. Doc. A/CN.4/143. Extract from the Yearbook of the International Law Commission:1962 , Vol. II.
- Memorandum on the Soviet Doctrine and Practice with Respect to the Regime of the High Seas prepared by the Secretariat. Topic: Law of the sea - régime of the high seas. General Assembly, 21 November 1950, U.N. Doc. A/CN.4/38.
- Memorandum on the Soviet Doctrine and Practice with Respect to the Regime of the High Seas prepared by the Secretariat, 21 November 1950, ILC 2nd session, U.N. Doc. A/CN.4/38.
- Report of the International Law Commission on the Work of its Eighth Session, 23 April - 4 July 1956, Official Records of the General Assembly, Eleventh Session, Supplement No. 9; (A/3159) U.N. A/CN.4/104.
- Report of the Secretary-General to the Fifty-seventh session of the General Assembly under the agenda item Oceans and the Law of the Sea, U.N.Doc. A/57/57/Add.1.
- Status of the United Nations Convention on the Law of the Sea. http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2010.pdf (2011.01.06.)
- Status of the Treaty. <http://treaties.un.org/pages/UNTSONline.aspx?id=2> (2011.03.17.)
- The Secretary-General, Report of the Secretary-General on Oceans and the Law of the Sea, delivered to the Security Council and the General Assembly, 7 March, 2002, U.N. Doc. A/57/57.

EGYÉB NEMZETKÖZI SZERVEZETEK DOKUMENTUMAI

- A nuclear-weapon-free zone in the Arctic. 15 September 2010.; Status Report on Korean Arctic Research in 2008. FARO Business meeting, Bergen, Norway. <http://faro-arctic.dmu.dk/NR/rdonlyres/B5155E2E-50E7-4E70-BC31-50BD0517C518/0/2009StatusReportonKoreanArcticResearchin2008rev.pdf> (2011.10.19.)
- About Canadian Polar Commission. http://www.polarcom.gc.ca/index.php?page=a-notre-sujet&hl=en_US (2011.02.20.)
- About IASC. <http://iasc.arcticportal.org/general-information/about-iasc> (2011.02.20.)
- About IPY. <http://ipy.arcticportal.org/about-ipy> (2011.02.20.)

- About IUCH. <http://iuch.net/about.php> (2011.02.20.)
- About UArctic. <http://www.uarctic.org/ThemeFront.aspx?m=6> (2011.02.20.)
- Guidelines for Environmental Impact Assessment in the Arctic. AEPS 1997. <http://ceq.hss.doe.gov/nepa/eiaguide.pdf> (2011.07.18.)
- Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters (IMO Guidelines). 23 December 2002, London. Ref. T1/3.02.
- Guidelines for Ships Operating in Polar Waters. IMO Res. A.1024(26).
- Historical terms of Reference of the Council of the Baltic States. <http://www.cbss.org/CBSS-The-Council/history> (2011.02.19.)
- ICC. <http://www.inuitcircumpolar.com/index.php?ID=1&Lang=En> (2011.02.20.)
- Inuit Circumpolar Conference, „Arctic as a Nuclear-Free Zone, Res. 83-01, 1984.
- Inuit Tapiriit Kanatami <http://www.itk.ca/> (2011.02.20.)
- Northern Dimension Framework Document. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/docs/frame_pol_1106_en.pdf (2009.12.03.)
- Partners & Links. <http://www.grida.no/polar/about/4386.aspx> (2011.07.12.)
- Protected areas in the Arctic. <http://maps.grida.no/go/graphic/protected-areas-in-the-arctic> (2011.07.14.)
- Protocols to Convention. http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_s.htm (2011.07.14.)
- RAIPON. http://www.raipon.info/en/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4 (2011.02.20.)
- Security Prospects in the High North. Geostrategic Thaw or Freeze? NATO Defense College, Rome, May 2009.
- Summary of the Fifth Session of the Inter-governmental Negotiating Committee for an International Legally Binding Instrument for Implementing International Arctic on Certain Persistent Organic Pollutants. IISD, 2000. <http://www.iisd.ca/download/asc/enb1554e.txt> (2011.07.14.)
- The Barents Euro-Arctic Region. Cooperation and Visions of the North. <http://bd.lst.se/publishedObjects/10000666/barentsbroschyr.pdf> (2011.02.19.)
- The Northern Dimension Policy. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/index_en.htm (2009.12.03.)
- The Northern Dimension Policy. http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/index_en.htm (2009.12.03.)
- The Saami Council: Briefly. <http://www.saamicouncil.net/?deptid=2178> (2011.02.20.)
- Work Program 2010-2011. Barents Euro-Arctic Council. http://www.barentsinfo.fi/beac/docs/Work_Programme_2010_2011_WGE_Subgroup_on_Nature_Protection.pdf (2011.02.18.)

A CLCS ELŐTTI ELJÁRÁSSAL KAPCSOLATOS DOKUMENTUMOK

- United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, at 2, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/USA (Mar. 18, 2002) (attaching U.S.

- submission dated February 28, 2002).
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf (2011.01.31.)
- Summary of the Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in regard to the Submission made by Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea on 27 November 2006. Adopted by the Commission on 27 March 2009.http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm (2011.02.10.)
 - The Icelandic Continental Shelf. Partial Submission to the Commission of the Limits of the Continental Shelf pursuant to article 76, paragraph 8 of the United Nations Law of the Sea in respect of the Ægir Basin area and Reykjanes Ridge. Part I. Executive Summary. 16. July 2009.
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_isl_27_2009.htm (2011.02.09.)
 - Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Twenty-first session, 17 March-18 April 2008, U.N. Doc. CLCS/40/Rev.1. [Rules of Procedure]
 - Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article 76, paragraph 8, of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. Updated on 7 December 2010.
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm (2011.02.10.)
 - Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Selected Documents of the Commission.http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_documents.htm#Rules%20of%20Procedure (2011.02.06.)
 - Decision regarding the date of commencement of the ten-year period for making submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set out in article 4 of Annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea (29 May 2001). U.N. Doc. SPLOS/72
 - Decision regarding the workload of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the ability of States, particularly developing States, to fulfil the requirements of article 4 of Annex II to the Convention, as well as the decision contained in SPLOS/72, paragraph (a). (20 June 2008.).
 - Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to Article 76 paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982.http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm (2011.02.14.)
 - CLCS/11 - Scientific and Technical Guidelines of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, 13 May 1999.
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_guidelines.htm (2011.02.11.)
 - Press Release: Commission on the Limits of the Continental Shelf Receives Its First Submission: Russian Federation First to Move to Establish Outer Limits of

- Its Extended Continental Shelf, U.N. Doc. SEA/1729 (Dec. 21, 2001)
- Canada: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/CAN (Feb. 26, 2002) (attaching Canadian submission dated January 18 2002)
 - Denmark: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/DNK (Feb. 26, 2002) (attaching Danish submission dated February 4, 2002)
 - Norway: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/NOR (Apr. 2, 2002) (quoting Rule 5(a) of Annex I to CLCS, Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, U.N. Doc. CLCS/40/Rev.1 (Apr. 17, 2008))
 - United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Ref. No. CLCS.01.2001.LOS/USA (Mar. 18, 2002) (attaching U.S. submission dated February 28, 2002)
 - Russia: Reaction to Submission Made by Norway to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (Feb. 21, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/rus_07_00325.pdf (2011.02.10.)
 - Continental Shelf Submission of Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea. Executive summary. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_exec_sum.pdf (2011.02.06.)
 - United States of America: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (Mar. 18, 2002) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf
 - Canada: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (Feb. 26, 2002) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_CANtext.Pdf (2011.02.10.)
 - Denmark: Notification Regarding the Submission Made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (Feb. 26, 2002) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_DNKtext.pdf (2011.02.10.)
 - Press Release: Norwegian Mission to U.N., Agreement on Continental Shelf in the Norwegian Sea (Sept. 20, 2006), <http://www.norway-un.org/News/Archive+2006/Important+agreement.htm> (2011.01.29.)
 - Note from Denmark to the Secretary-General of the U.N. in Reference to Receipt of Submission by Norway, Ref. No. 119.N.8 (Jan. 24, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/dnk07_00218.pdf (2011.01.29.)
 - Note from Iceland to the Secretary-General of the U.N. in Reference to Receipt

- of Submission by Norway, Ref. No. FNY07010008/97.B.512 (Jan. 29, 2007)
- http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/isl07_00223.pdf (2011.01.29.)
- Note from the Russian Federation to the Secretary-General of the U.N. in Reference to Receipt of Submission by Norway, Ref. No. 82/n (Feb. 21, 2007) http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/rus_07_00325.pdf (2011.01.29.)
- Submission by The Republic of Maldives to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. Executive Summary. MAL-ES-DOC, July 2010.
- Partial Submission of the Government of the Kingdom of Denmark together with the Government of the Faroes to the Commission on the Limits of the Continental Shelf: The Continental Shelf North of the Faroe Islands.
- Partial Submission of the Government of the Kingdom of Denmark together with the Government of the Faroes to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. The Southern Continental Shelf of the Faroes. Executive Summary.
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk54_10/SFM-Executive_Summary_secure.pdf (2011.03.14.)
- UNCLOS, Norway: Declarations Upon Ratification (June 24, 1996). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Norway%20Upon%20ratification (2011.02.13.)
- UNCLOS, Canada: Declarations Upon Ratification (7 Dec. 2003). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Canada; UNCLOS, Denmark: Declarations Upon Ratification (16 Nov. 2004).
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Denmark%20Upon%20ratification (2011.02.13.)
- UNCLOS, Russian Federation: Declaration upon Signature (10 Dec. 1982). http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Russian%20Federation%20Upon%20signature (2011.02.13.)

EURÓPAI UNIÓ

- Az Európai Unióról szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe foglalt változata. HL C 83, 2010. márc. 30.
- Climate Change and International Security. Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council. 14 March 2008. S113/08.
- Climate Change and International Security.; European Parliament Resolution on Arctic Governance. B6-0523/2008. 30.9.2008.
- Conclusion du Conseil sur l'Union européenne et la région Arctique. 2914ème session du Conseil des Affaires Générales. Bruxelles, le 8 décembre 2008.
- Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy
- European Parliament Resolution on Arctic Governance. B6-0523/2008.

- Joint statement by the Council and the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on European Union Development Policy: 'The European Consensus' 2006/C 46/01.
- Presidency Conclusions – Göteborg, 15 and 16 June 2001. SN 200/1/01 REV 1.
- The European Union and the Arctic Region. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Brussels COM(2008) 763 final [COM(2008) 763]

ARKTISZ TANÁCS

- Amsa Report. Arctic Council. Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report (Amsa Report).<http://arctic-council.org/filearchive/amsa2009report.pdf>. (2009.12.01.)
- Arctic Council: Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines 2009. <http://arctic-council.org/filearchive/Arctic%20Offshore%20Oil%20and%20Gas%20Guidelines%202009.pdf> (2010.10.19.).
- Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report, Arctic Council, Tromsø, Norway.
- Arctic Council Rules of Procedure. Iqaluit, September 17-18, 1998. <http://arcticportal.org/uploads/UG/8j/UG8jta3NiHqZnRYe7iyPMQ/AC-Rules-of-Procedure.pdf> (2009.06.12.)
- Barrow Declaration on the occasion of the Second Ministerial Meeting of the Arctic Council, 13 October 2000.
- Declaration on the Establishment of the Arctic Council, Ottawa, 19 September 1996.
- Impacts of a Warming Arctic. Highlights. ACIA, Cambridge University Press 2004.
- Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment Key Finding # 2: Arctic warming and its consequences have worldwide implications. ACIA. <http://www.acia.uaf.edu/PDFs/Testimony.pdf> (2009.12.15.)
- Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment.<http://amap.no/acia/> (2009.12.14.)
- Impacts of a Warming Arctic: Highlights. <http://amap.no/acia/> (2009.12.12.)
- Improving the Efficiency and Effectiveness of the Arctic Council: a Discussion Paper.
- Inari Declaration on the occasion of the Third Ministerial Meeting of the Arctic Council. Inari, 10 October 2002.
- Iqaluit Declaration The First Ministerial Meeting of the Arctic Council Iqaluit, Canada, September 17-18, 1998.
- Reykjavik Declaration on the occasion of the Fourth Ministerial Meeting of the Arctic Council. Reykjavik, 24 November 2004.
- Salekhard Declaration on the occasion of the tenth Anniversary of the Arctic Council the Fifth AC Ministerial Meeting, Salekhard 26 October 2006.
- Nuuk Declaration on the occasion of the Seventh Ministerial Meeting of the Arctic Council, 12 May 2011, Nuuk, Greenland.

- Tromsø Declaration on the occasion of the sixth ministerial meeting of the Arctic Council, 29th of April, 2009, Tromsø, Norway.
- Regional Programmes of Action for the Protection of Arctic Marine Environment from Land-Based Activities, Minister of Public Works and Government Services, Arctic Council, PAME, Canada, 1999.
- The Nuuk Declaration. 16 September 1993.

NEMZETI JOGALKOTÁSI TERMÉKEK, DEKLARÁCIÓK, EGYÉB DOKUMENTUMOK

A) USA

- Former Legal Advisers: Letter on Accession to the Law of the Sea Convention. *AJIL*, Vol. 98. 2004.
- Johnson and Graham's Lessee v. William M'intosh. United States, Supreme Court, 1823. 8 Wheaton, 543. [5 L. 681.]
- National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive January 9, 2009. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html> (2011.03.16.)
- Oil Pollution Act.(33. USC 40.) [OPA] Sec. 2702.
- Proclamation Concerning United States Jurisdiction Over Natural Resources in Coastal Areas and the High Seas.[Truman Declaration] Department of State Bulletin. Vol. 13. 1945.
- Statement of the United States Secretary of State reproduced in *AJIL*, Vol 72. 1978.
- Strategic Importance of the Arctic in U.S. Policy. Hearing Before a Subcommittee of the Committee on Appropriations, United States Senate, One Hundred Eleventh Congress, Special Hearing August 20, 2009—Anchorage, Ak. <http://www.gpoaccess.gov/congress/index.html> (2010.11.25.)
- U.S. Navy and U.S. Coast Guard, *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower* (Washington D.C. U.S. Department of Defense, October 2007. p. 3. <http://www.navy.mil/maritime/MaritimeStrategy.pdf> (2011.03.16.)

B) OROSZORSZÁG

- 1927 June 15 Statute for the Protection of the State Borders of the USSR
- 1960 Statute on the Protection on the State Boundary of the USSR Decree of the USSR Council of Ministers of 4 June 1957.
- 1996 Guide to Navigating through the Northern Sea Route.
- 1996 Guide to Navigating through the Northern Sea Route.
- 1996 Regulations for Icebreaker and Pilot Guiding of Vessels through the Northern Sea Route.
- 1996 Regulations for Icebreaker and Pilot Guiding of Vessels through the Northern Sea Route.
- Decree of the Council of Ministers of the USSR, 30 January 1985, On the

Confirmation of the Statute on the Safeguarding of the Economic Zone of the USSR (1985)

- Decree of the Presidium of the USSR Supreme Soviet, 12 November 1984, on the Manner of Implementation of Articles 19 and 21 of the Edict of the Presidium of the USSR Supreme Soviet, 28 February 1984 On the Economic Zone (1984)
- Decree of the Council of Ministers of the USSR . 15 July 1985. On the Confirmation of the Statute on the Protection and Preservation of the Marine Environment in the Economic Zone of the USSR (1985).
- Edict of the Presidium of the USSR Supreme Soviet, 28 February 1984 on the Economic Zone (1984)
- Edict on Intensifying Nature Protection in Areas of the Far North and Marine Areas Adjacent to the Northern Coast of the USSR.
- Regulations for Navigation on the Seaways of the Northern Sea Route, Approved by the USSR Minister of Merchant Marine 14 September 1990.
Angol nyelvű fordítás:
www.morflot.ru/about/sevmorput/en/RULES%20OF%20NAVIGATION.doc
(2011.01.24.)
- Regulations for Navigation on the Seaways of the Northern Sea Route, Approved by the USSR Minister of Merchant Marine 14 September 1990.
Angol nyelvű fordítás:
www.morflot.ru/about/sevmorput/en/RULES%20OF%20NAVIGATION.doc
(2011.01.24.)
- Russia's Arctic policy to 2020 and Beyond.
<http://www.arcticprogress.com/2010/11/russias-arctic-policy/> (2011.02.10.)
- Standard letter of the Head of the Northern Sea Route Administration addressed to the owners or masters of vessels (intending to sail the Northern Sea Route)
Angol fordítás: http://www.morflot.ru/about/sevmorput/en/Commemorative_booklet.doc (2011.01.24.)
- Standard letter of the Head of the Northern Sea Route Administration addressed to the owners or masters of vessels (intending to sail the Northern Sea Route)
Angol fordítás: http://www.morflot.ru/about/sevmorput/en/Commemorative_booklet.doc (2011.01.24.)
- Union of the Soviet Socialist Republics: Statute of the Administration of the Northern Sea Route attached to the Ministry of the Maritime Fleet, September 16, 1971. *ILM*, Vol. 11. 1972.
- Union of the Soviet Socialist Republics: Statute of the Administration of the Northern Sea Route attached to the Ministry of the Maritime Fleet, September 16, 1971. *ILM*, Vol. 11. 1972.

C) KANADA

- Arctic Shipping Pollution Prevention Regulations (C.R.C., c. 353) [ASPPR] 1970
http://laws.justice.gc.ca/PDF/Regulation/C/C.R.C.,_c._353.pdf
(2009.0605.)
- Arctic Waters Pollution Prevention Act 1970.[AWPPA]
<http://laws.justice.gc.ca/PDF/Statute/A/A-12.pdf> (18.12.2009.)

- Arctic Waters Pollution Prevention Regulation [AWPPR]<http://laws.justice.gc.ca/en/C.R.C.-c.353/> (2009.06.10.)
- Bill C-203 to amend the Territorial Sea and Fishing Zones Act, April 8, 1970
- Canada: Statement concerning Arctic Sovereignty [Sept. 10, 1985] *ILM*, Vol. 24. 1985.
- Canadian Practice. *Canadian Yearbook of International Law*, Vol. 12. 1974.
- Canadian Prime Minister's Remarks on the Proposed Legislation. *ILM*, Vol. 9. 1970.
- Canadian Reply to the U.S. Government. Summary of Canadian Note of April 16, tabled by the Secretary of State for External Affairs in the House, Apr. 17. *ILM*, Vol. 9. 1970.
- http://laws.justice.gc.ca/PDF/Regulation/C/C.R.C.,_c._356.pdf (2009.06.05)
- Making International and Environmental Agreements Work: the Canadian Arctic Experience, 1999 report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development. http://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/att_c906xe03_e_10096.html (2011.07.16.)
- Naval Operations in the Arctic Waters. The Operational Legal Challenges of Naval Operations in Canada's Arctic Waters." *Strategic Legal Paper Series*, Issue 3. National Defence, 2008.
- Ocean's Act, S. C., 1996.
- Shipping Safety Control Zones Order (C.R.C., c. 356) [SSCZO]
- Standing Committee on External Affairs and National Defence, Minutes of Proceedings and Evidence, No. 25. April 29, 1970.
- Statements and Speeches, No. 70/3, 1970.
- Territorial Sea Geographical Coordinates (Area) Order, SOR/85-872, 10 September 1985.
- U.S. Statement on Canada's Proposed Legislation. Department of Statement on Government of Canada's Bills on Limits of the Territorial Sea, Fisheries and Pollution. *ILM*, Vol. 9. 1970

D) NORVÉGIA

The Norwegian Government's High North Strategy.
<http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf> (2011.03.08.)

E) FINNORSZÁG

Finland's Strategy for the Arctic Region. Prime Minister's Office Publications 8/2010.
<http://www.geopoliticsnorth.org/images/stories/attachments/Finland.pdf> (2011.03.08.)

F) DÁNIA

Ministry of Science, Tech. & Innovation: The Continental Shelf Project.
http://a76.dk/lang_uk/main.html (2011.02.10.)

HÍRADÁSOK

- A Treaty Whose Time Has Come. *The New York Times*, 25 Aug. 2007. <http://www.nytimes.com/2007/08/25/opinion/25sat1.html> (2011.01.06.)
- ANDERSON, Rajmond H.: Soviet to Open Its Arctic Route. *The New York Times*, March 29, 1967.
- Arctic sovereignty: PM pledges wider Arctic patrols.” *The Globe and Mail*, 28 August 2008.
- BERTHIAUME, Lee: Icebreaker Replacement Deadline Looms. *Embassy Ottawa*, Feb. 27, 2008. <http://embassymag.ca/pdf/view/2008-02-27> (2011.01.28.).
- BOSWELL, Randy: “Arctic is Source of Conflict, International Competition.” *Canwest News Service*, February 22, 2010.
- BOSWELL, Randy: Canadian Expedition Seeks to Prove Claim on Underwater Ridge, *National Post*, Toronto, February 15, 2008. <http://www.nationalpost.com/news/canada/story.html?id=311913>. (2011.01.30.)
- BRETT, Patricia: “Global Warming Opens Arctic Seabed to the Search for Oil and Gas.” *The New York Times*, Oct. 30, 2007. <http://www.nytimes.com/2007/10/30/business/worldbusiness/30iht-renarct.4.8118665.html>
- Canada’s claim of Arctic sovereignty faces hard, cold realities.” *Vancouver Sun*, 29 August 2008.
- CHIVERS, C.J.: Russians Plant Flag on the Arctic Seabed. *The New York Times* Aug. 3, 2007. http://www.nytimes.com/2007/08/03/world/europe/03arctic.html?_r=1 (07.10.2010.),
- Danish Team Heads for North Pole. *BBC NEWS*, Aug. 13, 2007. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6941134.stm> (2011.02.01.)
- EU left in the cold. *BarentsObserver.com*. 23.05.2011. <http://www.barentsobserver.com/eu-left-in-the-cold.4923605-116321.html> (2011.07.12.)
- HARRIS, Francis: ”Canada flexes its muscles indispute over Arctic wastes.” *Daily Telegraph*, August 22, 2005. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/canada/1496727/Canada-flexes-its-muscles-in-dispute-over-Arctic-wastes.html> (2011.01.21.)
- Hillary Clinton, U.S. Secretary of State, Remarks with Canadian Foreign Minister Cannon, Jun. 13, 2009. http://ottawa.usembassy.gov/content/textonly.asp?section=can_usa&document=Sec_State_Minister_Cannon (2011.01.20.)
- KRAUSS, Clifford et al.: ”As Polar Ice Turns to Water, Dreams of Treasure Abound.” *The New York Times*, Oct. 10, 2005. <http://www.nytimes.com/2005/10/10/science/10arctic.html> (2011.01.28.)
- Le Passage du Nord-Ouest:une route commerciale à exploiter? Implications pour la souveraineté canadienne. *Sécurité mondiale*, No. 8. février 2004.
- MATTHEWS, Owen: “The coldest war: Russia and U.S. face off over Arctic resources.” *Daily Mail*, 19th May 2009. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1184291/The-coldest-war-Russia-U-S-face-Arctic-resources.html#ixzz12oU1xmKG> (2010.10.19.)

- MATTHEWS, Owen: "The Coldest War: Russia and U.S. Face off over Arctic Resources." *MailOnline* Thursday, Oct. 07. 2010.
- MILLER, G. Robert M.: "Opinion: Canada and the Northwest Passage – Sovereignty versus Heritage." Jan. 14. 2009. *Digital Journal*. <http://www.digitaljournal.com/article/265204> (2011.01.21.)
- Northwest Passage gets political name change. *Edmonton Journal*, April 9, 2006 <http://www.canada.com/edmontonjournal/news/story.html?id=6d4815ac-4fdb-4cf3-a8a6-4225a8bd08df&k=73925> (2010.10.07.)
- Northwest Passage gets political name change. *The Edmonton Journal*, April 9, 2006. Canada.com.
- Norway and Russia sign maritime delimitation agreement. 15 Sept. 2010. *BarentsObserver.com* <http://www.barentsobserver.com/norway-and-russia-sign-maritime-delimitation-agreement.4819173-16149.html> (2011.02.13.)
- PHILIPS, Leigh: Arctic Council rejects EU's observer application. *EUobserver*, 30.04.2011. <http://euobserver.com/9/28043> (2011.07.12.)
- REVKIN, Andrew C.: "Arctic Ice Shelf Broke Off Canadian Island." *The New York Times*, December 30, 2006. http://www.nytimes.com/2006/12/30/science/earth/30ice.html?_r=1&hp&ex=1167454800&en=eb5d838b27550ca9&ei=5094&partner=homepage (2010.12.20.)
- REYNOLDS Paul: "Russia Ahead in Arctic 'Gold Rush,'" *BBC NEWS*, Aug. 1, 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/6925853.stm (2011.01.31.)
- Russia and Norway sign maritime border agreement. 15 Sept 2010. *BBC* <http://www.bbc.co.uk/news/business-11316430> (2011.04.17.)
- Russia Plants Flag on Arctic Floor. <http://www.cnn.com/2007/WORLD/europe/08/02/arctic.sub.reut/index.html> (2009.12.01.)
- Russia prepares law on Northern Sea Route. 2009.02.13. *BarentsObserver.com* <http://www.barentsobserver.com/index.php?pid=802265&cat=16149&id=4557561&find=&forumpage=0&showall=#802265> (2011.01.28.)
- Sea Ice in Retreat. *The New York Times*. 01.10. 2007. http://www.nytimes.com/interactive/2007/10/01/science/20071002_ARCTIC_GRAPHIC.html (2010.11.10.)
- Secretariat of the Antarctic Treaty. Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2010.12.16.)
- SE-JEONG, Kim: "Korea Wants to Join in Arctic Projects." *Korea Times*, August 24, 2008 http://www.koreatimes.co.kr/www/news/special/2009/11/176_29902.html (2010.10.19.)
- The Arctic: a history. *New Internationalist*, July/August 2009.
- Warming Opens Northwest Passage. 14 Sept. 2007. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6995999.stm> (2009.04.26.)
- WEBER, Bob: "Northwest Passage is ours, Harper tells the world." *Hamilton Spectator*, 28 August 2008.

EGYÉB FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOK

- A tisztább, élhetőbb környezetért. http://europa.eu/pol/env/index_hu.htm (2009.12.02)
- An Arctic Timeline: 1496-1962. <http://www.south-pole.com/arctic00.htm> (2009. 04. 17.)
- Arctic Geological Survey: estimation of undiscovered oil and gas North of the Arctic Circle. A USGS fact sheet from July 2008. The U.S. Geological Survey (USGS) <http://geology.com/usgs/arctic-oil-and-gas-report.shtml> (2009.12.15.);
- Arctic Geological Survey: estimation of undiscovered oil and gas North of the Arctic Circle. A USGS fact sheet from July 2008. The U.S. Geological Survey (USGS) <http://geology.com/usgs/arctic-oil-and-gas-report.shtml> (2009.12.15.)
- Arctic Oil Activity Seen Up, Eco-Risks Loom. Report. <http://www.planetark.com/dailynewsstory.cfm/newsid/46546/story.htm> (2009.05.25.)
- Canada's Extended Continental Shelf, <http://www.international.gc.ca/continental/index.aspx?lang=eng> (2011.01.28.)
- Canada's Plan for Arctic Militarisation. <http://www.arcticprogress.com/2010/11/canadas-plan-for-arctic-militarization/> (2011.03.06.)
- Defining Canada's Continental Shelf. http://www.international.gc.ca/continental/limits-continental-limités.aspx?lang=eng&menu_id=20&menu=R (2011.02.11.)
- Don't do the drill if you can't clean the spill. 13. June 2010. ArcticSecurity.org. <http://www.arcticsecurity.org/?p=391>(2010.11.16.)
- Environment Pushes EU to Become Arctic Player. <http://www.euractiv.com/en/energy/environment-pushes-eu-arctic-player/article-177438> (2009.11.30.)
- Expansion of World-Wide Navigational Warning System into Arctic waters marked by IMO, WMO and IHO chiefs: <http://www.imo.org/MediaCentre/PressBriefings/Pages/11-arctic.aspx> (2011.03.10.)
- Global Warming Puts the Arctic on Thin Ice. Natural Resource Defense Council. <http://www.nrdc.org/globalwarming/qthinice.asp> (2009.12.14.)
- History of Arctic Marine Transport. Arctic Marine Shipping Assessment, 29 April 2009. <http://www.arctic.gov/publications/AMSA/history.pdf> (2011.01.19.)
- Homepage of the international, multidisciplinary research programme INSROP <http://www.fni.no/insrop/> (2011.01.25.)
- Hudson's Bay Company. The Canadian Encyclopedia. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003886> (2010.12.02.)
- Ice shelves – Ayles Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1&offset=2&toc=show> (2010.12.20.)
- Ice Shelves - Markham Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1&offset=4&toc=show> (2010.12.20.)
- Ice Shelves – Serson Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1> (2011.07.20.)
- Ice Shelves – Ward Hunt Ice Shelf. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1> (2011.07.20.)

- Ice shelves. <http://www.ec.gc.ca/glaces-ice/default.asp?lang=En&n=02F0FDF6-1> (2011.07.20.)
- International Collaboration. http://www.international.gc.ca/continental/collaboration.aspx?lang=eng&menu_id=23 (2011.02.10.)
- Japan's research whaling in the Antarctic. <http://www.icrwhale.org/eng/FAQResearch.pdf> (2010.11.09.)
- Marine Routes in the Arctic Ocean. <http://www.pancanal.com/esp/plan/estudios/0301-02.pdf> (2011.01.19.)
- Melting Ice – a Hot Topic? http://www5.imo.org/SharePoint/mainframe.asp?topic_id=1605#polarcode (2011.03.12.)
- Murkowski Introduces Legislation to Help Spill Victims in the Gulf. 29. June 2010, United States Senate Commission on Energy & Natural Resources. http://energy.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=PressReleases.detail&PressRelease_id=1e0f7a69-8b7e-48d3-b3a8-5af23ee416e7 (2010.11.09.)
- Narrative. <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/seabed1.html> (2011.03.06.)
- Oil Spill Response Challenges in Arctic Waters. WWF International Arctic Programme, Oslo, Norway. 2007.
- Oil Spill Response Challenges in Arctic. http://www.crrc.unh.edu/workshops/arctic_spill_summit/nuka_oil_spill_response_report_final_jan_08.pdf (2009.05.25.)
- Polar research in Korea and Sweden - areas of common interest.” Swedish Polar Research Secretariat, Stockholm, 26 May 2010. www.polar.se/.../korea/Korea-Sweden%20Letter%20on%20polar%20research%20cooperation%... (2010.10.19.)
- Pour une gouvernance internationale de l'Arctique. <http://www.lecerclepolaire.com/traitearctic.html> (2011.08.12.)
- Scientific Facts on Arctic Climate Change. <http://www.greenfacts.org/en/arctic-climate-change/index.htm> (2009.12.12.)
- Secretary-General Ban Ki-moon Speech in Ulaanbaatar. Mongolia. 27 July 2009. <http://www.un.org/en/globalissues/climatechange/index.shtml> (2009.12.12.)
- Stratégie pour le Nord du Canada Notre Nord, notre patrimoine, notre avenir. 2009. <http://www.northernstrategy.ca/cns/cns.pdf> (2011.03.08.)
- SZABÓ, Dávid: “Orosz hadsereg az Északi-sarkon.” 2009. április 6. Kitekintő.hu. http://kitekinto.hu/europa/2009/04/06/oroszorszag_hadsereget_telepit_az_eszaki-sarkra/ (2010.11.25.)
- The (political) opening of the Northern Sea Route. October, 2009. http://www.lecerclepolaire.com/En/newsviews/route_du_nord_news.html (2011.01.22)
- The Arrow. http://www.ns.ec.gc.ca/emergencies/studies_arrow.html (2009.05.04.)
- The Unexplored Arctic. Oil & Gas Journal, August 4, 2008.
- Yale Law School, Lillian Goldman Law Library. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/paris763.asp (2010.12.02.)

KÖZVETETT HIVATKOZÁS (ANGOL NYELVŰ FELDOLGOZÁS)

- BAKHOV: Voенno-morskoі mezhdunarodno-pravovoi apravochnik. Moscow, 1956.
- BAKHOV: Voенno-morskoі mezhdunarodno-pravovoi spravoechnik (Naval International Law Manual), 1956.
- BREITFUS, L.: "O razgranichenii severnoy polyarnoy oblasti" [About delimitation of the northern polar region]. *Morskoy sbornik*, Vol. 1., 1927.
- DRANOV: Chernomorskie prolivy: mezhdunarodno-pravovoi rezhim (The Black Sea Straits: International Legal Regime) 1948.
- DURDENEVSKII - KRYLOV: Mezhdunarodnoe pravo (International Law) 1947.
- DURDENEVSKIY, V. N.: "Problema pravovogo rezhima pripolyarnykh oblastey" [A Problem of the Legal Regime of the Near-Polar Regions] *Vestnik MGU*, Vol. 7., 1950.
- IMENITOV: Sovetskoe morskoe i rybolovnoe pravo. Moscow, 1951.
- KLIMENKO, B.M.: Pravovoy rezhim Arktiki [The legal regime of the Arctic] 1987. in: BLATOVA, N.T., ed. Mezhdunarodnoe pravo [International law]. Moscow: Yuridicheskaya literatura.
- KOROVIN, E. A.: "SSSR i poliyarnye zemli" [The USSR and the Polar Lands]. *Sovetskoe pravo*, No. 3, 1926.
- KOROVIN: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1951.
- KOROVIN: Mezhdunarodnoe pravo (International Law) 1951.
- KOROVIN: Mezhdunarodnoe pravo (International Law) 1951.
- KOZHEVNIKOV: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow 1964.
- KOZHEVNIKOV: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1957.
- KULEBYAKIN, V.N.: "Pravovoy rezhim Arktiki" [The Legal Regime of the Arctic]. in: BLISHCHENKO, I.P., ed. Mezhdunarodnoe morskoe pravo [International Maritime Law]. Moscow: Izdatel'stvo Universiteta druzhby narodov. 1988.
- LEVIN-KALIUZHNAIA: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1964.
- LISOVSKII: Mezhdunarodnoe pravo. Moscow, 1961.
- LISOVSKIY, V. I.: *Mezhdunarodnoe pravo*. [International Law] Vysshaya shkola, Moscow, 1969.
- MALININ: "K voprosu o pravovoi klassifikatsii vodnykh prostranstv" (On the Question of the Legal Classification of Water Expanses), 46 *Informatsionnyi sbornik. Morskoe pravo i praktika* (Information Handbook. Maritime Law and Practice) 1960
- MALININ: "K voprosu o pravovoi klassifikatsii vodnykh prostranstv" (On the Question of the Legal Classification of Water Expanses), 46 *Informatsionnyi sbornik. Morskoe pravo i praktika* (Information Handbook. Maritime Law and Practice) 13-19 (1960). VERESHCHETIN: Svoboda sudokhodstva v otkrytom more (Freedom of Navigation on the High Seas), 1958.
- Molodtsov, Mezhdunarodno-pravovoi rezhim baltiiskikh proливov (International Legal Regime of the Baltic Straits), 1950.
- NIKOLAEV: Problema territorialnykh vod v mezhdunarodnom prave. Moscow, 1954

- NIKOLAEV: Problema territorialnykh vod v mezhdunarodnom. prave (Problem of Territorial Waters in International Law) 54. 1954.
- PASHUKANIS, E: *Ocherki po mezhdunarodnomu pravu* [Essays on International Law], Sovetskoe zakonodatel'stvo, Moscow, 1935.
- SCMIGELSKIY – IASINOVSKIY: Osnovy sovetskogo morskogo prava. Moscow, 1959.
- SHEPTOVITSKIY: Morskoe pravo. Leningrad, 1936.
- SIGRIST, S. V.: "Sovetskoe pravo v polyarnykh postranstvakh" [The Soviet Law in the Polar Spaces] *Rabochiy sud*, Vol. 13, 1928.
- SILING: Morskoe pravo. Moscow, 1964.
- VINOGRADOV, S.V.: "Pravovoy rezhim Arktiki" [The Legal Regime of the Arctic]. in: TUNKIN, G.I., ed. *Mezhdunarodnoe pravo* [International Law]. Moscow: Yuridicheskaya literatura. 1994.
- ZHUDRO: Morskoe pravo. Moscow, 1964.